

8340

1937

ОАКЪ МОЮЮХ

БОГОСЛОВІК

ПЕРЕМІШАЬ 1937

ЮВІЛЕЙНИЙ

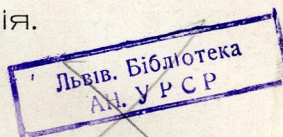
АЛЬМАНАХ

УКРАЇНСЬКИХ
КАТОЛИЦЬКИХ

БОГОСЛОВІВ
ПЕРЕМИСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

Зібрала

Реданційна Колегія.

ПЕРЕМИШЛЬ — 1937.

Накладом гр. кат. Духовної Семінарії в Перемишлі.

Друкується за дозволом церковної Влади.

Обкладинка богослова МИРОНА ШЕГДИ.

З ДРУКАРНІ ГР. КАТ. КАПІТУЛИ В ПЕРЕМИШЛІ.

Львівська державна
наукова бібліотека

PIO
PAPÆ UNDECIMO

OMNIUM CHRISTI FIDELIUM

Patri Communi

ORIENTALIUM VERO RITUUM

IN LITURGIARUM SPLENDORE
EXTOLLENDO NECNON DISCIPLINA
ECCLESIASTICA STUDIISQUE RERUM
ORIENTALIUM PROMOVENDIS

Fautori Indefesso

OCTOGESIMO VITAE ANNO FELICITER
VOLVENTE

GRATO ANIMO

DICATUM

*„... і на тій скелі збудую мою церкву.“
(Мат. XVI. 18.)*

Пій Папа XI.

Дорогому Архиєрєєві

ЇХ ЕКСЦЕЛЕНЦІЇ

Нир

Йосафатові

ЄПИСКОПОВІ

Перемишля, Самбора й Сянона

у роновини

шістдесяті

життя

тридцяті

свѣщенства

двадцяті

владництва

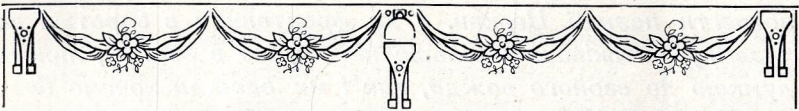
присвячують

БОГОСЛОВИ.

*„Ті бо, що є Божі й Ісуса Христа — ці є з єпископом.“
(св. Ігнатій Богон., Філ. III.)*

*Йосафат Коциловський
Єпископ*

Слово.

Спогади великих днів, роковин, ювілеїв, приводять нам завжди віч на віч — у повені блиску й слави, чи печаллю сповиті — постаті, що є творцями тих днів. Стають вони перед нами як велети, що фасцинують своїм чином. Стають повні могутості, що запалюють прикладом, поривають Ідеєю, й вказують нам у прийдешнє ясний шлях... Їх шлях. —

Такі дні для нас, українських богословів, це вісімдесятиліття уродин Його Святости Пія Папи XI. та шістдесятиліття уродин, тридцятиліття священства й двадцятиліття владництва нашого Архипастиря І. Е. Преосв. Йосафата, що щасливо сходяться в цьому році.

І ті величні Роковини бажаємо вшанувати оцим нашим Альманахом.

Задумуємо вшанувати одну Владу в двох, у єрархічному уладі Церкви підпорядкованих собі, Достойних Представників... і тому цей наш скромний вияв вдячності й снівської відданості присвячуємо рівночасно й Найвищому Пастиреві Христової Церкви й нашому Архиреєві, як Голові перемиської дієцезії.

Передусім це вісімдесяті роковини уродин Святішого Вітця. З цієї нагоди всі католики світу виявляють свою радість, вірність та привязання до „спільного Батька“, дякуючи притім Всевишньому, що в таких важких часах вивищив Свою Церкву в особі Її Голови Пія XI та обдарив Його таким гарним віком, і благають дальших ласк для Нього.

Коли так поступають інші католицькі народи, то на нас, українцях — католиках тяжить обов'язок вдячності в більшій мірі й то з різних причин.

Поперше тому, бо ми живемо на окраїнах Католицької Церкви, що, як на фронті перші вояцькі колони, у безпосередньому зударі з пекельними ворогами, боремося, щоб

Іван Тетерка
богослов.

Памятка слави...

Їх Ексцеленції Преосвященому Кир Йосафатові
у двадцятиліття жертв і трудів присвячую.

Із сумерків століть бурхливих дій моменти
Вигрібуєм наче райдужні самоцвіти.
Ти тямиш їх, — Ти, Сяне Срібнолентий,
Воен заграви, й під звуки сурм дружин боеві звіти...

Ти тямиш Славу — завзятих боїв смерть криваву,
Як поривом п'яним неначе рвучкі буревії,
Наїздників чужих важку ворожу лаву...
Змітали в сталь закуті Данилові полки славнії.

А як побіджені в погромах лютих без пощади,
Когорти лицарів, окрилені саваном болю й суму —
(Тямиш, Сяне! Закон героїв: Упадемо, але не зрадим!)
З руїн співали невольницьку сувору тужну думу,

Благали в Бога, незломні, помочі й опори,
Леліяли легенди про Вчора, грізне й величне...
І вірили: Минне страдне ярмо наруг ворожих і докорів,
Бо з нами Бог! Могуча Сила й Правда вічна...

В ті сірі дні Князь — оборонець нашого Закону
Віків сім тому послів у Рим за поміччю післав.
Бо вірив: поміч нам прийде з Петра Святого Трону.
Народ до бою готувавсь й приказу Вождя ждав!

Христа Намісник, Інокентій Папа Римський —
Далекий Батько, що вірних всіх синів любив —
Благав Європи імператорів християнських:
„Проти татар, Христових ворогів — На Зрив!..

Та помочи дарма: меркне доба Петра із Амієну...
 А Папа? Що ж міг Він краще нам тоді прислати,
 Як королівську корону Данилові Князеві в ту годину,
 Коли неначе повинню топили нас монголи-супостати?

Плане Карпіні, легат, привіз цей дар на Україну,
 Як символічну жертву Риму нам у тії дні суворі.
 З честю прийняв його Данило в наметах Дрогичину.
 Блеск шоломів — пахло боем у воєннім таборі...

Серед монархів в славі рівний — Князь Данило у короні! —
 А Україна, вірна Святому Зєднанню з Римом,
 Схилила голову Петровим заповітам у поклоні;
 Це шлях, що ним піде Народ без стриму.

Та з азійських диких степів ворог жорстокий,
 Що руйнував краї, народи і держави,
 В неволю закував наш край, розбив дружинні полки
 В печальні, сумні дні перемінив — дні слави!..

Святе, велике Данила королівське діло:
 Унія з Римом, впало, як впав Народ у руїну.
 Та зберегла Вкраїна Слави Памятку ту ціло —
 Єрархам Церкви передала корону цінну.

Єпископи городу княжого з над Сяну,
 Що вождами Народу стали в неволі дні...
 Як діядем вживали ту корону славу —
 І зберегли її, як скарб для поколінь.

У прозорі дій, така вже була Божа Воля,
 Що символом шляхів Унії в Україні —
 Історія Корони, з Риму й Її бурхлива доля —
 Вмережана в мінливе наше Вчора й Нині...

II.

Як землетрясним гураганом понад світом —
 Пролетіла війна страшна і кров і дим і згар,
 Деспот з Москви із Джінгісхана заповітом,
 Руйнував нам Віру, далекої Росії „білий цар“ . —

А щоб на все здавить бунтарську Україну,
 Знищити й тінь Її великих дужих днів...
 Вивіз в Москву Данила золоту корону —
 Святість Народу, з вінком легенд і мрійних снів...

Думав: Пропадуть нащадки Мазепинних орлів Полтави —
 Не воскресне Вкраїна, вірна дочка святого Риму,
 Даремні пориви мільйонів — творити нові дні Слави —
 Згине народ, забитий в московську домовину.

Та львиним змагом борців Україна воскресла в славі.
 Вождем над Сяном став Ти, Владико, Йосафате!
 Щоб у короні Данила вести Народ на пути праві,
 Як Добрий Пастир — його і берегти і рятувати.

Як Церкви Князь, постановив Ти, Ювіляте —
 Віднайти величний, дорогий цей депозит —
 З червоної Москви звернути знов у рідну хату —
 Чарівний спомин славних України літ! —

По довгих днях шукань, тужних роках розлуки
 З поміччю Бога й Апостольського Трону
 Вернув наш скарб з чужини в Твої руки —
 Й Ти, Князю, на голову вложив Данилову корону.

* * *

У нас над срібнолентим Сяном славне свято:
 Двадцятиліття Слави Днів і Жертви-Днів —
 Твоїх Днів, Архипастирю — Князю, Йосафате!
 Для Церкви і Народу важких зусиль й борні...

В День Твій, ми в небо мольби гарячі шлемо —
 Щоби здійснились усі Твої задуми і бажання!
 І віримо, що кращих днів ми ще діждемось —
 І Ти у діядемі дорогім на скранях...

Веди паству свою в Даниловій короні! *
 Вкажи мету для нас в важку буремну путь!..
 Коли в заграві сурм й батав боїв розгоні —
 Нові Дні, Вольні, соняшні, до нас прийдуть!..

Вже йде той мент, що в ньому голос Провидіння,
 Як Лазареві, скаже Україні: „ВСТАНЬ“!!
 І в Києві вольнім, Владика занесе моління —
 В Даниловій короні, Свободи — наш пеан...

о. О. Орський.

Бібліотечка
УРСР
10.02

Католицьке священство

у світлі Енцикліки Нашого Св. Отця Пія XI:
„Ad catholici sacerdotii“ з дня 20. XII. 1935.

Зміст:

Вступ: Обставини повстання Енцикліки; ціль і понуки її проголошення; I. Велична достойність катол. священника; II. Чесноти й знання катол. священника в нинішніх часах; III. Приготування кандидатів до священства. Закінчення.

ВСТУП.

Теперішній Св. Отець Пії XI. взяв провід над Христовою Церквою дня 6. II. 1922 р. серед надзвичайно тяжких обставин. Вправді замовкли були вже гармати, воюючі держави вже помирилися, одначе над скривавленою Європою носилися даліше густі мраки ненависти й пімсти. З нетрів людської природи вийшли на верх усі злі сили й нахили, проявилось нечуване здичіння людини. Вороги вічного спасіння людських душ зорганізували завзяту боротьбу проти Бога й Церкви, намагаючись усунути панування Христа з душі одиниці, родини, школи й цілої суспільності. Наслідки діявольської роботи ворогів Бога й Церкви не дали на себе довго чекати. З усуненням Христа з приватного й прилюдного життя людей, почала заломлюватись у своїх основах ціла суспільність. Повінь нещасть почала заливати весь світ. Коли серед таких умовин брав Пії XI. провід над цілою Церквою, глянув оком орла на цілий світ і побачив пропасть, що до неї котилося ціле людство, та відразу пізнав правдиві причини страшного зла. Пії XI. зрозумів, що тільки тоді врятує себе ціле людство від власної заглади й тоді щойно наступить правдивий лад і спокій,

якщо воно приверне панування Христа у своєму цілому, приватному й прилюдному житті. Для того зараз на початку Свогого Понтифікату в Енцикл. „*Ubi Arcano Dei*“ з дня 23. XII. 1922 р. кинув Св. Отець цілому людству могучий і успішний клич рятунку й оновки: Христовий мир у Христовому Царстві. Від цієї хвилини присвячує Він усю Свою апостольську працю тільки одному бажанню: зробити цілий світ одним Христовим Царством, та запровадити в ньому Христовий мир.

У Своїй апостольській ревності звернув Намісник Христа особлившу увагу й на піднесення морального життя серед родин. Бачучи великий упадок родинного життя, непошанування св. Тайни подружжя навіть і серед християн, звернувся Пій XI. особним окружним посланням до цілого світу „*Casti connubii*“ з дня 31. XII. 1930. В ньому взиває Св. Отець усіх католиків, щоб вони відновили в собі велику пошану до цієї св. Тайни та не дозволяли на її пониження; щоб вони поборювали розводи, цивільні шлюби та неправне встривання держави до св. Тайни подружжя.

Свою увагу звернув Св. Отець і на молодь, що є квітом і будучністю кожного народу. Доказом Його журби про долю молоді є окремий окружний лист про християнське виховання молоді „*Divini illius magistri*“ з дня 31. XII. 1929. Бажаючи для молоді правдивого дочасного й вічного щастя, з цілою енергією виступає проти ворогів молоді, а родичам наказує, щоб вони від школи вимагали християнського виховання своїх дітей.

Побіч величної й подиву гідної апостольської діяльності, розвинув Св. Отець також успішну й багатоплідну суспільну діяльність. Бажаючи причинитися довилічення ран, що їх завдає людству матеріальна скрута, видав Пій XI. окружне письмо про онову суспільного устрою „*Quadragesimo anno*“ з дня 15. V. 1931 р. Йдучи слідами Свогого попередника, великого „Папи робітників“ Льва XIII., виступив рішуче в обороні незаслуженої й незavidної долі робітників, а цілому людству подав середники виходу з матеріальної бідки й нужди. Бачучи, що положення робітничої верстви не відповідає вимогам справедливості й що працюючим масам діється неслухна кривда зо сторони несовісних і захланних працедавців,

гостро осудив і капіталістів і соціалістів в тому переконанні, що незавидної долі не поправить ні капіталізм, ні соціалізм. Матеріальна поправа наступить тільки тоді, якщо й працедавці й робітники наскрізь переймуться засадами Христової науки. Нинішній світ з його руїни врятує тільки поворот до Христової євангелії.

Перенятий духом Христової любови до цілого людства, бажав Пій XI. лічити рани нинішніх нещасть цілого людського роду у першій мірі надприродними середниками, а то молитвою й покайними ділами. В тій цілі видав Енцикліку „*Caritate Christi compulsi*“ з дня 3. V. 1932. р., а в ній взиває всіх людей жертвувати свої молитви й покайні діла Пресв. Серцю Ісуса, щоб по силам надолужувати за безбожність і злочини, що так дуже понижають і пустошать людський рід.

Уважаючи першою й головною умовиною направи нинішнього світу внутрішню обнову душі кожної людини зокрема, якнайгорячіше поручає всім людям в оточеному посланні „*Mens nostra*“ з дн. 20. VII. 1929 могутній середник, що ним є духовні вправи, т. зв. замкнені реколекції.

Одначе рівночасно звернув Пій XI. увагу всіх християн на те, що в нинішніх часах старання про спасення тільки своєї власної душі ще не вистарчає. Щойно тоді запанує Христове Царство на землі, коли всі християни-католики стануть апостолами, цебто помагатимуть Єпископам і священикам в їхній праці над спасенням ближніх. Для того поручає Пій XI. всім католикам організуватися та створити велику й могутню організацію, що зветься Католицька Акція. Їй присвятив Св. Отець всі Свої журби й труди, бо саме від неї сподівається великих Божих ласк і обнови цілого людства.

Бачучи, що нинішнє людство не користує якслід із плодів Відкуплення людського роду, що його довершив Ісус Христос, і що воно щораз більше віддаляється від Свого Відкупителя, а тим самим приготує собі моральну й матеріальну руїну, скористав Св. Отець з нагоди 1900 літ, що уплинули від хвилини Відкуплення, та проголосив у р. 1933/34 надзвичайний Ювілей, що приніс цілому людству обильні ласки.

За весь час Свого Понтифікату звернув Пій XI.

увагу на всі болячки й рани людства та рівночасно подав на їх вилічення успішні середники. Одначе не присвятив іще до того часу Своїого окремого окружного послання тим, що є духовими провідниками всіх людей, тим, що через них саме має наступити обнова й відродження цілого людства. Дотепер іще не присвятив окружного листа священникам, що є „сіллю землі“ (Мат. 5. 13) та „світлом світа“ (Мат. 5. 14). А священників мав Св. Отець завжди на оці та оточував їх завжди Своєю пастирською печаливістю. Доказом того —, як виразно пише Св. Отець у Енцикл. про кат. священство, — „численні семінарі, що їх Ми або заклали там, де їх не було, або де були затісні, з немалим накладом помістили в нових обширних будинках і щедро вивінували, щоб достойніше й догідніше могли (священники) досягнути своє завдання. В тій цілі перевів Св. Отець Енциклікою „*Deus scientiarum*“ з дня 24 травня 1931. реорганізацію вищих Богословських студій, щоб „рівень формування й побожного знання духовенства піднісвся щораз вище й вище“.

Однак „потреби часу“ вимагали, щоб Св. Отець присвятив окреме¹ окружне послання й про католицьке священство. „Противники Церкви без сумніву добре знають успішність священничої діяльності й тому так дуже, як це Ми з жалем ствердили..., поборюють священників, бажаючи з коренем вирвати їх із суспільности й так вкінці приготувати собі дорогу до повної загибелі католицького імені“.

І дійсно 20 дня грудня 1935 р. проголосив Св. Отець Пій XI. Енцикліку про католицьке священство, що від перших слів зветься „*Ad catholici sacerdotii*“¹⁾. Та Енцикліка „стисло й гармонійно годиться з давніше виданими Енцикліками“; вона є не тільки „доповненням“ але й „вінцем“ усіх дотеперішніх Енциклік Пія XI. А ціль, що її начеркнув Собі Св. Отець у тій Енцикліці, є, „щоб не тільки ті, що мають неоцінений скарб християнської віри, але

¹⁾ Повний заголовок Енцикл. звучить: *Litterae Encyclicae Venerabilibus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis aliisque locorum Ordinariis pacem et communionem cum Apostolica Sede habentibus: „De sacerdotio catholico“*. Гл. А. А. S. Vol. XXVIII. N. 1. з 2. січня 1936 р. ст. 1—53.

й ті, що цілим серцем шукають правди, пізнали величний маєстат католицького священства, а разом великий пожиток, що з волі Божого Провидіння з священства випливає для всіх". Св. Отець головно бажає, „щоб докладно над тим застановлялися передусім ті, що їх до священничого стану потягає внутрішній голос і небесна ласка“.

Та Енцикліка, що змальовує ідеал священника, що відповідає вимогам і потребам нинішніх часів, ділиться на три головні частини: I-а обговорює величну достойність кат. священника; II-а — чесноти й знання, що їх має собі придбати в нинішніх часах священник; а III-я подає вказівки про належне підготування кандидатів до священства.

I. Гідність катол. священника.¹⁾

1. *Священник — другий Христос.* Представивши коротко Пій XI. поняття й повстання ідеї священства, начеркнувши далі історичний огляд священства у всіх народів, згадавши вкінці про ідею та інституцію священства в Старім Завіті, обговорює докладніше велику гідність та непонятну владу новозавітного священника. Гідність новозавітного священника полягає головно на тім, що він „другий Христос“ та „завідатель Божих Тайн“. Про ту гідність католицького священника так говорить Св. Отець: „Коли Апостол народів загально й коротко говорить про велич, гідність і завдання християнського священства, в той спосіб неначе рильцем начеркує свою гадку: „Тако нас да непшуєт чоловік, яко слуг Христових і строїтелей Тайн Божіих“. (Так нехай уважає нас чоловік слугами Христовими й завідателями Тайн Божих). (I. Кор, 4. 1).

„Священник — Христовий слуга: через те неначе оруддя в руках Божественного Спасителя на те, щоб міг в часі далі вести подиву гідне його діло, що у своїй надземній успішності відновило ціле людство й завело його до шляхетнішого культу. Священник є навіть, як з цілою слушністю звикли Ми говорити, „другий Христос“, бо

¹⁾ Гл. А. А. S. I. с. ст. 8—19.

представляє Його особу по словам: „Якоже посла мя Отець і аз посилаю ви“. (Як мене післав Отець і я посилаю вас.) (Ів. 20. 21.); в той же сам спосіб, що Його Учитель, голосом ангелів і він голосить „слава в вишніх Богу“, (славу на висоті Богу), й дораджує мир „во чловіцях благоволеніє“. (людям доброї волі). (Лука 2. 14)“.

Висока гідність новозавітного священника впливає дальше з тієї непонятної влади, що її він одержав від Ісуса Христа. Новозавітний священник має передусім подвійну владу над самим тілом Христа: над Його правдивим тілом і над Його містичним тілом, цебто Церквою.

2. *Влада новозавітного священника над правдивим тілом Ісуса Христа.* Перед Своїми муками й смертю, довершив наш Божественний Спаситель найбільшого діла Своєї безконечної любови, устанавляючи Найсв. Тайну Евхаристії. Своєю Божою всемогучістю перемінив Він хліб у Своє Найсв. Тіло, а вино у Свою Найсв. Кров. Своє Найсв. Тіло і Найсв. Кров приніс Він у жертву Свойому небесному Богу Отцеві. Та видима безкровна жертва мала відновляти Його криваву жертву, що раз мав її принести кривавим способом на хресті. Крім цього бажав Ісус Христос, щоб память тієї жертви тривала до кінця світу, а сила її служила на відпущення гріхів цілого людського роду. Подаючи Своє Найсв. Тіло і Свою Найсв. Кров під тими-ж видами до споживання апостолам, сказав Ісус Христос до них пропам'ятні слова: „Сіє творите в моє wspomинаніє“. (Се творіть на Мою пам'ятку.) (Лук. 22. 19) Тими словами уповажнив Іс. Христос апостолів і їхніх наслідників приносити ту саму жертву Іс. Христа й у той самий спосіб і так устанавив їх священниками Нового Завіту. Оцю „чисту жертву“ мають вони приносити по всіх частях землі кожної години дня й ночі безнастанно аж до кінця віків. „З цього ясно виринає — пише дальше Пій XI. — невисказана достоїнність католицького священника, що має владу над тим самим Тілом Ісуса Христа, чудовим способом спроваджує Його на престіл і в імені Божественного Спасителя приносить Божому маєстатові наймилішу жертву.

3. *Влада священника над містичним тілом Христа, цебто Церквою.* Велика гідність новозавітного священника впливає також із його влади над містичним тілом Христа,

цебто Церквою. Священик як „завідатель Божих Тайн“ подає кожній людині за весь час її життя, від уродження аж до смерти, ті всі ласки її до спасіння конче потрібні, що їх Своєю смертю вислужив Ісус Христос. Цю владу священика над містичним тілом Христа так прекрасно змальовує Пій XI.: „Коли людина приходить на світ, священик очищує її й відновляє та надає їй шляхетніше й цінніше буття, а саме надприродне життя, що її робить сином Бога й Церкви. Щоб загартувати її до духовної боротьби, рівнож священик, обдарений особлившою гідністю, ставить її через Тайну Миропомазання в ряди Христових жовнів. А коли дитина уміє вже розпізнати й оцінити ангельський небесний хліб, священик живить її й покріплює цим живим і життєдайним кормом. Якщо нужденно впаде, підносить його слуга Церкви через Тайну Покаяння й скріплює його в Божім імені й Його повагою. А коли через подружжі обов'язки кличе його Бог до співпраці з Творцем, щоб дар людського життя поширювався на потомків і росло число не тільки вірних на землі, але й блаженних у вічній щасливості, й тоді помагає йому священик, що є прив'язаний як законний свідок Церкви й благословить його подружжя й чисту його любов. Коли вкінці надближається кінець туземного життя, потребує людина сили й помочі, щоб могла стати перед Божим Суддею, знову приходить слуга Ісуса Христа, нахиляється над зболілим тілом умираючого, помазує його св. Єлеєм, розгрішує й потішає. В цей спосіб священик товаришить вірним у цілій їхній туземній подорожі й заводить їх перед саму браму вічності, відпроваджує їхні тіла аж до гробу, відмовляє над домовиною святі літургічні молитви, що дають безсмертну надію. Однак не забуває й за їхні душі, а якщо потребують очищення й пільги, помагає їм своїми молитвами. Показує вірним праву дорогу, несе їм пільгу й спасіння, уділяє небесних дарів, безнастанно подає їм поміч, від колиски до гробу, аж до небесних радощів“.

4. *Священик — слуга прощення гріхів.* З поміж властей, що ними наділив І. Христос новозавітних священиків, згадує Енцикліка обширніше про одну „повну таємничого жаху й тільки Богу властиву“ владу, що нею є влада

відпускати гріхи. Про той визначний уряд відпускати гріхи, що його по словам св. Івана Золотоустого не припоручив Христос ні Ангелам, ні Архангелам, так знову висказується Пій XI.: „Власть ця повна таємничого жаху й так тільки Богу властива, що людська гординя мусіла-б відкинути можливість надання її смертним людям: „кто может оставлять грѣхи, токмо един Бог“ (хто може відпускати гріхи, як не один Бог.) (Марк. 2. 7.) І на правду, бачучи чоловіка, відзначеного священничою достойністю, як він уживає цієї влади, не можемо здержатися, щоб, не в спосіб фарисеїв, але під впливом великого подиву, не повторити слів: „кто сей ест, иже и грѣхи отпускает“? (хто той, що й гріхи відпускає?) (Лук. 7. 49). А одначе Богочоловік Христос, що отримав і отримує „власть на земли отпускати грѣхи“, („власть на землі відпускати гріхи“) (Лук. 5. 24), хотів поділитися нею з священниками в тій цілі, щоби в надмірі Божого милосердя уможливити очищення душі, що ворухить уми всіх. Звідси випливає дуже велика потіха для кожного винувника, що, хоч занепокоєний докорами совісти, але з щирим жалем, чує над собою висказаний в Божім імені присуд: „Аз разрішаю тя от грѣхов твоих“ („я розгрішаю тебе з твоїх гріхів“.) Хоча чує його з уст такого чоловіка, що сам мусить просити іншого священника подібного присуду, не зменшує це в його очах величі Божого милосердя, але видається воно ще величніше, бо пізнає, що це радше Божа рука, ніж людська, доказує цього подиву гідного діла“.

5. *Священник — апостол правди й любови.* Велична гідність католицького священника впливає дальше також із його учительського уряду. Божественний Спаситель сказав до апостолів: „Шедше убо научите вся языки... учаще их блюсти вся, елика заповѣдах вам“ (Ідіть отже навчайте всі народи... навчаючи їх заховувати все, що я заповідав вам.) (Мат. 28. 19—20). Обовязок голошення Божого слова всім людям і по всій землі перебрала від апостолів св. катол. Церква, а сей обовязок сповняє вона через Єпископів та їхніх помічників, священників. Живим словом на вернула Церква цілий поганський світ до Христової віри. Ним удержувала цілі 20 століть туюж віру у повній чистоті, осуджуючи з одної сторони різні-

прерізні, релігійні й моральні блуди, а з другої сторони голосячи завжди світло чистої правди Божого явлення. „І коли людство — пише виразно Пій XI. — серед повені блудів і проступків не скотилося ще на саме дно злоби, то це з певністю завдячує християнській правді, що дістається до всіх народів. Церква сповняє повірений їй уряд „голошення слова“ через священників, що поставлені на всіх сторонах церковної ерархії, що їх розсилає до всіх народів, щоб невтомно проповідала ту правду, що самота може принести цивілізацію, її розбудити й заховати. Слово священника доходить до всіх людей і приносить їм світло й потіху; слово священника вириває навіть з найглибшого виру покус, накликає до чесноти й неустрашимо голосить правду: ту правду, що висвітлює всі сумнівні справи людського життя й порядкує їх; заохочує до такої чесноти, що її не зможе видерти ніяка противність, ані навіть сама смерть, що радше запевнить їй певність і безсмертність“.

Священик — не тільки апостол Божої правди, він також апостол християнської любови по всі часи цілого людства, часи повні взаємної ненависти, невгамованої жажди вживання, ідолопоклонства перед грошем, самолюбства й пімсти. Церква своєю спасенною наукою якраз устами священників злагіднює ненависть між поодинокими суспільними верствами. Вона лагідно, але й рішуче картає надмірну жадобу матеріяльних дібр і подає людям розважання про вічність, що викликає особливіший вплив у ділянці вживання багатств та усталює властивий погляд на вбожество. Своєю наукою навчає і робітників і працедавців випознати їхні станіві обовязки. Всім суспільним верствам поручає головну чесноту любови, що має всіх злучити в одну велику родину, Христове Царство. Про цей уряд голошення любови так говорить Св. Отець: „Сьогодні, коли самолюбство надмірно розрослося, коли майже скрізь спалахують пристрасні спори й родиться погубна жажда мести, нема нічого кращого й відповіднішого, як голосити й пригадувати „Нову заповідь“ (Пор. Ів. 13. 14) Ісуса Христа; заповідь любови, що відноситься до всіх, що не признає границь народів і держав і не виключає навіть ворога... Також місійні діла, що так ясно виказують здібність

до розросту, що її має з Божої сили Церква, у великій мірі розвиваються й поступають головню завдяки священникам, що як проповідники віри й любови, в незмірному й невисказаному труді поширюють границі Божого Царства на землі“.

6. *Священник — як муж молитви — прилюдний і урядовий посередник між Богом і людьми.* Велику гідність священника підносить укінці ще й та обставина, що священник зо свого звання й покликання є мужем молитви — по взору самого Ісуса Христа. Сповняючи Свій уряд посередництва, сам Христос уживав головню того могучого середника, що ним є молитва. А Своєю молитвою бажав Спаситель дати всім людьм, головню-ж священникам, живий приклад повного розуміння величі й вартости, могучої сили й безумовної конечности молитви. Заки розпочав Христос Свою довшу апостольську діяльність, практикував найперше апостолування молитви. Зовнішньому апостолуванню через науку й діла присвятив Він тільки три роки, а внутрішньому апостолуванню через молитву аж трийцять років. Але й серед зовнішнього апостолування велику вагу клав на апостолування молитвою. Можна сміло сказати, що й ціле Його прилюдне життя було безнастанною молитвою. Від тієї хвилини, як Христос прилюдно об'явився над Йорданом і як серед молитви зійшов на Нього Св. Дух (Лук. 3. 12), молитва була для Нього цілим Його життям. Кілько-ж то разів бачимо Спасителя в Його апостольських подорожах, як Він усувається в гори, або на пустиню, щоб віддатися всеціло молитві й розважанню. (Лук. 5. 16; 6. 12). Своім прикладом сам Христос підніс молитву до головного середника для осягнення вічного й дочасного щастя для одиниць, родин і всіх народів. По зразку Ісуса Христа також і католицький священник має у своїх руках цей могучий середник, молитву, і нею посередничить у примиренні людєй і Богом та їм стягає нею преобильні ласки й благословення. Це посередництво священника між Богом і людьми так знову змальовує Св. Отець: „Священник у псальмах, благаннях і піснях, вийнятих по більшій часті зо Святого Письма, багато разів, щодня сплачує Богові належний Йому довг поклону і в цей спосіб сповняє конечний обов'язок переблагання в імені

затривожених і занепокоєних людей, що нині, як ніколи перед тим, потребують Божої помочі. Хто вискаже, скільки нещасть відвернули молитви священика від проступних людей і які численні та великі добродійства вони вимолюють для них і їм уділяють.

Якщо вже приватна молитва має такі торжественні й великі обітниці, що їх дав Ісус Христос (Пор. Мат. 7. 7—11; Мар. 11. 24; Лук. 11. 9—13), то молитви, що з уряду приносяться в імені Церкви, любої Спасителеві Обручниці, без сумніву мають більшу силу й успішність. Хоча християни надто в щасті забувають на Бога, однак у глибині душі мають це непохитне пересвідчення, що довірлива молитва все може випросити в Бога й тому в усіх життєвих обставинах прибігають до цієї молитви, і просять її у священиків у часі особистих неповоджень, або загального нещастя. Від священика, що молиться, домагаються потіхи в усякого рода нещастях; до нього прибігають із проханням небесної помочі в часі цілої своєї туземної мандрівки. Поправді „священик стоїть між Богом і людською природою: з неба подає нам Божі дари, до неба заносить наші молитви й поєднує нас із розгніваним Богом“ (Св. Ів. Золот. Гом. 5. до Ісс.).

Цю першу частину Своєї Енцикліки про гідність і владу новозавітного священика кінчить Св. Отець словами, що „навіть вороги Церкви достерігають і признають велику достойність і силу католицького священства, бо його поборюють на першому місці й із завзятішою нагальністю через те, що добре знають, як стисло Церква звязана з священиками. Авкінці ті самі вороги, що сьогодні так завзято виступають проти священиків, поборюють також Боже ім'я, а це приносить священикам особливішу пошану й ділає їх тим достойнішими“.

II. Чесноти й знання католицького священика в нинішніх часах.¹⁾

Другу часть Своєї Енцикліки присвячує Св. Отець обговоренню чеснот, що їх вимагається від католицького священика в нинішніх часах. До досконалої праведности й святости життя обов'язані священики вже з приводу своєї величної гідности й відповідального уряду. Вже

¹⁾ Гл. А. А. S. I. с. стор. 19—36.

сама велична достойність новозавітного священика, що виносить його вище понад усіх людей, вимагає від нього праведнішого й святішого життя. За зразком І. Христа священик має провадити повірене своїй опіці стадо у першій мірі прикладом свого власного життя.

Прикладного життя від священика вимагає також його відповідальний уряд.

Зразкове життя самого священика є конечною умовиною його успішної праці над вірними. Значення прикладу священика підчеркнув уже Св. Отець Лев XIII., коли Він говорив: „Нехай священики, що їх приклад має всестороннє значення, передусім стараються бути постійно живим прикладом чеснот для християн“.¹⁾

А Пій Х. сказав до священиків: „Не вистарчить указувати на добро, але треба його впроваджувати в чин“.²⁾ Знову теперішній Св. Отець Пій XI., що так часто в усіх своїх принагідних промовах і окружних посланнях звертав увагу на праведність життя священиків, у найновішій Енцикліці так пише: „Священик має вчити правд віри; тимчасом ніколи не] можна гідно й успішно подавати іншим релігійних правд, коли чеснота не буде провідницею й учителькою виховання... Він рівнож має голосити євангельський закон; але якщо сам бажає, щоб слухачі виповняли цей закон, найлекше й найпевніше осягне це при допомозі Божої ласки, а саме, коли християнський нарід побачить, що він сам, як проповідник святої правди, поправним своїм життям пильно зберігає заповіді, що сам їх подає... Хтонебудь прикладом свого життя не потверджує правди, що її голосить, цей понад усякий сумнів соромно руйнує те, що збудував своєю заохотою. А навпаки, Бог щедрим благословенням нагороджує зусилля тих євангельських робітників, що вперед з одушевленням використовують усяку нагороду до свого освячення“.

Вимоги до праведнішого й святішого життя священиків увійшли також як канони до церковного права,³⁾

¹⁾ Письмо Льва XIII. „Constanti Hungarorum“ з дня 2. IX. 1893.

²⁾ Енцикл. Пія Х. „Il. fermo proposito“ з дн. 11. VI. 1905.

³⁾ Трид. Собор.: Sess. XXII. de Refor. c. 1; Львівський синод: Тит. IX. гл. 2.; новий кодекс: c. 124: „Clerici debent sanctiorem prae laicis vitam interiorem et exterioriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere“.

що подає до нього такі середники, як щоденне розважання, іспит совісти, часта св. Сповідь, посіщення Найсв. Тайн і духовні вправи¹⁾.

Виказавши Св. Отець необхідність чеснот, що у священика вже суттєво впливають із його достоїнсти й уряду, обширніше обговорює деякі чесноти, що в особливій спосіб мають процвітати в серці католицького священика.

1. *Священнича побожність*. На першому місці ставить Пій XI. чесноту побожності. Вона має обіймати всі, і внутрішні і зовнішні, релігійні чинності так, що ціле життя священика в виповнюванні його обов'язків супроти Бога має проникати жива й глибока віра. Між побожними практиками поручає Св. Отець священикам любов до Пресв. Богородиці, бо „священики мають із горячішою любов'ю відноситися до Божої Матері, як світські, тому, що як сильніші є вузли, що вяжуть священика з Ісусом Христом, так і тісніший є зв'язок Марії з Божественним Спасителем“.

2. *Безженність*. Особливішу увагу звертає Св. Отець на чесноту чистоти священика, що тісно злучена з безженністю. Чесноти невинности тіла вимагає у катол. священика вже сама велич тієї чесноти. Найвизначніші Отці, як східньої, так і західньої Церкви²⁾, не знаходять слів, щоб гідно звеличити велич дівоцтва. По їх словам, чеснота дівоцтва виносить чоловіка понад його людську природу та робить його подібним до ангелів, від чого зветься вона слушно ангельською. Ангели є дівами неба, а діви ангелами землі. Не тільки сама велич чесноти невинности, але також і сам характер священничого уряду вимагає від Божого слуги чесноти св. чистоти. Вже погани вимагали чистоти від жрекинь святого вогню, а в Старім Завіті об'язувала священників цілковита здержливість у 6-ьох днях під час сповнювання уряду

¹⁾ с. 125 і 126. Гл. „Перемиські Епархіяльні Відомости“ Р. 1920, Ч. IV., стор. 45—46.

²⁾ Прим.: св. Кипріяні: „De habitu virginum“, гл. De Journal et Dutilleuil „Enchiridion asceticum“ ст. 74-76; св. Григорій Назіанзенський: „De virginitate“, I. с. 186 ст.; св. Іван Золотоустий: „De virginitate“ I. с. 226 ст.; св. Амврозій: „De virginibus“, I. с. 243 ст. і „De virginitate“, I. с. 251 ст.

у „Святая Святих“. Багато більший обов'язок заховування чистоти мають священники Нового Завіту.

Вимога невинности у католицького священника впливає — по словам Енцикліки — з Євангелії й науки Апостолів. „Тому, що Божественний Учитель... завжди так дуже високо цинив дар чистоти, що її ставив вище понад звичайну людську чесноту (Пор. Мат. 19. 11); тому, що від ранньої молодости хотів виховуватися в Назареті в однім домі з Марією й Йосифом, що обоє жили в дівоцтві; тому, що особливішою любов'ю огортав чисті душі Івана Христителя й Івана Євангелиста; вкінці тому, що Апостол народів вірний товмач Євангельського закону й Христової науки, вихваляє дорогоцінне дівоцтво... це все мусіло спричинити, що священники Нового Завіту почули небесне візвання до цієї знаменитої чесноти“.

Зрештою сама велич християнського священства домагається тієї найбільшої прикраси священства, якою є безженність і умотивовує потребу закону, що накладає цей обов'язок на слуг вітваря. „Чиж тому, що має подекуди уряд вищий від уряду небесних духів, „що стоїть перед Господом“ (Пор. Тов. 12. 15), не годиться по своїм силам вести небесне життя? Чиж тому, що цілий має бути „в тім, що є Отця“ (Пор. Лук. 2. 49; І. Кор. 7. 32) не годиться, щоб вирікся земних справ, та щоб було його „перебування на небесіх“ (Пор. Филип. 3. 20)? Чиж тому, що ревно й витривало повинен працювати над спасінням душ і спомагати діло відкуплення, не випадає, щоб був вільний від родинних клопотів, що занимали б і розпорозували б немалу частину його енергії?“

Та чеснота чистоти тісно злучена зо станом безженности, що є „пресвітлою славою католицького священства і вона найбільш відповідає плянам і бажанням Пресвятого Серця Христового в справі священничих душ“.

3. *Здержливість від земських дібр.* Либонь жадної з чеснот, що про них згадує Св. Отець, з такою великою повагою й строгістю не поручає нинішнім священникам, як здержність від земських дібр. „Вільні від самолюбства — як пише Енцикліка — й не піддаючись ніякій спокусі, повинні йти через той світ, що на ньому все числиться на гроші й де за гроші все можна продати

й купити. Відкидаючи далеко від себе всяку думку про земські користи, нехай не стараються за грошевий прибуток, але за прибуток безсмертних душ; нехай не пожадають своєї слави, але слави Божої. Нехай не будуть наємниками, що працюють для заплати. Не мають теж наслідувати тих, що використовують свій уряд на власний пожиток і мріють про кар'єру. Нехай будуть „добримися жовнірами Христовими“, що не омотуються життєвими справами, щоб подобатися тому, хто їх прийняв“. (Пор. II. Тим. 2. 3. 4) Нехай будуть слугами Божими й отцями душ; нехай памятають, що їхніх трудів і ревної праці не зможуть заплатити й винагородити ніякі скарби й земські гідності“. І тут висказує Пій XI. страшне горе захланному священникові матеріялістові та з найбільшою строгістю його остерігає. „Адже так не тільки спроне-вірився б своїм обов'язкам, але також був би предметом погорди для народу, що повірений його опіці; нарід за-певне запримітив би, що його спосіб поступовання пішов у розріз із засадами Євангелії, що їх так ясно об'явив Божественний Учитель“.

Захланний на гріш священник ніколи не буде добрим пастирем. Він загалом нічого не зробить, за що не має заплати. Він не служить своїй отарі, отара для нього — виключно джерело доходу. Захланність може довести священника й до найгірших злочинів. На протязі віків заподіяла вона Церкві багато великих шкід. Захланний священник стає „в одному ряді з ворогами Бога й Церкви й свідомо, чи не свідомо допомагає здійснювати їхні нікчемні заміри“. Говорячи про чесноту здержности від земських дібр, усильно поручає вкінці Св. Отець усім священникам пекучу в нинішніх часах чесноту християнського милосердя. Харитативна акція, це обов'язок кожного католика¹⁾, а особливіший обов'язок душпастиря²⁾. Священник, як homo Dei, має памятати завжди на слова св. Амвросія: „Нехай священники розважають, що їм повірений чин не по-зискування грошей, а душ“³⁾. Для того має, головно

¹⁾ Мат. 25. 40;

²⁾ с. 467 § 1 і с. 469. Вони і нас обов'язують ex ipsa rei natura.

³⁾ Гоміл. до I. гл. Іс.

в нинішніх часах, кожний священик уникати всякого надміру в їді й питті, в одежі й мешканні. Бо слушні є слова одного церковного достойника, що сказав: „Осоружно говорити бідним і терплячим, коли сам живе хтось в достатках: Блажені, що плачуть“. Це іронія, що кличе до неба о пімсту, це збезчещення нагірної проповіді І. Христа“¹⁾.

4. *Ревність*. Католицький священик, свободний „від власної родини й журби про власну користь“ зможе краще й успішніше розвинути необхідну йому чесноту ревности про спасіння людських душ. Особливішої ревности вимають від священика нинішні часи вже в його праці над самими „христіянами“. Бож нинішній „християнський“ світ попав у неопоганство. Глибоке й загальне незнання правд Христової науки спричинило релігійний і моральний упадок одиниць. Внаслідок довготривалої переваги епікурейсько-матеріялістичних поглядів, наступило пониження св. Тайни подружжя, збезчещення родинного огнища та розклад подружнього життя. Вороги Христа заволоділи школою, наймогутішим засобом виховання молоді, та накинули їй виховання, вороже Христовій науці. Цілу суспільність смертельно зранили глибокі болячки непризнавання основних християнських чеснот любови й справедливости. Відірвані від Христа одиниці, родини, школи й цілу суспільність знову до Христа повернути та їх в дусі Христової Євангелії обновити — зможе тільки надзвичайна ревність усіх катол. священиків. Ревний священик у праці над спасінням йому повірених душ буде наслідувати свій первовзір та ідеал доброго пастиря, Ісуса Христа. Найкращі риси ревности Божественного Спасителя: повна пожертвування любов та цілковите віддання себе на послуги повіреної собі отари, це рівночасно найважливіші риси кожного ревного священика.

Одначе ревність катол. священика не обмежиться тільки на праці серед уже навернених християн. Його апостольська ревність обійматиме й місійні краї. І Св. Отець Пій XI., що від першої днини Свого Понтифі-

¹⁾ „Osservatore Romano“ 77. Ч. з дн. 3. IV. 1930.

кату дуже ревною опікою огортає святе місійне діло¹⁾ й висказує Свою подяку Найвищому Богові, що дозволив Йому бачити „Єпископів і священників, як вони в тісних і добре дібраних своїх рядах так радо відгукнулись на поклик Найвищого Керманича Церкви, що в щораз то живішим поході сягають по самі межі світу й то з тією думкою, щоб зводити хоч мирні, та завзяті бої правди з ложжю, світла з темінню, Царства Божого з царством сатани“.

5. *Послух*. Сама ревність священника не тільки не принесе в його праці овочів, але зможе бути навіть і шкідливою для Церкви, якщо вона не буде тісно сполучена з канонічним послухом. Для того зараз після поручення священникам чесноти ревности, обговорює Св. Отець з натиском чесноту послуху, духа карности, що ним має бути перенятий катол. священник. Пій XI. поручає священникам чесноту канонічного послуху через саму велич тієї чесноти і приклад Ісуса Христа.

Чеснота послуху є матір'ю й джерелом усіх чеснот. Вона сполучує найтісніше душу з Богом, бо довершує того, що послушна людина бажає тільки того, чого хоче сам Бог. Через здержливість від земських дібр вирікається чоловік дочасних багатств, через чистоту приємностей тіла, а через послух найціннішого дару, що ним є свобода волі. Послух є одночасно й найважливішим чинником цілого спільного людського життя. З усуненням карности гине ціле людське життя. По словам Св. Отця внутрішня вартість послуху полягає в тім, що „послух здержує надмірну ревність гарячих, спонукує й заохочує повільних і млявих, кожному визначає його обов'язок“.

Священник як *alter Christus* має набути собі чесноту послуху також через обов'язок наслідування Ісуса Христа. Св. Письмо не підносить так часто й сильно іншої чесноти Ісуса Христа, як Його досконалий послух. Ціле життя Ісуса Христа, від першої хвилини приходу на світ аж до хресної смерті, а після неї на цілу вічність, не було нічим іншим, як тільки оказуванням досконалого послуху Свійому небесному Отцеві чи Його заступникам.

¹⁾ Пор.: Місійна Енцикліка „*Rerum Ecclesiae*“ з дн. 28. II. 1926.

Конечність канонічного послуху сильно підчеркує Львівський Синод¹⁾, а в новому кодексі церковного права знайшов послух своє визначне місце між обов'язками клириків²⁾.

б. Знання. Сама святість не вистарчає для священника нинішніх часів. В останніх десятках літ довершилися великі зміни та повстали нові релігійні, моральні й суспільні обставини. Для того й праця священника в нинішніх часах має бути модерна, щобто він має примінити її до актуальних обставин й умовин. Одначе має вона бути модерна не в тому значенні, начеб священник мав шукати нині нових доріг і нових ідей. Дух і праця священника завжди є ті самі. Ідеал священника відвічний, бо вийшов з намірів відвічного Бога. Він уже перетривав 20 століть і до кінця світу позістане той сам. Праця священника має бути модерна в тім значенні, що нинішні часи вимагають від священника не тільки більшої святости, але також рівночасно більшого й основнішого поглиблення знання. Прикрасою душі священника має бути не тільки більша побожність, але також і більша наука. Як сама наука без святости зробить священника злим, так сама святість без науки зробить священника в нинішніх часах неужиточним. Тому Св. Отець Пій XI. кладе в Енцикліці особливіший натиск на чесноту знання католич. священника. Він одержав від Христа звання й післанництво учителя правди й має всім голосити правила Євангельського закону. Священник має посідати „таке основне знання католицької віри й моралі, щоб викладати її другим і вірним пояснити догми, закони враз із літургією Церкви, яку сам виконує; дальше є річчю необхідною, щоби світлом і силою своєї вимови поборював те незнання в релігійних справах, що завжди ще затемнює не мало умів, хоч світські науки зробили такий дивно великий поступ... Крім того священник повинен хоронити душі перед упередженнями й блудними гадками, що їх нагромадили противники Церкви. Повинен новочасним людям, дуже спрагненим правди, подавати її зо свобідною щирістю;

¹⁾ IX. Тит. 2. гл.

²⁾ 127 с.: „Omnes clerici, praesertim vero presbyteri, speciali obligatione tenentur, suo quisque Ordinario reverentiam et oboedientiam exhibendi.“

тих, що хитаються й сумніваються, повинен підносити й скріпляти на душі й безпечно й сміло допровадити до пристані католицької віри, що її так гаряче люблять поучені; накінець упертим нападам зухвалого блуду повинен протиставитися цілою силою, непохитною відвагою й правдивою чеснотою". З цього випливає для священика обов'язок кінцевого продовжування тих богословських наук, що їх собі присвоїв у Семінарі.¹⁾ Для побільшення знання богословських наук мають служити іспити для священиків у перших 3-ох роках їхньої душпастирської праці²⁾ та участь у деканальних конференціях.³⁾

Та в нинішніх часах вимагається від священика не тільки основного знання богословських наук, але й загального знання світських наук. „Нехай основно зазнайомиться з поступом і вимогами свого часу, так як католицька Церква обіймає всі віки й усі народи, як піддержує й поширює всі добрі почини, як піддержує розвій усяких наук і ніколи їх не лякається, хоча-б були смілі, аби тільки правдиві“.

Вкінці взиває Св. Отець „заохочувати мудрою радою тих з поміж священиків, що відчують особливу охоту й мають відповідні здібності до тієї чи іншої ділянки науки й штуки, оскільки не є суперечні з їхнім священним покликанням... Також не вистарчить прочим священикам, щоб вони вдовольнилися образуванням, що його давніш уважали за вистарчальне, але повинні набувати повніше й обширніше знання у різних ділянках науки, яка відповідає величному й загальному розвоєві наук, що до нього дійшла новочасна цивілізація при допомозі величезних змагань, перевищуючи щодо того минулі століття“.

III. Належне підготування кандидатів до священства.⁴⁾

Велика гідність католицького священства вимагає відповідного до нього приготування кандидатів. Про належне

¹⁾ Гл. Собор. Львів. IX. Тит. 3 гл.; с. 129;

²⁾ с. 130; „Перем. Епарх. Відомости“ з 1921. р. III. ч. 74 ст.;

³⁾ с. 131; „Перем. Епарх. Відом.“ з 1930. р. IV. ч. 59–60 стор.

⁴⁾ А. А. S. I. с. 37–49. ст.

виховання питомців пише Пій XI. у третій частині Своєї Енцикліки.

1. *Журба про Семінарі.* Св. Отець звертається з горячим зазивом найперше до Єпископів, щоб вони усильно старалися мати власний Семінар.¹⁾ Якщо однак це було б неможливим, „то булоб найліпше, коли-б сусідні Єпископи в братнім дусі злучили свої сили й заложили спільний Семінар, що в цілості відповідав би славному порученому собі завданню”. По бажанні Св. Отця мають пам'ятати Єпископи про Семінарі як про „зіницю в оці” та повинні присвячувати їм головну частину своїх старань.²⁾ На Єпископів вкладає далше важкий обов'язок що до старанного добору настоятелів і професорів духовних Семінарів та подає їм вказівки що до їхніх моральних й інтелектуальних прикмет.³⁾ „Нехай то будуть такі священники, щоб свяченичих чеснот учили більше своїм прикладом, як словом; нехай так подають науку, щоби в душах богословів викликали кріпкого мужеського й апостольського духа. Нехай за їх трудом розцвіте в Семінарі побожність, чистота, обичайність і наука.”

Зпоміж Богословських наук, що їх мають подавати в Семінарі по нормам церковного права,⁴⁾ поручає Св. Отець з особливішим натиском науку схолястичної філософії „по методі, науці й засадам Ангельського Вчителя”.⁵⁾ Вона необхідна для будучих священників „не тільки тому, щоб глибше вглядали в правди віри, але також, щоб захоронили себе від усяких новочасних блудів і щоб у будучих своїх наукових дослідах показали таку бистроту ума, щоб докладніше й справніше могли відрізнити правду від ложі, ніж ті, що не мають цієї філософічної освіти, хочаб посідали ширший обсяг знання.”

2. *Добір кандидатів.* Св. Отець кладе усім виховникам на серце справу старанного вибору кандидатів до духовного стану. „Ректор, о. Духовник і Сповідники — кожний у границях свого уряду й своїх обов'язків — повинні з одної сторони з цілою ревністю попірати і скріпляти

¹⁾ с. 1354; Львів. Собор.: VIII. Тит. Гл. II. 1.

²⁾ с. 1357.

³⁾ с. 1360; с. 1366 § 1.

⁴⁾ с. 1365; 1366 § 3.

⁵⁾ с. 1366 § 2.

священичі покликання, але з другої сторони повинні також з тією самою ревністю здержувати в відповідному часі від свячень тих, що на їх думку не мають відповідних умовин до гідного сповнювання священичих обов'язків." При виборі кандидатів не мають вони руководитись ніякими людськими оглядами та ложно понятим милосердям. „Таке милосердя було-б злочином не тільки насупроти Церкви, що одержала-б непожиточного й негідного слугу, але також для самого молодця, що через те, що вибрав неправильну дорогу, став би згіршенням для себе й інших з великою шкодою для вічного спасіння."

3. *Велика відповідальність виховників і Єпископа за виховання питомців.* Піп XI. звертається далше до настоятелів духовних Семінарів та дає їм вказівки, по яким зможуть вони відрізнити правдиве покликання від неправдивого. Покликаний до священичого уряду є той, хто „змагається до цього святого уряду з тієї одної й шляхетної причини, щоб посвятитися Божій Службі й спасінню душ, а рівночасно осягнув, або старається осягнути основну побожність, випробовану чистоту життя й відповідну науку". Непокликаний до священства є по словам Енцикліки той, хто „вибирає той сам уряд, але тому, що його до цього спонукали нерозумні батьки, або в тім намірі, що надіється в будуччині земних користей і пожитку — що в минулім часі могло частіше трапитися; хто звичайно відтягається від карности й послуху, мало показує набожності й мало замилювання до праці над спасінням душ; хто зраджує в особливий спосіб, що він схильний до змисловости, а довгою боротьбою не показав, що зможе опертися покусі до безстидности, вкінці, хто так мало спосібний до науки, що можна передбачувати, що не зможе скінчити приписаних студій". Непокликаних до священичого уряду мають виховники або цілковито не допустити до семінарицьких мурів, або в час їх усунути, або вжити поваги свого уряду й батьківської любови в цьому напрямі, щоби вони самі опустили Семінар. За всякі занедбання в тій справі беруть виховники велику відповідальність на себе супроти Бога, Церкви й самих молодців.

Однак головну відповідальність за будучих священиків накладає Св. Отець на Єпископів. По нормам церковного

права¹⁾ не має допустити Єпископ до свячень богослова, якщо немає моральної певності про канонічну спосібність, чесноти і знання. Тут по словам Енцикліки має зберегти Єпископ конечну строгість і від неї не має відступити перед страхом, що через те зменшиться число священників. Безпідставність такого страху виказує Св. Отець за св. Томою з Аквіну доказом із цілої історії Церкви. „Бог ніколи не опускає своєї Церкви аж так, щоб у достаточній кількості не знайшлося достойних священників для потреб народу, колиб тільки достойних підношено, а негідних усувано“. (Св. Тома з Аквіну, *Summ. Theol. Supplem.*, § 36, а. 4 ad 1 m). Зрештою це ясна річ, каже Св. Отець, що „краще без сумніву мати тільки одного священика, що якнайліпше приготований до свого найсвятішого уряду, ніж багато, але слабо, або цілком не приготованих“.

4. *Співпраця у вироблюванні священничих покликань.* При кінці тієї частини Енцикліки порушує ще Св. Отець актуальну сьогодні справу зберігання й спомагання священничих покликань.

Передусім накладає Пій XI. на всіх вірних святих обов'язок усильної дбайливості про зріст „мужних і досвідчених, добрих і дуже святих працівників у Господній винниці“. А всі вірні мають до того доступний і могутий середник: молитву. Молитва в тому наміренні відповідає найбільше гарячим бажанням Найсв. Серця Спасителя й тому має запевнений успіх.

Побіч того надприродного середника поручає Св. Отець уживати людських середників, головню християнського виховання молодців у католицьких товариствах і в родині.

На першому місці з великою похвалою підносить Св. Отець всі почини „дуже дорогої“ Його серцю — Католицької Акції. Вона віддає останніми часами своєю працею на всіх ділянках людського життя, а головню виховуванням молодців у своїх католицьких товариствах неоцінені заслуги в вироблюванні священничих покликань. Католицьку Акцію порівнює Св. Отець „з урожайною землею, що в ній лежать зерна всіх чеснот, або ще

¹⁾ с 1371; ²⁾ с 973 § 3.

краще, що це неначе дбайливо огорожений та добре оброблений город, в яким безпечно цвітуть найкращі квіти“.

Та найбільшої помочі в вироблюванні священничих покликань надіється Пій XI. від співпраці християнської родини. Якщо батьки виховують словом, а ще більше власним прикладом своїх синів згідно з заповідями Христової науки, так з певністю бодай один із синів радо послухає солодкого поклику Божого Учителя до священничого стану. І св. Отець зве щасливими тих подругів, що „хоча великодушно не випрошували в Бога такого небесного поклику своїм синам, що в давніших часах частіше бувало, які однак не тільки не здержують своїх дітей, якщо кличе їх Бог, але вважають це навіть за велику честь для родини і за доказ Божої любови“.

Однак Енцикліка стверджує сумний факт, що на жаль і між католицькими родинами не бракує таких батьків, „головно серед вищих та більш освічених верств суспільности, що не тільки нерадо віддають Богу своїх синів, але не лякаються їхнього покликання поборювати такими підступними середниками, що ними одночасно загрожують самому покликуванню, як також вірі й вічному спасінню їхнього найдорожчого Сина. Ті дуже злі приклади конечно потягають той наслідок, що вищі верстви дають дуже мало молодців до священничого стану“

Закінчення¹⁾. При кінці своєї Енцикліки звертається Св. Отець з батьківським серцем до священників цілого світу та заохочує їх до праці, що її вимагають нинішні часи.

Їх головною прикрасою нехай остане на завжди святість життя. Вона має таку велику „вартість, що без неї всі інші добрі прикмети душі майже нічого не значать, а з нею можна довершити й подиву гідних речей“. До досягнення тієї кожному священникові конечної святости причиняються крім щоденних молитов і розважань головно „Духовні вправи“. Вони мають у собі Божу силу удержувати священника на висоті його покликання. З них мають користати всі священники „більше нині, ніж коли іноді, бо коли з одного боку завмирає жива віра й упа-

¹⁾ Гл. А. А. S. I. с. 49—53 стор.

дає моральність, так з другого проти цього йде могутня отруя релігійного відродження, а Св. Дух проникає цілу землю й своїм могутнім надхненням відновляє обличчя світу“.

Останнє слово звертає Св. Отець до тих молодців, що доростають до священства. Їх взиває Енцикліка, щоб вони „ревно й гідно приготувалися до найдостойнішого післанництва“ та виробляли в собі „побожність, чистоту, покору, послух, карність духа та знання“. Бо тільки належним приготуванням сповнять вони надії, що на них покладає Церква й нарід та приспішать ту щасливу хвилину, що в ній ціле людство зможе радіти овочами „Христового мира в Христовому царстві“.

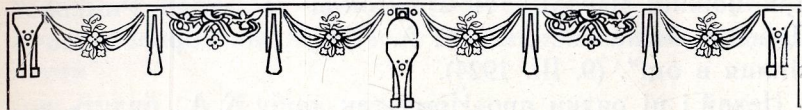
* * *

Ціле католицьке духовенство прийняло появу тієї Енцикліки з глибокою вдячністю та синівською подякою. З такими самими почуваннями приймає цю Енцикліку й наше гр. кат. духовенство. Воно завжди пам'ятає про всі особливіші докази батьківської любови теперішнього Св. Отця Пія XI. для нашої Церкви й народу. А вже ніколи не стратить з очей княжого дару — Духовного Семінара, що його Він вибудував власним коштом у Римі. Там саме по вказівкам тієї Енцикліки, під оком та опікою Св. Отця, виховуються найкращі сини Церкви, добрі й ревні священики, що розносять між цілий наш нарід вогонь Божої любови й апостольської ревности. Найновіша Енцикліка з певністю причиниться до того, що й наше духовенство усильно змагатиме до осягнення висоти того ідеалу священства, що його змальовує Св. Отець, та не заведе тих надій, що їх на нього покладає й католицька Церква й наш нарід.

УКР. КАТ. ЄПИСКОПАТ НА АВДІЄНЦІ У СВ. ВІТЦЯ ПІЯ ХІ. (29. X. 1929).

Ліворуч Його Святости сидять: Й. Ем. Люїджі Кард. Сінчиро, Високопреосв. Митрополит Андрей Шептицький, Преосв. Діонисій Ніграді, Преосв. Йосафат Коциловський, стоїть Преосв. Константин Богачевський; праворуч сидять: Преосв. Григорій Хомишин, Преосв. Петро Гебей, Преосв. Павло Гойдин; стоять: Преосв. Григорій Лакота, Преосв. Іван Бучко.

А. К., богослов.

Завдання Католическої Акції по думці Св. Вітця Пія XI.*

31. травня 1936 — саме на Зелені Свята, припадало вступлення Св. Вітця у 80-тий рік Його життя. Цей день відсвятковано в Римі особливими торжествами.

У цьому дні, 15-ім році свого понтифікату, міг поглянути Пій XI. на незрівняно благословенну свою апостольську діяльність. Духова велич цього правдиво-спільного Батька, що у сповнюванні свого Божого послання, серед найтяжчих відносин є Провідником людства на дорозі до „мира Христового у царстві Христовому“ — вимагає і з нашої сторони належної пошани та вдячного спомину, особливо тих, що стоять, або небаром стануть під прапорами К. А., цієї К. А., що нею Він попхнув реліг. оборону попередніх віків до переможного наступу на лаяцізацію, найглибший корінь та причину занепаду християнської культури.

І Він певно перейде в історію зо славним діячем на тязірі: *Папа Католическої Акції* — що про неї він сказав такі палкі слова до італ. молоді К. А., 15. вересня 1925 р.: „Сподіваюсь, що ваше життя та діла — завжди будуть обертатись у рядах К. А., цієї К. А., що є так дуже нам на серці, про що всі знають, а яку ви всі повинні уважати за річ святу, та якої Ми не можемо не поручати

* Безсмертний чин теперішнього Св. Вітця, К. А. — що у своїх організаційних рядах — схопить, сконкретизує — і пхне до офензиви проти ворожих затій, приспану боеву динаміку мільйонів католиків на усіх фронтах життя модерного людства, запишеться в Історії Церкви незатертими золотими буквами — й викличе передім у католическій ментальності сучасності. Доцінюючи велич, блеск, потугу цієї ідеї й чину нашого найвищого Вождя й Батька, містимо оце виїмок з більшої праці автора на тему: Пій XI. — а К. А. — Редакція.

при кожній нагоді." А в промові до збору Римської Дієцезії висказався, що К. А. Йому „так дорога неначе зіниця в оці". (9. III. 1924).

Нехай і ці рядки про Йому так любу К. А., будуть виявом нашої вдячності й синівської любови, бо хочемо любити те, що любить наш Батько. Та Він на словах не кінчив, але безупинно працював і працює; тож і ми не сміємо скінчити на словах та заявах, але тоді виявимо правдиву синівську любов до Папи, як усі наші священики зрозуміють обов'язок та істоту К. А. та радо й з готовістю підуть за покликом Папи. До цього кличе Він сам — щоб священики обняли провід у К. А. і так сповнили волю Божу, та відновили лице нашої запущеної землі, бо як не К. Акцією — то нічим успішніше не зможуть вернути Христові те, що Він втратив серед нашого народу через дух лібералізму.

*

*

*

Дефініція К. А.

Дефініцію К. А. подав сам Св. Отець певно не без надхнення св. Духа. Оце вона: К. А., це участь світських у єрархічному апостолюванні Церкви.

Св. Отець сам висказав цю дефініцію, що дав її за Божим надхненням. А президентові італійської К. А. Дрові (мед.) Джедда — описав Св. Отець обставини, як повстала ця дефініція. Було це пізньої ночі, як Св. Отець застановлявся над зібранням в одне усіх католических сил в К. А. Нараз якась невидима сила надхнула Папу написати цю дефініцію.

Вона містить у собі мету: схристиянізувати суспільність, що мається досягнути через зорганізований апостолят світських і духовних. А що дотепер участь світських в апостоляті Церкви була дуже незначна, тому Папа, згідно з практикою апостольських часів, підносить у дефініції потребу активної участі світських у праці духовенства та під його проводом. Тому К. А. це акція цілості, бо обіймає з однієї сторони діяльність вірних, а з другої діяльність духовенства. К. А. обіймає цілу Церкву, а не якусь провінцію, чин, чи клас, або нарід. Про це навчає Папа: „К. А. зєдинює за посередництвом зорганізованих товариств, що відповідають різному станові

життя — всіх, хто бажає працювати для поширення Христових засад у житті поодиноких людей та суспільности”.

I. Ціль К. А.

Ціль К. А. назначує сам Папа в енцикл: „Ubi Arc. Dei“, де говорить, що з усіми добрими ділами, що виконуються під назвою К. А., вяжеться нерозривно віднова Христового Царства та утривалення цього правдивого мира, що є питомий тільки цьому царству: „Христовий мир у Христовому Царстві“. — І це найвища ціль К. А. вернути суспільності царство Христових засад, що одинок на них опирається правдивий мир; або іншими словами: схистіянїзування суспільности: „instaurare omnia in Christo“. Щоб відновити „omnia“, мусить К. А. ділати в таких головних напрямх:

1. *Віднова родини.* Бо шкода мріяти про схистіянїзування суспільности, коли далекі від Христових засад будуть складові її частини: родини. Як буде здорова родина, що є клітиною суспільного організму — то буде здоровий цілий організм. Тому К. А. мусить вернути родинному, подружньому вузлові ту силу, що її міру подав св. Павло: як Христос полюбив свою церкву. А Христос полюбив Церкву рішуче нерозривно. Тоді зникнуть розводи й подружні трагедії — овоч ліберального трактування подружжя. До цього кличе Папа: Ісус Христос тоді панує у рідні, як вона, уформована святістю правдивої Тайни подружжя, установленної Ісусом Христом, задержить характер святилища, де повага батьків взорується на Божому Вітцївстві, від якого мав початок та назву (Єсрес. III, 15); послух та відданість синів — на Дитині з Назарету — а ціле життя є зновлене святістю Пресв. родини. (Ubi Arc. Dei).

2. *Схистіянїзування школи та преси.* К. А. мусить боротись за права релігії в школі, що її трактується, як щось непотрібне, другорядне, а то й шкідливе для дитини.

Що до преси, треба принайменше в такій мірі протиставити кат. пресу безбожній, щоб їй дорівнювала. Проти Христа з'єднались ворожі сили світу сильною злукою. Їх ненависть і борба проти Христа є так сильна,

що сини тьми видаються второпніші, як сини світла. Як їх злучила спільна ненависть, чому нас, католиків не має злучити спільна любов?

У дн. 25. IX — 3. X 1936 — централія антикомуністичних студій в Римі, під проводом о. Леціт, Т. І. відкрила приватну виставу безбожницької преси в Римі, що кинуло ярке світло на її характер. Комуністична пильність, здисциплінованість, пропаганда — втискають отрую до всіх сусп. верстов. Усюди зачинають своє диявольське діло пресою, що її головна мета: знищити релігію. Соціалістичних кличів там менше, зате переважають богохульства, підривання авторитету папи, єппів та священників. Це сама клевета, брехня та обман, але представлене вміло у пропагандивному виданні, доходить до усіх станів, усіх народів.

Вправді поширенню злої преси пособляє зіпсута природа людська та матеріяльні засоби, однак і кат. преса може вдержатись, якщо К. А. виховає кат. читача, що її матеріяльно підпоможе. Супроти ширення клевет, обманів та порнографії треба особл. катол. пропаганди, пропаганди Христового Царства та Його правди. Правда бо мусить побідити, однак треба дати її пізнати.

Нашим учителем у цьому ділі повинна стати Кат. Інтернаціональна Пропаганда (Любляна, Югославія), що її завданням є мобілізувати католиків цілого світу проти військ Антихриста. Вона уладила вже 4 конгреси в Німеччині, а п'ятий відбудеться ц. р. в Познані. Св. Отець сказав до катол. журналістів, що вони є самим його голосом, а катол. часописі, це голосники правди. Отже катол. журналісти та журнали є знаряддям Учительського Уряду Папи — яке це високе завдання!! — Католическі журналісти мають боронити й висвітлювати голос Св. Вітця, щоб читачі привикли оцінювати папські документи, як найважливіші для життя та науки.

Тому II. Інтернаціон. Конгрес католицьких журналістів у Римі (25. IX — 27. IV — 1935) ухвалив оці резолюції, що відносяться й до нас:

„Перше старання кат. преси повинно бути: поширять найважливіші папські документи, енцикліки, промови etc. дослівно, щоб читачі привикли високо цінити слова Голови Церкви, та щоб ориг. їх текст належав до джерел

особистої та звичайної літератури та вироблення світогляду“.

Дальше напоминає конгрес кат. журналістів: не обмежуватись до публікації папських документів, але папські слова, особливо з більш святочних нагод, розвинути приступно, у добрій формі—одначе згідно з їхнім оригінальним змістом.

Вкінці висказує конгрес побажання, щоб при головних кат. органах, повстали систематичні центри студій папських слів.

3. *Оборона публичної моралі.* Публичні доми розпусти, протеговані або толеровані урядами, неморальні вистави, кіна, стоваришення—непристойна мода, все те так сильною та широкою струєю займає населення, особливо молодь, та доводить до такого рознуздання людських пристрастей, що нині вже не звірі у людському тілі є виїмками, але радше до виїмків належать дійсно моральні люди. Тож завданням К. А. є впливати, щоб законодатні власті боронили публ. мораль.

4. *Оборона прав та свободи Церкви.* Недавно, у промові до еспанських скитальців кликав Папа: „Покажіть нам державу, що в ній було б дійсно свободне та неперешкоджене ширення христ. засад?“ І світ не міг відповісти: ось наша держава є така... Нема держави, що на ній око Христового Намісника могло б спокійно, з надією, спочити... На 350 мільйонів католиків, у державах, що на ціле горло кричать, що є католицькі — не зберігається цього, чого вимагає св. віра. Тяжко вірити, але наглядного факту годі заперечити. У неодній державі ведеться прямо боротьбу з релігією і св. Церквою; в інших державах входить в обсяг ділання Церкви. Церкві відмовляється права існування або самостійного діяння, відповідно до місії, що її доручив їй сам Бог. Тут велике поле до ділання, бо інакше К. А. не досягне своєї цілі: схристіанізування суспільності. Тільки тоді верне Христос на престіл, володіти суспільністю, як каже Папа: „Як Церкві признається своє місце, що його Христос сам їй назначив у людській спільноті, даючи їй установу спільноти, та відповідно до її цілі досконалу й найвищу в її границях; установляючи її скарбницею та вчителькою Божої Мудрости, а тим самим учителькою та провідницею

усіх інших спільнот". (Ubi A. D.). А де люди можуть запровадити суспільність, це наглядно бачимо в С.С.С.Р., Іспанії, Мексику; доки К. А. не верне Христа на трон суспільности, доти нарід летітиме зі щораз більшою швидкістю в руїну.

Як виглядає нині свобода Церкви, з важким болем серця описав Папа в промові до есп. скитальців (150), 14. IX. 1936: „Що більше може вчинити кат. Церква, як тільки оплакувати, протестувати та молитися. Таж кожна пядь кроку Церкви стрічає опір та перепону, крок в напрямі до родини, до молоді, до народу, значить всюди там, де найбільше треба привабливості Її, Матері та Вчительки“?...

„Щож більше може зробити Кат. Церква, коли кат. пресу, призначену до розповсюдження, вияснення та оборони правдиво христ. засад, які тільки має та навчає Кат. Церква, що одинока зберігає правдивий та повний християнізм, бажалося б замкнути в захристії та проповідальниці зі щораз більшим гнетом та підозрінням, під час коли повну свободу, прихильність, а принайменше терпливість, зберігається для преси, що її наче місією та обов'язком є вимішувати поняття, фальшувати та перекручувати факти, розсівати підозріння та недовіря до Церкви, її річей та осіб, її засад та установ, аж до проповідання натомість християнізмів та вірувань нового типу? А коли ставиться перешкоди, та параліжується вплив і добродійну працю Церкви й Релігії,, так великими перепонами, що роблять майже неможливим практикування христ. життя та сповнювання обов'язків, наложених Церквою для піддержання внутрішнього й духового життя в тім безнастанні і задурманливій танці, який забавляє та зводить молодь (та не одиноку її) до річей поверховних і матеріяльних; та ще більше й гірше від цього загального заливу є те, що кожний зокрема навипередки змагається зломити загороду закона, що вже здається здушило в стільки душах усяке почуття сорому й людської гідности, совісти й відповідальности через так тяжкі й безпереривні згіршення, які дають і приймають“. Ось, здержати цей проклятий танок божевільних, це завдання борців К. Акції.

5. Розв'язка суспільних питань, головнo відношення між капіталом і працею по засадам христ. науки. Зле винагороджуваний за працю робітник, непевний завтрішнього дня, зданий на ласку й неласку хлібодавця, що може відмовити завтра заняття, зростає серед огірчення до всіх працедавців і до всіх тих, що говорять йому про справедливість, що в неї він не вірить. До цього робітники звичайно належать до „цехів“, що майже завжди є соціалістичні. Там вщиплюють їм ненависть до всякого суспільного ладу, що його можна направити після їх короткого думання тільки кров'ю „буржуїв“.

Одиноко справедливим вважає те, що сам собі чи при допомі товаришів недолі виборє, не зважаючи на те, чи моральними, чи неморальними засобами. Так росте поділ між робітниками й працедавцями та ненависть до Церкви, що голосить засади христ. справедливості. — К. А. мусить загатити прірву ненависти христ. справедливістю і любов'ю та вказати, що правдивим оборонцем їх стану була й є св. Церква. А практично докаже це наша Церква, якщо заснує робітничє т-во, де робітники найшли б охорону своїх прав та правдиву поміч. До цього накликає Папа: „... до передових завдань К. А. належить старання та зрозуміння суспільних потреб“.

6. Впливати, щоб закони й суспільні установи ґрунтувалися на христ. засадах. Це може досягнути К. А. в подвійний спосіб: 1) безпосередньо, через дорадування, організовані домагання і протести, коли відповідальні чинники зарядили б щось протівного христ. моралі й релігії; 2) посередньо через поширення та поглиблення христ. засад, а особливо через виховання христ. совістей у своїх співгромадян. Виховані від молодости у К. А. завтрішні державні мужі певно не потопчуть засад христ. науки й ужиють усіх своїх далекосяжних впливів для оборони Христового Царства. Тоді навіть, коли буде грожити ухвалення закону про цивільні подружжя, наші католики не будуть бездільно глядіти на діло, яким приготується їм та цілому народові руїну.

І виховання христ. совісті це найперша, властива й найголовніша ціль та завдання К. А. Усі попередньо вичислені змагання К. А. це лише частинні цілі, другорядні й можливі до досягнення лиш тоді, коли К. А. зуміє

виховати правдиво христ. совісті; це тому так важне, бо схристиянізування великої суспільної будівлі тільки тоді можливе, коли поодинокі цеглини, складові частини суспільности, будуть схристиянізовані.

II. Виховання христ. совісті в К. Акції.

Св. Отець у промові до Католическої Молоді Риму (22. X. 1923) сказав: „Передусім ми бажаємо вчинити те, що треба вчинити, а саме: виховання та приготування релігійне, а дальше моральне, інтелектуальне, культурне й соціальне... А коли б хтось сказав: Чи ми рівнож не є гонимими, чи не маємо прав та обов'язків політичних? Такому відповімо: певно, що так. Але саме тому ми хочемо дати духовне виховання та приготування.

Власне тому це виховання та приготування повинно займати перше місце між усіма іншими заняттями“. Отже, духовне виховання, приготування до громадських обов'язків через виховання головно: 1) релігійне, 2) моральне та 3) соціальне — це найважливіший обов'язок та найуспішніший середник, щоб досягнути „схристиянізування суспільности“; і перед цим завданням відступають усі інші форми діяльності у К. А.

1) Перша вимога до „схристиянізування суспільности“ — це релігійна освіта. Бо важко навіть уявити собі члена К. Акції, що має другим нести світло християнських правд, а щоб його самого не охопило це світло. Він не може не знати основних релігійних та моральних правд; він мусить сам глибоко вірити в них та вміти оборонити їх перед нападами ворогів св. Віри. У противному випадку ціла К. А. буде будівля на піску, що не зможе встоятися перед ударами противних вітрів. Та не тільки не встоїться, але може дійти до того, що стане кублом диявольських затій проти самої св. Церкви й її Єпархії і то не великим коштом, але за ціну однієї демагогічної промови.

Св. Отець писав до аєппа литовського 18. XII. 1927:

„Ваше стоваришення (Кат. Молоді) мусить плекати у своїх рядах глибоку релігійну освіту, що її не є ніякою гордістю, але покірним обов'язком, назвати вищою. Як згадається на тих, що мають широку освіту у світській матерії, треба би їм уділити рівнож вищу освіту в матерії релігії.

І горе вам, коли ваша релігійна освіта не стане принайменше на цім самім щаблі, що освіта у світських предметах. У свій час ви відчуєте недомагання саме там, звідки має вийти живчик усього життя та усієї думки“. Ці віщі слова Папи мають особливіше пристосування для нашого народу. Бо у нас К. А., що мати ме за завдання дати українському народові реліг. освіту, натрапить на виїмкові труднощі, обумовлені нашим положенням, розбиттям та реліг.-моральним занепадом.

2) Друге — це виховання моральне, що не є ніщо інше, як практичне виповнення першого виховання.

Оборона публичної моралі належала завжди до одного з головних завдань К. А., бо тільки таку суспільність можна назвати схристиянізованою“, що поступає вірно по засадам христ. віри. Італійська К. А., щоб успішніше виповнити це завдання, утворила при Центр. Раді т. зв. Секретаріят для справ моралі. Завданням К. А. в ділянці моралі є: запобігати публичній неморальності або, де вона вже глибоко запустила коріння, викоринити її; виховати чисту молодь та заправити її до любови й пошани чеснот; навчити подружньої чистоти та обовязків родичів супроти дітей, дітей супроти родичів, подругів супроти себе, та гідного відношення пола до пола.

3) Виховання соціяльне. Сучасний державний демократичний лад допускає кожного громадянина до певних політичних, горожанських та суспільних прав, що їх довгий час йому відмовлювано. Народ вже більше не є в театрі публичного життя звичайним та віковичним глядачем, але він обовязаний виступати деколи як актор. Звідси родяться обовязки та відповідальність за них супроти суспільности та Бога. Тому К. А. мусить так виховати своїх членів та так апостолувати, щоб усіх вчинити здібними виконувати свої горожанські обовязки згідно з вимогами христ. науки. Бо, як навчає Пій XI: „не тільки приватні та особисті людські вчинки мають бути згідні з Божим законом, але рівнож горожанські та збірні“ (Ubi arc. D.) І саме соціяльне виховання полягає на тім, щоб навчати: як можна та як належить у всіх публичних актах заховати Божі заповіді; як їх має заховувати виборець, як законодавець, урядовець, учитель, робітник і т. д. Саме тут нині можна стрінути жалюгідні недостачі;

дуже часто практикується тут знане „роздвоєння совісти“: одна совість для життя приватного, а інша для публичних виступів; одна в родиннім житті, інша у відношенні до сусідів; одна в кооперативі, читальні і т. д., а друга в церковнім братстві. В родинному житті та в церкві побожні аж до пересади, а в публичнім уряді байдужі під оглядом релігії або навіть безбожні. Отже, замітний є часто брак знання, а радше христ. мужности погодити релігійні обовязки зо суспільними.

На основі ліберального принципу про релігійний аморалізм розумується так: політичні діла тому, що не є ані моральні ані неморальні, але аморальні, мають бути кермовані виключно оглядом на корисність, вільні від усяких етичних засад.

Кинено клич, що моральне є те, що хосенне. І пішло за ним багато католиків, що теоретично визнають христ. засади. Саме К. А. мусить навчати католиків, що Христова мораль є одна, незмінна, та скрізь обовязуюча, як незмінний є Христос та його наука.

Та не лише совісті поодиноких людей і родин має виховати К. А., але ще має приготувати членів до обовязкової діяльности, до ширення цієї освіти серед усіх більших спільнот. Христ. засади повинні лягти в основу життя та діяльности цілого народу: в школах, бурсах, робітничих Т-вах, як у всіх інших виховних Товаришеннях. Коли б цього бракло, виховання совісті в К. А. було б половинне, а К. А. має: *instaurare omnia in Christo*. Отже К. А. має обовязок навчити соціально ділати усі спільноти, щоб їх публичні вчинки були згідні з христ. засадами та мораллю. Як буде таке виховання — то навіть, на випадок смертної боротьби з катол. Церквою, повстануть месники, що в них глибоко в серці закорінене зерно апостольського духа у суспільних справах, і що у геройському змаганні вернуть Христові належне Йому Царство. Яскравий приклад: Еспанія, де в обороні Церкви, народу, стали в боеві лави члени К. А.

III. Боротьба з комунізмом, неопоганством і злим кіном.

Не торкнули б ми найважливіших точок нашої теми, якщо б поминули два найновіші документи Пія XI, що ними

взиває світ до отверезіння та боротьби проти 3-х грізних ворогів христ. суспільности: комунізму, неопоганства й злого кіна. Як лік—подає Папа К. А.

При відкритті Світової Вистави Католическої Преси у Ватикані, звернувши Папа світові увагу на комунізм та неопоганізм такими словами: „Перша, найбільша та найзагальніша небезпека, це без сумніву комунізм, у всіх своїх видах та степенуваннях. Він загрожує усьому світові, бо поборює явно, або засідається підступно на: гідність одиниці, святість родини, порядок та забезпечення горожанського співжиття, а передусім на релігію аж до її отвертого заперечення та до борби проти Бога, з особливим завзяттям проти католическої релігії та католическої Церкви. Небезпека велика, повна та загальна“—і звертаючись до журналістів, каже: „Скажіть також, як ми вам говоримо, що це значить будувати та вирівнювати дороги і причинятись до тріумфу згаданої небезпеки (комунізму), коли не бережеться публичної моралі, та не ставиться її як запобіжний середник проти неопоганізму, що з ним лучиться так легко та майже неминуче неморальність, хочби лише закрашена викрутами матеріальної цивілізації. Так скажіть, любі сини, та не переставайте повторяти, що Христовий Намісник, не тільки, як спільний Батько, але рівнож як син свого часу, не тільки для добра Церкви, що її є Головою, але рівнож для загального добра признає та заявляє, що нічим не можна заступити впливу кат. Церкви, що одинока зберігає справжній та первісний християнізм.... А в кат. Церкві не можемо під теперішню хвилю не вказати на особливий засіб Божого Провидіння, К. Акцію, що вже успішно співпрацювала у першому єрархічному Апостолі у благовістнуванні світу, що поринає у старинний поганстві.“

1. *Комунізм.* Перше завдання К. А. це пізнати та освідомити народ про грозу небезпеки, що її часто-густо провід народу бачить скрізь, тільки не в своїм народі. Діється так, що не знати звідки вірні горожани стають в одній хвилі до братовбивчої війни в ім'я комуністичного інтернаціоналу. До успішної борби доконче треба пізнати силу, засоби та тактику ворога. А як людяна душа пізнає комуністичні засоби. то напевно здригнеться. Ці засоби

важко та жорстоко доторкнули особливо наш народ, що заманений блефом „етики“, „культури“, „поступу“, „раю“ і „свободи“ піддався на С. У. З. комуністичним впливам у часі боротьби за власну державу. Большевики винищили голодом понад 6 мільйонів наших братів на С.У.З., а скільки згинувло в казаматах Г. П. У., а скільки коротає свій вік на Соловках, Сибірі... А хто верне нашому народові, молоді, здорову душу, совість та людське серце, що його вони вирвали... руйнуючи релігію... та освячуючи гониточини...?

Під назвою „свободи“ большевики принесли—і до нині держать нарід у нечуваному гнеті та невольництві обітницею „раю на землі“, вони наповнили країну нуждою та голодом—а рай принесли горстці тиранів з „диктатурою пролетаріату“ та для рабів і підніжків, що запродались їм на службу. Під назвою „поступу“ вирвали народові зі серця найбільший скарб — Бога, потоптали все, що святе, зруйнували родину, узаконнили незаконних дітей... що стали пострахом для населення. Страшну руїну, що її ширить комунізм, описує Папа — в промові до 150 есп. скитальців: „Що тільки є у найвищій мірі людяного, та у найвищому ступіні божеського, святі особи, речі та установи, неоцінені та необхідні скарби христ. віри та посвяти, разом із цивілізацією та штукою, цінні пам'ятки старини, останки найсвятіших річей, гідність, святість, благодатність праці тих, що ціле своє життя посвятили добродійності, знанню та любові; найвищі святі ерархи, єпископи, та священники, святі дівиці, світські усіх станів і кляс, гідний пошанування сивий волос старця, первоцвіти життя, а навіть святий спокій могил, все те, нападене, порушене, знищене у найбільш нелюдський та варварський спосіб, у бурхливій рознузданості, невиданій дотепер, неймовірно диких та жорстоких наклонів, доконуваних, не кажемо згідно із людською гідністю, але тією самою людською природою, ще більше нужденною та ще нижче упавшою. А як довершення цього шалу та гону рознузданих насильств до підпалів і різні, гомонить по світі вістка, що жахливо проймає: „Брати вбили братів.“

До такого здичіння доводить людину кожна безбожна система, комуністична, чи безбожницько-націоналістична.

Сучасний міт комуністів про „совітський рай“, взялися комуністи ширити й між католиками. Забажали погодити вогонь з водою, християнізм з комунізмом та його соціальною революцією. Самі в те не вірили, щоб удалось одне з другим погодити, але повірили в те католики, вчені чи невчені, але короткозорі. Особливо ця зараза пожирала немало душ у Франції через журнал: *Terre nouvelle*, що його видавали комуністи — як „орган християн революціонерів“. Цей журнал роздавано тисячами даром, щоб поширити комунізм між католиками. Однак Апост. Стол. рішенням з дня 8. VI. 1936 — заборонила читати цей журнал — та заборонила усім вірним катол. світу, читати усі видання, що пропагують співпрацю католиків з комуністами та їх революцією. І знова закликав Папа К. А. проти цього злочинного підступу: „Був журнал, що присвоював собі честь називатись католицьким, що наводячи нашу думку, робив це так, щоб видавалось, наче б ми не спостерегли або призабули, або немов би ми не осудили небезпеки комунізму для релігії: неначе б могло таке статися, або справдитись, як щось можливе, якенебудь порозуміння між Правдою св. Кат. Віри а переченням усього людського та Божого права, замкненого в комунізмі. Чувайте ж і моліться, любі, щоб безчисленні видання, що їх вони друкують та поширюють, не найшли у вас непідготованих та безсилих читачів. Велика є небезпека для Правди: чувайте і моліться, особливо ви, любі сини, члени К. А.“ (З промови до італ. К. А. з нагоди 80-ліття Папи, 31. V. 1936.)

Отже К. А. має підготувати своїх членів і народ — щоб не прийшло знову оце трагічне: нас комунізм застав непідготованими. Засоби підготовки: реліг. освіта і кат. преса. Комунізм самим оружжям неможливо перемогти, йому треба протиставити глибоке переконання та життя з віри католиків. Комуністичним блахманам мусимо протиставити красу Христових незмінних правд та силу катол. духа, що є даром св. Духа — те, що його мусимо собі вимолити. Тому Папа кличе: „Чувайте та моліться“.

2. *Неопоганізм*. Св. Отець, почавши вже від енцикліки „*Ubi a. D.*“, нарікав на віддалення думки від Бога. Це повторяв у інших енцикліках, та при кожній більший

нагоді у промовах аж до найновішого осудження „неопоганізму“.

Заперечивши існування Бога, приймають „неопогани“ життя віддільно від Бога, наче б Він не існував, а за божка ставлять націю, расу, та йому поклоняються і змушують до того горожан законами. Замість Бога, вщиплюють народові у серце фрази: поступ, безрадність Христової науки супроти вимог людства в XX. ст. etc. Так недавно було в Німеччині, де сказано було на конгресі, що Христова Церква, зі своєю Божою наукою, не в силі врятувати світ перед комунізмом; таку силу приписано націоналізмові. Папа — ще раз упігнув світ, та проголосив у промові до есп. скитальців, що одинокою та правдивою захороною проти руїнницької роботи комуністів, та одиноким ліком для рятування хворих суспільностей, це христ. життя, згідне з Божими заповідями та вказівками Церкви. І розв'язує Папа закид, що його хтось міг би поставити, як це діється, що світ близький руїни, хоча всі держави є католицькі?

Розв'язка ясна: Як суспільності нездорові, то причина не в тому, що лік неуспішний, але в тому, що приписаного лікарем ліку не хочуть прийняти, — ліку — власного їх спасіння. Тверда історична дійсність доказує, що голоси папів про христ. справедливість, про права понижених, про зворот до христіян. життя, знехтовані. І Пій XI. говорить гіркі слова докорів: „Покажіть нам державу, що в ній було б дійсно свободне та неперешкоджене ширення христ. засад, що їх безнастанно Церква та катол. Віра навчає та настоює силою законів і конечних вказівок... за вимогами життя та гідности одиниці, приватної та публичної, суспільної та станової справедливости, святости родини; по вимогам походження та виконування суспільної влади та всякої зверхности; за вимогами людського братерства, убоженого в Христі та Його Містичному Тілі — Церкві; по вимогам гідности та знеслости праці, піднесеної аж до божого діла винагородження за гріхи, та відкуплення...; за вимогами обов'язків взаємної любови, що її одиноким мірилом, одиноким правилом є потреба та добро ближнього — відчуті та відмірені любовю, що не може мати меж, бо є подібна до тієї любови, до якої сам Бог має право; дайте ж нам Державу, що у ній мали б

повний та неперешкоджений вплив і владу ці засади та всі теоретичні і практичні основи, що лучаться з ними, наче їх передумовини, їх правні висновки та конечні примінення, а ми питаємо, чим та як може Церква та Католи. Віра більше та успішніше причинитись до добробуту одиниці, домашнього та суспільного життя“.

Оба вороги, комунізм і неопоганізм, вдираються там, де моральне та релігійне життя завмерло або є поверховне. Пособляє тому рел. незнання. Багато католиків, це реліг. неуки, що неминуче тягне за собою рівнодушність до всякої релігії.

Це має усунути К. А. в нашому народі — має побороти комунізм, безбожний націоналізм, — поглибити реліг.-моральне життя. Апостолування в цьому напрямі в народі, ось вимоги хвилі. — „Іти в народ“ це має бути клич нинішніх днів. Іти до селян, робітників, нуждарів, між молодь — і внести туди світло Христової науки, одинокую науку, одинокую опору перед модерними обманами різних систем.

3. Зле кіно. Дня 29. VI. 1936 — на свято Петра й Павла появилась нова Енцикліка Пія XI „Vigilanti cura“, присвячена кінові. В першу чергу змальовує Папа велич та могучість кіна (фільми): „Не можна заперечити, що між нинішніми розвагами кіно зайняло в останніх роках місце загальної ваги. Вистачить зважити, що мільйони осіб приглядаються щоденно кінематографічним виставам, що завжди з більшим числом отвираються залі на такі видовища серед цивілізованих та напівцивілізованих народів; вкінці, що кіно стало найзагальнішою формою розваг, що з них користають у вільні хвилі не тільки багаті, але й бідні — з усіх клас суспільности“.

Та є це ще могутніший засіб тому, як пише Папа, що: „говорить за посередництвом образів“, через що улекшує людині розуміння річи, без зусилля абстракції та заключувань, що конечно товаришать при розумуванні. Бачимо, що кіно повинно б бути благодаттю культури. А однак, як мало є фільмів, що добре могли б вплинути на душу людини. Тому Папа оплакує руїну, що її спричинює нинішнє кіно: „Вони стають нагодою до гріху, спроваджують молодь на дорогу зла тому, що прославляють пристрасті; представляють життя у фалшивому

світлі; затемнюють ідеали, нищать чисту любов, пошанування до подружжя, любов до родини. Рівнож легко можуть творитися упередження супроти одиниць, незгоди між народами, клясами суспільности й цілими расами“.

Про додатний вплив кіна пише Папа: „З другого боку добрі вистави можуть впливати на глибоку моральність глядачів. Крім розваг можуть вони побудити до знеслих ідеалів життя, ширити цінні поняття, дати краще пізнання історії та краси власних і других країв, представити правду та чесноту в притяжний спосіб, створити або принайменше започаткувати порозуміння між народами, сусп. клясами та расами, зайняти сторону справедливости, вернути занедбану чесноту, та позитивно причинитися до покращання моральних та соціальних відносин у світі. У справі руїни, що її ширить зле кіно— Папа кличе до К. А.: „Також і тут, як на кожному іншому полі апостоляту, душпастирі найдуть напевно найкращих співробітників між тими, що борються в рядах К. А., до яких не можемо не звернутись з гарячим зазивом у цьому посланні, щоб віддали тут усю свою участь та свою нетомну працю негайно“... а далі, звертаючись до єпископів, висказує оці важливі слова: „Їх св. Уряд зобов'язує їх сказати явно та отверто, що нездорова та нечиста розривка руйнує моральні тканини даної нації“.

Приклад, як має К. А. працювати для уздоровлення кінових вистав, дає Америка. Там поставили католики 31. III. 1930. р. домагання до фільмових виробництв, щоб перестали виробляти неморальні фільми. Але їх домагання знехтовано. За 5 місяців, на 133 нових фільмів, аж 107 заслуговувало на осудження.

Тоді католики перейшли від слів до діл. За ініціативою єпископа Лос-Анджелеса, що в його дієцезії є столиця фільму Голлівуд, утворив єпископат Америки т. зв. Лігу Приличности. Члени Ліги мають притягати нових членів і не ходити на вистави злих фільмів. За рік (1935) мала вже згадана Ліга 10 мільйонів членів (християн та жидів). І під натиском мільйонів— домагання католиків сповнено.— Бо кіно, що висвітлювати не моральні— неапробовані єпископатом фільми— не мати не учасників і йому грозить руїна. Так, хоч-нехоч, мусять числитись з католиками.

IV. К. А. і Місії.

Крім завдань унутрі церкви, що їх обговорено вище, має К. А. переважно завдання назовні. Це завдання — це Місії, їх спомагання і поширювання. Бажання гаряче, туга за здійсненням цієї знеслої ідеї, що за неї молимося щоденно: „Да приїде Царство Твоє“ — ідея зєдинити увесь світ під прапори Христа — „Да всі єдино будут“ — це прикмети справжнього католика. Чи може нам бути байдуже, що мільйони поган тонуть у блуді, що стільки душ пропадає! Не всі можемо стати місіонарями, але всі можемо і повинні молитись і спомагати фінансово катол. Місійні Т-ва у їхній величній праці.

Цей наш обов'язок впливає: 1. з назви нашої: католик — католицький, це є вселенський, соборний, загальний. Отже старатись про душевне добро других, — старатись приєднати поган для Христа. 2. Маємо до цього формальний наказ Христа: „Ідіть і навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і св. Духа“. — Цей наказ повторяли завжди Папи впродовж віків і докладали усіх зусиль, щоб приєднати поган до Церкви. М. ін. Св. Отець Венедикт XV — у своїй енцикліці *Maximum Illud* пише такі гарячі слова: „Ми, милосердячись над сумною долею так великанської кількості душ, задля святости Апостольського Уряду, нічого не маємо ціннішого над те, щоб наділити їх плодами Божого Відкуплення, та щоб якнайсильніше розширялись по кат. світі, піддані на правду св. Духом змагання добрих душ у поширюванні й розвої заграничних Місій; тих то вітаємо радо й з вдячним серцем“!... 3. За живі жертви, за Божу справу — св. Місії — стягають нації і для себе обильне Боже благословення, що його так дуже треба для нашого обездоленого народу.

Тому отже ясна річ, що на К. А. тяжить обов'язок звернути бачну увагу на те, щоб спопуляризувати цю ідею серед широких верстов.

Плян праці К. А. в дієцезії у ширенні Місійної Ідеї, буде обумовлений часто льокальними відносинами. Однак її рямці повинні б бути такі:

1. *Духовенство а Місії.* — Священики-Асистенти К. А. повинні створити в дієцезії „Священничий Місійний Союз“,

що його метою є: спомагати св. Місії Церкви у визначених границях (І. точка Статуту Союзу); а т. 4. статуту згаданого Союзу так пояснює далі його ціль: Він змагає до цього, щоб запалити в серцях священників любов до навернення поганського світу, та щоб через них увесь христ. нарід запалав також ревністю для катол. Місій так, щоб ціла Церква змала до поширення Христового Царства на цілм світі. Спосіб праці Союзу — зясовує т. 5. статуту, де подається такі середники, щоб осягнути намічену ціль:

а) Гарячими молитвами до Г. Бога за щасливий перебіг св. Місій та за добрий успіх власної праці в користь Місій.

б) Інформуванням про Місії та їхні потреби, про апостольські труди, що їх підіймаються Місіонарі в усіх околицях світу, про більш або менш щасливий їхній вислід, а на кінець про все те, що торкається поширення Божого Царства між поганам.

в) Конференціями та з'їздами членів, що при їх допомогі просвічуються про конечність Місій та заразом заохочують себе, щоб нести їм поміч.

г) Сприяти Місійним покликанням чи то до священничого стану, чи до обовязків помічника або помічниці Місіонарів.

г) Заохочувати вірних або в св. проповідях або в прилюдних конференціях, чи то в приватних розмовах, чи письмом, публикаціями, статтями, журналами або іншими середниками, відповідними до того, щоб можна було пізнати велике діло євангельського проповідання серед невірних і різні способи, що помагають Кат. Місії“.

д) Охоче співпрацювати з тими, що ведуть Місійні Діла.

е) Старатись про те, щоб усім були знані і скрізь підтримувані Місійні Діла, особливо ті, що їх Ап. Столиця признала за свої й особливше поручила в „*Motu proprio*“ з 3. травня 1922. р. Вони є: в першущергу велике „Діло поширення Віри“. Поміничні діла є: „Святе Дитинство, св. Апост. Петра для утворення краєвого клиру“ та річної Йорданської збірки для викупу невільників або на африк. Місії, не занедбуючи однак відокремлених збірок, гідних поручення вірним, чито даним краям

та містам, чито щоб прийти з поміччю в якихось окремих потребах Місії.

ж) Підтримувати т. зв. Місійні свята, сходини, з'їзди або інші зібрання, що через них по більшій часті розпалюється та росте любов вірних для св. Місії.

Членами такого Союзу можуть бути по 6. т. статуту: всі священники, як світські так і монахи, як рівнож студенти Богословії.

2. *Вірні а Місії*. — Вірних можна організувати в такі місійні Т-ва:

1. Діти до 12 літ — в „Діло Божого Дитяти“, що має молитвами і дрібними датками змагати, щоб діти поган одержали св. хрещення.. Члени відмовляють щоденно: 1. р. Богородице Діво, із закликом: Пресвята Діво Маріє, молися за нас та за бідні поганські діти!

2. Діти від 12—15 л. в „Діло св. Петра для місцевого Місійного клиру“ має спомагати виховання тубільного клиру для ширення Місії.

3. від 15 л. вгору та старші вірні в „Діло поширення Віри“, що має на цілі молитвами та милостинями спомагати кат. місіонарів. Члени обов'язані щоденно відмовляти 1. р. Отче наш, Богородице Діво і „св. Франце Ксаверію, молися за нами“.

Отже бачимо, як широке поле до праці має К. А. — духовенство й вірні — у ширенні місійної ідеї, що про неї нише Пій XI: „Ми певні, що Єпископи та інші Ординарії будуть ревне працювати для цієї справи у своїх Церквах, послугуючись особливо „Священничим Місійним Союзом“, яке то Т-во повинно скоро утворитися там, де його ще нема, бо дуже є на часі та не менше нам, як і нашому попередникові миле“. (*Motu proprio, Romanorum Pontificum*).

Закінчення.

Вкінці добре буде подати важну пересторогу Св. Отця Пія XI. для К. А.: „Наше напимнення передусім є загальне: напимнення, яке ми хочемо та бажаємо, щоб товаришило в кожному часі й на кожному місці, та щоб було на завжди вирите в ваших умах та серцях. Це загальне напимнення відноситься перш за все до одности, що має оставати згідно з торжественною та

пам'ятною обітницею нашого Божественного Спасителя та Царя, на якого службі бореться та працює К. А.: „щоб усі були одне“ — бо з одности впливає сила та потуга. „Щоб усі були одне, як і ми“ — отже та одність має бути свята, подібна до Божої одности; і такою в дійсності є у бажанні та молитвах Ісуса Христа, нашого Царя: ця одність перед усім іншим нехай остає жива та щастить у приношенні багатонадійних овочів. Ми сказали: перед усім іншим; говоримо по всім іншим; говоримо понад усе інше, за всяку ціну. Одність, одність, одність. Всі, що боряться під прапором К. А., хай будуть взаємно з'єднані у Христовому Серці; з'єднані під проводом своїх Голов, т. є. Єпископів та священників, або іншими словами, під проводом тих, що у різній мірі, та у різному ступіні є учасниками апостольського уряду. Одність любови, одність думки, одність св. послуху“. — І подає Папа, чому цього так дуже бажав: „щоб ніколи не прийшов день, що у ньому різnorodні її (К. А.) частини показалися би як сили, що змагають у противнім напрямі, з малою лучністю між собою, з малою свідомістю цієї одности, методи, вказівок та цілі, що завжди повинно її характеризувати“. З промови до Італ. К. А. знагоди 80-ліття“

Хай ці дорогі вказівки Св. Вітця присвічують завжди і піонерам укр. К. А. — що під покровом укр. кат. Церкви — ширити муть велике діло серед нашого народу!

* * *

БІБЛІОГРАФІА:

- A. M. Cavagna: Pio XI, e L'Azione Cattolica.
 S. Tromp, S. I.: Il Corpo Mistico di Cristo L'Azione Cattolica, — Vita d'Assoiazione; La conversione del mondo infidele.
 Civardi: Manuale di Azione Cattolica, I, II.
 P. Gius. Will, S. J.: L'Azione Cattolica.
 L'Assistente Ecclesiastico, 1935, 1936.
 Il pensiero missionario, nr. 4. 1924.
 L'Osservatore Romano, Nr. 130, 136.

В. Дз.
богослов.

Смерть місіонаря.

Доволікся під куш молодий місіонар —

Серце рветься ще жити,
Не врятує його у тих джунглях лікар
Тай нікому його схоронити.

Так бажав би ще жити для Ісуса Христа,
У лісах розливать Його світло,
Та засохли уже опалені вуста,
Очі від сонця осліпли.

Але в серці його дух молитви пливе:

„Збережи, Христе, зібрані душі.
Вівчаря їм пішли в святе Імя твоє,
Щоб їх пас і поїв у посуші.

Рідний край осіни і рідню дорогу:

Задля Тебе мене пострадали.
Хай не знають, що я вже на віки заснув,
Щоб про мене живого думали!“

Прилинув із висот сокіл-ангел у бір
Забрав душу святу з поміж квіття
І поніс її ген, в блакить неба, до зір,
Де немає журби-лихоліття.

Прилітали їдкі комарі знад озер —
Внідали очі і стопи.

(Україно! Де Твій молодий піонер?
Хто ж горе Твоє жертвою стопить?)

Там, де вмер місіонар, нині церква стоїть.
Виростають містечка і села...
За посвяту життя Бог стократно платить,
Тисячам шлях до вічності стелить.

І. Г. богослов.

Двадцять літ на владичому престолі.

Були це переломові часи в історії укр.-кат. Церкви й українського народу, коли Боже Провидіння поклиало о. Дра Йосафата Коциловського ЧСВВ на владичий перемиський престол. Світова війна в повному розгарі, перемиська єпархія матеріяльно й морально важко досвідчена наслідком воєнного лихоліття, церкви зруйновані, священики запроторені до таборів, вірні без пастирів. Попри надмірно тяжкі душпастирські заняття треба було дбати в тих часах також про дочасні справи вірних. Єпископ і духовенство мусіли бути не тільки пастирями душ, але й опікунами, оборонцями своєї пастви. Цей стан продовжувався зі здвоєними клопотами й журбами ще довший час після закінчення світової війни.

Вже шість тижнів після проголошення світової війни, З. У. З. зайняли московські війська й почали страшну облогу Перемишля, що з перервами тривала від 26. вересня 1914. до 22. березня 1915. р. Коли Галичину зайняла російська влада, почала тут свою господарку. Вивезла Митрополита, а з перемиської єпархії заслано багато священиків на Сибір, багато знову добровільно виїхало до Росії зо страху перед поворотом мадяр. Москалі усували греко-кат. священиків із їхніх парохій, а парохії віддавали православним батюшкам. Домагались навіть перемиської катедри на відправу православних богослужень. Всі ці воєнні страхіття й безправства воюючих армій та їхніх урядів так пригнобили й змучили єпископа Чеховича, що він попав у параліж та закінчив життя. Москва ж робила все, що могла, щоб знищити наш нарід, а особливо нашу католицьку Церкву.

Ще й пізніше перекотилися через землі нашої вужчої батьківщини страшні хвилі українсько-польської та польсько-більшевицької війни. Чого ж не доконала війна, те довершив страшний тиф, що в 20-тих рр. забирав місячно десятки самих священиків.

Воєнна руїна була страшна, як під оглядом матеріальним, так ще гірше під оглядом моральним. Бо ж були села, де місяцями не було Служби Божої, тому що бракувало священиків. Багато вивозили чужі війська, багато повмирало в наслідок пошестей. Один священик мусів нераз обслуговувати пів деканату. Хоч не міг перемогти надмірної праці, бо валився з ніг, особливо у великодному часі, все таки старався виконати вложений надмір обов'язків. Хрестив нераз по кільканадцять дітей разом. Сам теж, за дозволом Ординаріяту, розрішав від подружніх перепон, бо віднести до єпископа не було ані часу, ані змоги. Та навіть ці надлюдські зусилля священика не могли заспокоїти всіх потреб народу, цього народу, що нараз опинився в матеріальній і моральній руїні світової війни. „Кілько то в нас знищення—писав про ту руїну Преосвящений Владика в пастир. посланні зараз після війни *), кілько невідбудованих сіл, хат, церков? Кілько убогих, що без хліба й топлива примірають з голоду й холоду?! Кілько то сиріт, що під час війни втратили батьків і витягають тепер до нас свої рученята й просять нас хліба й науки. Кілько то господарств по селах нидіє—пропадає, бо, або бракує худібки, щоб нею обробити землю, або—що гірше—бракує рук до праці, бо ті, що перше її обробляли, може лягли головами у боротьбі за ліпшу долю свого народу.

Крім тих, багато гірші нещастя навістили нашу країну. Згадаймо, в як багатьох подружжях порушено через цю війну подружню вірність?... А кілько то таких було випадків, що через брак чоловічого надзору в хаті, молоді дівчата дозволили звести себе на манівці? Кілько то наших молодців через війну змінилось...”

Загоїти ті воєнні рани, направити моральне зіпсуття, обсадити священиками порожні парохії, заспокоїти

*) Пер. Еп. Відомости І. ч., 1921. р.

найконечніші матеріальні потреби: сиротам бути батьком, вдовам — опікуном, хліб подати тим, що його не бачили від кількох років, а всім бути підпорою й радістю, ось було те велике бремя, той важкий хрест, що його брав на свої плечі молодий Владика шіснадцятиї неділі після Зіслання Святого Духа 1917. р.

Єпископська палата в Перемишлі.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ АРХИЄРЕЯ.

Свій тернистий шлях виключної служби Богові почав Йосиф Коциловський 1901. р., коли то прийнято його до Колегії в Римі. У студіях в Університеті Пропаганди був він між першими. Імя Joseph Kosylowskyj видніє завжди в тім різнонароднім Університеті на перших місцях під час щорічних урочистих роздач нагород. У 1903. р. досягнув він ступінь доктора філософії, а 1907. доктора богословії.

Підо впливом „Католицького Сходу“, що почав вихо-

дити в мурах зреформованої львівської Семінарії, взяли і римські богослови до подібного діла. Вже в січні 1905. р. почали видавати „Записки Питомців Руської Колегії в Римі”. Першим редактором „Записок” став Йосиф Коциловський, студент II. р. богословії. Він також поміщував у них багато статтів на актуальні філософські теми. В Колегії був він іще бібліотекарем, а пізніше префектом.

Під час вакацій 1906. р. брав участь у паломництві, що під проводом Митрополита вибралося до св. Землі.

В тих роках частим гостем в Колегії бував Митрополит Шептицький, а його побут надовго лишався в пам'яті питомців, бо за кожним разом запалював він їх своїми конференціями. Жар молодечих сердець роздмухував своїми науками також Преосв. Хомишин, що гостив у Колегії в травні 1906. р.

Глибоке вражіння на молодих богословів робили авдієнції у св. Отця Пія Х., а передусім перша приватна 26. січня 1907. р.

В березні 1907. р. постановили питомці „завязати між собою кружок з українським характером, що підготовляв би своїх членів до наукової й публіцистичної праці”, а найважливішим обов'язком члена цього кружка було дати річно хоч три наукові реферати. Головою його став Йосиф Коциловський.

Ще того самого року вернувся він до краю, прийняв єрейські свячення й у вересні 1907. р. став професором догматики й місторектором у Духовній Семінарії в Станиславові. Питомці Дух. Семінарії любили його основні й ясні виклади й саму особу місторектора, що ставився до них дуже прихильно. В жовтні 1911. р. вступив до Чина С. В. В.; новіціят відбував у Крехові, там теж змінив своє ім'я Йосиф на Йосафат.¹⁾ Відбувши час приписаної проби й поединчих обітів, зложив там вічні монаші обіти 30. червня 1916. р.

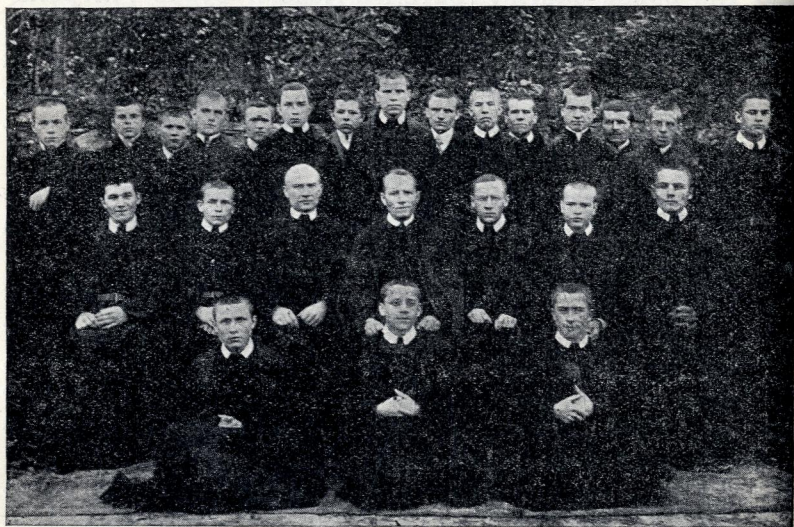
Після зложення монаших обітів молодий священник Йосафат працював у Львові і в Лаврові, де викладав св. богословію молодим василіянським монахам. У тому часі дав багато серій реколекцій народові, монахам та світському клирові.

¹⁾ Перший укр. катол. епп, що прибрав собі славне імення Священномученика.

За війни був ректором греко-католическої Духовної Семінарії на еміграції в Кромержіжі на Чехах.¹⁾

В листопаді 1916. р. іменував його цісар Карло перемиським єпископом, а номінацію затвердив Святіший Отець Венедикт XV. 29. січня 1917. р.

Як єпископ-номінат дізнав Йосафат Коциловський особлившої ласки від св. Йосафата, — мав щастя належати до комісії, що її створено для канонічного розпізнання мощів Святого. Коли прийшла була перша вістка

*Преосвящений Йосафат в новіціяті Ч.С.В.В. у Крехові—1913. р.
(Сидить третій з ліва).*

про віднайдення св. мощів у 1915. р., Йосафат Коциловський був тоді у Львові й вів у тій справі потрібну переписку. Про це згадує Преосвящений Владика на святах в честь св. Йосафата в Семінарії не без помітного особливого зворушення, що є доказом, що цінить ту особливу ласку. Згадана комісія, під проводом Митрополита Шептицького, перевела в Відні 30. серпня 1917. р. канонічний процес розпізнання мощів, що понад усякий сумнів ствердив їхню автентичність. Комісія теж перша віддала мощам належну почесність. Був це новий тріумф

¹⁾ Гл. статтю о. Андрія Перхача: „Спомин з побуту укр. кат. Дух. Семінарії в Кромержіжі 1915. р.

Мученика за св. Зєдинення, саме в 300-літній ювілей висвячення Його на полоцького архієпископа, та безпосередньо після захитання царського православія. Вже давніше молодий Владика плекав у своїм серці культ нашого Священомученика, але в тій урочистій хвилі загорів ще більшою любовю; побачимо це в дальшій його житті.

23. вересня 1917. р. Йосафат Коциловський дістав апостольську повноту священства — його висвятили на Єпископа. Свячень довершив Митрополит Шептицький при співучасті єпископів: Григорія Хомишина — станиславівського, Діонісія Нярадого — крижевацького й Йосифа Боцяна — луцького, та в прияві сімох єпископів лат. і вірмен. обряду, крилошан перемиських капітул гр. й лат. обряду, препозита Стояна з Кромерижа, представників уряду австрійської держави з намісником Галичини гр. Гуйном на чолі, численної інтелігенції та представників світського й монашого клиру. Єпархіяльне духовенство віднеслось до нового Владики довго осиротілої єпархії з великою симпатією. Поспішило повитати Його через делегатів і в своїй радості зложило в дарі мітру й жезл, що їх закупило духовенство за добровільні жертви.

Преосвящений Владика оправдав покладені на нього надії духовенства і вже перші його кроки вляли нового духа в духовенство, застрашене репресіями австрійського уряду. Вже в 1918. р. він зорганізував його в Перемиській Єпархіяльній Помочі та поручив працювати над моральним відродженням парохії головно через закладання Апостольства Молитви та інших братств. Тій самій цілі мали служити теж культи: св. свщ. Йосафата, Непорочно Зачатої і св. Йосифа, що їх намагався розбудити від перших днів свого єпископства.

Тим часом прийшов радісний день 1. листопада 1918. р., коли на З.У.З. проголошено Незалежну Укр. Державу — а владу перейняли українці. В днях 3—4 листопада українці зайняли Перемишль. З радістю прийняв ту вістку молодий Пастир того стада, що його так дуже досвідчав Господь в останніх роках. Він відправив благодарственне богослуження в катедрі, що над її фронтоном виднів напис: „Боже Великий, Єдиний, Русь-Україну храни!“

За кілька днів упав Перемишль, а згодом і Львів. По втраті Львова, почались затяжні бої на довжезному фронті, що ділив Перемиську Єпархію на дві часті: східню українську й західню — польську. Східньою частиною адміністрував в імені Єпископа о. Карло Федорович, дрогобицький декан.

В тому часі зайшли деякі зміни в перемиській капітулі: крилошанином став о. Др Константин Богачевський, а схолярхом о. Зубрицький, а в травні 1919. р. помер о. архидиякон Подолинський.

Коли єпархія найшлась під новою владою, почались нові інтернування священиків; між іншими арештовано й вивезено в 1919. р. молодого крилошанина о. Богачевського, а випущено його аж за вставленням нунція Ахіля Ратті, теперішнього щасл. пан. Пія XI. Серед тяжкої й виснажливої праці, що її вимагала та єпархія, якої кожний клаптик землі був змочений кров'ю й якої майже кожна родина оплакувала втрату дорогої особи, занепав на силах сам Владика й захворів на тиф у червні 1920. р. Але Бог вирвав його з тієї тяжкої недуги й уже в листопаді могло духовенство прочитати в Перемиських Єпархіяльних Відомостях подяку свого Єпископа за ті Служби Божі й мольби, що їх заносили до Господа за нього і що їм завдячував Єпископ своє здоров'я. Ще вдруге хворів Преосвящений Владика в 1926. р. на перестуду так тяжко, що грозила катастрофа, але й тепер Бог змилосердився над єпархією, що почала розцвітати, й не забрав їй її Пастиря.

В березні 1923. р. за волею Святішого Отця прибув до нашої церковної провінції, либонь вперше в її історії, Апостольський Візитатор о. Іван Дженоккі. В Перемишлі й перемиській єпархії гостив він у днях 20—28 березня; в тім часі відвідав Дух. Семінарію, був теж у Дівочому Інституті і в Гімн. Інституті для учнів. Другий раз вислав Святіший Отець свого Візитатора до нашої церковної провінції одинадцять років пізніш, а на цей уряд визначив о. Івана Гудечка, Ч. Св. Ізб., консультора Конгр. для Схід. Церкви.

Генеральним вікарієм перемиського Ординарія був до 8. березня 1924. р. крилошанин, о. Др Константин Богачевський, та в тім дні Святіший Отець Папа Пій XI.

іменував його єпископом для українського населення з західніх українських земель в Півн. Америці.

Увесь тягар єпископських обов'язків розлогої єпархії упав знову на плечі Преосвященного Йосафата і приневолив Його шукати гідного наслідника Преосвященного Константина. Владика найшов його, а саме о. Дра Григорія Лакоту, крилошанина Капітули й ректора Духовної Семінарії. Йому віддав він всі відпоручення й повноважність робити в єпархії все те, що відноситься до уряду генерального вікарія.*) Та вже півтора року пізніше Святіший Отець Пій XI. іменував о. Дра Григорія Лакоту, генерального вікарія, архіпресвітера Збору крилошан, ректора і професора Духовної Семінарії, єпископом-помічником перемиської єпархії. Консекрація номіната в єпископський чин відбулася в неділю Мироносиць, 16. дня травня 1926. р.

Роки, що до них ми дійшли, були особливо тяжкі й прикрі в житті Преосвященного Владики. В зв'язку з заведенням безженности, богослови двох річників на знак протесту покинули Семінарію. Загальні Збори „Українського Інституту для дівчат“ змінили свої статuti й знесли покровительство Єпископа над Інститутом. Це зробив той Інститут, що його „здвигнено стараннями єпископа Ступницького й каноніків—і що його перші статuti, саме з огляду на цю фундацію і в доказ пошани прав Церкви, признали цю власть нагляду єпископа“.***) Перемиські громадяни внесли до Апостольського Престола скаргу, що містила в собі двадцять вісім закидів проти свого Пастиря. Найважливішим із усіх закидів і головною причиною цілого рекурсу був закид у справі безженности питомців Духовної Семінарії.***) Ці єпископські прикроші доповнювали ще напади на особу Владики перемиського часопису „Український Голос“ і поодиноких людей.

1927. рік розвіяв ті страшні, чорні хмари, що клубились над головою Владики. Апостольська Столиця станула в обороні Преосвященного Єпископа. „Зо всіх тих закидів, — читаємо у відповіді Свщ. Конгрегації для Східньої

*) П. Е. В. дод. до IV. ч., 1924., 77. стр.

**) Письмо Свщ. Конгр. Сх. Церкви до кард. Ляврія, пронуц. в Варшаві, П. Е. В. III. ч., 1927. р., ст. 46 і наст.

***) Там же.

Церкви пронунцієві кард. Ляврі, — деякі не мають ніякої основи в дійсності й вони безпідставні; в других ходить про слушні й поправні вчинки Єпископа, що їх зле толкується, або навіть перекручується; в інших знову приписується Єпископові вина, що її належало б приписати другим, — а вкінці в інших закидах вміняється йому в вину те, що противно не було нічим іншим, як тільки сповненням його пастирського обов'язку й вислідом світлої ревности“.*) Тим самим письмом наклала Свщ. Конгрегація на членів Виділу Дівочого Інституту стислий обов'язок в совісті привернути давні статuti що до тієї точки, де говориться про покровительство Єпископа.**)

Згодом наступив теж зворот серед перемиського громадянства й воно почало щиро й із симпатією відноситись до свого Єпископа.

Та всі ці прикrostи ні на хвилину не відтягнули Єпископа від того, що найважливіше — від пастирської праці в єпархії. Завдяки усильній праці Владики, завдяки частим місіям і реколекціям зросла в розмірно короткому часі побожність серед народу на цілім просторі розлогої єпархії, а враз із побожністю католицька свідомість і прив'язання до свого Архипастиря. Вияви цієї побожності можна обсервувати при нагоді більших відпустів у тих місцевостях, що до них Владика їздить частіше або й кожного року, як у Пацлавській Кальварії, Жовкві, Крехові і др. Десятки тисяч вірних з найдавших сторін спішають туди, де знають, що буде правити Сл. Божу і проповідати їхній Владика. На Пацлавську Кальварію, де давніше Лемка ніхто не бачив на відпусті, відтепер, а головно, після відлучення Лемківщини починають приходити щораз більші маси лемків аж з горлицького повіту, щоб побачити свого улюбленого Владика, бути на його Службі Божій та почути з його уст слова розради. Треба бачити, як ці лемки з дитинячим прив'язанням горнутьcя до Нього. Наче інстинктивно відчувають, що Владиці Йосафатові завдячують свою католицьку свідомість, що це Його праця захоронила велику більшість лемків перед схизмою, що ще недавно загрожувала цілій Лемківщині. Про релігійний настрій вірних свідчать такі обходи, як коронація ікони

*) Там же. **) Чого однак дотепер не виконано.

Пресв. Богородиці в Самборі, повітові свята „Українська Молодь Христові“ в Турці, Лежайську й Сіняві, у яких взяли участь десятки тисяч вірних.

АПОСТОЛЬСЬКА ПРАЦЯ АРХИПАСТИРЯ В ДІЄЦЕЗІЇ.

Півтора місяця після свячень відізвався перемиський Єпископ першим посланням до свого клиру й вірних. У посланні взивав священників відправляти чотиродневне богослуження в честь св. Йосафата, в подяку за ласки, що ними наділив Бог нашого Святого й на упрошення Божого милосердя для нашого народу. „Я хотів зачати від св. Йосафата, — читаємо там, — я хотів зачати зо св. Йосафатом, щоб ласкою, отриманою через Його заступництво в дні Його незвичайного свята, скріпити моє серце до повнення єпископських обов'язків. Я хотів, щоб Він отворив мої уста, щоб Він перейняв у свою опіку мою Єпархію, щоб я на більшу Його славу міг колись сказати, що Йому завдячую всі ласки, які сплили з неба на моє стадо.“ *) Сильно вірив Єпископ в заступництво нашого святого. Бо ж саме тоді, коли російський цезаропапізм хотів тріумфально розвалити рештки св. Зєдинення нашої Церкви, саме тоді наші Владики, на чужині вправді, але перші, віддали поклін Мученикові за св. Єдність, але вже після розвалу Росії.

Метою життя свого поставив Єпископ піднести культ св. Йосафата та за його поміччю морально відродити дієцезію. Вже від 1917. р. щорічно заряджувалося було дев'ятиницю або тридневницю в честь св. Священомученика, а ювілей смерті св. Йосафата в 1923—25 рр. відбувся дуже врочисто, з проповідями, місіями й місійним курсом. „Ювілей св. свщ. Йосафата це важна хвиля великої дійсности, що має обнови́ти та внутрішньо освятити вірних, поглибити в них катол. свідомість та оживити релігійного духа. В тій цілі стараються Всеч. оо. душпастирі відповідними до того середниками, відчитами, святочними обходами, проповідями, місіями, та богослуженнями осягнути якнайкращі овочі цього ювілейного обходу.“ **) Ювілейне свято мала попередити дев'ятиниця

*) Паст. лист з 12. лист. 1917. р., П. Е. В. т. р.

**) П. Е. В. 1924., П. ч.

з проповідями, а „ціль тих наук має зміряти до обнародовлення культу св. Йосафата“. Цілу єпархію переорано місіями, а де їх не було, то мали відбутись до двох років. Теж після ювілею заряджувалося щорічно врочисте богослуження в честь св. Йосафата, з тридницею або дев'ятницею, з заохотою до св. Тайн Сповіді й Причастя, з відповідною проповіддю. Було також зарядження збирати відомості щодо культу св. Йосафата на терені єпархії.

Моральне відродження єпархії мало ще відбуватися під знаком особливого культу Непорочно Зачатої та св. Йосифа Обручника. Празник Непорочного Зачаття мали на зазив Єпископа попередити дев'ятницю для упрощення благословенства Божого для українського народу, а в сам празник мали відбуватися посвячення парохій Божій Матері. В посланні ж із січня 1921. р. накликавав Владика до наслідування чеснот св. Йосифа, а в жовтні того самого року оголосив п'ятдесятьлітній ювілей проголошення св. Йосифа покровителем католицької Церкви. В зв'язку з тим запорядив правити молебні в честь св. Йосифа з суплікацією і благословенням Найсв. Тайнами кожної другої неділі місяця, а цілий жовтень посвятити почитанню св. Йосифа з молебнем кожного дня. Пригадував також завжди Єпископ, щоб в особливіший спосіб почитати Пресвяте Ісусове Серце та святкувати нове свято Христа-Царя. Переказавши сам Владика книжку Візитки М. Люїзи Маргарети Клярет де ля Туш „Пресвяте Серце Ісуса а священство“, дав своїм священикам знамениту книжку, що „з її кожної сторінки пливе мила наука про безконечну Божу любов, що просвічує розум, кріпить волю та закріплює серця“.

Іншим могутнім середником для морального піддвиження народу стали в єпископських руках: Товариство Апостольства Молитви й народні місії. Вже в 1918. р. взивав Єпископ закладати Товариства Апостольства Молитви, покликуючись на давніші зарядження. По словам Владики Апостольство Молитви мало бути одним із перших середників на матеріяльну, а головню моральну руїну. Він накликавав священиків, щоб у першу п'ятницю

*) Пор. „Пресв. Серце Ісуса і священство“, IX.

або неділю місяця сиділи в сповідальницях, щоб голосили відповідні проповіді, та з особливішою врочистістю святкували празник Пресв. Христового Серця. Заклики Єпископа не були даремні, сьогодні вже майже немає парохій, де не було б Апостольства Молитви. Розвиваються вони теж дуже гарно; сьогодні в багатьох парохіях, а навіть цілих деканатах відбувається св. година в четвер перед першою п'ятницею, а в п'ятницю винагороджує св. Причастя. З'їзди Євхаристійних Дружин дітей, що відбулись у Крехові й Лаврові, свідчать про зріст любови Євхаристійного Ісуса в невинних серцях наших найменших.

Народні місії почались на більшу скалю вже 1922. р., але найбільше відбулось їх із нагоди тристалітнього ювілею смерти св. свщ. Йосафата. Тоді видано було „Інструкцію для Отців Душпастирів“ і по думці цієї інструкції мала відбутись за три роки, почавши від ювілейного, в кожній парохіяльній і дочерній церкві принаймні тридневна місія. Щоб допомогти єпархіяльному духовенству улашувати місії, зорганізовано було тридневний місійний курс в Перемишлі; викладав о. віцепровінціял Схрейверс, Ч. Пр. Ізб. Ще один такий курс, що відбувся в березні 1928 р., давав о. Чарнецький, Ч. Пр. Ізб. з Ковля. Усі ці заходи мали дуже гарний вислід, бо від 1921. р. до кінця 1927. р. відбулося в перемиській єпархії 335 місій, 22 реколекцій на 688 парохій і 27 експозитур*). Знову ж від початку 1928. до кінця 1935. р. відбулось понад 90 місій, 45 реколекцій і 8 віднов місій. На закінчення багатьох із тих місій був Преосвящений Йосафат.

Пізнати стан єпархії, релігійно-моральне життя вірних і духовенства, усе це мали на цілі канонічні візитації. Вже в половині липня 1918. р. відбув Преосвящений Владика канонічну візитацію катедральної церкви й Капітули. Опісля відбувались щорічно канонічні візитації кількох деканатів єпархії через крилошан-візитаторів. Візитації ті мали гарний успіх. В церкві молились за Папу, Єпископа й єпархію. Вірні користали зо св. Тайн, а шкільна молодь приносила квіти. „Відомість про те наповняє наше серце щирою радістю й тому тією дорогою

*) П. Е. В., 1928., ч. III.

висказуємо щирю подяку Впр. ОО. Візитаторам за їхні повні посвяти труди при візитаціях, Всч. ОО. Деканам і Всч. Духовенству за ревну працю, а всім вірним і ОО. Духовним за щире привязання і любов та за молитви, які заносили за Нас до Господа Бога“.*)

Сам теж Єпископ переводив візитації особисто. В 1931. р. візитував перемиський деканат; в деяких місцевостях бував у 1932. р. В 1933. р. був на візитації белзького деканату, а 1934. р. лютовиського й тіснянського; візитував теж старосамбірський деканат. Коли бракувало часу на візитації, то Владика відбував тільки відвідини парохій. Сьогодні майже нема парохії, де б не був особисто, а в багатьох бував по кілька разів.

Справою, що коштувала либонь найбільше журби й трудів Єпископа й то від самого початку, була боротьба з сектанством,**) а головнo православієм. Коли Преосвящений Йосафат прийняв свій уряд, застав Лемківщину, підміновану православофільством. Вже в 1910. р. еп. Константин Чехович остерігав перед небезпекою схизми, а 1912. р. видав окреме послання проти схизматичської агітації та відбув збори деканів, щоб протиділати схизмі. Одначе це схизми не спинило, бо вже в 1912. р. були на Лемках два православні священники, а з часом їхнє число зростало. В тому часі дуже сильно розвинулася була православна пропаганда в Америці між греко-католиками з Галичини й Закарпаття. Підo впливом тієї пропаганди приступили в Америці навіть деякі греко-католическі священники до православія. Через рідних прийшла та пропаганда з Америки до краю, головнo на Лемківщину, бо звідсіль найбільше було емігрантів, а тут наслідок її був такий, що кілька священників прихильно відносились до агітації, що її вів Сандович і товариші. Інші священники москвофіли, хоч самі не сприяли пропаганді, все таки її допускали й не перестерігали народу перед читанням москвофільських видань, що пропагували схизму, як н. пр. книжок видань „Общества Качковського“. Видання ті на кілька літ перед війною ще більше вороже відносились до Зединення, ніж російські й пра-

*) П. Е. В. 1930 р., ч. ІХ.

**) Гл. ст. о. М. Дороцького: Преосвященный Йосафат Коциловський супроти сектанства.

вославні й дуже ревно вели православну пропаганду разом з ідеєю „однієї, неподільної Руси”.

Завдяки праці Преосвященного Йосафата й його духовенства значно зросла католицька свідомість лемків, що знова було сіллю в оці москвофільських проводирів. Вони взяли католич.-освідомну працю Владики за українізаторську й почали беззаконну протиакцію. В дійсності ця праця Владики була получена з українським рухом, бо католицтво на Лемківщині ширили тільки українські священники, а москвофіли під цим оглядом належали до білих круків. Тож і лемка треба було перше отрясти з москвофільства, щоб зробити католиком і розвіяти його симпатії до православія. Православні ж і москвофіли подали собі руки і почали протиділати праці Владики й духовенства. За протекцією сильних „міра сего“ батюшки вдирались до наших церков. Москвофільські проводирі розвели агітацію за відступством, а молодь на місці послуговувалась терором: биттям шиб, нищенням пільних зборів, побоями, вливанням нафти до криниць, нападами і ін. проти тих, що хотіли вірно стояти при католицькій Церкві. При таких методах перетягнуто на православіє коло 20 парохій. В кожному разі надії згаданих чинників на пропаганду православія далеко не сповнились. Вони мали апетит на цілу Лемківщину, але завелися; та хто знає, як би було з більшістю Лемківщини, якщо б не праця молодого українського клиру й самого Владики, що особисто перед початком і в самім розгарі пропаганди їздив на zagrożені місця, перестерігав, упоминав і по більшій часті опам'ятував. Ще й тепер, після створення Апостольської Адміністрації, особа Преосвященного Йосафата більш, як давніше, тішиться симпатією на цілій Лемківщині.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВНОЇ ЄПАРХ. ДУХ. СЕМІНАРІЇ.

Великі були завдання й велика праця Преосвященного Владики в Єпархії, що вимагали соток пар рук помічників-священників. Через те Єпископ звернув дуже пильну увагу на вироблення й виховання духовенства. Без сумніву, перше місце в тій справі займає Духовна Семінарія, тому те серце дієцезії мусів Владика поставити на висоті завдання.

Гр. кат. Дух. Семінарія в Перемишлі ще від. еп. Снігурського, цебто від початку свого існування, це зн. від 1845. р. аж до 1920. р., не була повна. *) Мала тільки IV. р., що містився в будинку Капітули, а I, II, III. р. р. студіювали в Львівському Університеті, а мешкали в Генеральній Дух. Семінарії при вул. Коперника 36. Новий будинок, що його поставила Австрія перед самою війною, не викінчений ще в часі війни, вживала вона як військовий шпиталь. Після війни привернено його до ладу й викінчено все найбільш необхідне. Ще в 1921. р. влада хотіла забрати будинок, або хоч його половину, на розміщення війська. Єпископ їздив до Варшави, протестував, а побачивши, що нема майже ніякої надії, поручив справу св. Йосифові й будинок майже в чудесний спосіб остав ненарушений. 13. грудня 1921. р. поблагословив його Преосв. Йосафат; на його теж зарядження посвячено долішню каплицю в честь св. Йосафата, а горішню в честь Христа-Царя.

На початку 1921/22 шк. року усі роки поміщено в новім будинку. Ректором Дух. Семінарії був іще від 16. січня 1918. р. о. Др Григорій Лакота, теперішній єпископ-помічник і генер. вікарій перемиський. Брак фондів на удержання Семінарії, реставрацію будинку й ремунерацію професорів справляв і Єпископові і йому багато труднощів. Тому вже в 1919. і 20. рр. Преосв. Йосафат звертався до духовенства, прохаючи датків на Семінарію в грошах і натурі. Та в дальших роках скористав з церковного права й наложив окремий податок на священиків і церкви. Професори удержувались в той спосіб, що мали парохії, канонії, або інші якісь посади. Сам ректор, що викладав право від 1918—1926 р., мав Дорожів Самбірський. о. Др Василь Пинило, що був духовником до 1. IV. 1918, учив аскетику (1. VI. 1915—1925), літургіку (1. VI. 1915—1932) моральну (1. X. 1920—1932) і був професором пасторальної (від 1. VI. 1915 дотепер), був крилошанином. о. Др Константин Богачевський, тепер єпископ Злучен. Держ. Півн. Америки, що викладав спец. догматику від 1920 — 1923/24,

*) Гляди статтю о. В. Гриника: „Перемиська Дух. Семінарія“ (істор. огляд).

був крилошанином. о. Горчинський Омелян, сьогодні катихит „Р. Школи“ і сотр. Успен. Церкви у Львові, був місторектором і викладав основну догматику 1921/22 р.

*Їх Е. Преосв. Григорій Лакота — Єпп. Помічник.
Організатор і перший ректор Семінарії.*

о. Др Трохимчук Михайло був духовником від 1. квітня 1918. до 14. березня 1919. р., викладав Новий Завіт від 1921 — 1930 р. і мав парохію Радимно. о. Несторович Лев, що помер у Львові 1934. р., був професором історії

й катихитом української гімназії в Перемишлі. о. Олекса Тершаковець, (що 24. березня 1924. р. помер у Перемишлі), викладав філософію від 1921/22 шк. р. до 1924. і був катихитом вселюдних шкіл. о. Мацюрак Степан — канцлер, учив обрядів і співу 1922/3—24. р. (помер в Америці 1934). о. Мартинович Омелян, парох Тустанович, викладав катихитику й методику від 1922/23—1924/25, був теж катихитом. о. Др Решетило Роман, місторектор від березня 1922—1927/8 р., що до сьогодні ще викладає Старий Завіт і єврейську мову, був парохом Потелича. о. Перхач Андрій, префект від 1. березня 1922 р., місторектор від 1929. й економ від 1926/27 р., що до сьогодні ще викладає основну догматику й філософію, не мав окремої посади. о. Василь Гриник, сьогодні крилошанин капітули, а тоді катедральний сотрудник, був духовником в Семінарії від березня 1923. до кінця 1928. р.; він також учив тоді обрядів (1924—1933) і аскетики (1925—1932. р.). Були тоді ще й інші професори, що свого удержання не черпали з доривочної професури, але з зовсім інших титулів.

Матеріяльні клопоти, получені з удержанням питомців і оплатою професорів, відпали аж після конкордату 1925. р., хоч не всі, бо держава дала на удержання тільки такого числа питомців, яке тоді було.

Над духовним виробленням богословів працювали духовники, що напочатку навіть не мешкали в Семінарії. На 1920/21 р. як духовник доходив о. Др Решетило Роман, що давав конференції й сповідав, а точки давав іще сам ректор. На другий рік доходив о. Іван Вишошевич Ч. С. В. В.; він уже давав точки, конференції й кілька разів тижнево сповідав; він теж заложив у Семінарії Апостольство Молитви. На 1922/23 акад. рік доходячим духовником був о. Др Василь Пинило, а від 1. березня 1923. р. аж по грудень 1928. р. був уже сталим духовником о. Василь Гриник.

28. березня 1923. р. відвідав був перемиську Семінарію о. Іван Дженоккі, Апостольський Візитатор. Як із великою радістю й почестями вітали були його вже в катедрі, так певне не з меншою радістю й синівською щирістю приймали його отці настоятелі й питомці в Семінарії, а свої щирі почування й синівське віддання

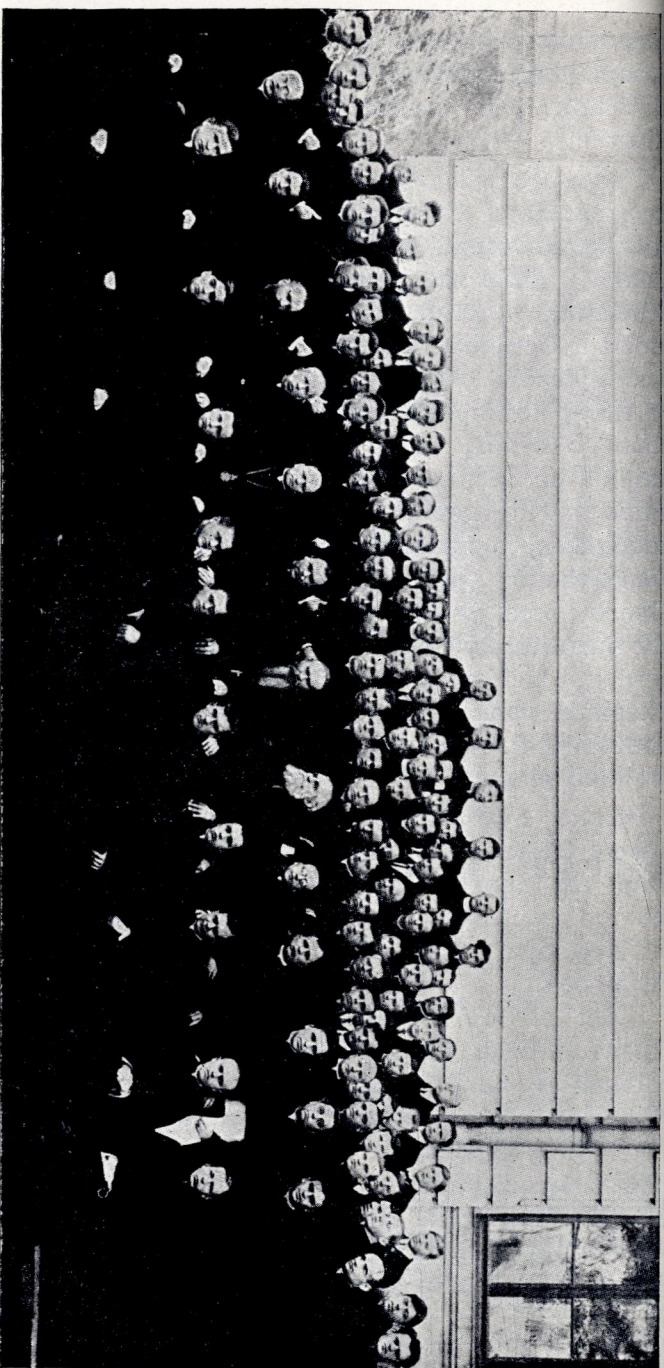
висловили в двох вітальних латинських промовах. Відбулась тоді спільна знімка, що на ній Ап. Візитатор під своїм імям написав слова: „*Filii tui sicut novellae olivarum*“!

Окремого й особливого обміркування вимагає подія, що зайшла в Семінарії 2. січня 1925. р. й мала дуже велике значення як для богословів, так для єпархії, а навіть цілої нашої гр. кат. Церкви. Було це заведення безженности клиру після восьмидневних реколекцій. Всі місця в Семінарії застеріг Преосвящений Владика тим, що вирішили святитися в безженному стані, хоч через те не зрікся права висвятити жонатого кандидата духовного стану, якщо такий виховається в іншій семінарії. Про безпосередній наслідок того зарядження так пише о. Мартинюк*: „Посипалися агітаційні статті по часописах, появилися памфлетні на Єпископа брошури, улаштовано протестуючі віча по головніших містах цілого краю, упляновано й довершено греміяльну сецесію питомців у перемиськім, а також у станиславівськім семінарі, а вершком цієї боротьби була скарга перемиських громадян до Апостольського Престола“. Як поставився Апостольський Престіл до тієї скарги—вже згадано вище.

Важке було становище ректора в початках нової перем. Семінарії, та сьогоднішній Преосвящений Григорій умів так повести справу в тих скрутних роках, що й високо поставив науку й закріпив дисципліну, а для себе здобув у питомців не тільки повагу, але й пошану та любов.

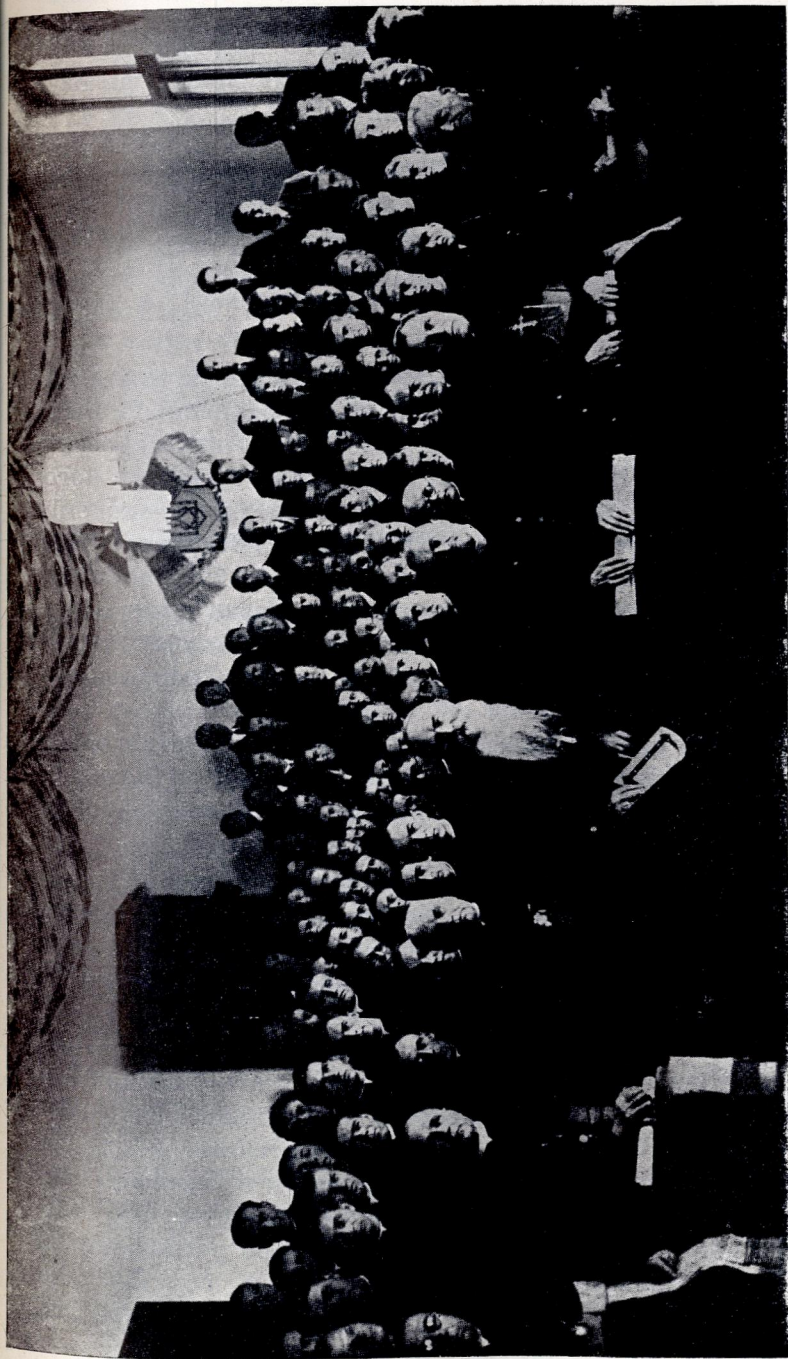
Коли в 1926. о. Др Григорій Лакота, крилошанин і ректор, став Єпископом-Помічником перемиським, наслідником його в Семінарії іменував Преосвящений Йосафат о. Дра Василя Пинила, що ще від 1915 р. був дійсним професором катихитики і пасторальної, а від 1920. р. професором моральної. За нього повстала в Семінарії Марійська Конгрегація на весну 1928. р. після відповідних викладів о. Лучинського ЧСВВ, а еригував її під тит. Непорочно Зачатої Пр. Діви Марії й під

*) О. Плятон Мартинюк ЧСВВ.: „Неподільне серце священика в службі Бога і Церкви“, Жовква 1935, 223. стр.

З ПОБУТУ АПОСТ. ВІЗИТАТОРА ВСЕСВ. О. ІВАНА ДЖЕНОКІЯ В СЕМІНАРІЇ, 28. ІІІ. 1923 р.

Сидять на право від Експ. Пресов. Йосафата: Всесв. О. І. Дженюккі, Впр. О.О. Др І. Бучко, Др В. Пиніло, ректор Др Г. Лакота, Др Р. Решетіло, А. Тершаковець. На ліво Впр. ОО. Др К. Богачевський, О. Мартінович, Л. Несторович, Ст. Мапюркан, Ю. Мягкий, А. Перхач.

Апостольський Візитатор, Всев. о. І. Гудечек — Їх Ексц. Кир Йосафат і Кир Григорій.
Вс. О.О. професори й богослови — на Академії св. Йосафата в Духовній Семінарії — 26. XI. 1934.

покровом св. Йосифа, Преосв. Йосафат 7. червня 1928. р.*). О. Др Василь Пинило ставився по-батьківськи до питомців і вони дуже його любили.

В 1929. р. ректором Дух. Семінарії став о. крил. Володимир Гмитрасевич, що за його урядування переведено було в Семінарії нову реформу й 1932/3 р. продовжено студії в Семінарії з чотирьох на п'ять літ. Та щоб не було прогалини, розділено перший рік на два відділи: молодших на І. А залишено на п'ятилітній, а старших на І. Б на чотирилітній курс.

26. листопада 1934. р. був у Семінарії на академії в честь св. Йосафата, мученика за св. З'єдинення з Римською Столицею, висланник Св. Отця, Апостольський Візитатор о. Іван Гудечек. В каплиці привітав його латинською промовою о. ректор, а на самій академії промовляв до нього голова „Научного Товариства“ теж по-латині. Щиру свою радість, батьківську любов до питомців та вдовolenня з „церковного духа“, що панує в Семінарії, висловів він у двох своїх промовах: латинській і чеській, а вражіння свої обіцяв переповісти Св. Отцеві.

В 1935/36 акад. р. ректором Дух. Семінарії став о. Др Іван Кузич, дотеперішній місторектор, що його інстальовано 16. червня 1936. р. на соборного крилошанина перем. капітули.

Преосв. Йосафат дуже інтересується своєю Семінарією та життям питомців. Кожного року кілька разів, а стало на початку й при кінці року, відвідує своїх майбутніх левітів, а в своїх промовах до них вказує їм величний ідеал католицького священика, що до нього вони прямують. Розпалює в них набоженство до Пречистої Діви Марії й св. Йосифа, та намагається дати їм те розуміння, що мета Єпископа, настоятелів і питомців-богословів — одна й та сама: власна святість і поширення Божого царства. Поручив завести в Семінарії щомісячні реколекції-приготування на смерть, сам теж чуває над ними, як рівнож над методою розважання й іншими духовними вправами, а в 1932. р. сам Владика давав реколекції своїм питомцям. Запорядив, щоб шк.

*) Ерекц. грам. ч. 2659. з 7. VI. 1928. р.

рік був довший, та щоб уже в половині вересня богослови верталися до Семінарії. Преосвящений Йосафат постарався ще напочатку про те, що побільшено число професур у Семінарії з трьох на вісім, запорядив навчання аскетички, що її давніш не було, та інструкцій духовних вправ. В „Пер. Єпарх. Відомостях“ накликає парохів, щоб опікувались богословами і кандидатами духовного стану в часі ферій, та щоб виробляли покликання до священства в гімназійної молоді.

Та певне не жалує тих трудів Владика, бо ж за те міг собі висвятити 409 неопресвітерів, із них понад 210 безжених, а більш як 190 жонатих. Сам Владика особисто рукополагав 355 кандидатів дух. стану*), Преосв. Хомишин висвятив йому трьох, Преосв. Боцян 16, а Преосв. Григорій Лакота 35, коли сам був хорий, а майже всі вони перейшли через перем. Духовну Семінарію, принаймні через IV. рік.

Висилає теж Владика питомців на студії за границю, бо коли приймав свій уряд, не мав навіть ким обсадити професур. Вислав до Відня, Інсбруку й до Риму, а тепер тільки до Риму, через те, що там богослови мають найліпшу опіку над собою.

Кілько питомців з перемиської єпархії студіювало в пер. Духовній Семінарії, а кілько за границею в поодиноких роках, від заведення безженности, найкраще представить нам долучена таблиця, що подає стан на початку кожного шк. року.

ЖУРБА ПРО СВЯТІСТЬ КЛИРУ.

Певне, що не менш, ніж про виховання молодих левітів, дбав Преосвящений Владика й про своє єпархіяльне духовенство, — про його святість і карність. Щоб зібрати його розпорошені сили й надати їм тривкості, зорганізував „Єпархіяльну Поміч“ ще в 1918. р. В 1920. р. загострив нагляд деканів над душпастирями й розтягнув канони Нового Кодексу, що трактують про духовне

*) Щоб знати, скільки взагалі неопресвітерів висвятив Перем. Владика, треба до поданого числа додати ще 78 Василян, що він теж їх святив.

Кілько питомців було (є) в Дух. Єпарх. Сем. в Перемишлі.

в шкіль- ному році	студій богословських					в Римі	в Інсбруці	разом
	V	IV	III	II	I			
1924/925		47	16	3	2			68
1925/926		15	3	5	29			52
1926/927		3	5	16	32			56
1927/928		5	16	22	27	4	2	76
1928/929		16	20	24	23	4	2	89
1929/930		19	22	17	30	4	1	93
1930/931		25	16	22	59	4	1	127
1931/932		17	20	42	38	4	2	123
1932/933	19	32	34	26	34	1		146
1933/934	26	28	23	21	46	5		149
1934/935	24	22	19	40	32	7		144
1935/936	21	18	34	29	41	8		151
1936/937	17	33	25	30	41	11		157

життя священиків, на свою єпархію*). У вересні 1921. р. зарядив по думці 130. кан. Н. К.**)) передконкурсів іспити для молодих священиків з поодиноких предметів богословських наук у трьох перших роках їхнього священства.

Преосвящений сам бажав пізнати духовні й евентуально матеріальні потреби свого клиру, а що не міг того зробити через канонічні візитації, брав участь у деканальних зборах духовенства. Сам теж подавав спосіб, як переводити деканальні збори й пригадував давній розпорядок, що не ввійшов в ужиття, щоб відбувати триденну місію перед зборами. В серпні 1921. р. Преосвящений Йосафат вернувся з деканальних зборів дуже піднесений на душі, повний надії на краще. Не забував також при всякій нагоді в посланнях і листах до свого духовенства пригадувати йому його високе призвання та обов'язок ревности й святости, злучений з цією неземною службою. „Яко каменіє живо зиждидетеся въ

*) 124, 125, 126 кк. К. К. П. **) Нового Кодексу.

храмъ духовенъ святительство свято“, кликав словами св. Апостола з нагоди ювілею св. Йосафата. „Зближайтеся щораз більше до Христа через наслідування Його в нашій праці, в наших починах і трудах, в цілیم нашім житті так, щоб зо св. Апостолом могли ми про себе сказати: „Вже не я живу, але Христос живе в мені.“*)

Щоб не допустити до звітріння своїх священників, але щоб успішно допомогти їм у внутрішнім звершуванні, запорядив Преосв. Йосафат на весну 1922. р. триднівні реколекції для духовенства. Вже в цьому самому році відбулись у серпні й вересні чотири серії реколекцій. Чотири серії було ще в 1923. і 1933. р.; в інших роках було по три, тільки в 1928., 29. і 30. рр. було по дві серії. Старших, жонатих священників обов'язують реколекції що три роки, та вже від 1931. р. почались окремі реколекції для безженних священників і їх обов'язують щороку.

ЗАСНУВАННЯ ПЕР. ЄПАРХІЯЛЬНОЇ ПОМОЧІ.

... „Щоб життя наших вірних і життя нас самих зорганізувати на міцній основі, на якнайтіснішій злуці з організацією нашої Церкви та щоб так зорганізованому нашому життю запевнити постійно й повсякчасно гарний розвиток, засновано в нас у 1918. р. Товариство під назвою „Епархіяльна Поміч“ в рамцях церковної організації нашої гр. кат. Перемиської Єпархії.“**) П. Е. П. стала становою організацією духовенства. Її мета — утворити осередню організацію епархіяльного священства й нести матеріальну й моральну поміч духовенству й вірним перемиської єпархії. Щоб не роздроблюватись на багато окремих організацій, Товариство П. Е. П. обняла своїм статутом усякі ділянки нашого священничого життя, а працю свою веде головно через кілька секцій. Діяльна була від початку й у перших роках найдіяльніша між усіма секціями II. Секція — опіки над дітьми по сирітських захистах. Вона удержувала сирітські захисти й захоронки, спомагала школи, головно С. С. Василянок, та мала на своєму удержанні завжди кількох стипендістів.

На другім місці стояла V. Секція організаційна й са-

*) П. Е. В. 1924. р. Ч. II., 27 ст.

**) Із реферату о. Дороцького на Заг. Зборах П. Е. П. 5. липня 1927.

модопомоги священикам. Головним її завданням була спершу справа санаторії в Жегестові, а опісля закупила вона кілька реальностей і на одній площі задумує збудувати дім, де найшло б приміщення Товариство П. Е. П. із секціями. При тій секції засновано фонд негайної помочі, що дає беззворотні підмоги й зворотні безвідсоткові позички.

VI. Секція християнської преси видавала часопис „Бескид“, видає „Католицькі Читання“ й інші книжечки, а від 1927. р. перебрала на себе за згодою Ординаріату редакцію другої, неофіційної, частини „Перемиських Епархіяльних Відомостей“.

VII. Секція підмоги для церков не розвинулася ширше з причини браку фондів, однак по змозі дає невеличкі підмоги церквам у загрожених станицях.

VIII. Місійна секція дає кільканадцять місій у кожному році.

Через те, що між П. Е. П. й Єпископом є дуже тісний зв'язок, то П. Е. П. не в однім виручила й заступила Єпископа, головню ж у справах матеріальної натури, як це видно із звітів поодиноких секцій Товариства, що друкуються кожного року в Пер. Еп. Відомостях.

ПРАЦЯ НАД ОРГАНІЗАЦІЄЮ КАТ. АКЦІЇ.

Коли в повоєнній лихолітті загомоніли над світом слова Намісників Христових, що накликували до „Христового мира в Христовому царстві“, і в нас почалися змагання, щоб перевести їх в життя за поміччю Католицької Акції. Більше зацікавлення Католицькою Акцією проявилось у нас аж у 1930. й 31. рр., коли появилася цілий ряд статей на цю тему в другій частині П. Е. Відомостей, головню пера о. П. Голинського й о. О. Орського. Вже 3. січня 1931. р. Гр.-кат. Галицький Єпископат на конференції у Львові затвердив Конституційний Статут Католицької Акції в Галицькій Провінції. Опершись Преосвящений Йосафат на 11—13 арт. цього Статуту, створив канонічно 24. березня 1934. р. Єпархіяльний Інститут Католицької Акції в Перемишлі*), що має

*) Ерекц. декр., ч. 44|орд., з 24. дня березня 1934. р.

керувати Католицькою Акцією в перемиській єпархії. Про завдання Єпархіального Інституту К. А. говорить докладно 14. точка Конституційного Статуту К. А. в Гал. Провінції *), та 5 § Правильника Єпарх. Інституту К. А., що його долучив до ерекційного декрету **). Єпархіальним церковним Асистентом для Кат. Акції займенував Преосвящений Йосафат—Преосвященого Григорія Лакоту, єписк.-помічника, головою Єпархіального Інституту К. А. — п. Володимира Подлуського, радника окр. суду, а секретарем Єп. Інституту К. А. — о. Онуфрія Орського, професора богословії.

В днях від 4—7 вересня 1934. р. відбувся душпастирський курс К. А., що в ньому на заклик Єпископа взяли участь 134 священники. Йдучи на зустріч бажанням широкого загалу духовенства, Єпарх. Інститут К. А. видав виклади цього курсу окремою книжкою п. н. „Душпастирський курс К. А. в Перемишлі“.

Організаційна праця К. А. покищо в нас далеко ще не поступила й то з різних причин, та все таки Преосвящений Йосафат, де тільки може, підтримує її морально й матеріально.

Принаймні згадати треба на кінці, що Йосафат Коциловський — не тільки добрий син Церкви й пастир своєї єпархії, але теж — добрий син свого народу. Попри стисло духовну діяльність одним із перших заряджень Єпископа було зарядження вживати української мови в переписці з церковними й світськими властями, та провадити книги метрикальні в українській мові.

Багато журби й смутку спричинила Єпископові страшна повоєнна руїна нашого народу. Тому вже в 1917. р. вживав він до особливого почитання св. Йосафата, а одна з цілей була — упросити ласки Божого Милосердя нашому народові, так страшно навіщеному в часі війни. Ту саму ціль мали теж девятиниці й тридневниці в честь св. Йосафата й Непорочно Зачатої Божої Матері. З цією самою метою заряджено було від 1922. р. долучувати до звичайної служби, ще службу за всяке прошення за нарід, а до молебнів до Христового Серця — молитви за нарід.

*) Гл. II. Е. В. 1924 р., II. ч., 32 ст.

**) II. Е. В. 1934 р., III. ч., 57 ст.

В ОБОРОНІ ДУШ УКР. КАТ. ВІРНИХ.

У повоєнних часах завдала Владиці дуже багато журби справа перетягання наших вірних на латинський обряд. Від цієї жури не був свободний ні один з наших попередніх Єпископів, як про це свідчить історія Єпархії, однак Преосвященого Йосафата вона заторкнула більш дошкульно, ніж цілий десяток його останніх попередників. Вправді ті, що покидали обряд, належали завжди до найгірших, бо звичайно робили це з огляду на матеріальні користи, всеж таки навіть ізза тих негідних і відчужених овець смуток стискав серце Владики. Єпископ робив і робить усе можливе, щоб це сумне явище, принизливе для нашого обряду і нашого народу з однієї сторони, а компромітуюче ідею св. Унії з другої, спинити. Уладжує місії в загрожених місцевостях, дає туди ідейних працюючих священиків, сам відвідує дані церкви, словом докладає всіх зусиль, щоб вірних затримати при обряді їхніх батьків.

ХАРИТАТИВНА АКЦІЯ ВЛАДИКИ.

На кінець кілька слів про вчинки милосердя нашого Владики. Значно поширив і відновив школу братства св. Отця Миколая на Засянні, що її здвигнено вже за Його єпископства і віддано С. С. Службеницям. Школа та тішиться великими симпатіями в цілому нашого громадянства, а то завдяки високо поставленому научному і виховному рівневі.

Акція підмоги для найбідніших і безробітних зустрічала завжди у нашого Владики велике зрозуміння. Свідчать про це часті зазиви до духовенства, щоб організувало поміч для вбогих в „Єпарх. Відомостях”. Надто Владика сам спішить завжди особисто з видатною підмогою на цю благородну ціль так у своїм престольнім городі, як і на провінції. Годі зареєструвати все те, що Єпископ зробив для захистів, захоронок та для вбогих загалом, бо робив це так, щоб „лівиця не знала, що дає правиця”, і не шукає тут ніякого розголосу. Знає про це хіба сам Владика-Добродій, можуть про це сказати деякі священики, що за їх посередництвом він творив діла мило-

сердя, й ті, що з них користали: вдови, сироти, установи, учні та бідніші священники.

*

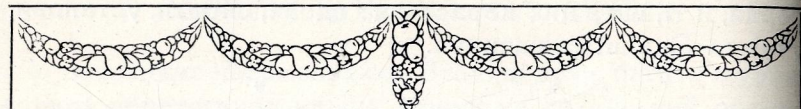
*

*

На цім кінчу цей скромний огляд життя й діяльності Владики. Я свідомий того, що не вмістив тут усього, що наш Владика зробив для добра Єпархії. І не міг я цього зробити, бо не мав доступу до найважливіших джерел, потрібних для повного зображення діяльності Єпископа за довгих і тяжких двадцять років, а користувався тільки тим, що принагідно тут і там міг зібрати. Дуже багато важних для цього предмету річей є сповитих тайною печатки єпископського архіву, що про них сьогодні ще завчасу, а може й непорадно було б писати, через різні причини. Дав би Бог, щоб ці незвичайно цінні речі найшли в майбутньому гідну оцінку. З перспективи пізнішого часу і при використанні всіх матеріалів постать нашого Преосвященого вийде в повному світлі і щойно грядуче покоління зуміє належно оцінити діяльність і заслуги Владики для католицької Церкви та українського народу в наших переломових часах.

Покищо несемо до Неба наші щирі мольби, щоб Боже Провидіння на „много літа“ ще зберегло Його для нашої єпархії здоровим, повним сил і енергії та післало Йому якнайбільше ласк, потрібних для сповнення пастирського уряду в часах важкого лихоліття.

о. М. Дороцький.

ПРЕОСВЯЩЕНИЙ ЙОСАФАТ КОЦИЛОВСЬКИЙ СУПРОТИ СЕКТАНСТВА.

В непевних і небезпечних для Церкви й народу часах засів Ексцеленція Преосвящений Йосафат Коциловський на опорожненім Владичім Престолі в Перемишлі. Воєнна матеріальна руїна мусіла потягнути за собою і релігійно-моральний занепад.

Між іншим лихом появилось у нас релігійне сектанство, що почало захитувати в народі основи католицької віри й загрожувало розбиттям нашого релігійно-морального, а навіть національного життя.

Завважив цю загрозу молодий Владика й постановив зарадити цьому лихові.

1. ПРОПОВІДІ.

Знаючи, що сектанство тільки там шириться, де є малі й недостаточні відомості релігії, поручав Преосвящений Йосафат підчиненому собі духовенству *якнайдокладніше та якнайстаранніше відбувати науку релігії в церкві, в школі й узагалі всюди, де тільки сягає вплив священика.*

І певно, що такі релігійно-освітні проповіді відчинили очі неодному збаламученому, багатьох опамятали і навернули на дорогу правди.

2. МІСІЇ.

Всяке хабаззя приймається і росте там, де запущене поле. Так і сектанство вкорінювалося там, де на полі релігійного життя був застій або де релігійне життя було дуже слабе.

Щоб це релігійно-моральне життя оживити, піднести,

обновити, поручив Преосвящений Архипастир уладжувати по цілій Єпархії *св. місії*. І насправду ціла єпархіяльна Христова нива заройлася від о.о. місіонарів. Дотепер майже нема парохії, що в ній не було б *св. місії* чи бодай реколекцій, а в багатьох навіть по кілька разів!

А вплив їх наглядний: здержання сектанської агресивности, скріплення католицької віри, розвій релігійних братств і установ та взагалі піднесення релігійно-морального життя в наших парохіях.

3. ПРЕСА.

Сектанти засипували наші парохії своїми летючками й письмами, щоб у цей спосіб ограбити нарід з правдивої віри й кинути його в обійми усяких релігійних блудів, а то й цілковитого безвіря. Щоб протиділати цій отруї, наш Владика зорганізував при Т-ві „*Перемиська Єпархіяльна Поміч*“, що його сам оснував, видавничу секцію, що видавала б протисектанські летючки, брошури, книжечки й газету. З книжечок досі вийшли: „Передшлюбний дарунок для женихів“ — 1922 р.; „Духовні читання“ — до 1926. р. 17. ч.ч. на різні теми¹⁾; „Щоденні молитви“ (укр. і лат. азбукою); „Пресвяте Серце Ісуса й Священство“ 1928. р. — прецінна книга головно для священників, переклад із франц. самого Преосв. Кир Йосафата; „Ювілейна читаночка про св. Слов. Ап. Кирила й Методія“ — 1928. р.; „Пацлавська Кальварія“ — 1929. р.; „Маленький Молитовник“ — 1931 р.; „Життя св. свщ. Йосафата Архиеп. Полоцького“ — 1932 р.; „Штунда й її блудна наука“ — 1932. р.; „Про католицьких ірляндців“ — 1933. р.; „Про данців“ — 1933. р.; із серії „Католицькі читання“: „І буде одне стадо“ — 1933. р. і „Ра-

¹⁾ Поодинокі числа мають такі назви: 1. „Нашу Церкву заснував І. Христос“, 2. „На які слова покликаються сектанти“, 3. „Христова Церква є одна“, 4. „Христова Церква є свята“, 5. „Христова Церква є католицька й апостольська“, 6. „Христові приповідки про Церкву: про кукіль і перлу“, 7. „Доля Божих противників“, 8. „Старозавітне священство“, 9. „Священство новозавітне“, 10. „Лад у християнській Церкві; св. Петро верх. Апостолом“, 11. „Св. Петро виконує свою верховну владу“, 12. „Про потрібну владу нов. священства“, 13. „Наслідники св. Ап. Петра“, 14. „Наслідники Апостолів“, 15. „Християни: їхні права й обовязки“, 16. „Чому я покинув „нову віру“ (Ч. I), 17. „Чому я покинув „нову віру“ (Ч. II).

дуйся благодатная!" — 1933 р.; „Христові страсти" — 1933 р.; „Короткий Катехизм" — 1935 р.; „Більший молитовник для всіх" — 1935. р.; „Коротка історія Божого Об'явлення" — 1936. р. Здебільша всі вони популярного характеру, меншого формату (16') і об'єму — прекрасно надаються до масового поширення.

П. Є. П. від 1927. до 1934. р. видавала теж часопис „Бескид" з апологетичними й протисектанськими статтями.

Виданням малого образкового катехизму, образкової біблії та популярного молитовника з короткими катехизмовими поясненнями в десятках, а то й сотках тисяч примірників причинилося згадане Т-во до поширення релігійних відомостей, поглиблення релігійності й до живої та чинної участі в церковних богослуженнях.

Згадати б тут і про „Релігійно-освітню бібліотеку" Видавництва О.О. Василян у Жовкві, що теж повстала за почином й одобренням Преосвященного Йосафата. Збагачує вона парохіяльні бібліотеки і несе релігійну освіту в широкі маси вірних.

4. ЖИВЕ СЛОВО ВЛАДИКИ.

До засобів поборювання сектанства належить і живе а могутнє слово, що кидає Його Високодостойний Владика в серця своїх вірних єпархіян при усяких так частих нагодах, як на Кальварії, в Крехові, Жовкві, Лісках та інших відпустах, празниках, канонічних візитаціях, на закінченнях місій, при посвяченнях церков, в свята чи неділі.

Все й скрізь наш невтомний Владика використовує нагоду, щоб повчити народ, у вірі утвердити, оберегти перед загрозою новітніх ложних пророків, а рівночасно вказати й поручити могутні засоби боротьби з усяким лихом, а саме молитву, св. Тайни й католицьку пресу. Вплив живого слова Владики на нарід — могутній.

Цілими годинами без утоми слухають вірні цінних наук свого Архипастиря.

5. ВИХОВАННЯ ДІТВОРИ.

Сьогодні в цілому світі йде завзята боротьба за душу дитини. Бо ж кожному ясно, що чия дівтора, цього бу-

дучність. Тому не диво, що й наш Владика як дбайливий Батько, взявся теж і за виховання в українському народі свідомого католицького покоління. А що найкраще надаються до цього захоронки, тому Преосвящений Йосафат організує чи дає почин до zorganizування церковних, релігійних захоронок. Тепер стан захоронок представляється так:

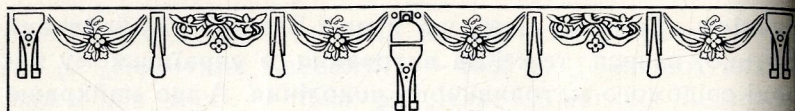
а) Сестри Згром. Служебниць Преч. Діви Марії Непор. Зач. ведуть 32 захоронки, що в них виховується понад 2 тис. нашої дітвори.

б) Сестри Згром. св. Йосифа Обручника мають 11 захоронок (5 є вже в стадії організації), а в них виховується 1 тис. дітей.

Сестри Служебниці й Сестри Йосифітки вчать дітвору молитов, початків біблії і катехизму, співу, вправ зручності, чемного поведення. Зі старшими відправляють деякі релігійні практики, як вервицю, хресну дорогу, духовні читання; доглядають хорих, несуть поміч у випадках занедужання, помагають бідним; удержують в церквах порядок, приготавляють до першого прийняття св. Тайн; учать кравецтва, вишивання і гаптування церковної одежі і т. п.

Тому кожний мусить признати, що ці захоронки сповняють у нашій народі велике діло, діло виховання релігійної католицької Української Нації. До так вихованих сердець не добереться ніякий бурян, але гарні квіти християнських і громадянських чеснот, защеПЛені в серцях цієї дітвори, принесуть гарні плоди для Церкви й Народу — на славу Високодостойному Владиці Йосафатові.

о. крил. Василь Гриник.

Укр. Кат. Духовна Семінарія в Перемишлі.

Однією з найбільших ран нашої української Церкви в XVI. в. була недостача освіти й виховання, інтелектуального й морально-аскетичного підготування левітів, будучих слуг престолу. Перед св. Зеднанням у нас не було кому подумати про загоєння цієї пекучої рани. Щойно св. Зеднання навіть серед незєдинених викликало почуття потреби освіти духовенства. Вже митр. Іпатій Потій у 1600. р., отже 4 роки по довершеному Берестейському Зеднанні, заложив Духовну Семінарію для монахів у Вильні. Його гідний наступник, митрополит Велямин Рутський у 1615. р., вистарався за 22 стипендійні місця для студентів Василян по різних краєвих і заграничних академіях, а в 1626. р. на синоді в Кобрині порішив з підвладним собі єпископом оснувати Духовну Семінарію у Минську для кандидатів світського духовенства, що й станула 1630—2 р., при Космо-Дам'янському монастирі у Минську. За те складаємо цьому великому Просвітникові зєдиненої України й Реформаторові нашого Духовенства свій глибокий поклін, 5/II 1937. р. у 300-ліття його смерті, бо ж цей великий і світлий митрополит, перший український вихованець колегії св. Атанасія в Римі не спочив, доки призбираної собою освіти не передав українському білому Духовенству, наказавши О.О. Василянам 1615. р. основувати нижчого типу школи при монастирях для білого духовенства. Небаром повстали такі школи в Полоцьку, Минську, Жировицях, Володимирі й Боруні й при інших василянських монастирях, так що при кінці життя митрополита

Рутського було таких шкіл 15. Ці школи, як признає Мелетій Смотрицький, були сильно фреквентовані. За прикладом великого митрополита пішли й інші зєдинені владики й закладали у себе духовні школи, а між ними й наші перемиські.

Про потребу освіти вже заговорив, спершу прийнявши св. Зєднання, а потім відступивши від нього, владика Михайло Копистенський. Захвалюючи діла християнського милосердя, практиковані львівським Братством, у листі до нього поручає йому набування освіти й її потребу для нашої церкви, як діло милосердя, духовне й вище, як діло милосердя що до тіла. Та наразі нема слідів, щоб він оснував яку школу в Перемишлі.

Зате за першого зєдиненого перемиського владики Атанасія Крупецького була вже в Перемишлі, при катедрі св. Івана, школа для духовенства, коли вже люблинський Трибунал у 1614. р., згадавши про жалобу Єп. Крупецького на упірне супроти нього і св. Зєднання духовенство, між іншими об'явами опору згадує й про бойкот зєдиненої школи при катедрі св. Івана в Перемишлі: „do tego dzieci swoich do szkoły Cerkwi Katedralnej Przemyskiej na nauki dawać opornie nie chcieliście i nie chcecie“. Ця духовна школа при перемиській катедрі була школою нижчого типу, подібно зорганізована як при василіянських монастирях. Та признаючи потребу вищої освіти бодай для духовних, що мали зайняти вищі становища в єпархії, Єпископ Крупецький, на синоді в Кобрині, 6/XI 1626. р., зобов'язався платити щороку 500 п. зл. на Семінарію в Минську і туди посилати здібніших кандидатів духовного стану. Чи й кого посилав владика Крупецький до Семінарії в Минську, на разі нема ніяких вказівок, але майже певно, що не посилав, бо від 1632. р. єп. Крупецького дуже переслідували незєдинені владики й забрали йому майже цілу єпархію. Наступники владики Крупецького не перебували в Перемишлі. Туди їх не допускали незєдинені єпископи. Зєдинені Єпископи Хмільовський, Терлецький та Малаховський не мали доступу до Перемишля й перебували у Валяві. Мабуть тоді ніякої школи для духовенства перемиської єпархії не було ні зєдиненої, ні незєдиненої. Завідатель перемиської єпархії, зєдинений холмський Єпископ, Яків

Суша, у своєму соборному посланні не згадує нічого про якусь катедральну школу в Перемишлі, хоча заохочує єдинене духовенство основувати й підтримувати в кожній парохії хоча бідненьку школу.

Здається, що в цих парохіяльних школах побирано цілу свою освіту й духовенство, хіба перед свяченнями доучувано його церковного співу, обрядів, моральної й пасторальної богословії.

Єдинений Єпископ Іван Малаховський (1670—1693. р.) старався, як намічений на мукачівського Єпископа за семінарію в Мукачеві, але нема слідів, щоб старався про оснування семінарії в Перемишлі.

Єпископ Інокентій Винницький (1681—1700) перед своїм приступленням до св. Зєднання разом з львівським Єпископом Йосифом Шумлянським, як одну з передумовин поставив заложення Духовної Семінарії в кожній єпархії, а митрополит Жоховський, беручи на увагу їх жадання, прохав папу Інокентія XI. обновити Духовну Семінарію в Минську, що її знищено підчас московсько-польських воєн у 1655. р. Може оба владики, приступаючи до св. Зєднання, думали про семінарію у Львові, що її так настирливо домагався львівський єпископ Шумлянський перед своїм явним переходом до св. Зєднання 1699. р.

Єпископ Інокентій Винницький у цілій своїй праці в єпархії старався реформувати її по зразкам західньої Церкви. Він обновив капітулу й завів формулу розрішення латинників, а король Іван Собеський у своєму листі до гнєзненського архієпископа, з 1/V 1692. р., згадує, що він святкував ювілей по зразкові латинників і у всьому бажав приновитись до Римської церкви.

Тодішній перемиський, латинський єпископ Іван Збонскі (1678—1689) зложив фонд 40.000 зл. на удержання 6 кандидатів духовного стану та закупив площу під будову латинської духовної семінарії. Цей приклад свого сусіда певно наслідував би ревний владики Інокентій Винницький, якщо б ненадійна смерть 1700. р. не перервала його дальшої діяльності.

Та на превелике щастя перемиської єпархії його наступником став його рідний брат, Юрій Винницький, що взявся продовжувати спасенну працю свого брата. А передовсім лежала на серці нового владики Духовна

Семінарія. Вже в 1712. р. зложив фонд 40.000 зл. на Духовну Семінарію при катедральній церкві св. Івана Хрестителя в Перемишлі й забезпечив цей фонд на добрах Чаплі, Гуменець, Янів, Волиця і застеріг, щоб ця Семінарія ніде інде не існувала, тільки при катедрі св. Івана в Перемишлі. Як виходить із заповідань одного з членів Капітули Г. Л., що дані інформації зачепнув з документів, збережених в архіві перемиської Капітули, то Юрій Винницький навіть побудував два дімки при нинішній вул. Словацького, недалеко катедри св. Івана, на Владичі. Управу перемиської Семінарії хотів Юрій Винницький віддати О.О. Василянам з Вильна, що з ними, як київський Митрополит, жив у добрих взаєминах і проводив на їх капітулі, 30/VII 1713. р. Але вже у вересні 1713. р. помер фундатор Семінарії і тому справу обняття її Василянами відложено до Замойського Синоду. Незабутній Єпископ Ю. Винницький також зложив ще другу значну фундацію на Духовну Семінарію під проводом О.О. Театинів у Львові, що їх префект був у Юрія Винницького у монастирі св. Спаса від 3—6/XII. 1705. Правдоподібно у цьому часі відбувалися переговори за удержання кандидатів духовного стану в Семінарії О.О. Театинів у Львові, що до її оснування дійсно прийшло в 1707. р. Як довідуємось даліше від згаданого члена Капітули Г. Л., то документи архіву перемиської Капітули свідчать, що Юрій Винницький ще зложив фундаменти під будову великого будинку, призначеного на поміщення Духовної Семінарії. Та на жаль смерть не дала йому покінчити так гарне розпочате діло, що з його невіджалуваною смертю прийняло лихий оборот. Наступник Юрія Винницького, Єронім Устрицький (1714—1748) невміло покермував справою Семінарії й запропастив її. Як знаємо з вище наведеного джерела, то урухомлення перемиської Семінарії виринуло на Замойському Синоді. Єпископ Устрицький обіцяв ще доложити до фонду, зложеного Юрієм Устрицьким, 3000 зл. і прохав О.О. Василян прийняти управу Семінарії, але настало О.О. Василяни відмовились. Єп. Устрицький, замість вичекати, доки не зорганізується „руська“ василіянська провінція, що була б перейняла на себе ведення перемиської Семінарії, або замість вишукати між зорганізо-

ваними в провінцію Васи́ліянами відповідні сили, вже на синоді в Замості обіцяв своїм коштом удержувати 1 питомця у львівських Театинів, а в 1727. р. передав цілий фонд, зложений Юрієм Винницьким, разом з своїми трьома тисячами, О.О. Теати́нам у Львові, на руки їх наставника, а Театини за проценти від 43.000 зл. зобов'язались удержувати тільки 6—8 кандидатів духовного стану, але і цього, як побачимо, не додержали. Передавши зложений фонд на Семінарію, Єп. Устрицький, як заподав Г. Л., дослідник капітульного перемиського архіву, побудував на частині фундаментів, зложених Єп. Юрієм Винницьким під Семінарію, катедральну дзвіницю. Інша частина семінарійних фундаментів змарнувалась. Щоби зарадити якимсь чином бракові освіти духовенства перемиської єпархії, за єп. Онуфрія Шумлянського (1748—1762) відбувся у Валяві єпархіяльний синод 1753. р. і там зібрані декани рішили уфундувати дві професорські катедри при Духовній Семінарії, що містилась у двох малих будинках, даних на цю ціль ще Єп. Винницьким при тепер. вул. Словацького, а це катедру моральної й пасторальної, під якими то науками розуміє о. Павловський у своєму творі „*Premisla Sacra*“ стр. 512: літургіку, більшу частину церковного права, розвязки випадків совісти, спів, науку обрядів, пояснення Св. П. Нового Завіту, гомілетіку, катихизм і апологетику в спірних точках із незединеними й еретиками, крім властивої моральної й пасторальної. Декани призначили на себе податок на цю ціль, стільки червоних золотих, скільки кожний має в деканаті церков, а від парохів зажадано стільки золотих, скільки відносний парох платив на вбогих. Застережено, щоб професорами були безженні священики. Дійсно такий фонд зложено й згадані катедри уфундовано, бо 1780—1784 р. було при Духовній Семінарії в Перемишлі двох професорів, Ігнатій Вітошинський, професор моральної і Яків Лапчинський, що покінчив студії у Відні й учив у перемиській Семінарії Пастирської Богословії. Оба вони викладали по українськи, а їх скрипти, з яких вони викладали, є в перемиській капітульній бібліотеці. Питомці займали один будинок Семінарії, а оба професори другий, але питомці, крім мешкання, нічого більше в Семінарії не діставали; за харч мусіли самі старатися. Але заки прийшло до

правильної науки в Перемишлі, кандидати духовного стану, покінчивши парохіяльні школи, їздили по свячення до Валяви й там підучувались моральної з підручника „Собрание припадков“, виданого митроп. Львом Кишкою в Супраслі 1722. р., а передрукованого в Уневі 1732. р. Не маючи фондів на удержання, наймали собі мешкання у валявських селян, помагали їм за харч і мешкання в господарських роботах за дня, а вечорами вчилися „казусів“. Як за Єп. Шумлянського бралось духовенство підпомагати собі у здобуванні освіти, так за Єпис. Атанасія Шептицького вже бачимо світську людину фундатором Семінарії. Багатий купець, українець з Лемківщини зі села Вапенного, Ілля Вапинський, доробившись в Ярославі значного майна, зложив на руки перемиського владики Шептицького фундацію 44.000 золотих, на удержання Духовної Семінарії для 6 кандидатів духовного стану в Ярославі. Єп. Шептицький цю фундацію прийняв, але поробив деякі застереження.

Тимчасом О.О. Театини щораз гірше поступали з нашими владиками й богословами. За цілих 10 літ 1762—1772., як свідчить жалоба Єп. Шептицького, що її вислав цей владики до Нунція Грімальдія, О.О. Театини виховали тільки одного священника, пароха Негрибки, що був у їх Семінарії 4 роки, а в 1772. р. відмовились зовсім приймати кандидатів з перемиської єпархії, оправдуючись вичерпанням фондів. Єп. Шептицький упевняв, що зложена Єп. Винницьким і Устрицьким сума повинна була потроїтись, бо за час від 1727. р. процентуросло 9.450 польських золотих, і підносив претенсії до звороту 12.450 польських золотих, що за них повинна колегія, якщо не зверне жаданих грошей, виховати двох кандидатів духовного стану. Цей ревний владики протестував разом з іншими нашими Єпископами, зібраними на синоді в Бересті в 1764 р., проти конституції 1764. р., що на її основі сини священників, що не ставали священниками, мали вертатися в кріпацтво. Цю конституцію зніс щойно чотирилітній сойм 1779—1783. р.

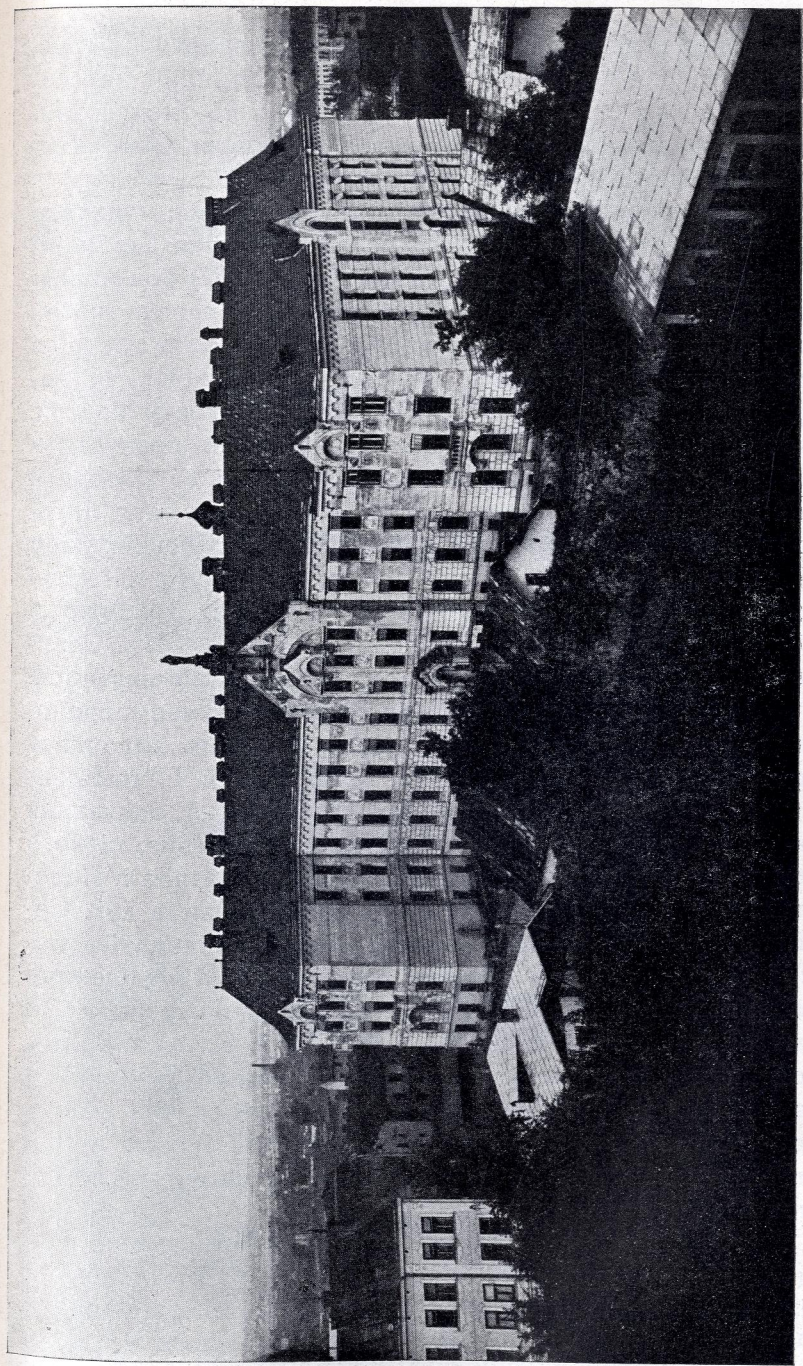
Ще єп. Атанасій Шептицький дочекався потіхи, що Марія Тереса в 1776. р. призначила 6 стипендійних місць у віденській Семінарії при церкві св. Варвари для кандидатів духовного стану з перемиської єпархії. Автім

еп. Шептицький, як сам заподав у своєму звіті до нунція Грімальдія, святив на священників таких кандидатів, що покінчили науки в прилюдних школах у Львові, Перемишлі, Ярославі, Кросні, Ряшеві та в інших місцевостях. Це мусіли бути середні школи, загальноосвітні. Пасторальну й моральну доповняли богослови в згаданій Семінарії в Перемишлі, або в згаданий спосіб у Вавляві.

Коли по смерті еп. Атанасія Шептицького в 1779. р. обняв управу єпархії холмський Єпископ Максиміліян Рилло (1780—85 р.), як Адміністратор, а далі (1785—94) як перемиський Єпископ, то за час завідательства 1781. р. Генеральний Вікарій Андрій Якубинський, з матеріалу розібраної єпископської палати, як подає член Капітули Г. Л. на підставі актів перем. Капітули, збудував 1781. р. великий будинок на поміщення Духовної Семінарії. Тимчасом Йосиф II. у 1783. р. скасував усі єпархіяльні Семінарії, що між ними підпала касація й наша Семінарія, яка проіснувала всього 3 роки.

Але вже від часу оснування Семінарії рівень освіти нашого духовенства сильно піднісся, бо коли прийшло до спору між Василями, а світським духовенством за здібності світських священників до єпископства, то партія світських священників зладила спис, і то довгий, де подано священників, що мали вищу освіту.

Коли помер Йосиф II., а його наступником став його брат Леопольд, що між іншими нещасними розпорядками свого брата, зарядив касату Генеральних Семінарій, перемиський Єпископ Максиміліян Рилло, разом із львівським Єпископом Петром Білянським прохали Леопольда, щоб не касував львівської Генеральної Семінарії і щоб кандидати духовного стану після закінчення семінарійних студій, перебували ще 1 рік при катедрах для практики. Перше прохання Єпископів у справі залишення Генеральної Семінарії у Львові вдоволено й всі перемиські богослови лишались у львівській Семінарії на всі 4 роки аж до 1845. р., а на 3 роки аж до 1919. р. Єпископ Рилло видав переклад книжки о. Ротарія „Книга для іспитування кандидатів духовного стану”. В 1803. р. за еп. Антона Ангеловича (1796—1809), цісар Франц I., відновляючи скасовану Йосифом II. віденську Семінарію

Укр. Кат. Духовна Семінарія в Перемишлі.

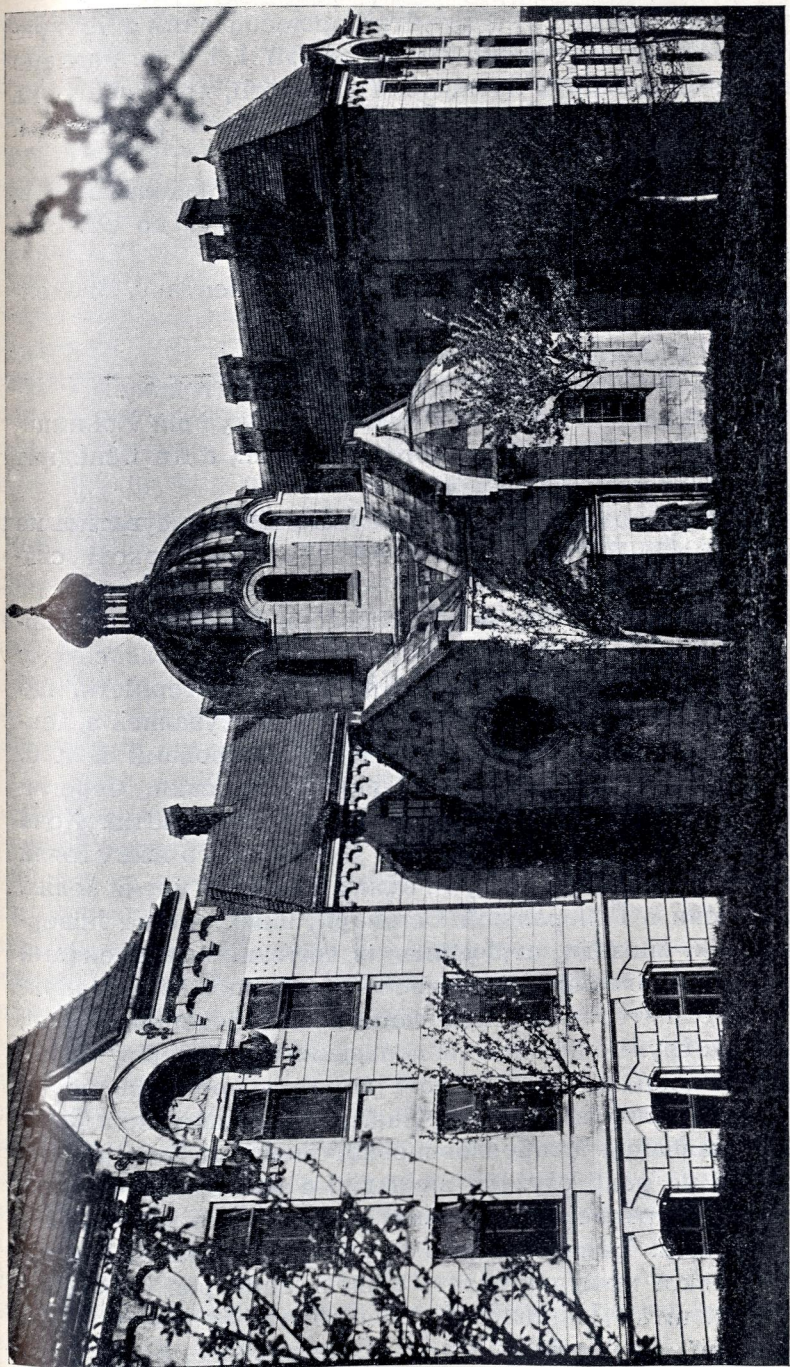
св. Варвари, призначив для перемиської єпархії 5 місць, що тривало аж до 1893. р., доки цієї Семінарії не скасовано, згідно не перенесено до Риму, по зневазі Митрополита, пізнішого Кардинала, Сильвестра Сембратовича на віденській залізничій стації.

Сам Єпископ Ангелович і його наступник, Михайло Левицький, мало втручали у справи ведення Семінарії у Львові. Єпископ І. Снігурський (1818—1847) хоч мішався, то дуже обережно, але всетаки старався своїми розпорядками, чи посередництвом, злагіднювати гостріші зарядження Митрополита Михайла Левицького, як наприклад у 1830. р. підчас лютування пошести холери, коли Митрополит М. Левицький не хотів розпустити Семінарії, єп. Снігурський особисто їздив до Львова й зажадав від Митрополита розпущення перемиських богословів, а тоді Митрополит розпустив і львівських, або в 1831. р., коли то вирішено викинути зі Семінарії кількох питомців, що втікли зо страху перед холерою зі Семінарії, єп. Снігурський, письмом з 16/IV 1831. р., зверненим до Митрополита Левицького, випрохав помилування.

До 1833. р. бодай Єп. Снігурський не думав переносити Дух. Семінарії до Перемишля, а навіть боронився проти цього. Ще в 1802. р. цісар Франц I., письмом з дня 28. V. 1802. р., заявив свою згоду на оснування окремої Семінарії в Перемишлі. Та ні Ангелович, ні його наступники не спішилися удержувати Семінарію в Перемишлі, а коли в 1829., 30, і 31. р. р. панували в дух. Семінарії у Львові, через велике число кандидатів, пошесті—і світська та духовна влада були за відділенням перемиської Семінарії, то єп. Снігурський, у листі до митрополита М. Левицького з 31/I. 1833. р., прохає його пояснити йому, чому влада жадає поділу Семінарії у своїм письмі з 23. X. 1832. р., коли богослови мають добре поміщення й роблять добрі успіхи і коли ні під інтелектуальним, ні під моральним оглядом, не підношено ніяких замітів.

Префектами в Генеральній Семінарії були також священики з перемиської Єпархії: Айтал Вітошинський (1836—7), Йосиф Левицький 1838—42. р., і пізніший парох Обертина, Др Антін Юзичинський (1839—48. р.)

По реформі Йосифа II. курси студій кандидатів стану

Каплиця й Семінарія від городу.

духовного ділилися на дволітній філософічний і чотирилітній — богословський. На філософії I. і II. р. навчано релігії, філософії й латинської філології, крім цього на I. р. математики, історії природи, а на II. р. фізики й всесвітньої історії.

На 4-літньому богословському виділі викладали: на I. р історію Церкви, біблійну археологію і вступ до Ст. Зав. та східні мови;

на II. р. церковне право, біблійну герменевтику, Введення й Екзегезу Нов. Завіту;

на III. р. догматику й моральну;

на IV. р. пасторальну, катихитику й методику.

Із професорів Українців були тоді Онуфрій Криницький 1819. — 1861. р. Вчив історії Церкви, а Др Венедикт Левицький етики й моральної.

В 1819. р. дозволено слабшим питомцям вписуватись на скорочений, 3-літній курс, щоб запобігти бракові священників.

Крім львівської Семінарії, богослови перемиської єпархії побирали також науку в прилюдному Богословському Заведенні в Перемишлі. Це були т. зв. екстерністи, що мешкали на приватних станціях, а удержувались з лекцій або з дрібної торгівлі овочами, папіросами й т. п. Були й такі екстерністи, що винаймали сади, берегли садів і в будах учились богословських предметів. Хоча богословські студії в часах еп. Снігурського вже стояли на досить високому рівні, то однак відкрився новий боляк. Богослови в Генеральній Семінарії, виходячи на університетські виклади, стрічались із світськими студентами поляками, давались заманювати в тайні польські товариства, що підготовляли повстання за воскресення Польщі, а також слухаючи викладів польських професорів, навіть пасторальної, не мали ніякого поняття про наш обряд і церковно-словянську мову. Навіть, коли заведено в Семінарії навчання старословянської мови та обрядів, то питомці не радо слухали викладів, а навіть своїми виступами старались зарядження ректорату в цій справі ударемнити. Боялись, що з них через навчання старословянської мови пороблять азіятів, варварів. Боліло це Митрополита Левицького й ректорат та наставників Семінарії, але боліло це й еп. Снігурського, бо з пере-

миської єпархії богослови найбільше протестували проти складання іспитів з обрядів і робили бешкети в ректораті. Щоб дати питомцям нагоду навчитись обряду та подавання св. Тайн по грецькому обрядові, еп. Снігурський прийшов до переконання, що принайменше четвертий рік мусить студіювати пасторальну під проводом професора грецького обряду і з цією метою постарався про перенесення студій IV. року до Перемишля 1845. р. Уфундував сумою 10.000 зл. катедру пасторальної й сумою 2.000 зл. бібліотеку при перемиській Семінарії. Вже еп. Григорій Яхимович 1848—1860 робив заходи, щоб цілу Семінарію перенести до Перемишля, але найшов труднощі з боку правительства й залишив цю справу. Перемогти їх і розпочати останню до сьогодні фазу реалізації мрії еп-па Ю. Винницького пощастилось щойно Єпископам Юліянові Пелешеві (1891—1896) і Константинові Чеховичеві (1897—1915). Перший із них виведнав державний розпорядок із 13. VII. 1893 р., що дозволяв заснувати комплетну єпархіяльну Семінарію, а другий уже від 1899. р. безнастанно змагав набути для неї відповідну площу, що й врешті осягнув. В рр. 1911—14 станула на тому місці чи не найкраща будівля у Перемишлі — українсько-католицька духовна Семінарія.

Та заки воно ще сталось, тодішня світська влада віддавала спершу на приміщення нашої Семінарії поезуїтський монастир разом із костелом, що мав бути перемінений на семінарійну молитовницю. Але латинський еп. Пельчар С. поробив в урядових кругах заходи, щоб монастир цей разом із костелом лишити при латинниках. Тай еп. Чехович теж не спішився дуже його брати тому, що будинок на Семінарію був і замалий, немає при ньому ніякого городу, так дуже конечного для Семінарії й через те, що самі латинники противились. Тому зо своєї сторони запропонував він урядові купно площі за 50.000 кор. при вул. Баштовій, що на ній саме стоїть нині Семінарія. Влада однак не хотіла купити цілої площі, лише частину за 30.000 к., так що Семінарія знова лишилася б без городу. На безупинні старання еп-па Чеховича, щоб державна влада заплатила таки за цілу площу, дала вона відповідь, щоб другу частину площі купили самі Єпископ із Капітулою. Всеж таки вкінці еп-пові

Чеховичеві вдалося виеднати те, що правительство згодилось заплатити за цілу площу. Намісництво передало її дня 10. XII. 1911 р. і зараз — ще в зимі — зачались на ній вступні праці (плянтування терену, праці при фундаментах і т.п.). З весною 1912 р. заложено основи під Семінарію і каплицю, а 25. червня 1912. р. еп. К. Чехович посвятив угольний камінь під ці будівлі. Праця при будові велась невпинно й уже на початку акад. року 1914/15 мали викінчену Семінарію віддати до вжитку Церкви.

Та вибухла світова війна й вона спричинила перерву в праці. Зовнішно будинок був готовий, бракувало ще йому вікон, дверей та іншої внутрішньої обстановки. Та вже в перших днях війни зайняла його військова влада та примістила в ньому військ. шпиталь і вона вже сама дала найконечніші столярські роботи.

До світової війни богослови IV. р. мали приміщення і побирали науку в Капітульному будинку: на час від 1914—1916 р. студії в духовній Семінарії перервано було через війну й затяжну облогу Перемишля. Частина кандидатів дух. стану нашої дієцезії була через цей час на богословських студіях у Кромєрижі. В рр. 1916—1918 питомці відбувають свою підготовку до священничого звання знову в Перемишлі. Та з приводу листопадового зриву студії знова перервано. Щойно по українсько-польській війні Церква перебрала в посідання новий семінарський будинок, перевела потрібні адаптації, випосажила конечною обстановкою, а шк. рік 1921/22 отворено вже в новій, чи не найкращій будівлі Перемишля, що в ній найшла приміщення повна Семінарія.

Від того часу за благословенням Божим наша Дух. Семінарія все краще розвивається і стає тим, чим Семінарія в католицькій Церкві бути повинна, тобто Серцем Єпархії.

І. Ректори Гр.-Кат. Богословського Наукового Заведення в Перемишлі.

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукоположений	Був ректором в рр.	Помер :
1.	о. Др. Полянський Тома	р. 1796 рк. 1819	1845	Як Єпп. Перемиський 1869. р.
2.	о. Петрасевич Андрей	р. 1771 рк. 1803	1845—1847	Як крилошанин Пер. Капітули 1847. р.
3.	о. Др. Вітошинський Айтал	р. 1792 рк. 1815	1847—1850	Як архидіакон Пер. Капітули 1863. р.
4.	о. Др. Гинилевич Григорій	р. 1809 рк. 1835	1850—1863	Як архидіакон Пер. Капітули 1871. р.
5.	о. Др. Юзичинський Антін	р. 1815 рк. 1838	1863—1868	Як архидіакон Пер. Капітули 1886. р.
6.	о. Др. Ільницький Іван	р. 1806 рк. 1834	1868—1883	Як схолярх Пер. Капітули 1883. р.
7.	о. Куйловський Юліян	р. 1827 рк. 1854	1883—1884	Як Митрополит Галицький 1900. р.
8.	о. Подолинський Мирон	р. 1847 рк. 1871	1884—1888	Як архидіакон Пер. Капітули 1919. р.
9.	о. Др. Чехович Константин	р. 1847 рк. 1873	1888—1890	Як Єпископ Перемиський 1915 р.
10.	о. Войтович Іван	р. 1842 рк. 1865	1891—1898	Як архидіакон Пер. Капітули 1921. р.
11.	о. Мриц Михайло	р. 1857 рк. 1884	Архидіакон Пер. Капіт. 1898—1918	
12.	о. Др. Лакота Григорій	р. 1883 рк. 1908	Єпп. Помічник, Вік. Ген. 1918—1926	
13.	о. Др. Пинило Василь	р. 1878 рк. 1902	Мітрат-Кустос Пер. Капіт. 1926—1929	
14.	о. Гмитрасевич Володимир	р. 1883 рк. 1912	1929—1935 Схолярх Пер. Кап.	
15.	о. Др. Кузич Іван	р. 1901 рк. 1931	Ректор від 1935 Крил. Пер. Кап.	

II. ОО. Професори й Настоятелі.

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
1.	о. Дершко Осип	р. 1810 рк. 1836	Духовник 1845—1846	1855 р. як парох Угнова.
2.	о. Жегестовський Віктор	р. 1809 рк. 1833	Духовник 1846—1848	1888. р. як парох Криниці й Му- шинський декан
3.	о. Др. Сембрато- вич Осип	р. 1821 рк. 1845	Префект студій — 1845—1846 (Ректор Семінарії у Відні 1857. Митрополит Галиць- кий 1870—1882)	1900. в Римі
4.	о. Левицький Юліян	р. 1815 рк. 1840	Префект студій 1845—1850.	Як парох Лосинця 1864. р.
5.	о. Полянський Тома	р. 1815 рк. 1845	Духовник 1848	Як дир. гімназ. 1886. р.
6.	о. Левицький Осип	р. 1801 рк. 1825	Духовник 1848—1852 Професор пасто- ральної 1849—1856	1860. як парох Нагуєвич.
7.	о. Лаврівський Іван	р. 1823 рк. 1849	Префект студій 1850—1852 духовник 1852—1854	1873
8.	о. Др. Гинилевич Григорій	рр. 1809 рк. 1835	Професор катихи- тики і методики 1849—1852	гл. Ректорія
9.	о. Др. Юзичин- ський Антін	р. 1815 рк. 1839	Професор пасто- ральної 1856—1863	"
10.	о. Др. Ільницький Іван	р. 1806 рк. 1834	Професор права 1852—1863	"
11.	о. Несторович Іван	р. 1822 рк. 1852	Префект студій 1852—1855	1898. р. як бувший парох Кречович.
12.	о. Паславський Плятон	р. 1824 рк. 1848	Професор катихи- тики і методики 1852—1856	1892. як парох Белза.
13.	о. Желеховський Юстин	р. 1821 рк. 1845	Духовник 1856—1859	1900 р. як катих. укр. гімн. в Перемишлі
14.	о. Др. Делькевич Осип	р. 1822 рк. 1850	Префект студій 1855— Проф. катих. і мето- дики 1856—	1912. р. як про- фесор у Львові.
15.	о. Прокопович Гавриїл	р. 1813 рк. 1839	Духовник 1859—1869 Проф. пастор. 1863—1869	1890 р. як парох Тучап.

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
16.	о. Левицький Павло	р. 1830 рк. 1855	Префект студій 1864—1868	1905 р. парохом Ясениці Сільної пов. Дрогобич.
17.	о. Др. Ямінський Валеріян	р. 1844 рк. 1866	Духовник 1869—1872 Префект студій 1868—1869	1880 р. як пар. Рождалова п. Сокаль.
18.	о. Добрянський Філарет Володим.	р. 1832 рк. 1855	Духовник ?	Як парох Сливниці 1890.
19.	о. Гайда Іван	р. 1837 рк. 1860	Професор катихи- тики й методики 1864	?
20.	о. Літинський Венедикт	р. 1824 рк. 1852	Префект студій 1869—1872	1895 р. як архи- диякон соб. крил. в Перемишлі.
21.	о. Др. Никорович Юліян	р. 1832 рк. 1864	Професор права 1868—1890 Префект студій 1875—1884	У станиславів- ській дієцезії 1892.
22.	о. Сенкович Теофіль	р. 1840 рк. 1866	Професор катихи- тики й методики 1870—1880	1899 р. як пар. Черневи.
23.	о. Др. Пелеш Юліян	р. 1843 рк. 1867	Префект студій і проф. пастораль- ної 1872—1874	1896 р. як Єпископ перемиський
24.	о. Др. Людкевич Михайло	р. 1846 рк. 1869	Духовник 1872—1897 Проф. пасторальної 1894—1914	1914. р. в Талергофі.
25.	о. Волошинський Карло	р. 1846 рк. 1873	Професор пастор. 1874—1887	1924 р. як Архи- пресвітер Соб. Крилошан.
26.	о. Яблонівський Іван	р. 1837 рк. 1862	Професор катих. і методики 1881—1885	1896 р. в Любачеві.
27.	о. Волянський Лев	р. 1859 рк. 1882	Проф. Студій 1885—1889 Катих. і методики 1885—1889	1914. р. в Ясли- ській Волі як парох,
28.	о. Др. Гробель- ський Іван	р. 1859 рк. 1882	Професор пасто- ральної 1887—1894	
29.	о. Мриц Михайло	р. 1857 рк. 1884	Сотрудник Белза 1884—1888 Сотрудник кат. 1888—1893 Проф. катих. і мет. 1889—1893 Місторектор у Львові 1893—1898 іменов. крилошани- ном 1898 Професор права 1902—1903	

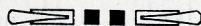
Ч. п.	Прізвище й імення :	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
30.	о. Др. Кміт Полієвкт	р. 1862 рк. 1885	Префект студій 1889—1893 Пр. права 1890—1894	1923 р. як кати- хит гімн. в Дрогобичі.
31.	о. Ломницький Антін	р. 1862 рк. 1889	Префект студій 1893—1898 Проф. права 1895—1898	1933. р. як еме- рит. військ. дес. і сам. сотрудник у Роздолі.
32.	о. Др. Крушель- ницький Павло		Проф. права 1894/95	
33.	о. Паславський Володимир	р. 1863 рк. 1885	Професор катих. й мет. 1893—1911	в Перемишлі 1911.
34.	о. Др. Романов- ський Василь	р. 1859 рк. 1887	Духовник 1897—1901 Пр. права 1898—1901	1917. р. як пар. Угнова.
35.	о. Менцінський Омелян	р. 1865 рк. 1890	Префект студій 1899—1903	1926. р. убитий бандитами пар. Маластова.
36.	о. Вандзиляк Константин	р. 1871 рк. 1896	Духовник 1901—1902 Пр. права 1901—1902	(Виїхав до Америки)
37.	о. Чабан Назар	р. 1868 рк. 1893	Духовник 1902—1909 Катихит шкіл вид. в Перемишлі, духовник у Кроме- рижі 1915.	1920 р. в Міговій добр. деканату.
38.	о. Уруський Іван	р. 1874 рк. 1898	Проф. права 1 III 1903—15 X 1903	1932. р. як пар. Кракова.
39.	о. Др. Масцюх Василь	р. 1873 рк. 1899	Префект студій і пр. права 1903—1916 духовник військ. 1916—1920 від 1920 парох Го- рожанни Великої	1936. р. як Апост. Адмін. Лемків- щини в Риманові
40.	о. Др. Пинило Василь	р. 1878 рк. 1902	Професор кат. і мет. 1908—1915 духовник 1909—1918 Пр. аскетички 1915—1925 „ літургії 1915—1932 „ моральної 1920—1932 „ пасторальної 1915—дотепер „ гомілетики 1926—дотепер „ годететики 1927—дотепер	
41.	о. Др. Лакота Григорій	р. 1883 рк. 1908	Пр. права і ректор 1918—1926	

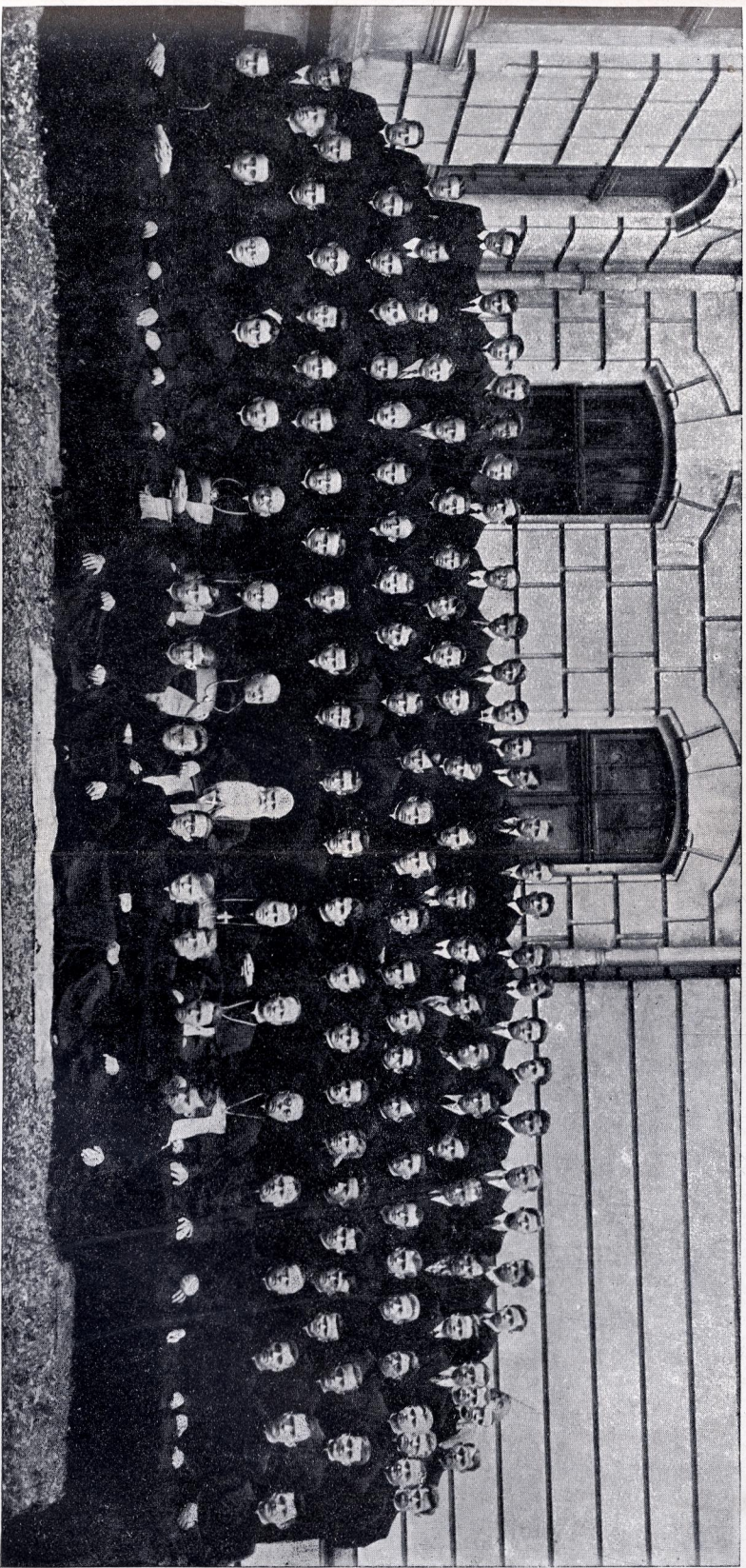
Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
42.	о. Др. Богачев- ський Констант.	р. 1884 рк. 1910	Проф. догм. спец. 1920—1923 24 висв. на Єп. Злуч. Держ. Півн. Аме- рики 1924	
43.	о. Горчинський Омелян	р. 1888 рк. 1911	Місторектор в 1921 22 Проф. догм. основн. 1921 22 Катихит „Рідної Школи“ і сотр. Успенської Церкви у Львові	
44.	о. Др. Трохимчук Михайло	р. 1888 рк. 1913	Духовник 1918—1919 Пр. Нового Завіту 1921—1927 і 1929 30 гепер катихит всел. школи в Куликові і сам. сотр. в Гребенцях	
45.	о. Несторович Лев	р. 1872 рк. 1896	Проф. історії 1920—1925	1933. як катих. україн. гімн. в Перемишлі.
46.	Тершаковець Олександр	р. 1892 рк. 1918	Проф. філософії 1921 22—24	1924 р. в Перемишлі.
47.	о. канц. Мацюрак Степан	р. 1875 рк. 1899	Пр. обрядів і співу 1922 23—1924	1934 р. в Америці.
48.	о. Мартинович Омелян	р. 1875 рк. 1900	Пр. катих. і мет. 1922 23—1924 25 Катихит укр. гімн. в Перемишлі до 1925. р. відтак парох Густанович	
49.	о. Др. Решетило Роман	р. 1880 рк. 1907	Місторектор 1922—1927 28 Проф. Стар. Завіту і єврейської м. 1922—дотепер	
50.	о. Перхач Андрій	р. 1893 рк. 1920	Префект студій 1922—1929 Місторектор 1929—1932 Проф. філософії 1924 25—1931 32 „ обрядів і співу 1924—1928 „ співу 1934 35 „ догм. основн. 1922—дотепер „ філос. II р. 1925 26—дотепер „ екон. 1926 27—дотепер	

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
51.	о. Гриник Василь	р. 1896 рк. 1921	Духовник 1923—1928 Проф. обрядів 1924—1933 " аскетички 1925—1932 " Нов. Зав. 1931 32 " історії Церкви 1928 дотепер " історії укр. кат. Церкви 1928 дотеп. " патристики 1928 - дотепер крил. перем. Капіт.	
52.	о. Мягкий Юліан	р. 1887 рк. 1914	Проф. церков.-сл. мови 1921—1932 33 Пр. пояснення ча- сосл. 1921—1932 33 Катихит вселюдної школи ім. Пашке- вича в Перемишлі	
53.	о. Др. Головець- кий Діонисій ЧСВВ	р. 1884 рк. 1909	Проф. догм. спец. 1923 24 Консультор Конгр. д. Сх. Ц. в Римі	
54.	о. Мартинюк Платон ЧСВВ	р. 1884 рк. 1909	Проф. догм. спец. 1925 1926 " філос. 1924—1925	
55.	о. Зятник Іван	р. 1899 рк. 1923	Префект 1925—1935 Проф. катих. і мет. 1925 26—1930 31 " догм. спец. 1926—1934 5 15 VII 1935 вступив до О.О. Редempt.	
56.	о. Підгарбій Іван	р. 1899 рк. 1924	Коротко пр. історії 1925, тепер парох в Ольхівцях, дек. Сяніцький	
57.	о. Демянчик Роман	р. 1894 р. 1925	Проф. церк. співу 1930 31—1933 34	1934 р. у Навгайм у Німеччині.
58.	о. Ядловський Степан	р. 1901 рк. 1926	Проф. Нов. Зав. 1927—1928 29 — тепер парох в По- лянах Суровичних дек. Риманівський	

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложений	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
59.	о. Дигдалевич Осип	р. 1899 рк. 1925	Духовник 1925—1930 Проф. Історії Церкви " патристики 1925—1928 " права 1927—1929 Тепер самостійний сотрудник у Цвіржі дек. Судова Вишня	
60.	о. Орський Онуфрій	р. 1893 рк. 1916	Проф. Нового Завіту 1930 31—1932 33 і в 1934 35 " герменевтики 1930 31—1935 Префект 1929—дотепер Проф. права 1929 — дотепер " сусп. питання 1929— дотепер " Католич. Акції 1935— дотепер	
61.	о. канц. Грицеляк Микола	р. 1891 рк. 1917	Проф. катих. і мет. 1931 32—дотепер	
62.	о. Др. Кузич Іван	р. 1901 рк. 1931	Місторектор : 1932—1935 Проф. філософії 1932— дотепер " історії філос. 1932— дотепер	
63.	о. Др. Денько Микола	р. 1905 рк. 1931	Духовник 1932 дотепер Проф. церк.-сл. м. в 1932 33 " літургії 1933 34 " аскетич. 1932— дотепер	
64.	о. Др. Граб Степан	р. 1905 рк. 1931	Проф. церк.-сл. м. 1933 1934—1936 поясн. часосл. 1933 34—1935 36 Завідатель Устрік Дол. — 1936	

Ч. п.	Прізвище й імення	Роджений і рукопо- ложенний	Був професором : (предмет і роки)	Помер :
65.	о. Др. Мельник Михайло	р. 1903 рк. 1929	Парох Нижанкович Проф. Нового Завіту у 1933 34 » моральної 1935— дотепер » педагогіки 1936— дотепер	
66.	о. Др. Масляник Франц	р. 1899 рк. 1926	Префект 1935—дотепер Проф. Нов. Завіту 1935— дотепер » гермен. 1935— дотепер » грецької мови 1935— дотепер » церк.-сл. мови 1936— дотепер	
67.	о. Др. Голинський Володимир	р. 1905 рк. 1932	Місторектор 1935— дотепер Проф. догмат. спец. 1935— дотепер » догм. незед. Сходу 1935— дотепер	
68.	о. Городиський Ілярій	р. 1902 рк. 1932	Префект 1934— дотепер Пр. літургії 1934— дотепер	
69.	о. Лазор Ярослав	р. 1907 рк. 1935	Проф. церк. співу 1935— дотепер	

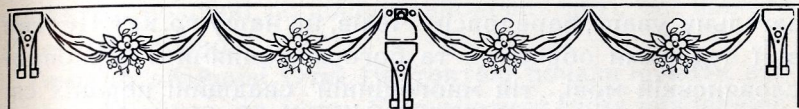

Їх Ексцеленції, Преосв. Кир Йосафат і Кир Григорій — Впр. О.О. Крилошани, Настоятелі й Професори та богослови без о. о. неопресвітерів — по закінченні академічн. року 1935/36.

Ліворуч: Преосв. Кир Йосафата — сидять: Їх Ексц. Преосв. Др Григорій Лакота, б. ректор Семінарії від 1918. р. до 1926. р., о. Мірат Др Василь Пиниго, б. ректор у рр. 1926—1929., о. Прапат Др Роман Решетилко, о. Др Іван Кузич, ректор від 1935. р., о. Онуфрій Орський,

о. Др Франц Масляник, о. Др Микола Девко, о. Ярослав Лазор.

Праворуч: о. Прапат Михайло Мрич, б. ректор у рр. 1898—1918, о. Прапат Володимир Гимітрасевич, б. ректор у рр. 1929—1935, о. крил. Василь Гриник, о. канц. Микола Грицелак, о. Др Володимир Голінський, о. Андрій Перхач, о. Др Михайло Мельник, о. Іларій Городиский.

о. Андрій Перхач.

СПОМИНИ

з побуту гр. кат. Духовної Семінарії в Кромерижі
1915. р.

Чорні хмари зависли над українським народом з початку світової війни, застогнала земля від грюкоту гармат, вогні й знищення, кров і смерть — здавалось — запанували всевладно на всіх просторах Галицької Землі. Здавалось, що прийшов уже кінець нашої гр. кат. Церкві й нашому народові. Однак так тільки здавалося... Боже Провидіння, що всім кермує, хоч не раз і посилає свої справедливі допusti, то рівночасно також і потішає та розбуджує у серці надію на кращу майбутність. До таких кращих і соняшних днів серед мрячного воєнного лихоліття між іншими слід зачислити зорганізування гр. кат. Духовної Семінарії в Кромерижі на весні 1915. р. З поручення Церковної Влади зібралися тоді в тій Семінарії майже всі кандидати духовного стану, що — як виселенці з цілої Галицької церковної Провінції — опинилися поза межами Галичини.

Історія тої Семінарії також і тим замітна, що тісно вяжеться з Достойною Особою її Всесв. Отця Ректора, Їх Ексцеленції Кир Йосафата Коциловського, теперішнього Перемиського Владики, що саме обходить свій світлий Ювілей 20-ліття на єпископському Престолі. Значення цього духовного Назарету є велике не тільки для нашої многострадалної Матері-Церкви, але й для усіх Словян, що їм дорога ідея св. Апостолів Кирила й Методія. Сам осідок Семінарії, місто Кромериж на Моравії, недалеко Белеграду (25 клм.), першого архієпископського Престола св. Методія, де спочивають його св. моці, звернув

загальну увагу, передовсім Чехів, на нашу гр. кат. Церкву з Її чудовими обрядами та богослуженнями в церковно-словянській мові, тій многоцінній спадщині перших св. словянських Просвітителів. Тому гадаю, не зайвим буде згадати за деякі справи, що тісно вяжуться з оснуванням та веденням тої, хоч провізоричної, та під багатьма оглядами зразкової гр. кат. Духовної Семінарії, одинокої в своїм роді у цілій Європі серед світової війни¹⁾.

З вибухом війни багато наших священиків і вірних, головню світської інтелігенції та академічної молоді, опинилось по волі, а радше по неволі, поза Галичиною. Австрійська адміністраційна й військова влада — йдучи часто тільки на руку нашим ворогам — під усякими позорами вязнила тисячі наших людей і вивозила їх до концентраційних таборів у Чехії, Австрії, Стирії (звісний „Талергоф”), Каринтії і ін. І треба було чимало доказів вірності Австрії, чимало геройських жертв крові найкращих синів українського народу (пр. УСС.), треба було чимало заходів українських послів у центральнім правительстві, щоб його переконати про невинність нашого народу та про вірність для австрійської держави. Осередком української еміграції став Відень. Тут здебільш під крилами парохіяльної церкви св. Варвари громадились наші бездомні скитальці. Молодь записувалась до місцевих німецьких шкіл, в тім і наші питомці також почали свої студії на богословськім віділі при віденськім Університеті.

Духовним Наставником, Генеральним Вікарієм усіх гр. кат. вірних з Галичини, що опинились поза межами своїх епархій, установив Ап. Престіл Впр. о. Протоігумена Платоніда Філяса ЧСВВ., що також як виселенець перебував тоді у Відні, а Ректором усіх наших богословів з Галичини став Всесв. о. Др Йосафат Коциловський ЧСВВ. Такий був завязок нашої Духовної Семінарії на чужині при кінці 1914. р. Богослови збирались на богослуження в парохіяльній церкві, приступали до св. Тайн і користали з викладів на Університеті, однак мешкали

¹⁾ Свої спомини опираю головню на статтях, що їх помістив про нашу Семінарію о. проф. А. Яшек у кат. чеськім журналі. „Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda“, вид. в Кромержі в чч. 7—10. з 1915. р.

приватно, розсіяні по цілїм мільйоновім місті, без ніякого духовного проводу.

Тому то дбайливі Отці Настоятелі почали шукати відповідного місця, де могли б примістити своїх вихованків. Сам Відень був зовсім переповнений так, що треба було оглянутись за іншим містом. Серед таких тяжких умовин Боже Провидіння післало на поміч о. прал. Дра Антонія Кирила Стояна, крилошанина оломунецької Капітули, пароха й посла з Кромерижа на Моравії, дуже впливову людину. З ним саме стрівувався раз у березні 1915. р. у Відні на вулиці о. Ген. Вік. Філяс, — а знав його особисто з велеградських унійних з'їздів, — та представив йому невідрадли умовини, серед яких найшлися українські богослови. Той, дійсно апостольський муж, обіцяв негайно зайнятись повіреною собі справою. Вертаючись до Кромерижа, по дорозі роздумував о. Стоян над пляном нашої майбутньої Семінарії. Найкраще до тієї цілі надавався Велеград, де могли б наші питомці легко приміститись, але там уже замешкала гімназійна молодь ОО. Єзуїтів з Хирова в числі 70 осіб, отже годі було найти більше місця. Вправді можна було ще знайти приміщення на св. Гостині, славній відпустовій місцевості всієї Моравії, куди могли доїздити з викладами ОО. професори з недалекого Кромерижа, де було більше число священиків. Але такий плян був не конче відповідний.

Після приїзду до Кромерижа представив о. пралат поручене собі діло о. Яшекові, катихитові в Кромерижі, що був одночасно співредактором „Апостоляту св. Кирила й Методія“, його ж головним редактором був о. Стоян. Серед пильного пошукування вдалось о. Яшекові знайти приміщення для цілої нашої Семінарії таки в самім Кромерижі. А саме: християнська кооператива дуже радо відступила свою театральну салю, де можна було легко вмістити 60 ліжок, товариство „Орел“ відступило свою простору домівку, зараз напроти театру, де можна було влаштувати музей - учальню. Заряд Архієпископських Дібр віддав до розпорядимости Семінарії свій город, що був зараз біля музею, а лижварське товариство відступило свій павільйон, що находився у тім городі, збудований над гарним озером, де опісля відбу-

вались виклади. Церкву св. Івана, недалеко осідку майбутньої Семінарії, призначено для відправи наших богослужень, а в сусідстві тієї церкви Марійське Товариство Пань уладило семінарську кухню. Духовна Влада, тобто Впр. о. Ген. Вік. Філяс, за згодою і взаїмним порозумінням з Моравським Аеп. Ординаріятм л. обр. в Оломунці, Й. Ем. Кардиналом Францом Бавером, іменувала 12 священників професорами новозаснованого гр. кат. Богословсько-Наукового Заведення в Кромерижі, що його Директором став о. прал. Др Антоній Стоян. З поміж наших священників вибрано 3-ох, а 9-ох з поміж чеських священників з Кромерижа, де було коло 60 священників, з них $\frac{1}{4}$ частина були доктори богослов'я або ригорозанти, тож не тяжко було вибрати. О. Пралат Стоян постарався теж о право прилюдности для богословських студій у Кромерижі в австрійським Міністерстві Віроісповідань та Освіти. Воно також обіцяло підмогу на удержання питомців і уладження провізоричної Духовної Семінарії. ОО. Професори радо згодились викладати безплатно.

Коли так завдяки незвичайній зичливості наших опікунів уже все було приготоване, могли українські богослови-скитальці безпечно переселитись з Відня до Кромерижа. До Відня доходили тоді невеселі вісті, особливо з галицького фронту. Москалі зайняли уже майже цілу Галичину, навіть здобули найсильнішу твердиню Перемишль, що кілька місяців по геройськи опирався наступам ворожого війська в часі тяжкої облоги, а карпатськими просмиками почали російські війська вдиратись на Закарпаття й Угорщину. Очевидно, що те все дуже пригноблювано на душі українських емігрантів, а також і богословів. Тому радісно прийняли питомці вістку про отворення Духовної Семінарії в Кромерижі, що її на принагідній конференції подав усім до відома о. Ректор. Отсе мала вже скінчитись наша журба про хліб насущний, як ходження за підмогою по різних жидівських центрах для галицьких збігців, старання про харчеві картки і блукання по незнанім, великім місті, що в ньому без докладного пляну в руках годі було зорієнтуватись. Великодні свята провели питомці ще у Відні, а дня 22. квітня в четвер вибрались усі під

проводом свого о. Ректора до Кромерижа. Ввечір були вже на місці. На залізничім двірці очікував їх о. катихит Яшек, а в парохіяльній церкві, де зібралися вірні враз з численним духовенством, привитав їх о. Пралат Стоян та уділив благословення Найсв. Тайнами. Всіх богословів приїхало 64-ох. В суботу відправив о. Ректор торжественну Сл. Божу за упрощення Божого благословення, що в ній взяли участь ОО. Крилошани Капітули та ОО. Професори, як також представники місцевих установ і багато вірних. В понеділок 26. квітня почались виклади.

Збір Отців Професорів представлявся ось так: Директором богословських наук став, як вище згадано, о. прал. Др А. Стоян, що викладав церковне право. Подружнє право й єврейську мову викладав о. вікарій Йосиф Ольшіна, пасторальну й катихитику о. прал. Др Іван Гробельський із Станиславова, історію Церкви о. крил. Франц Щепкович із Станиславова, моральну богословію о. капелян Ал. Ріхтер, Новий Завіт о. Кар. Фадрус, спеціальну догматику о. Др. Авг. Штанкль, християнську філософію й основну догматику о. Др Ант. Кубічек, герменевтику о. прал. Фр. Снопек, Старий Завіт о. катихит Адольф Яшек, а обряди й церковний спів о. катихит Назар Чабан із Перемишля, що був рівночасно духовником. Господарськими справами зайнявся о. проф. Яшек, що постарався за приміщення питомців і про харчі.

Небавом після вибуху війни з Італією прибули сюди рівнож питомці з Римської Колегії в числі 11 осіб, між ними о. Іван Бучко, теперішній Преосв. Єп. Пом. у Львові так, що повна Семінарія числила 75-ох питомців. Найбільше богословів було з Перемиської Єпархії, бо аж 41, цебто 38+3 з Риму, з Львівської АЄпархії було 20-ох — 16+4 з Риму, зі Станиславівської Єпархії 13-ох — 10+3 з Риму, а 1 з Канадійської Єпархії (з Рим. Кол.), разом 75.

Для кращого пізнання стану Семінарії подаю тут докладний спис усіх питомців разом із О.О. Професорами, як вказує залучена знимка: І. ряд від середини на право: А) Отці Професори: 1. о. прал. Др Антоній Кирило Стоян, 2. о. прал. Др Іван Гробельський, 3. о. Ректор Др Йосафат Коциловський, 4. о. Духовник Назар Чабан,

5. о. Альойзій Ріхтер, 6. о. Адольф Яшек, а на ліво від о. Стояна: 7. о. прал. Франц Снопек, 8. о. Йосиф Ольшіна, 9. о. Кароль Фадрус, 10. о. крил. Др Франц Щепкович. Бракує 2-ох ОО. Проф.: Др Август Штанкль і Др Антоній Кубічек. Б) Питомці¹⁾: І. ряд (починаючи від о. Щепковича): 1. о. Іван Бучко (Р), 2. Михайло Кравчук, 3. Нестор Кисілевський, з правої сторони на краю: 4. Володимир Коропецький, відтак у II. ряді і прочих, починаючи з лівої сторони, по черзі: 5. Василь Павлик (Р), 6. Іван Орловський (Р†), 7. Василь Опарівський (†), 8. Павло Решетило (Канад. Р), 9. Юліян Шуплат, 10. Онуфрій Орський, 11. Василь Рудко, 12. Іван Скварко, 13. Михайло Заворотюк, 14. Ярослав Савчак, 15. Евстахій Дашо, 16. Андрій Литвинюк, 17. Антоній Басюк, 18. Степан Менцінський, 19. Василь Дрелнх, 20. Йосиф Бачинський, 21. Дмитро Бариляк, 22. Дамян Дзяма, 23. Теодор Парашак (Р), 24. Іван Дмитраш, 25. Михайло Вітик, 26. Петро Хомин, 27. Василь Кирилюк (Р†), 28. Василь Апостол, 29. Іван Жук, 30. Василь Лазорів (Р), 31. Андрій Небожук (†), 32. Володимир Демчук, 33. Антін Каштанюк, 34. Дмитро Малець, 35. Теодор Гура, 36. Юрій Метик, 37. Михайло Ковальчик, 38. Петро Мазяр, 39. Іван Набережний, 40. Антін Конюшко, 41. Андрій Перхач, 42. Василь Мандрусяк, 43. Михайло Гук, 44. Дмитро Процик (Р), 45. Йосиф Лозинський, 46. Іван Сімко, 47. Лука Семків, 48. Михайло Махник, 49. Михайло Чайковський, 50. Іван Малецький (†), 51. Йосиф Лещук, 52. Петро Дзедзик, 53. Яків Бачинський, 54. Йосиф Вільчинський (Р†), 55. Іван Клюфас, 56. Дмитро Кузьмінський, 57. Богдан Бігун (†), 58. Степан Кондро, 59. Василь Сень, 60. Степан Бриттан, 61. Василь Курилас, 62. Олександр Гайдукевич, 63. Петро Хаба, 64. Степан Комар, 65. Матвій Павлюк, 66. Роман Волинець (†), 67. Дмитро Стек (Р), 68. Степан Васи́лів (Р), 69. Андрій Бардаховський, 70. Теодор Базюк, 71. Тадей

¹⁾ Заввага :

а) імя і назвисько похилим друком означ. пит.	Перем.	Єпархії
б) саме назвисько	" " " "	Львів.
в) звичайним друком означені питомці	" " " "	Станисл.
г) буквою (Р)	" " " "	Римської Кол.
г) знак (†), уміщений по прізвищі, означає, що дотичний питомець уже помер.		

Питомці Духовної Семінарії в Кромержіжі — 30 своїх о.о. професорами.

Галькевич, 72. Павло Гамівка. Бракує 3-ох питомців: 1. Йосиф Бучинський, 2. Теодор Гораєцький, 3. Григорій Музика, разом 75-ох.

Знимку цілої Духовної Семінарії зроблено в парку оломунецького Архієпископа перед палатою, в якій у 1849. р. відбувся перший австрійський Сойм, що в нім чеські політики Паляцки і Рігер підняли й енергійно боронили гадку створення окремої української території в межах Австрії.

Виклади відбувалися головню в павільйоні, т. зв. „Університеті“, положенім над гарним озером, частинно в музеї, а деколи в часі гарної погоди й на городі в тіні кріслатих овочевих дерев. Викладовою мовою була латинська, українська, а в часті також чеська. Чеські священники радо віддали свої бібліотеки до вжитку наших богословів, і тим немало влекшили їх наукову працю. В другій половині липня відбулися іспити, що їх склали всі питомці якнайкраще. Це було не тільки нагородою за пильну працю богословів, але також радістю для ввічливих ОО. Професорів, що радо посвятили свої сили для образування українських скитальців, майбутніх робітників у Христовій винниці. Іспити опісля признало за важні Міністерство Віроісповідань і Освіти, а то через о. прал. Стояна, що скрізь тішився великою пошаною і впливом своєї достойної особи.

Однак усе те, досі сказане, не дало б читачеві ясного погляду на ту провізоричну Духовну Семінарію, якщо не було б хоч короткої згадки про духовний провід і виховання питомців. Духовником був о. проф. Чабан; однак він через старший вже свій вік крім недільних, справді дуже гарних конференцій і щоденної сповіді питомців (у св. сповіді помагали йому також інші ОО. Професори, особливо о. прал. Гробельський і о. крил. Щепкович) мимо найкращих своїх бажань не був у силі виконувати всі обовязки духовника тим більше, що був рівночасно й професором.

Серед таких важких умовин увесь тягар духовного проводу й виховання питомців спочив на раменах одного Наставника тої Семінарії, тобто о. Ректора. Щоденно сам о. Ректор подавав точки до розважання, а тільки кілька разів у часі перешкоди заступав його

о. крил. Щепкович або о. Фещак ЧСВВ, що на короткий час приїхав у гості з Відня до Кромерижа. Духовні справи, ту благодатню небесну купіль, відбули питомці небавом після приїзду до Кромерижа рівнож під проводом о. Ректора. Точки до розважання і конференції подавав о. Ректор у просторій салі музею. Тут відбували теж питомці всі свої щоденні духовні справи, як молитви, розважання, іспит совісти й духовне читання. Майже щодня сам о. Ректор відправляв читану Службу Божу для питомців у церкві св. Івана, чи докладніш у бічній каплиці при церкві. В неділі й свята відправлялася співана Служба Божа, що її також досить часто відправляв о. Ректор, а тоді читану Сл. Б. правив один із ОО. професорів, згл. о. Бучко. Рівнож впродовж цілого місяця травня відправляв о. Ректор молебень до Преч. Діви Марії, а в часі девятниці Пресв. Христового Серця молебень до Його Божого Серця. В часі відправи співаної Служби Б. звичайно ціла церква заповнювалась вірними з Кромерижа й околиці, що дуже радо прислухувались хоральним продукціям українських богословів.

В кожную неділю по полудні уладжував о. Ректор прохід для усіх питомців і в ньому завжди сам також брав участь. Деколи оглядали богослови зразкові господарства в околиці Кромерижа, як у Хропіні, Скаштицях, Білянах, Тісновицях і ін. та в той спосіб сполучували приємне з корисним. У самім Кромерижі відвідували просторий парк оломунецького Архієпископа, великий архів і бібліотеку Архієпископства й брали участь у катихизаціях дітей по різних міських школах. Також могли питомці користати з купелів у просторім басейні-ставі, улаженим на городі, в яких сам о. Ректор брав чинну участь разом із богословами. А коли одного разу один з питомців (Андрій Небожук), що відай був хорий на серце, в часі купелі почав топитись, тоді о. Ректор, хоч мистець у плаванні, та все таки з небезпекою для свого власного життя, якстій кинувся у став й вирятував потапаючого від нехибної смерті. Опісля цей питомець одержав свячення з рук Преосв. Владики Кир Йосафата у 1917. р. і як священник працював у душпастирстві до 1930. р., коли то вмер на удар серця як парох у Маковій (17. липня). Спільну рекреацію відбували питомці або

в городі або в музеї, також звичайно в товаристві о. Ректора.

Одним словом, наш о. Ректор став душею цілої Семінарії, живо інтересувався усіми справами як загалу, так і долею поодиноких питомців. Тому Впр. о. Яким Фещак ЧСВВ, як заступник о. Ген. Вік. Філяса, у своїй бесіді на закінчення шкільного року міг зовсім слушно признати це ось такими словами: „На першій місці складаю подяку Ректорові Семінарії о. Др-ові Йосафатові Коциловському, що не злякався дуже важкого завдання, серед таких незвичайних обставин вести Семінарію, зложену з чотирьох богословських уставів. А провадив її мудро, обережно, показав у тім свою мистецьку руку, та прикладався до всього як правдивий батько“.

Та серед тяжкої праці над вихованням будучих священників не поминув також о. Ректор ніякої нагоди, щоб дати вислів почуванням свого вдячного серця для опікунів і добродіїв Духовної Семінарії, що своїми заходами помогли українським богословам на чужині, далеко від воєнного фронту посвятитись науці і приготуванню до їх майбутнього апостольського звання. Йдучи назустріч бажанням о. Ректора, саме в першу чергу влаштували питомці Святочну Академію в честь свого Добродія о. прал. Антона Стояна з нагоди Його іменин дня 14. червня, що в ній принаймні словами й піснями хотіли дати вислів своїм почуванням вдяки. В академії взяли участь всі Отці Професори й запрошені представники крім-ризького громадянства. Прибув також Впр. о. Ген. Вік. Пл. Філяс.

Вступну бесіду виголосив по українськи п. Василь Курилас, богослов з IV. р. (Львів. АЄп.). З огляду на зразковий характер тієї промови, наводжу тут її до-слівно :

„Високопреподобний Отче Пралате! Як гірський потічок на весні розливає широко по долині свої води, не можучи вдержати надміру филь у своєму руслі, — так і наші серця не могли довше втримати у своєму нутрі почувань подиву, пошани і вдячності супроти Вашої особи. Сей потік почувань росте вже два місяці, почавши від хвилі, як між українськими богословами, що ниділи на бурківці мільйонового Відня, прогомонила

радісна вістка, що в Кромерижі на Моравії завдяки широкому серцю Впр. о. Пралата, буде небавом заснована українська Духовна Семінарія. Дійсність, яку ми тут застали, ця прихильність, з якою повитала нас Управа Міста, місцеві Архієпископські Уряди й з якою віднеслися до нас тутешні горожани, усе те, що ми тут побачили та пережили впродовж ось цих двох місяців, перевищило наші сподівання. Потік наших почувань наповнився ущертъ. Ми прибрали сі почування у форму пісні та музики. Приходимо сьогодні перед Вас, Впр. Отче Пралате, щоб ось цим скромним святом віддати глибокий поклін своєму Добродієві й тій Кирило-Методіївській ідеї, що в особі Впр. О. Пралата найшла одного з найвизначніших своїх подвижників. — Ми свідомі сього, що найкраще вшануємо Впр. О. Пралата, якщо після повороту до краю станемо до праці над її здійсненням. Та покищо нехай ось це свято буде хоч скромною, але пахучою китицею від вдячних українських богословів“.

Опісля хор богословів могутнім голосом заспівав 120. Псалом. Потім були ще 2 реферати й кілька хороших продукцій а саме: реферат богос. Михайла Кравчука „Про Кирило-Методіївські ідеї в українському народі“, деякі народні пісні, м. ін. гарна пісня „Видиш брате мій“, продукції на цитрі й скрипках, пісня в шану св. Кирила й Методія: „HVĚZDY DVĚ SE Z VÝCHODU“..., виклад богосл. Володимира Коропецького (по чеськи) „Про опіку Божого Провидіння над гр. кат. Церквою“. На кінці приявні гості уладили о. Прал. Стоянові гарячу овацію, а богослови вручили йому образ св. Кирила й Методія, що його самі намалювали в українським стилі, з відповідною присвятою. Зворушений о. Соленізант подякував кількома словами за уладження такої вродистої академії.

З нагоди свята св. Кирила й Методія 5. дня липня рік-у-рік відбувається великий відпуст на Велеграді при гробі св. Методія, де звичайно відбуваються також відомі унійні з'їзди. Користаючи з такої рідкої нагоди, відбула також Духовна Семінарія богомільця до цього св. місця. Тут у сам день празника відправив о. Ректор співану Службу Божу, а співав хор богословів при вели-

кім здвизі почитателів св. словянських Апостолів в кількості около 30.000 путників.

Не забула Духовна Семінарія й за своїх Владик. Пастир Перемиської Єпархії Їх Е. Кир Константин Чехович остався на місці разом із своїми вірними й перебув тяжку облогу Перемишля. А коли опісля московське військо здобуло твердиню, не в силі був уже Владика пережити спокійно цей Божий допуст, бачучи спалені села, збудені церкви, тисячі вбитих і голодом замучених вірних, а особливо переживаючи всякі напасти з боку царського уряду й схизматицького духовенства. Переїнятий журбою за долю повіреної собі Єпархії, дня 28. квітня перенісся до вічності й осиротив своє стадо. Довідавшись про смерть Достойного Архипастиря, відправив о. Ректор Поминальне Богослуження, що в ньому взяла участь ціла Семінарія.

Двацятьдевятого дня липня припадало 50-ліття уродин Їх Е. Митрополита Кир Андрея Шептицького. Тому богослови в цей день віддали рівнож належний поклін своєму духовному Батькові, вязневі за кат. віру, що коротав свій вік у далекій Росії на засланні. В уладженій з тої нагоди Академії взяли участь питомці зо своїми ОО. Професорами, а о. Ректор відправив урочисту співану Службу Божу в наміренні Високопреосвященного Архипастиря Галицької Провінції.

Зближався вже час жнив з духовної праці наших богословів на чужині в часі великої війни, кінчився час студій у Кромерижі. У тім часі також воєнне положення покращало, передусім на галицькому фронті після успішного пролому австро-німецької армії під Горлицями з початком травня. У відносно короткім часі розбита російська армія мусіла відступати з зайнятої території Галичини аж поза Львів і Станиславів. Ціла українська еміграція свобідніше відітхнула, а особливо наші кромеризькі богослови, та всі радісно дякували Богу, що в Його руках доля усіх народів і кожної людини зокрема, за звільнення рідного краю від ворожої російської займанщини. Зближився кінець шкільного року, отже годилося прилюдно подякувати Господу Богу за одержані ласки, головно за час побуту в Кромерижі.

З цією метою вибралася ціла Семінарія, здебільш пішки, під проводом о. Ректора на прощу на св. Гостін,

близького відпустового місця, де гостинно прийняли питомців ОО. Єзуїти, що мають тут свій монастир і величаву церкву, посвячену Преч. Діві Марії. Богослови переночували в гарно уладженім приюті. Рано відправили св. Сповідь, щоб доступити повного відпусту, а на співаній Службі Б., що зачалася о 8. год., всі приступили до св. Причастя. Благодарну Службу] Божу відспівав

Закінчення академічного року на св. Гостині.

у заступстві Ген. Вікарія Впр. о. Фещак в асисті діаконів о. Ректора й о. Бучка та 2-ох пристоячих питомців (Іван Скварко й Яків Бачинський). По Службі Б. відспівано пісню і многоліття для представників Духовної й світської Влади. Опісля при вході з храму зроблено було знимку, що саме представляє всіх учасників врочистої Служби Б. Ся світлина головно тим замітна, що оба діякони із св. Гостинської урочистости мали вже небавом стати Єпископами, Князями кат. Церкви. Хто ж міг був се тоді предсказати!?... Перший із них о. Др Йосафат Коциловський, іменованій Перем. Єпископом 28. XI. 1916. р., а посвячений 23. IX. 1917. р. Другий, о. Др Іван Бучко, посвячений на Єпископа-Пом. Львівського 20. X. 1929. р. в Римі. Дійсно: „Неіспитани судове его

і неіслідовани путіє его“ (Рим. 11, 33.) О. Яким Фещак, що відправляв Службу Б., помер у часі українських визвольних змагань як духовник Укр. Гал. Армії.

Не від речі — гадаю — буде хоч кількома словами згадати на тому місці за долю інших осіб, що належали до гуртка творців і виховників кромеризьких богословів. Головно маю на думці ОО. Філяса, Стояна й Яшека. о. Плятонід Філяс після свого повороту до Галичини ще якийсь час був Протоігуменом галицької Провінції ЧСВВ., а опісля працював як звичайний еромонах-душпастир у Дрогобичі аж до своєї смерті в 1931. р. В часі творення Української Держави був він дорадником укр. влади в різних релігійно-національних справах, за що вдячне українське громадянство поставило Йому гарний пам'ятник.

О. Пралат Стоян при кінці свого трудящого життя діждався віднови чеської держави, що багато завдячувала тому ревному працівникові на церковно-народній ниві. Із вдячності за його великі заслуги, що їх положив для Церкви й народу, після резигнації Кардинала Скрбенского в 1921. р. покликано Його на оломунецький Архієп. Престіл. В торжественнім Його посвяченні (3. квітня 1921. р.) взяли участь м. і. наш Владика Кир Йосафат Коциловський разом із Преосв. Єпископом Григорієм Лакотою, тодішнім Ректором Духовної Семінарії в Перемишлі. Рівнож передтим о. прал. Стоян з о. проф. Яшеком був гостем на посвяченні нашого Преосв. Кир Йосафата в Перемишлі 1917. р. На єпископськім престолі став Він найпопулярнішим Владикою у Чехословаччині, хоч тільки 2 роки був Моравським Митрополитом. Помер Він 29. вересня 1923. р. Тлінні Його останки в тріумфальнім поході відпровадили вірні на улюблений ним Велеград і там зложили їх на вічний спочинок у величавім храмі при гробі словянського Апостола св. Методія.*)

О. проф. Адольф Яшек, довголітній секретар тов-а „Apoštolat šv. Cyrilla a Methoda“ (головою його був Єп. Стоян) і співредактор органу 'тої ж назви, був невтом-

*) Обширнішу згадку про Нього подали „Нива“ з 1923. р. 10. ч. і „Богосл.“ з 1924, 1.

ним працівником на церковно-суспільній ниві. Брав живу участь ув організуванні велеградських унійних з'їздів. Живо також займався справами гр. кат. Церкви, звидів ще перед війною Вел. Україну й Галичину та поміщував свої вражіння про українське життя в журналі „Апостолыт“. В квітні 1922. р. виїхав від тов. „Апост. св. Кир. і Методія“ на місійну працю між своїх братів Чехів до Зєдинен. Держав П. А. Тут серед важких трудів помер як ревний місіонар іще в силі віку з початком 1923. р. у Clevelandi далеко від своєї батьківщини.*)

Про інших О.О. Професорів Чехів — мимо заходів — не вдалося мені на жаль роздобути ніяких ближчих відомостей.

Отці Професори Українці уже всі перенеслись до вічності, а саме: о. Духовник Назар Чабан, Поч. Крилошанин, помер як парох у Міговій дня 4. II. 1920. р.; о. прал. Др І. Гробельський помер перед кількома рр. у Львові, а о. прал. Др Франц Щепкович в Станиславові 6. XI. 1934. р. Всі вони зійшли з цього світу як добрі священики й слуги Христової Церкви. ОО. Гробельський і Щепкович походили з Перемиської Єпархії, а після переселення до Станиславова довгі літа працювали як Професори Єпарх. Богосл. Заведення й Крилошани Кафедр. Капітули. Більше про них не згадую, бо в своїм часі обширні звіти про їхню визначну діяльність подали українські катол. часописи.

Однак бачу, що гадки Читачів вже дещо за далеко відбігли від св. Гостина у сферу вічності. Тому ще, хоч на кілька хвилин, вернімся духом на ту святогостинську гору, де вже відправилась торжественна Служба Божа на закінчення шкільного року. По Службі Божій відбулася святочна Академія, що на ній заступник о. Ген. Вікарія, о. Фешак, подякував усім, що приложили руку до створення Духовної Семінарії в Кромерижі й зачатє діло довели до щасливого кінця. Передовсім дякує сердечно Й. Ем. Кардиналові Баверові, що у всіх справах нашої Духовної Семінарії йшов по нашим бажанням, даючи своє благословення й поміч у самім почині того діла. Опісля дякує о. прал. Стоянові, що зайнявся тою

*) Пор. Нива з 1923. р., 3. ч.

справою в ім'я ідеї св. словянських Апостолів Кирила й Методія так, як своєю власною, та всеціло віддався для добра нашої Семінарії. Рівнож дякує всім ОО. Професорам за їхню щирю й безкорисну працю, як також товариствам і установам, що своєю прихильністю уможливили оснування цього наукового заведення, а тим самим причинились до виховання приросту гр. кат. духовенства. Особливо дякує о. Ректорові, що своїм батьківським проводом поставив Духовну Семінарію на висоті її завдання.

З черги також о. Ректор і від себе подякував щиро всім співробітникам та добродіям за ласкаву співпрацю над вихованням наших майбутніх духовних провідників. При тім звернув він увагу на особливі відносини нашої Духовної Семінарії до Преч. Діви Марії Святогостинської м. ін. ось цими словами: „... Нераз ми дивувались, чому Боже Провидіння вибрало саме Кромериж на місце нашого побуту. Отже тепер пізнаємо, що спричинила се Преч. Діва Марія Святогостинська, бо в таких важких для нашого народу хвилях бажала Вона мати під своєю охороною найчистіше зерно українського народу ніде інде, тільки у своїх Материнських стіп, у стіп Святогостинської гори в Кромерижі. Кілько то ласк з тої гори сплинуло на нашу Семінарію...! Хто з нас може їх почислити...? Сей новий доказ опіки Преч. Діви над нами глибоко запишеться в наших серцях, ... тому ніколи не забудемо поширювати вдяку, пошану й любов для Преч. Д. Марії Святогостинської між українським народом...”

Ця прилюдна й покірна подяка та віддання належної почеси для Преч. Діви — здається — дуже подобались Її Материнському Серцю. Мабуть не помилюся, якщо прийму, що тільки завдяки Її заступництву міродатні чинники звернули свою увагу на Достойну Особу нашого о. Ректора в часі довшого пошукування за відповідним кандидатом на Пастиря осиротілої Перемиської Єпархії. І дійсно по 16-ох місяцях за згодою Апост. Престола дня 28. листопада 1916. р. іменував останній австрійський цісар Карло нашого о. Ректора Єпископом, а опісля по 10-ох місяцях, в неділю після празника Різдва Преч. Діви Марії дня 23. вересня 1917. р., Їх Е. Митрополит Кир Андрей Шептицький, що саме вернув з російської

неволі, разом з іншими нашими Єпископами висвятив Всв. о. Д-ра Йосафата Коциловського на Перемиського Єпископа.

Однак не забуваймо, що ми ще находимося на св. Гостині, де відбувається Академія з нагоди закінчення шкільного року. В імені питомців богослов Онуфрій Орський дякував Зборові ОО. Професорів, особливо Кромєризьким Отцям, за батьківське прийняття, якого вони як сироти зазнали тоді, коли їх Пастир був у неволі. Українські богослови побачили тут ревну працю моравського духовенства, його повне пожертвування для катол. Церкви, а воно для них, богословів, майбутніх душпастирів, буде світлим прикладом, що його вони старатимуться якнайвірніше наслідувати.

О. Проф. Яшек у своїй бесіді вказує на тов-о „Апостолят св. Кирила й Методія“ та на Вєлєградську Академію, що над її заложенням м. ін. працював також Й. Е. Митрополит А. Шептицький, як на дуже важні засоби теоретичного приготування зєдинення відлучених братів Словян. „... Ми на Вєлєграді будемо часто укладати тільки теоретичні пляни, а ви будете покликані їх переводити в життя. Може нераз треба буде наші пляни в дечім справити, тому прошу у вас доброї ради, яку можете нам подати на основі власного досвіду. Слідкуйте пильно за нашою працею й унійними змаганнями, та безупинно втримуйте з нами звязок у всіх релігійних справах. А якщо колись доведеться вам їхати через Моравію, ніколи не забувайте відвідати наші св. місця, Вєлєград і св. Гостин. Тут завжди знайдете милий захист, словянську гостинність і братерське серце...“

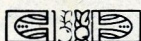
Вкінці о. прал. Стоян дякує Богу за ту щасливу свою зустріч у Відні з о. Ген. Вік. Філясом, що жалувався, що не може найти місця для українських богословів. „В своїм часі“ — каже з усміхом о. прал. Стоян — „я забажав дуже разом із другими заснувати на Моравії католицький чеський Університет, однак те нам не повелось; зате пощастило нам заснувати на Моравії католицький університет український, це є вашу українську Духовну Семінарію“... Заохочує богословів, щоб зберегли той запал, що його тут набрались, у своїх майбутніх апостольських трудах. Дякує питомцям за гарний

приклад, що його вони давали всім, що їх мали нагоду стрінути. Відтак пропонує вислати привітні телеграми: Й. Ем. Кардиналові Баверові в Оломунці, Впр. О. Ген. Вікарієві Філясові, Й. Е. Мін. Вір. і Осв. Гуссарєкові й ін.

Хор питомців звеличав цілу Академію кількома гарними піснями та захопив уповні увагу присутніх гостей.

Опісля вернулася ціла Семінарія до Кромерижа на заслужений відпочинок. При кінці серпня військова й адміністраційна влада дозволила вже на поворот усім виселенцям з увільненої від наїзду частини Галичини, а опісля, в міру дальшого поступу австро-німецької армії на схід, дозвіл на поворот поширювано. Очевидно, богослови з почуванням невимовної вдяки для Господа Бога за щасливо перебутий рік на чужині та за визволення їх батьківщини з ворожої займанщини, радісно чимскорше вибирались з поворотом до домів. При кінці вересня майже всі питомці вже виїхали з виїмком невеликого числа тих, що могли вернутись аж на другий місяць. В жовтні уже ціла наша Семінарія в Кромерижі перестала існувати.

Так повних п'ять місяців перебули українські богослови на Моравії, хоч у провізоричній Духовній Семінарії, та зате під умілим і світлим проводом людини такої міри, якою був о. Ректор і теперішній наш Найдостойніший Владика Їх Ексцеленція Кир Йосафат Коциловський. Їх ревна й благодатня 20-літня праця на становищі Єпископа Перемиської Єпархії, це новий доказ особливої опіки Божого Провидіння над гр. кат. Церквою й українським народом у найтяжчих хвилинах історії. При своїм від'їзді додому прощали питомці вдячним серцем так милий і тихий Кромериж, що, даючи їм серед воєнної хуртовини безпечний захист, уможливив їх приготування до майбутньої служби у Христовім царстві ... „Внегда скорбіти ми, призову Господа і ко Богу моему воззову і услышит от храма святого своего глас мой..." (II. Царств 22, 7.)

В. Д., богослов — Рим.

УКРАЇНСЬКИЙ ПАПСЬКИЙ СЕМІНАР ІМ. СВ. ЙОСАФАТА В РИМІ.

Начерк про початки і розвій.

Студії українських богословів у римських теологічних заведеннях починаються від початку нашого релігійного відродження через унію з Апостольською Столицею. До Унії серед духовенства панувала загальна темнота, а церковна ерархія не бачила цього дуже сумного стану та й не вміла зарадити, бо і в неї рівень духовної освіти був низький. Школи, що зачали повставати в двох останніх десятиліттях XVI в., як Острозька Академія, школи основані старанням братств у Львові, Вильні, в Білій, не могли запобігти потребам величезного простору українських земель. Щойно Унія кинула світло на цей запущений переліг, щойно тоді ясно побачили наші предки дійсний стан справи і Єпископи звертають свої очі в першу чергу на піднесення освіти серед духовенства. Бачуть, що відродження щойно тоді наступить, як священики будуть свідомі своїх завдань і матимуть потрібну освіту. Відчувають потребу своїх шкіл і з цілої душі бажають їх заснувати, але нові перешкоди не дозволяють перевести ці пляни в життя. Справа реформи, а радше заведення шкільництва вимагає спокійних часів, а тут треба провадити безупинну боротьбу, спори со схизматиками, що всіми силами старалися знищити Унію. До цього ще зєдинена Церква не мала до розпорядимости потрібних фондів. Те, що було, не вистачало на найконечніші потреби адміністрації. Крім того Єпископи мусіли часто їздити на сойми, щоб там принаймні приватно, а часами й на самих нарадах

боронити справ Унії, що на неї напосідалися не тільки схизматики, але й католики з духовних польських кол та із шляхти. Поїздки забирали час і гроші. Такий стан бачимо за Потія. Хоч як був освічений та енергічний і бачив усі браки зєдиненої Церкви, однак зарадити не міг, саме ізза цих двох причин. В листі до Сапіги жалувався, що не має з чого жити, бо єпископські добра загарибали незєдинені. Час забирала полеміка в обороні Унії. Та мимо трудного положення вивінував із своїх скупих фондів виленську колегію, що тоді була одиноким науковим заведенням, що могла дати зєдиненій Церкві відданих робітників. Тут годиться згадати хоч кількома словами про цю колегію. Тридентський собор між іншим поклав велику вагу на оснування Семінарій, як в Римі, так теж і в інших краях. Папи, що ревно взялися до праці, щоб постанови собору перепровадити в життя, почали закладати колегії, Семінарії. Особливо багато в цім напрямі працював папа Григорій XIII. Він то заложив грецьку колегію, а між іншими заграничними, на проєкт і за старанням єзуїта Поссєвіна заложив 1582. р. семінарію у Вильні. Провід у ній обняли О.О. Єзуїти, а призначена була вона виключно для української молоді. Про дальшу історію цієї Семінарії нема певних відомостей. Правдоподібно не проіснувала довго з браку фондів, бо вже Климентій VIII. у листі до виленського латинського єпископа Войни 1600. р. поручив йому старатися про заснування колегії для наших питомців у Вильні. Заходи мабуть зроблено і колегія віджила. В усякому разі колегія мусіла вже бути з початком 1601. р., бо Потій 21. січня того ж року вивінував її фільварком Печертаком з сєлами оршанського повіту. Таким чином Потій забезпечив існування цієї колегії, звідки сподівався помічних співробітників у праці над піднесенням зєдиненої Церкви. Потім з цією колегією злучено новіціят, оснований Рутським, і вона служила тільки василіянським клирикам.

Коли після Потія на митрополичий престіл вступив Рутський (1613), справи не дуже змінилися. Перешкоди й він перемагав на кожному кроці. Та однак справи шкільництва не покинув, навпаки видвигнув її на перший плян своєї діяльності. Хто як хто, але Рутський

ясно здавав собі справу з потреби духовної освіти. Він, вихований у високих наукових заведеннях західньої Європи, як Прага, Вірцбург, Рим, бачив, що робило освічене духовенство на Заході і розумів, що тільки свідоме духовенство зможе причинитися до піднесення духовного життя зєдиненої Церкви. Тому з цілим запалом і посвятою віддався цій справі. Ще заки вступив на престіл, за життя Потія управляючи митрополією, звернувся до короля, прохаючи, щоб дозволив монахам ЧСВВ засновувати школи. Король грамотою з 1613. р. дав свій дозвіл і Рутський зараз же відчинив школу в Новгородку, в місці свого осідку, для міських і шляхетських дітей, а управу доручив Василянам новгородського монастиря. Недовго потім закладено школу в Минську, Полоцьку, Красноборі, Жировичах, Володимирі і Боруні. Всі ці школи були при василіянських монастирях. Відносно науки давали досить вистарчальні теологічні відомості, а їх основою була „Summa“ св. Томи. Визначне місце займали теж Отці східньої Церкви, про що свідчить переписка Рутського з питомцями грецької колегії. Одначе для Рутського ці школи не вистачали. Простір, що його треба було заповнити свідомим духовенством, був великий. До того Рутський носився із ще ширшими плянами. Його апостольський, правдиво католицький дух обіймав багатьох, що поринали в незєдиненні, в першу чергу звертав він свої очі на Правобережну Україну, а далі на Московщину та Волощину. Щоб цю благородну ціль осягнути, щоб здійснити святі ідеали „да вси єдино будуть“, „єдино стадо і єдин пастир“, розпочав старання за власний духовний Семінар на зразок західньо-католицьких. Та тут натрапив на ще більше труднощів. Брак фондів на заложення й удержання це найголовніша перепона. Отже перше старання призбирати необхідний матеріал. Рутський написав у цій справі до Риму й одержав значну поміч, хоча не таку, якої сподівався. В 1626. р. скликав Єпископів своєї митрополії на синод у Кобрині і тут, як найголовнішу справу, обговорювано справу Семінарії. Єпископи, захоплені прикладом Апостольської Столиці і жертвенністю самого Митрополита, що призначував на Семінарію все, що міг тільки дати і з митрополичих і з власних дібр,

зобов'язалися виплатити на протязі чотирьох років певну суму. Разом, як постановлено на Кобринськiм синоді, мало бути грошей 20.000 зол. Семінарія мала бути в Минську; в склад управи і професорів мали ввійти О.О. Василіяни. Відкрито її дещо згодом, та мабуть ще за життя Рутського.

Крім старань про власні школи і Семінарію, Рутський не занедбував ще однієї дуже важної справи, а саме справи студій на закордонних університетах. Католицьке шкільництво, особливо по реформі, що її на всіх ділянках релігійного життя перепровадив Тридентський собор, підносилося на висоту свого завдання. Щоб піднести зєдинену Церкву під науковим оглядом, треба було злучити її з високими науковими осередками західної Європи. Тільки одиниці, засоблені в правдиву католицьку науку та оперті на західну культуру, могли причинитися до відродження нашої Церкви.

Студенти в західних наукових заведеннях могли також пізнати спосіб боротьби з блудами, особливо з протестантизмом, щоб вернувшись в свої сторони, знати, як поборювати успішно ложну науку, що тоді також на наших землях находила немало прихильників. Знаємо, що тоді вищі кола незєдиненого духовенства, крім інших єретичних наук від аріянізму почавши, приймали багато догматичних блудів протестантизму.

Перше місце з усіх наукових осередків для зєдиненої Церкви був без сумніву Рим. Рим — сторож Божого обявлення, символ єдності католицької Церкви, осередок світу, джерело правдивого християнського життя, що звідсіль буйно розливається по всіх усядах, колиска мистецтва, покровитель артистів і геніїв, школа цілих легіонів святих, цих гігантів чеснот, велитнів духа, Рим, свідок історії Церкви на протязі двадцятьох століть, місто, що майже кожний його кусник землі зрошений кровю мучеників, засіяне сотками церков, що мають свою історію і багато з них є місцем спочинку мощів святих, Рим, *sedes Petri* був і є для зєдиненої Церкви тим, чим він узагалі є. Тільки звідсіль могло прийти відродження, тільки тоді зєдинена Церква могла б віджити правдивим життям, коли органічно злучилася б з джерелом цього життя, лад і порядок тоді міг би наступити, колиб

оперлася на сильній організації і дисципліні католицької Церкви, одним словом, як стала б частиною цього великого організму і жила б його життям. А щоб це здійснити, треба безупинного контакту, а до втримання його в головній мірі служать студії і життя в осередку католицького світу.

Дуже добре розумів це Рутський і дбайливо старався використати все, що в цій справі робили Христові Намісники. Апостольська Столиця завжди йшла нам на руку, можна сказати попереджувала наші бажання. Папа Григорій XIII. заложив у 1577. р. в Римі грецьку колегію („Pontificium Collegium Graecum“) для питомців усіх східніх обрядів. Першим українським питомцем у тій колегії був саме Велямин Рутський. Виїхавши 1590. р. на студії до Праги, зірвав зовсім з кальвінізмом, на філософічні студії поїхав до Вірцбургу. По скінченні філософії не стало йому фондів, щоб дальше студіювати Теологію. Рідня, довідавшись, що він покинув кальвінізм, а перейшов на католицизм, відмовила йому допомоги. В тім часі Рутський познайомився з Єзуїтом Боксою. За його заходами удався до Риму і в 1601. р. прийнято його до грецької колегії. Як після скінчення студій вернувся в рідні сторони і розпочав працю над двигненням єдиненої Церкви, не занедав старання, щоб наші питомці виїжджали на закордонні студії. Особливо багато заходів робив, як став Митрополитом, і доля єдиненої Церкви спочила на його голові. Вислідом безупинних його заходів був розпорядок Папи Павла V. На основі цього розпорядку Українці діставали чотири безплатні місця в грецькій колегії. Крім цього Папа дав ще для Українців 18 стипендій в інших папських колегіях і так: у Відні дві; у Празі дві; в Омолунці дві; в Брунсберзі шість і шість у Вильні. Рутський пильно дбав про те, щоб усі стипендії використати. На питомців, що з них користали, покладав усі свої надії; дивлячися на них, дивився у майбутнє нашої Церкви. Визначним виховником грецької колегії був наслідник Рутського Рафаїл Корсак.

Такий менш-більш стан проіснував аж до XIX. ст. Була ще інша причина, чому будова колегії в Римі виключно для Українців так довго відтягалася. В 1665. р.

у Львові заходами Апостольської Столиці założено колегію для свіжонавернених Вірмен, що була під управою О.О. Театинів. В 1688. р. говорено про те, щоб założити колегію також для Українців. В 1708. р. цю думку переведено в діло таким чином, що проєктовану колегію для Українців злучено з вірменською, так що відтоді мала вона служити для питомців обох обрядів. Колегія оставалася власністю Пропаганди до 1784. р. Тоді Йосиф II. скасував її. Всі фонди забрав уряд. Деякі питомці Українці могли ще студіювати в Barbareum у Відні, що його уфундувала в 1774. р. Марія Тереса для питомців східних обрядів австрійської імперії. В 1809. р. з приводу наполеонських воєн замкнено грецьку колегію. Наново отворено її щойно в 1845. р. Тоді австрійський уряд звернувся до Апостольській Столиці фонд колегії О.О. Театинів. Число українських питомців з Галичини сильно зросло і тоді саму назву грецької колегії змінено на „Pontificium Collegium Graecorum et Ruthenorum“.

Та вплив українських богословів більшав далі і це було товчком до того, щоб подумати про окрему колегію для Українців. Найбільше старань поробив у цій справі бувший питомець грецько-української колегії, а тодішній митрополит Сильвестер Сембратович. Він то звернувся до папи Льва XIII. та вистарався про прихильне становище австрійського уряду для цієї справи і уряд зложив значну суму на założення колегії та зобов'язався удержувати постійно 10 питомців. Як вже все приготовано, Папа Лев XIII. видав 18. грудня 1897. р. бреве „*Paternam benevolentiam*“ і нове „*Pontificium Collegium Ruthenorum*“ офіційально założено. Колегію приміщено в будинку генеральної прокуратури О.О. Василян при Апостольській Столиці. Коштом Святішого Вітця і австрійського уряду старий будинок розібрано до основ, а на його місце вибудовано нову триповерхову каменицю, пристосовану до вимог колегії. Відновлено також церкву і założено іконостас. Тоді наші питомці перенеслися з грецької колегії до власної. Провід даліше остався в руках О.О. Єзуїтів, що разом з нашими питомцями перейшли до нової колегії. Грецьку колегію повірено О.О. Бенедиктинам. У 1904. р. на місце О.О. Єзуїтів

приходять О.О. Василіяни і від того часу колегія остається під їхнім наглядом і опікою.

В часі світової війни, коли Італія заявила по стороні Антанти проти центральних держав, о.о. настоятелі з питомцями мусіли залишити Вічне Місто. Та як світова заверюха ушухла, то вже в 1920. р. Папа Венедикт XV. написав листа до Екс. Митрополита Шептицького, де заявив, що знову українські питомці можуть перебувати до Риму і продовжувати далше свої студії. На заклик Папи колегія наново ожила. З упадком австрійської монархії не стало фонду, що до війни давав уряд. Та тут зарадила вже сама Апостольська Столиця. На утримання наших питомців Святіший Отець призначив мільйон італійських лір. Другим мільйоном вивінував нашу колегію у своїй щедроті теперішній Папа Пії XI. З цього часу до колегії стали перебувати питомці не тільки з галицьких дієцезій, але й із Закарпаття, Югославії і з Америки. Скоро дався відчутти брак місця. Колегія, що її призначено на початку на 16 питомців, показалася за мала, щоб помістити більшу скількість студентів. Треба було зарадити цій пекучій справі. І цим разом любов Христового Намісника не довго дала на себе ждати.

Різні були пропозиції, як зарадити щораз більш негайній потребі. Зразу задумувано купити якийсь більший уже готовий дім. Почалися пошукування, вже навіть було дещо намічено, але до купна не дійшло. Семінарійний будинок не може бути звичайний. Тому і знайти щось відповідне не було так легко. Коли сам будинок був можливий, то положення було невідповідне. Вкінці стало на тім, що треба будувати окремий спеціальний будинок. Тепер виринула нова трудність: Де в Римі знайти відповідну площу? Та Святіший Отець і ту трудність переміг. По Лятеранській умові з Італією, Ватикан одержав простору площу на горбку Янікулом, що притикає до Ватикану. Там то мала стати нова хата... Піднесле місце, чисте повітря, серед гарного парку, що скрізь прикрашений погруддями заслужених Італійців, чудовий, головню вечорами, вид на цілий Рим, на Ватикан та церкву св. Петра, ось чому, як слушно висловився один із чужих єрархів, наш Семінар положений найкраще з усіх закордонних Колегій в Римі.

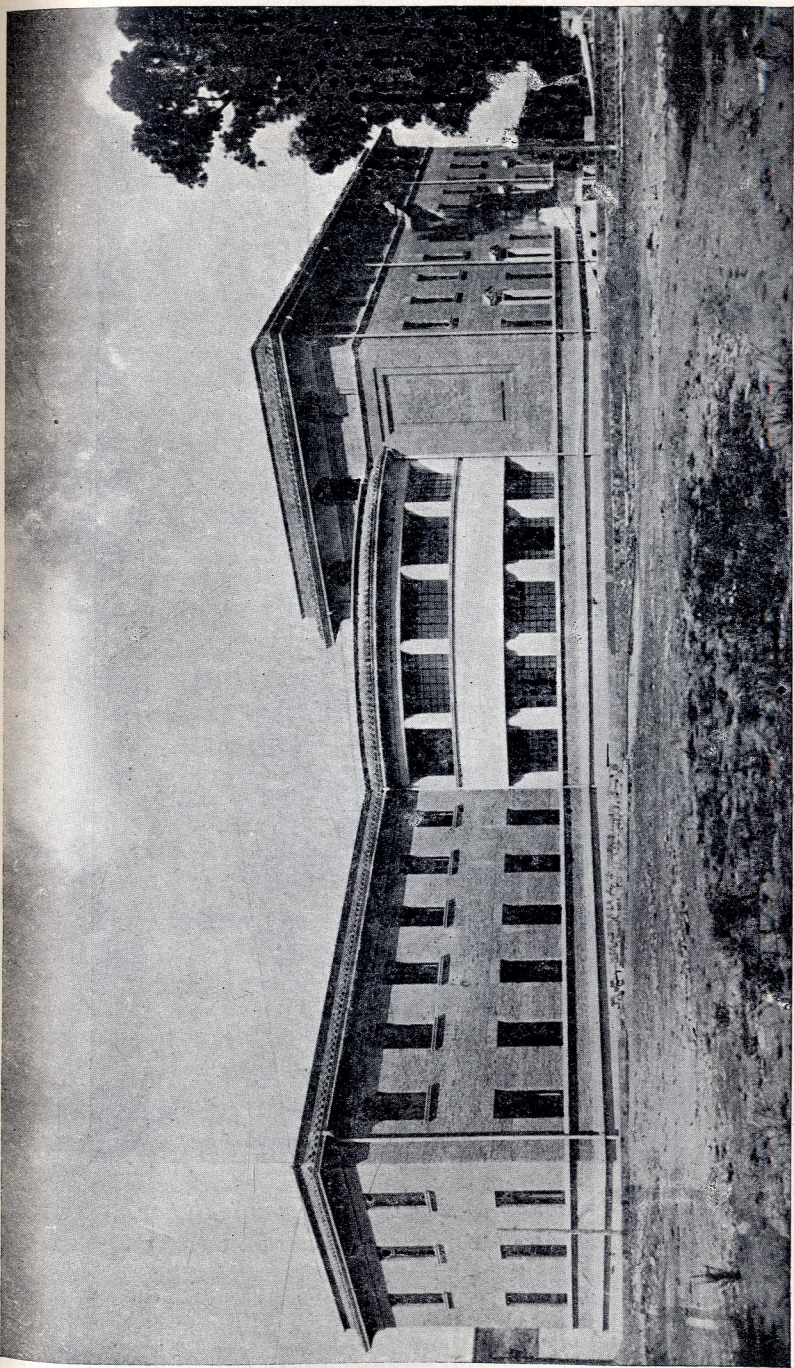
Там то 28. дня жовтня 1929. відбулось врочисте покладення наріжного каменя.

Саме торжество відбулося дуже величаво. Приявні були всі Єрархи Українсько-католицької Церкви з Митрополитом Й. Е. Андреем Шептицьким на переді, що в тім саме часі з'їхалися на конференцію. З багатьох Високостойних Гостей, що на окремо збудованій трибуні зайняли місця, слід згадати: Їх ЕЕ. Кард. Sincero, Секретар Сх. Конгрегації: Кард. Ehrle: Кард. Gasparri P., Секретар Стану та Кард. Scapinelli: відтак Й. Е. F. Martaggi, тогочасний Нунцій у Варшаві, о. Волод. гр. Ледуховські, Генерал ОО. Єзуїтів, о. Ciscognani, нині Делегат Апост. в Америці, Єпп. D'Herbigny, далше: Амбасадор Італії — De Vecchi, Губернатор Ватиканської Держави — Serafini, Посол Румунії при Ватикані, відтак представники університетів, заграничних Колегій та різних інституцій. Обряд положення каменя довершив Й. Е. Кир Гр. Хомишин, станиславівський Владика; асистували й хором співали наші богослови. Ціле торжество закінчено спільним послуханням у Його Святости Пія ХІ. та Секретаря Стану Гаспарія.

Негайно потім приступлено до будови. Величава будівля, що властиво складається з трьох бльоків, сполучених зо собою просторими півкруглими коридорами, росла на очах. Кошти самої будови без площі перевищають 4 мільйони іт. лірів.

Весною 1932. р. врочисто передав колегію до вжитку бл. п. кардинал Сінчеро і тоді о. о. настоятелі з питомцями лишили старе місце і перенеслися до нової колегії. Давніше „Pontificium Collegium Ruthenum“ піднесено до „Pontificium Seminarium“ і віддано під покров св. священомученика Йосафата. Торжественне відкриття колегії відбулося в празник св. Йосафата, в листопаді цього року. Тоді то в Римі відбувся черговий з'їзд наших Єпископів. Завдяки прияві наших Достойників Церкви отворення набрало більше величавости. Торжество знову закінчилося пропамятною авдієнцією Єпископів і питомців у Христового Намісника.

Рівночасно з вибудуванням нової колегії розпочався більший вплив українських питомців на теологічні студії до Вічного Міста. Загальне число цими роками

Українська Папська Семінарія ім. св. свщмч. Йосафата в Римі (фронт).

можна поставити 50—60. Крім Галичан прибувають наші богослови із Злучених Держав Півн. Америки, Бразилії, Канади, Закарпаття, Югославії і Румунії.

На літні вакації виїжджають питомці до власної вілли коло містечка Кастельгандольфо, віддаленого біля 25 km.

*Літня оселя питомців Папської Духов.
Семінарії в Кастель-Гандольфо.*

від Риму. Вілла з великим городом, це щедрий дар Екссценції Митрополита Шептицького. Положення під кожним оглядом одно з найкращих у римській околиці. Терен

гористий. Спеку, питому Італії, злагідное легкий вітер від моря. Прохолоду дає також велике озеро, зване „Lago d'Albano“, що над ним побудована колегіяльна вілля. Та зокрема додатньою стороною є те, що вілля знаходиться недалеко літньої палати Христового Намісника, куди виїжджає Святіший Отець на найгарячіший час

*Богослови перемиської Дієцезії на студіях в Римі —
питомці Української Папської Семінарії ім. св. Йосафата.*

Сидять з ліва ; о. Танчук Дмитро, дяк. Слюсарчик Адам, о. Климчак Михайло ; стоять : Блажейовський Дмитро, Макух Василь, Прокопів Володимир, Біланич Іван, Дида Василь, Царик Микола, Милянник Юрій, Гриник Микола.

літніх ферій. Кожного літа звичайно приймає Папа наших питомців на спеціальній аудієнції, слухає українських пісень, звертається з батьківським словом потіхи й науки і благословить на дальшу працю над власним усовершенням, набуттям знання, благословить рівнож наші церковні провінції і цілий, дорогий його батьківському серцю, наш нарід. Згадує звичайно великих мужів, передусім подвижників Унії, св. Йосафата, Велямина

Рутського і таким чином розкриває широко обрії праці, що її мають сповнити українці-католики, а в першу чергу вихованки української папської Семінарії. Ідея Христового Намісника, хоч може іншими словами висказана, завжди та сама, що сказав Папа Урбан VIII: „Per vos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero“.

Це наше завдання, завдання передусім українців-католиків, наша місія більше, ніж чия інша, післанництво Христового Намісника, через нього післанництво самого Ісуса Христа. Треба великої любови, широкого серця, запалу й посвяти для цієї святої ідеї. Це повинно становити — щоб так сказати — нашу амбіцію, що саме нам припадає цей обов'язок — а саме: діло, що його угольний камінь поклали Потій і Терлецький, скропив кровю св. Священномученик, діло, що в нього всю працю і цілого себе вложив великий Рутський, другий Атанасій, як Папи його звали, допровадити до успішного кінця.

Дай Боже, щоб надії Христових Намісників, покладані на нас, не завели їх, а сповнилися!

МИРОН ШЕГДА

богослов

Так хочеться...

Так хочеться:

*Порватися на святощі людства —
де суєта*

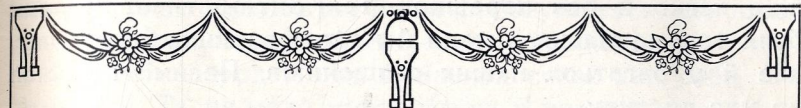
*Сторозити престіл, де бог людей:
Я — ужиття.*

*Скувати серця й роздирати жар
любви Христа*

*Та жбурнути всю мотаж дум—ума
до стіп Креста.*

Так хочеться...

*Коли гляджу, як цілий світ
Колінить підло у зла стіп.*

о. Петро Голинський.

Богослов у роках визвольної війни.

На зустріч подіям.

Липень 1918. р. Того місяця 26 кандидатів духовного звання покінчили богословські науки в Перемиській Духовній Семінарії. Ми покидали семінарські мури свідомі, що йдемо на зустріч великим подіям, що в них кожному зокрема прийдеться взяти безпосередню участь. А події йшли одна за одною з незвичайною скорістю. Всім було ясно, що незабаром зайдуть якісь великі зміни на наших землях. Усі ми тих змін бажали, хоч ніхто з нас не здавав собі справи, що власне може прийти в найближчому часі. Кожний думав, що найгірше вже далеко поза нами, а те, що прийде — буде куди краще, ніж те, що бачили й переживали наші предки багато поколінь взад. Цим нашим радісним сподіванням давали ми вислів, коли роз'їздилися додому в останній день, прощаючись словами: „До побачення в Києві, Одесі, Харкові і т. д.“ Для неодного з поміж нас сповнилося невдовзі це прощальне побажання, тільки в далеко інших обставинах.

Листопад 1918. р. Прийшли гаряче вичікувані зміни. Здавалось, що вже сповнилися мрії поколінь, що це ми ті щасливі вибранці Провидіння, що їм дано оглядати те, чого не бачили сотки літ нашої минувшини. Ми побачили визволену Батьківщину. Перед нами стелилося широке поле праці. Доля Церкви в новій українській державі на наш погляд не могла бути загрожена, бо ж наш народ на дні душі глибоко релігійний і прив'язаний до Церкви, а світська інтелігенція — це ж наші брати, знайомі, товариші зо шкільної лавки. Від них хіба не могла грожити Церкві ніяка небезпека. Наші очі поверталися на широку Україну, де після упадку царського режиму, а з ним і казньонного православ'я, унійна праця

підє легко й без перешкод. Такі оптимістичні погляди були тоді не тільки в мене й моїх товаришів-богословів, але й у багатьох наших священиків. Песимізм не мав до нас доступу.

Покищо молода українська держава потребувала інтелігентних сил. І тут богослови були одні з перших, що віддали себе на послуги державно-творчій праці, одні в армії, другі в адміністраційній владі та в інших державних установах. Скрізь, дєнебудь поставила нас судьба, ми памятали про наше високе призначення кандидатів духовного стану, совісно виконуючи прийняті на себе обов'язки, даючи приклад релігійного життя і т. д.

Зокрема на Україні при ближчій зустрічі з тамошнім населенням ми старалися освідомляти його під релігійним оглядом, промощуючи в той спосіб дорогу нашим полєвим духовникам для унійної праці. Кожний з нас має свою власну історію з тих часів. Я маю свою багату в тяжкі переживання і крайно небезпечні ситуації. Те, що я вийшов з них ціло, завдячую особливішій опіці Провидіння. Зате маю кілька власних гарних річниць в році. В благодарній Службі Божій у кожний з тих щасливих днів прошу Бога, щоб дав мені нагоду віддячитись Йому за цю особливішу опіку надо мною.

Дещо з того, що я пережив у тих великих часах, хочу начеркнути в кількох коротких образах.

Служба в повітовім комісаріяті.

В листопаді 1918. р. був я в службі Державного Повітового Комісаріату (староства) в Рудках. Повітовий Комісар Др Олександр Марітчак доручив мені опіку над лісами в повіті. Моїм завданням було берегти ліси перед безплянвою рубкою і винищуванням. З московського полону верталися люди, заражені большевицьким духом, що вносили в наше спокійне село бунт і руїну. Їм помагали всякі темні духи, що накликували народ до грабежі фільварків, мовляв — тепер панів не буде, усе наше. Особливу спокусу становили для селянина панські ліси, бо палива потребував кожний, дорога до ліса була близька, а їхати кудись далеко не хотілось. В додатку дідичі повиїздили, а на фільварках осталась сама служба, що їй на панськїм майні не багато залежало, тому й часто господарила на

власну руку на фільварку й у лісі. Розуміється, що влада на таку дику господарку не могла дозволити.

На щастя народ тільки в кількох селах дав себе збаламутити. Та це мало місце тільки в перших днях після розпаду Австрії, бо скоро опісля й у тих селах настав лад. З одиничними виступами збільшеvizованих елементів треба було довше боротися. Треба признати, що в боротьбі з тими елементами наше село йшло завжди на руку своїй владі й само брало на себе зберігання ладу й порядку.

Одного дня перед полуднем приїздить до повітового комісаріату управитель фільварку в Чайковичах п. Загвойський з жалобою, що ціле село під проводом війта від самого ранку рубає ліс. Просить негайної помочі й охорони. Повітовий комісар висилає мене на місце заправляти порядок. Це мав бути перший акт мого урядування. Я поїхав сам один, бо державна сторожа, цебто поліція, була щойно у стадії організації. Її було небагато й вона потрібна була в місті. По дорозі обмірковую способи, як зарадити лиху, що говорити, яких ужити аргументів. Ануж не послухають? Скомпромітую владу й себе. Але їду відважно на місце, під сам ліс. А тут справді ціле село. Одні рубають, другі накладають дрова на вози, інші відмірюють кроками свої приділи — всі в поті чола працюють. Питаю, де є префект (так зовуть війта у шляхетському селі) і чимскорше спішу до його. В чотири очі промовляю до совісти, переконую, що це ганьба для його і для цілого села. На моє прохання він прикликав кількох поважніших шляхтичів. Мені вдалося переконати їх, що це звичайна грабіж і відтягнути від дальшої рубки. — В Чайковичах повторилася історія з перед трьох сот років. У 1648. р., коли Хмельницький зайняв Галичину, чайківська шляхта розграбила двір місцевої дідички Бялоскурської, за що її опісля потягано до суду. Пишуть про це „Akta grodzkie i ziemskie“.

Опісля всі вони разом з префектом розбіглися по лісі і припинили дальше його знищення. Я відітхнув свободніше й дякував Богові за цей перший успіх. Одначе на цьому не скінчилося. Дальша праця ждала мене у громадському домі, куди зійшлися радні й старші

господарі. Тут вирішено, що громада бере на себе обов'язок берегти ліс перед дальшим нищенням, а від тих, що вивезли дрова, стягнути належну заплату для дідича. Від того часу в Чайковичах все було в порядку й я не пригадаю собі, щоб були якінебудь скарги на громаду за ліс.

Подібні ексцеси були ще в кількох селах, але всюди покінчилися мирно, подібно, як у Чайковичах.

На фронті, як підхорунжий.

В часі першого відвороту Галицької Армії з під Львова, приділено мене до другої самбірської батареї легких гармат восьмої бригади. З цією частиною цілий час у вогні на фронті відбув я перший відворот, опісля наступ з під Чорткова і другий відступ. Одинадцятого дня липня 1919. р. під Новосілкою Язловецькою попав був у полон, з якого тільки чудом вирятувався. Шіснадцятого дня липня, в ночі, перейшов під Нітрою річку Збруч. Тут брав участь у протибольшевицьких боях аж до Києва. Під Васильковом мало що не попав у большевицькі руки. Маючи всього 12-ьох гарматчиків з одним машиновим крісом, боронив я цілу ніч перед масою большевицької піхоти з обсерваційної артилерійської точки, батарею. Коли над ранком большевики зорієнтувались, що мають перед собою таку незначну силу противника й рушили навалою вперед, саме в цьому менті прибуло нам з допомогою кілька куренів нашої дев'ятої бригади, що врятували нас в останній хвилині.

Тридцятого дня серпня 1919. р. наша бригада ввійшла з іншими галицькими частинами переможним походом у Київ. Була це одинока радісна хвилина за час мого побуту в Україні. Небаром по тій події настала війна з новим ворогом — денікінцями. І знов гук гармат, перекидування з одного фронту на другий і гірше всього — безнадійність.

Хворий на тиф.

В листопаді захворів я на плямистий тиф. Хворіли тоді десятки тисяч, лежали в таборах, під голим небом, по стодолах, у селянських хатах. Мене перевезли до Вінниці, до кримських казарм. Пригадую собі, що саме тоді почав падати перший сніг. Спочатку примістили

мене у велетенській залі без вікон, на підлозі, пристеленій легенько соломою, бо в кімнатах усі місця зайняли хворі. Тут лежало більш, як сотня хворих. Як довго я тут перебував, не знаю, бо скоро втратив притомність. Прокинувся з тифозного сну в малій кімнаті, на поверсі. Побіч мене на причі лежало шістьох недужих старшин і підстаршин, кожен на соломі, вкритий шинелею з наплечником під головою. Дехто з них уже приходив до себе. Я не міг рушитися власними силами, так дуже був знеможений.

Ці нові товариші недолі розказували, що підчас тифозного сну я зірвався з постелі вночі й пішов кудись. Рано найшли мене у стайні, біля коней. Бували випадки, що хворі, через брак санітарного догляду, вибігали вночі надвір і їх находили ранком закованими у снігу. Боже, подумав я, чим я заслужив собі на таку ласку в Тебе?

В цьому ніби шпиталі, де на цілий павільйон були тільки два санітарі й одна сестра-жалібниця, перележав я точнодо 22. дня грудня. Поволі вертався я до сил. Дошкулював брак білля, соломи ніхто не зміняв, воші дерлися по стінах. Аж десь у половині грудня дістав кожний з нас по парі чистого білля. Було це після злуки Галицької Армії з денікінськими добровольцями.

Тим часом большевики загрозили Вінниці від півночі. Двадцять першого дня грудня прийшла до нас галицько-денікінська санітарна комісія, щоб перевірити, хто з виздоровців надається до транспорту, а кого лишити в лічниці. Другого дня в полудне мав від'їхати окремий санітарний потяг з виздоровцями в напрямі на Одесу. Мене комісія не призначила до транспорту. Разом із багатьма іншими мав я залишитися на ласку большевиків. Одначе я ніяк не міг з тим погодитися і постановив за всяку ціну від'їхати, тим більш, що я почувався доволі сильний і третій день уже ходив по хаті. Лиш з трудом міг іти догори по сходах. Другого дня вранці, негайно після сніданку, враз із трьома іншими виздоровцями пустився я пішки навпростець до залізничної стації, що була віддалена не більше, як одну верству від нашої лічниці. Ми йшли через поля снігом по коліна, щохвили присідаючи від утоми. Не пригадаю собі, як ми довго йшли,

досить що в полудне таки осягнули нашу ціль. Ослаблені і спітнілі ледви влізли до вагону, що в ньому було ще кілька вільних місць. Ніхто не робив нам тут ніяких перепон, навпаки денікінська обслуга була дуже ввічлива. Кожний мав окреме місце до лежання, віз був добре ogrітий і мав двох санітарів. Такої вигоди ми давно не бачили. До вечора лежали ми спокійно на наших місцях, побоюючись, щоб нас не викинули. Але ніякої контролі не було.

До Одеси їхали ми цілий тиждень. Потяг часто ставав, на більших стаціях дочіплювали нові вози з хорими та виносили небіжчиків. На одній стації трапилось, що один з тих, що йому призначили виносити небіжчиків, пізнав у померлому рідного брата, про якого не знав, що їде в другому вагоні та від початку війни його не бачив. Було це незвичайно прикро дивитися на таку стрічу братів.

В Одесі.

В Одесі розділили нас на дві групи: недужих примістили в Галицькій Лічниці при вулиці Старопортофранківській ч. 35, а виздоровців в окремому захисті, в будинку жіночої гімназії при вул. Канатній. Я попав до захисту як виздоровець. Те, що ми тут знайшли, у порівнянні з дотеперішнім, можна назвати люксом. Чисті, просторі кімнати, чистіська постіль з накривалом, добрий обильний харч. Кожний одержав по кілька пар білля, обуву й повний однострій англійського крою. Денікінці ставилися до нас дуже приязно, ідучи на зустріч усім нашим потребам. Ми ходили свobodно по місті, а в ньому життя так плило весело, наче б не грозила ніяка небезпека. Денікінські старшини, озброєні від стіп до голови, парадували по місті, як у мирних часах. В театрах ішли вистави. Був теж окремий український театр. Українців було в Одесі загалом багато й вони мали численні організації. Було кілька читалень „Прогресу“, українські книгарні, бібліотеки й багато крамниць. Українські інтелігенти заходили до нас і ми часто гостювали в них.

Тимчасом з фронту приходили щораз сумніші вістки. Большевики зайняли Миколаїв і підходили до Одеси.

Наша армія переформувалася на червону й станула на боці червоних. Тільки наші одеські виздоровці ще держали з Денікіном. Врешті почалася евакуація міста. Англійські, французькі та італійські кораблі в пристані забирали з Одеси своїх горожан. Галицькі частини оставалися на ласку большевиків. Багатьох старшин примістили в себе місцеві українці, інші залишилися в захистах й у лічницях. Зо страхом чекали нової влади.

Мені пощастило дістати місце на французькому кораблі. В Одесі заходив я до французького католицького костела при вулиці Гаванній недалеко пристані. Тут зазнайомився я з одним священиком з Марсилії. Як тільки він пізнав, що я богослов — а пізнати мав нагоду з довгих дискусій на релігійні теми на протязі двох тижнів — вистарався для мене місце на кораблі, що мав від'їхати до Марсилії. До того часу я оставався в нашій захисті й радів надією, що швидко побачу нові краї. Одначе Провидіння повело справу інакше. Одної ночі одеські комуністи використали заколот, що панував серед денікінців, і зайняли значну частину міста. Розпочалися криваві бої біля пристані, чужинецькі кораблі відчалили від берега. Я залишився по большевицькому боці.

Спочатку большевики не торкали нас, Галичан. Згодом однак почали вязнити старшин однимцем, а в квітні 1920. року, коли галицькі частини під Жмеринкою перейшли на сторону Петлюри, большевики виарештували усіх. Кільканадцять наших згинуло тоді від большевицьких кулеметів на товарній стації в Одесі, а всіх інших замкнули у губерській тюрмі. Не рухали большевики тільки Галицької Лічниці, що в ній було чимало нашого персоналу й хорих. Туди саме скрився я в тих гарячих днях. Але й тут з дня на день ставало тяжче, большевики насилали своїх людей, що нас обсервували на кожному кроці, прозиваючи петлюрівцями та контрреволюціонерами. Легко можна було передбачити, що й ми недовго будемо радіти волею. Тому я вирішив за всяку ціну втекти від большевиків.

Був тоді в мене знайомий багатий лікар одесит, що теж задумав тікати в чужину. Ми обидва до спілки обмірковували плян утечі. Його сторож мав у пристані власний вітрильник, що на ньому виїздив часто в море ло-

вити рибу. На цім вітрильнику приготовлено для нас харчі і ми мали другого дня вдосвіта виплисти на море, буцім то на риболовлю — а насправді наш моряк мав перевезти нас на Крим до генерала Врангля. Відсіль вже було легко дістатися до Царгороду й далше на захід. Останньої ночі припала для мене чергова служба дижурного писаря в канцелярії лічниці. Вранці я мав бути вже в пристані. Та ця ніч знову перечеркнула мої пляни. Опівночі окружила чрезвычайка нашу лічницю й виарештувала всіх здорових Галичан, біля 50 осіб.

В тюрмі.

Нас відправили до поміщень чрезвычайки, а звідсіль до губерської тюрми. Було це точно першого дня травня 1920. року. Прийшов для мене час тяжкої непевности, бо разом із другими попав я на лісту підозрілих у тайній петлюрівській організації. Мене тягали на допити, вкінці присудили на заслання кудись на північ. Куди, ніхто не міг сказати. Одні казали, що спільно з іншими Галичанами до Казані, другі до Кожухова, інші до Архангельська.

В чрезвычайці, а потім у тюрмі, перебув я найтяжчі хвили, бо в безупинній непевності життя. Кількох з поміж нас, між іншими отамана Гарабача, розстріляли а іншим грозили смертю, мало що не кожного дня. Двадцять другого дня травня відставили нас усіх — до 500 — під сильною ескортою на товарну станцію і завантажили по 40 до товарових возів. Ми від'їхали в напрямі Миколаєва. На зупинці Трихати, в половині дороги до Миколаєва, обдерли нас ескортуючі большевики майже до нага і так пішки відпровадили аж на місце. До тридцяти наших людей утікло тоді в ночі у степ. Мені знову щастя не дописало. Я постановив скористати з доброї нагоди аж у Миколаєві. Але й тут не пощастило. Чрезвычайка, що в ній нас примістили, була над лиманом ріки Бога. Я пробував переплисти широкий в тому місці на одну верству лиман, та не допливши навіть до середини ріки, завернувся назад і мало що не втопився. Останніми зусиллями допливав я до берега, збудив у собі совершенний жаль за гріхи і здався на божу волю. Вкінці починають покидати мене сили, ноги падають у

спід, я тону... Та хоч ще далеко до берега, я почув ґрунт під ногами. Якось щасливо занесла мене вода в таке місце. Я був урятований. Відпочив я тут кілька хвилин, стоячи кінчиками пальців на дні, а потім уже легко доплив до берега. І знову відчув я особливіший знак Божого Провидіння на собі. Знову прошу Бога, щоб дав мені нагоду віддячитися за цей просто чудесний рятунок від смерти.

По кількох днях нас повезли через Єлисаветград, Кременчук, Полтаву до Харкова. Дорога тривала цілий тиждень, а нам дали на дорогу тільки по три фунти хліба та три порції цукру й чаю. Теплої страви в поїзді для нас не було, бо полеву кухню мали тільки червоноармійці. Наш потяг вистоював годинами в чистому полі і по маленьких станціях. Вже третього дня я не мав ні крихти хліба. Голод дошкулював у страшний спосіб. Четвертого і п'ятого дня дороги я не мав нічого в устах. В очах чорніло. Темою наших розмов була тільки їжа. Все, що бачив, оцінював під одним кутом: чи воно 'надається до їжі. Голод це страшний пан! Найгірший був шостий день дороги. Десь перед Полтавою потяг станув у чистому полі. Нас випустили з вагонів для залагодження природної потреби. Люди виглядали мов тіні. При залізничім шляху росла кропива. Пригадалося мені, що моя мати в хаті нераз домішувала кропиву до корму для безрог. Значить, кропива має в собі якусь поживу. Не довго думаючи, нарізав я з товаришем недолі, четарем Климентієм Бігарієм (сьогодні він італійський горожанин і живе в Полі), повно цієї кропиви, одерли ми з неї листя й оболонку, а голі прутики порізали ножем на дрібненькі кусники. Опісля посипали все це сіллю, якої було чимало на дні вагону зо сміттям, перемішали й усе дочиста з'їли. Не пригадую собі, щоб мені яканебудь страва в житті смакувала більше, ніж тоді кропива.

В Харкові приміщено нас спочатку на подвір'ї чре- звичайки під голим небом, бо всі кімнати були переповнені місцевими „контрреволюціонерами“. Та зараз слідуючого дня відправили нас під сильним конвоем до військових казарм на т. зв. Москалівці, де приділили нам цілий другий поверх величезного будинку. Під нами нижче

приміщено червоноармійський піхотний батальйон, що стеріг нас.

Тут у казармах були ми свободніші. Червоноармійці, переважно наші земляки з Харківщини, поводитися з нами людяно, так само старшина. Зате ми мусіли робити всі найтяжчі праці: замітали подвіря, носили харчі, послугували в магазинах, мили підлоги, кльозети і т. п. Мучила нас тільки свідомість, що наш побут тут не потриває довго. І справді після тижня почали вибирати з поміж арештованих по кільканадцять людей і відсилати кудись на північ. Прийшла черга на мене. Я вирішив знову спробувати щастя. Разом із товарищем Бігарієм ми щасливо втекли до міста. Ще в казармах дізналися ми, що зараз за містом є цегольня („Даниловский Кирпичный завод“), що в ній легко можна дістати працю. Туди ми спрямували наші перші свободні кроки. Працю ми дістали, бо тоді ніхто не хотів робити, одначе умовини були дуже тяжкі. Марний харч, до того трохи безвартісних большевицьких рублів і пачка махорки. Виплата була щосуботи, а ми зголосилися в четвер. Нам дали тяжкі рискалі і звеліли накладати глину на візки. Хоч як тяжка була наша праця, та ми радо взялися за неї, вдоволені з того, що нас вписали як австрійських полонених, що вертаються додому і хочуть собі дещо заробити на дорогу. В тих часах большевики не робили ще строкої контролі.

Вже другого дня почули ми, що це праця над наші сили. Тому, як ми одержали заплату в суботу, вирішили шукати щастя на селі. В неділю раннім ранком пустилися в дорогу, прямуючи на захід.

Перейшли одне і друге село, та роботи для нас ніде не було. Після дводневної мандрівки задержалися ми на відпочинок над річкою. Тут стрінули господаря, що пас коні. Зайшли з ним у розмову і довідалися, що він свідомий українець, знає історію України, чує велику симпатію до галичан та петлюрівців і сердечно не любить большевиків. Давніше він служив при залізниці, та за большевиків покинув службу й хазяїнує на власнім господарстві. Йому ми призналися щиро, хто ми й куди йдемо. Він щиро заопікувався нами і по двох днях відвіз назад до Харкова до Евакопункту, відкіля відсиляли

давніх воєнних полонених до їхньої батьківщини. Тут він засвідчив, що ми в нього працювали від трьох років, а тепер похоріли, він праці не має і нас пускає на волю. Нам видали реєстраційні документи воєнно-полонених австрійців і кілька днів пізніше відіслали на збірну станицю до Москви.

Через Москву до Відня.

В Москві перебув я шість неділь, заки мене приділили до транспорту. Нас обох примістили в шкільнім будинку при Бородіновській вулиці над рікою Москвою. Полонені користали майже з повної свободи. Ранками ходив я по місті, приглядався до тутешнього життя, вступав до церков, оглядав зовні Кремль. Пополудні всі полонені купалися в ріці. — Був липень 1920. р. Середина міста довкола Кремлю виглядала наче мертва. На вулицях ні живого духа. Величаві камениці без вікон, двері порозбивані, скрізь руїна.

Рух був далеко від центра на базарах і біля залізничних двірців. Москва виглядала дуже сумно. На базарах можна було бачити пані з вищих сфер, як продавали частини гардероби, домашню обстановку та гарно оправлені книжки з бібліотек. Радше продавали за хліб і сало, ніж за гроші.

При кінці липня 1920. р. поталанило мені потрапити в транспорт репатріянтів. Наш поїзд числив 1600 людей, бувших австрійців і німців, з яких більшість верталася з Сибіру. Між ними було чимало цивільних жидів, що їх москалі вивезли були підчас відвороту в 1915. р. з Галичини. Між полоненими було багато вишколених комуністів, що їхали на Захід як майбутні прислужники червоної Москви. В розмові з ними треба було бути надзвичайно обережним. Показалося це на останній прикордонній станції в Ямбурзі, де петроградська чревайка на протязі двох днів точно перевірювала всі наші документи і переводила допити, при чім здемасковано кільканадцять старшин, що служили в білогвардійських арміях Колчака, Денікіна й Юденіча. Їх відставлено до Ленінграду. Врешті наш поїзд переїхав кордон і зупинився в недалекій пристані Нарві в Естонській Республиці. Тут знову сувора контроля місцевої влади та

відпоручників Міжнародного Червоного Хреста. Та заки дійшло до контролі, перед кількома вагонами зчинилась метушня. Це полонені робили самосуд над ескортуючими емісарами чрезвычайки й тими, що їхали на захід в агітаційних цілях. Кількох сильно потурбовано. Ними заопікувалися естонські вояки і відправили назад до Більшевії.

В Нарві покинув мене страх і я почав якось інакше віддихати й інакше дивитись на світ. І тут скрізь руїна, але все вже пахне Заходом, люди якось інакше живуть, інший рух у місті, видко радість на обличчях. Словом, інший світ. Після тридневної карантени забрав нас німецький корабель „Bagdad“ і перевіз до Штетіна. Дотепер я їхав як німець під німецьким прізвиськом Галішка. В Штетіні я подав дійсне прізвиське, бо вже не було кого боятися, і від'їхав окремим потягом через Берлін і Баварію до Відня. В Берліні вийшло нам назустріч багато німців, що шукали між нами своїх рідних.

У Відні.

У Відні я зголосився до нашої станиці на Ляерштрассе, де перебував майже цілий місяць. Тут зустрів я деяких товаришів з У. Г. А., що їм пощастило перейти з Одеси румунський кордон і окружною дорогою дістатися аж сюди. Ми мали повну волю, вигідне приміщення й добрий харч. Яка різниця між Віднем і Москвою або Петроградом. Тут радість життя, а там руїна, нужда й непевність. Коли б був хто спитав мене тоді, чи волюю бути комісарем у Москві, чи замітачем вулиць у Відні, я без найменшої надуми вибрав би це друге.

Часто заходив я до церкви св. Варвари. Тут стрів давнього знайомого о. Льва Сембратовича, що саме від'їздив до Канади. Він радив мені теж виїхати туди й приобіцяв скоро прислати „шифкарту“. Про повернення до Галичини я й не думав, бо це видавалося ризиковне.

В таборі.

До Відня прибувало щораз більше наших стрільців і старшин. Одні втікали з Галичини, другі верталися з іта-

лійського полону. Таким чином прибиалося кількасот людей, що їх не було вже де примістити. Команда станиці відіслала нас в дні 9. вересня 1920. р. до табору в Ліберці у Чехословаччині. Сюди приходили мало що не кожного дня нові транспорти з Підкарпаття, з Італії та втікачі з польських таборів. Найчисленнішу групу творили т. зв. кравсівці, що під командою генерала Кравса в літі 1920. року перебилися через Східню Галичину на Підкарпаття. Всіх було кілька тисяч людей, старшин і стрільців. Спочатку життя в таборі було доволі приємне. Стрічалися товариші зброї і знайомі після довгих літ розлуки, розказували собі взаємно свої пригоди і складали пляни на майбутнє. Була в таборі читальня й багато часописів. Кожний міг користати зо свобідного виходу до міста. В неділі й свята відправляв наш полевий духовник о. Мирон Кривуцький Службу Божу. Гарно співав таборовий хор старшин. На Богослуження приходили ми у військовім порядку. На запросини німецької католицької організації „Volksbund“ дав я кілька рефератів про Большевію для членів тієї організації в Ліберці і в недалекім селі Christofgrunt. За те одержував я з бібліотеки Volksbund — гарні книжки до читання.

Під зиму ставало щораз тяжче в таборі. Палива приділювали за мало, в деревляних бараках дошкулював холод. Ми ходили по черзі за дровами, що ночі в інший район, витягали стовпи з огорожі з порожніх старих бараків, тягнули дошки. Часто приходило до конфлікту з командою табору, що карала за це відокремленим арештом. Та мабуть з усього найбільше дошкулювала безвиглядність нашого положення. Доки будемо так безчинно сидіти? Чи не ліпше взятися за яку працю? Багато таборитів — так ми себе звали — вписалося на університет у Празі. Я вписався теж, але остався далше в Ліберці, бо на постійний побут у Празі не мав фондів. Водночас робив я заходи, щоб мене прийняли як богослова до мукачівської єпархії, але дістав відмовну відповідь.

Невдала їзда до Канади.

Десь у половині грудня 1920. р. дістаю поручений лист від о. Сембратовича з Канади. Пише, що вислав на ад-

ресу нашого пароха у Відні „шифкарту“ для мене, для о. Ваня Льва і для Д-ра Карача. Спочатку буду там учити в школі, а після полагодження потрібних формальностей дістану свячення. До Відня треба зголоситися заздалегідь, найдалі 4. січня, щоб поладити паспортіві справи. Ми мали виїхати відси найпізніше 9. січня до Амстердаму, а звідсіль до Ліверпулю на корабель. У мене вступив новий дух. Живу й думаю під вражінням далекої дороги. Таборити завидують мені щастя, а приятелі просять, щоб їм прислати чимскорше „шифкарту“, бо тут нема що робити. Тимчасом порозуміваюся з о. Ваньом, що був у Німецькім Яблоннім (Deutschgabel). Він переказав мені через товариша, що виїздить до Відня 1. січня і вступить по мене. Прийшов очікуваний день першого січня, та о. Ваньо не приїхав. Наступного дня вранці я поїхав до нього до Габлю. Тут мені сказали, що він ще два дні тому виїхав через Прагу до Відня. Не лишилося нічого іншого, як їхати самому. І я поїхав. У Празі заходжу до австрійського консуляту й прошу о візу на переїзд до Австрії. Відповіли мені, що перед тим треба внести писемне прохання до міністерства внутрішніх справ у Відні і чекати на дозвіл. Ого, думаю собі, легальною дорогою хіба за які дві неділі дістануся до Австрії, а мені треба бути найдалі післязавтра. Але я переходив не такі границі, перейду якимось і чесько-австрійську. Не роздумуючи довго, пішов я на залізницю й купив білет до Знойма. Відсіль до границі було тільки 10 кілометрів. Якимось перейду цей шматок дороги — думав я собі.

До Знойма приїхав опівночі. Іду до міста. Скрізь темно. В якійсь каварні видно світло, всередині грає музика. Вивіска на ній німецька. Заходжу до середини і прошу о каву, а одночасно приглядаюся гостям та прислухуюся до їх розмов. Кількох німецьких студентів кінчили грати білярд і стали виходити з льокалю. Я вийшов собі. До одного з них приступаю на вулиці і прошу про інформацію, як і куди дістатися до Австрії, щоб не попасти в руки чеських пограничників. Розказав йому щиро, хто я і чого мушу так нагло йти. Услужний студент випровадив мене за місто і повчив якнайточніше про дорогу. Я пустився снігами, опісля через якийсь ліс наперед. По дорозі зірвалася страшна сніговія з дощем. Я йшов далі, добува-

ючи останніх сил. На мій рахунок я повинен був уже досягати граничного села Кайлінг, а тут ліс і ліс. Мабуть я зблудив. Цілий перемерз і перемок до нитки. Врешті кінчиться ліс і я бачу перед собою ясне світло. Іду просто в його напрямі. Якась хата при дорозі. Та перед самою хатою упав я в якусь калабаню по пояс. Видрапався з неї з тяжкою бідою і прямую просто до хати. Це був дорожник, на щастя німець. У великій печі палав огонь. Добрий чоловік поміг мені висушити одяг, вгостив чаєм і ще показав дорогу. Границя була недалеко у віддалі одного кілометра, в селі. Я пішов швидким кроком. Була саме година пята над раном. Підходжу до недалекої хати, аж тут чую стріл. Вибігає господар німець. Питаю, де границя? Ось тут за моїм городом в низу над потоком. Біжу через город до цього потічка, а з поза другої хати, що стояла над самим потоком, з десять чеських сторожів вимірили до мене кріси і кричать: „Стой, ти затрачена потворо!“ Тільки два кроки ділили мене від кордону. Я станув. Зараз прискочили до мене два, відібрали наплечник і почали ревідувати. Виправдуюся, що я не пачкар, а чужа людина, емігрант, що мушу бути у Відні. Говорю все, нічого не таївши. Але дарма. Мене відпровадили на станцію, а звідсіль відослали назад до Знойма до комісаріату поліції. І тут не помогли мої представлення. Інспектор поліції присудив мене на 5 днів арешту за спробу нелегального переходу границі. На самі наші свята сидів я в арешті з двома кишеньковими злодіями, що їх навчив я колядувати „Бог Предвічний“. Опісля мене відставили „шупасом“ назад до табору в Ліберці. Я мусів погодитися з долею і викреслити Америку з моїх плянів.

У Празі.

Ще того самого місяця пощастило мені завдяки заходам четаря Вергуна, адютанта таборової команди (тепер наш душпастир у Берліні: о. Др Петро Вергун), дістатися в склад робітничої сотні сотника Федика у Празі. Це давало змогу студіювати на університеті. Сотня була приміщена в казармах Єржіго з Подебраду, де найшов я свого товариша з діточих часів, четаря Романа Лисовича. Завдяки йому був я вільний від усяких

праць, діставав військовий харч, 50 сотиків денно і пачку папіросів на тиждень. Щодня ходив на університет, писав виклади і вчився до кольоквій. Тяжко приходилося працювати серед важких обставин. На все треба було гроша, на обуву, одяг, скрипти і т. д. А гроші тяжко було роздобути.

Одного дня пополудні стояв я при виході з Вільсонового двірця. Саме приїхав потяг і маса подорожніх виходила з двірця на вулицю. Носіїв багажу просто розривано. Не знаю, чи мій невиразний однострій, чи мій вигляд пригадували носія, досить, що якийсь подорожній підходить до мене, подає валізу й диктує „на Пшікопи“. Я найшовся в клопоті. Мимоволі взяв у руки валізу. — Коли взяв валізу, то вже неси — думаю собі. І пішов вслід за „буржуем“. Через яких 6—7 хвиль був на місці. Подорожній спитав мене, хто я такий, а як почув, що я з України, заплатив 10 корон і дав цілу жменю папіросів. Аж в якийсь час згодом здав я собі справу з того, що сталося. В одну мить щезли всі мої матеріальні труднощі. Я мав нове джерело приходу і запевнене існування. Буду ходити на залізницю, щодня буде свіжий гріш, новий одяг, книжки, театр, кіно — все було запевнене в моїх рахубах. Праці нема чого соромитися — міркував я собі. Спочатку через яких півтора місяця, щодня, або й щодругий день виходив я напроти двірця й носив пакунки подорожнім. Тяжкий був це заробіток. Одного разу таскав я якомусь євреєві тяжку валізу ген далеко на Страгов. Я ввесь спітнів, спека дошкулювала, боліли всі кості, і за це дістав тільки три корони — смішно низьку заплату на той час. До трамваю великої валізи не хотіли прийняти, а дорожка певно коштувала б була жида з 20 корон. На моїх слабих плечах він заробив кільканадцять корон. Нераз треба було добре висваритися з подорожнім за марну корону. Одного разу дістав я кілька болючих кулаків у плечі від зареєстрованих залізничних носіїв за те, що відбираю їм заробіток. Тоді я зарікався далі працювати в тім фаху. Але біда заставляла вертатись до нього раз-у-раз. Згодом я ходив тільки вночі, коли носіїв бувало менше, і ставав перед трамваем. Коли подорожнього через великі пакунки не приймали до середини, тоді я голосився до

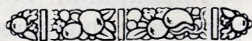
послуги, вязав два, три клунки ременем, брав на плечі й таскав. З тим „спортом“ я через довший час крився перед товаришами недолі, а виявив це деяким аж тоді, коли для нас настали ще тяжчі часи й коли я вже мав вертатися з Праги до краю.

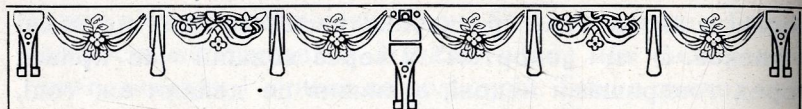
Вертаюсь додому.

В липні оповіщено нам, що робітничу сотню розв'язують, а старшин і стрільців стягають до табору в Йозефові. Водночас ректорат університету проголосив зарядження, що вписатися на університет можна буде тільки тим, що мешкають у Празі і зголосилися на поліції. Значило те, що, хто живе як жовнір у казармах, той не матиме змоги студіювати. Передомною були тільки дві дороги: іти на беззиглядне нидіння до табору, або вертатись додому. Я вибрав друге. В серпні 1921. р. трапилась добра нагода і я вернувся до Галичини. В лютім 1922. р. я вже був священиком.

Цей мій спомин далеко неповний. Чимало подробиць я пропустив через брак місця. Щоб усе точно згадати, на те треба б списати велику книгу. Та це не є ціллю могого спомину. Я хотів тільки представити важніші моменти з моїх переживань, щоб виказати, що богослови у тих великих часах приймали живу участь у подіях, для добра народу жертвували труд і життя, хоч не мали до цього обов'язку.

Кожний із нас, тодішніх богословів, має свою окрему історію з тих часів, як Лещук Осип, Калинич Теофіль, Дашо Станислав, Кабаровський Остап і десятки інших. До милих хвилин належить зустріч із ними. Тоді ми пригадуємо собі наші спільні переживання та розказуємо, кожний власні пригоди. На жаль обов'язки духовного звання дуже рідко дозволяють нам зійтись спільно і згадати про ці важкі для переживання, але зате милі для спомину часи.

Яр. Скопляк
богослов.

НАУЧНЕ ТОВАРИСТВО БОГОСЛОВІВ ДУХ. СЕМІНАРІЇ В ПЕРЕМИШЛІ.

Витворити в громадянському житті тип людини, перейнятої наскрізь християнськими засадами, що бачила б даліше, як своє дочасне, й усі свої життєві справи вирішувала б під їхнім кутом бачення — це гаряче бажання Церкви. В її вихованні незаперечна роля в кожному народі належить до духовенства, що до такого нелегкого — особливо нині — завдання мусить відповідно підготуватись. Тому й богослови — ця надія Церкви й народу — гуртуються до самовиховної й самоосвітньої праці, щоб там набути знання й досвід використати в майбутньому душпастирстві. Якась частина тих шляхетних змагань міститься вже й в історії нашого Т-ва, що незабаром кінчає п'ятнадцятий рік свого віку. Крім нього ведуть тут ще свою переважну діяльність Апостольство Молитви, Марійська Дружина, коопер. „Власна Поміч“, а від недавна й „Місійний Кружок“. Спомагати в тому напрямі й завершувати працю проводу Духовної Семінарії — являється спільною ціллю всіх тих товариств.

Тут займемося самим „Научним Товариством“.

Звичайно, цікаві б ми знати, як було під тим оглядом у передвоєнних перемиських богословів. Та короткий час — всього кількадесячній студії на IV. р. — не дозволяв їм повести тут якусь більшу акцію. Зрештою високий громадянський вишкіл переходили вони за час свого трьохлітнього перебування у львівській Дух. Семінарії, як свідчать про те імена священників із перемиської єпархії в тодішніх богословських виданнях. Аж коли в 1921 р. засновано в Перемишлі повну Дух. Семінарію — могла

теж у ній розвинулись і самоосвітня ділянка праці кандидатів дух. стану.

Користуючись головню звітовими книгами й записками з архіву т-ва, подаємо його розвиток. Його ділимо на два періоди, тобто перша частина рр. 1922. до 1927/28 і друга від 1928/29 донині. Окремо згадуємо про працю в секціях, читальню, харитативну акцію, долучуючи список усіх Виділів.

Кілька перших років існування Духовної Семінарії у Перемишлі належали до дуже важких. Інституція відчувала тоді велику недостачу всяких матеріяльних засобів¹⁾. Хоча це дуже відемно впливало на загальне наладнання життя в Семінарії, одначе не зламало справжнього ще тоді воєнного гарту повоєнних богословів.

Одним із його проявів був сильний розгін зорганізувати якось на місці самоосвітню працю і наукову самодопомогу. До здійснення цієї думки приступлено вже на самому початку акад. р. 1921/22, а 12. березня 1922. р., в неділю, відбулись таки перші засновні збори „Научного Кружка” при співучасті о. Ректора Др-а Григорія Лакоти, нинішнього Єпископа-помічника перемиського, й усіх питомців. На цих зборах вибрано першу кружкову управу й відчитано готовий уже проєкт статуту. Він, одночасно прийнятий без змін і затверджений Ректоратом, дав перші напрямні кружковій праці²⁾. Вона, сперта на твердих основах, пішла відважним кроком уперед. Зараз таки основано бібліотеку й запернумеровано сім жур-

¹⁾ Докладніше про те в статті „Двадцять літ на владичім престолі“.

²⁾ Статут цей, випрацьований між іншими Мих. Жеплинським, можна схопити в таких головних точках: 1) Керма кружка спочиває в руках Ректорату Дух. Семінарії. 2) Всяку працю й адміністрацію веде в ньому вибраний З. Збор. на один акад. р. пресідник, тобто голова, і Виділ, зложений із трьох членів — бібліотекаря, секретаря і скарбника. 3) Як ціль кружка намічено „вести й підпомагати наукову працю в богословській області“, займатися загально-літературними студіями, вироблювати й скріплювати товариське співжиття. 4) Членам, що ними можуть стати богослови Дух. Семінарії в Перемишлі, вложено як спеціальний обовязок інтенсивно дбати за поширення релігійних поглядів. Кожний із них має хоч 1¹/₄ години щодня присвятити кружковій праці. Взагалі обовязок щоденної наукової праці з обсягу богословських студій має перейти — як тут кажеться — „в кров і кість“ разом із зрозумінням „потреби католицької організації для себе й других“.

налів. За ініціативою Отця Ректора засновано музей, що вже в цьому році мав 580 чч. в десятиох відділах: рукописи, стародруки, архіви, іконографія, різьба, народний орнамент, нумізматики, металеві вироби, церковні ризи, доісторична археологія.¹⁾ Не зважаючи навіть на дійсно важкі фінансові обставини, здавалось би тоді непереможні, виступив тодішній голова з смілим проєктом якогось окремого видання. Здійснено його аж у наступному році в формі „Альманаха Українських Богословів“, виданого накладом організації Українських Богословів Львівської й Перемиської дієцезії — Львів, 1923. р. Великою поміччю в підготовці до його видання був виклад о. Ректора про систематику наукової праці. Всіх рефератів до кінця цього року було 9. Вже сама вимога тодішньої хвили насувала актуальні теми. Треба ж було спопуляризувати кружок, згуртувати в ньому якнайбільше число богословів. Тому в більшості рефератів інформовано про значення організованого життя взагалі, про статут кружка тощо. Зо стисло наукових тем оброблено „Свободу волі“, „Навчання Ісуса Христа“ і „Модернізм у світлі віри й науки кат. Церкви“.

Так перша стріча з життям була вже за кружком. Гарно розпочате діло стало імпульсом до дальшої праці в 1922/23 р. Зорганізовано тоді (в листопаді 1922. р.) „Апостолят преси“, що мав зайнятись кольпортажею католицьких українських видань. Кружок даліше підпомагає активно о. Ректор, що сам дає доповідь у 2 ч. п. н. „Катехиза й проповідь“. Замітний теж з того часу відчит на тему „Св. Йосафат на тлі унії.“ В звязку з виготовлюванням праць до Альманаха подбав Виділ про зреферування „кружковцям“ тодішнього українського правопису.

Крім ведення звичайної праці шляхом виготовлювання рефератів, звернув Виділ у найближчому акад. р. пильну увагу на практичне душпастирство, головно на пастирську медицину. За його заходами один із тодішніх пи-

¹⁾ Живіше заінтересування музеєм видно ще в 2 наступних роках; пізніше його майже цілком занедбано. Правда, зайнявся ним ще Виділ в рр. 1928/29 і 29/30, але від того часу поважнішого приросту в ньому вже нема. Під теперішню пору начисляє він 700 експонатів, упорядкованих і розміщених в одній великій залі.

томців взявся зладити з цієї ділянки, на основі найновіших джерел, свого роду підручник. По вакаціях зголосився він з частиною готової вже праці, а решту обіцяв докінчити впродовж року. Про успіхи його трудів годі тепер щось певного сказати, бо на превелику шкоду скрипт цей не зберігся ні в „Научн. Т-ві“, ні в семінарійній бібліотеці. Не менш активний був теж 1924/25 р. Самі вже наголовки відчитів, що їх за той рік нараховуємо 7, „Священик а суспільна праця“, „Галицьке відродження“, „Люрд як свідоцтво Неп. Зачаття Пр. Д. М.“, „Автокефалія в світлі католицької науки“ — багато кажуть про поважний настрій праці й про заінтересування членів кружка. Вперше тоді повів Виділ досить успішну пропаганду за членством питомців у „Рідній Школі“, щоб через те ближче познайомитися з основами національного шкільництва й ще більше, щоб тим робом допомогти самій інституції.

Та найближчі три роки проходять під знаком помітного байдужіння „кружковців“. Вправді реферати дається, як і давніше — по кілька до року, а деякі з них являються дуже цінні, н. пр. „Ідеал Христової Церкви в св. Ап. Павла“ в 3. ч., „Св. Йосафат — український Святий“ в 2. ч., „Потреба покликання до якогонебудь стану“, „Гордість а покора й любов ближнього в кандидата духовного стану“, „Держава а Церква“ — та це дослівно праця безпосереднього проводу кружка, мабуть для рятування свого престижу. Дарма, що були деякі заходи, та проте ніодному Виділові з тих літ таки не вдалось втягнути до праці загал членів. Він при своїх звітах часто мусить відкликуватись до моральних успіхів так, що його представник на заг. зборах в 1926. р. заявив тільки, що хоч „діяльність „Научного Кружка“ не була може така оживлена, як у минулому році (мова про 1925/26 р. в порівнянні з 1924/25 р.) — але не є це вина Виділу...“ Проте „Н. Кр.“ сповняв свою задачу — він був тим звеном, що лучив усі роки Дух. Семінарії й вивтворював товариського духа“.

На сьомому році існування, в 1927/28 р., кінчається перший період розвитку кружка. Попередня абсенція ширшого круга членів у кружковій роботі перейшла послідовно в комплетний майже застій. Вісімдесять членів

„Н. Кр.“ відбули цього року тільки свої заг. зб. й зложили — й то не повні — свої місячні вкладки. Позатим не занотовано ніде ніякого прояву глибшого заінтересування. Та дасть Бог, що на будуче знайдеться все ж таки щось більше — як цього року — записати в звітovu книгу т-ва: півтора сторінки, протокол із згаданих вище зборів. Сам тодішній голова отверто признав, що Виділ виявив таки замало ініціативи. — Глибших причин такого „паперового“ існування кружка годі дошукатись у тодішніх записках. Вправді як оправдання можна деколи зустрінути відклик до „браку часу“, чи „таких обставин“, та взявши під увагу дуже прихильне наставлення Ректорату до такої праці богословів і вимоги статуту, якнайбільше достосовані й до загальних заінтересувань богословів і спеціально до спільного семінарійного життя, виходить воно трохи несерйозне. Навпаки — саме тодішній момент домагався від питомців використати всі можливі засоби до найсоліднішої підготовки до життя, не занедбуючи й такого чинника, як спільна організаційна праця в своєму товаристві.

II.

Нові основи під дальше існування і розвій кружка кинув 1928/29 рік і то передовсім завдяки заходам енергійного й підприємчивого голови, Ю. Кікти. Він, загрітий кінцевим словом приявного на зборах о. Ректора Дра Василя Пинила, відразу взявся до правильного налаштування організаційного життя, спертого на якнайстислішій співпраці Виділу з загалом членів. Перш за все повернено внутрішню стійність, так поважно захитану в трьох останніх роках, знайдено нові засоби й способи праці.

Хоч дотеперішня добра традиція виявилась великою підмогою, проте нову розбудову кружка приходилось починати майже ab ovo. Зараз приступив новий Виділ до уложення статуту, відповіднішого його плянам.¹⁾ Він

¹⁾ Його виготовлювано майже цілий біжучий діловий рік. Діяльність в кружку спиралась іще трохи на старому статуті, хоч і навязувано її вже до вимог проекту, що його тимчасом складено. Можна догадуватись, що його випрацювали Кікта Юрій, Др Кабарівський Денис, Тимяк Сидір, Терлецький Михайло й Музичак Микола. Статут

розвиток т-ва зробив інтересом загалу богословів і перевів нову організацію, витиснувши не завжди щасливу, як це виказала дотеперішня практика, майже приватну ініціативу провідника. Відтепер сходи́ни Виділу відбуваються принаймні раз у місяць, а члени Т-ва в тому самому часі сходяться й кілька разів, чи то для вислухання рефератів, що по них звичайно вивязуються живі дискусії, чи для полаго́дження важніших справ.¹⁾ Багато оживлення в діяльність Т-ва внесла окремо урухонлена в березні 1929. р. читальня. До неї передплачено поважну скількість католицьких українських, польських і німецьких часописів і журналів. Коли взяти під увагу незаступне вже прямо нині значення друкованого слова в житті людини взагалі, зокрема ж у кристалізації її світогляду — то це треба назвати найбільшим успіхом тодішнього Виділу. Йому теж дуже дорога була протиалькогольна ідея, та сама, що її зродило, виплекало й перше зачало пропагувати наше українське католицьке духовенство й та ж сама, що в такій великій мірі перевела моральне уздоровлення й загальне протверезіння нашого народу

цей, прийнятий на надзв. заг. зб. з дня 5. липня 1929. р., дав багато нових спроможностей праці, а в порівнянні з давнішим є безперечним поступом. Автім він і тепер уже домагається деяких нових доповнень так під оглядом ідеологічним, як і юридичним. В ньому підібрано для кружка відповіднішу назву: Научне Товариство богословів Української Духовної Семінарії в Перемишлі.

Була теж дуже влучна думка, а навіть і ухвала зборів, дати цілому Т-ву ще може найвідповіднішу назву: Читальня ім. Єпископа Івана Снігурського — але її не введено в життя. Ціллю Т-ва назначено: 1) підпомагати й плекати богословські й помічні науки, 2) допомагати членам і гуртувати тих, що займаються науковою працею, 3) *Католицьку Акцію*, 4) студії над українською історією та літературою, 5) здобувати практичне формування і вишколення, потрібне в душпастирстві й культ.-освітній праці. Крім бібліотеки передбачує статут удержування *читальні* й архіву. Безпосередній провід у Т-ві належить до Виділу, вибраного на один акад. рік, затвердженого Ректоратом. Виділ творить 6 членів (в тім і голова), 3 заступників (в практиці вибирається стало 2), до нього входять теж провідники поодиноких секцій. Разом із Виділом вибирається і Провірну Комісію. Велике значення для „Н. Т-ва“ мало передбачене статутом творення спеціальних секцій, що перебрали на себе головний тягар праці. Таким чином відтяжений Виділ може подбати про більшу пляновість і точніше загальне керівництво.

¹⁾ Дальша практика усталила такі сходи́ни на кожную неділю і свято.

на західньо-українському ґрунті. Вправді вже й перед тим у загалу питомців було здорове абстинентське наставлення, але щойно в січні 1929. р. формально повстав „Кружок Абстинентів“, що в ньому прихильники цього руху могли поглибити своє знання з цієї ділянки й спільно практикувати його кличі. В травні ц. р. Виділ „Н. Т-ва“ дав почин до створення кредитової кооперативи й вже на початку наступного акад. р. відбулися її перші заг. збори. В наступному році вже цілу діяльність „Н. Т-ва“ сперто на новому статуті. Вона загально може менш екстенсивна — зате більш закріплюється й поглиблюється минулорічні здобутки. Щоб Виділ міг тому присвятити ще більше часу — творить тимчасову „Наукову комісію“ з обов'язком дбати про відповідні відчити, пляново укладати теми, підшукувати матеріяли, прелегентів. Великою журбою Виділу був існуючий „Апостолят преси“. Вправді він з одного боку причинився до спопуляризування українсько-католицьких видань, та з другого боку не завжди точно виконував свої грошеві зобов'язання. З тієї причини Апостолят зліквідовано й то тим більше, що „Н. Т-во“ ніколи, ще й до нині — тим більше тоді — не переживало своєї фінансової „проспериті“. Того року в члени Т-ва вписуються усі без винятку питомці й це лишилося в звичаї досьогодні.

Рік 1930/31 приніс дальший розвій Т-ва. Спершу цілу працю виконувало — як звичайно дотепер — саме „Н. Т-во“. Та вже від грудня почав Виділ згідно з вимогами нового статуту покликувати до життя окремі секції, з обсягом ділання, що його назначено у правильниках. Таких секцій повстало чотири: протиалькогольна, українознавства, суспільного питання й студентів — богословів.¹⁾ Це дуже позитивно підпомогло загальні змагання Т-ва — число самих рефератів відразу підскочило на 24. До бібліотеки придбано більшу скількість книжок, між іншими видання Видавн. „Червоної Калини“, що його товариство стало тоді членом. — Хоча згаданий рік під організаційним оглядом сміло можна зачислити до щасливіших, та в цьому розгоні, що його взяв тодішній Виділ, не помічено, що загальний напрям праці перейшов у дечому рамці статуту. На щастя само „Н. Т-во“ зараз у тому зорієнтувалось

¹⁾ Про них окремо.

і вже на початку наступного акад. року Виділ, по нараді з Отцем Ректором прал. Гмитрасевичем Володимиром, порішив „праці „Научного Товариства“ надати характер більше богословський та давати більше рефератів на релігійні теми“. В звязку з тим розв'язав Видів „Секцію студентів-богословів“, а оснував нову „Богословську Секцію“, що мала займатись зокрема унійними справами. Обзнайомлення з поступом св. Зеднання — цієї найближчої й найбільш живучої ідеї нашої Церкви — тим більш було актуальне, що Виділ саме виготовлював інформацію про його стан на українських землях для богословів з Любляни, членів тамошнього Т-ва ім. св. Кирила і Методія. В тому році Т-во уладило низку виховних імпрез-академій. Вперше по довшій перерві влаштовано величаву академію в честь св. Свщ. Йосафата, відповідно вшановано пам'ять листопадового зриву, окрема академія була в пам'ять 22. І. 1919. р., а з нагоди бою під Крутами відбулись сходи з ширшою програмою.¹⁾

З великим відчуттям потреб семінарійної спільноти перевів працю в „Н. Т-ві“ Виділ на р. 1932/33 під проводом Куманяка Павла. Для підручного вжитку в культ-освітній роботі відбив Виділ на гектографічній плиті 10 дуже цікавих відчитів (пр. „Божество І. Христа“ — Лякордера, „Людство в обіймах алкоголю“, Сучасне українське шкільництво“, „Шашкевичівські часи“, „Соціалізм як релігія“.) Всіх примірників відбито 484 на 6.382 сторінках. Кошти цього видання виносили 129.90 зл.

¹⁾ Свят-Йосафатові урочистості-академії відбуваються від того часу традиційно рік-річно, звичайно дуже величаво. Найкраща дотепер під кожним оглядом була дня 26. XI. 1934. р., що лучилась з привітанням Апостольського Візитатора, о. І. Гудечека. Ті свята є наймаркантнішим зовнішнім виявом глибокої пошани до Особи найбільшого українського Святого — вони запалюють до Діла, що за Нього Він зложив свою нетлінну жертву. Їм треба признати незаперечне значення у формуванні духового обличчя перемиської Дух. Семінарії. Що до решти імпрез — то з нагоди 1. XI. улажується звичайно щороку академію; зате одного року більш урочисто відбувається 22. І., а другого пам'ять річниці бою під Крутами, на переміну. Коротка віддаль між тими двома датами не дає змоги перевести відповідну підготовку до обох. Згадати б ще, що від 1932/33 р. улажується що року т. зв. „вечір сміху“. Вони мають уже свою славу. Найвище дотепер так під оглядом організаційним, як і артистичним поставлено цей вечір у 1936. р.

Вже за цей час кількалітнього існування Н. Т-во виробило собі досить велику популярність і значний моральний вплив. Доказом цього хочби й те, що на його заклик у дні 22. І. 1933. р. всі богослови перестають курити до кінця акад. року. — Щоб зорієнтуватись у праці богословів на місцях — перевів Виділ по фєріях її

Хор богословів — у середині диригент Всеч. о. проф. Я. Лазор.

статистику й вона закріпилась у таких числах: на всіх 95 питомців (II—IV рр.) активних було 63; вони дали 115 відчитів і 60 інших імпрез, оснували 2 кружки „Рідної Школи“, 1 чит. „Просвіти“, 1 круж. „Відродження“ і 2 бібліотеки. Зокрема згадати б про богословів жовківської округи, що крім рефератів власними силами влаштували в Стронятині академію з нагоди Ювілейного Року, 1900-ліття Христової смерті, що в її програму входила теж вистава „Неон“. — Шкода тільки, що таких статистик не списувано ні перед тим, ні вже потім.

Дуже позитивно в історії т-ва записався рік 1933/34. В ньому відразу запанувала правдива атмосфера серйозності: зірвано з питомим досі експериментуванням. Виділ дуже мудро й життєво, без мертвецької рутини, придержувався вироблених дотеперішньою практикою організаційних зразків. Заведено лад у бібліотеці Т-ва,¹⁾

¹⁾ Для підручного вжитку богословів є у Семінарії дві бібліотеки: загально-семінарійна й „Научного Товариства“. Перша з них є головню науково-богословського характеру й під теперішню пору має

а в усіх рефератах, — їх тоді було 34 — звертали прелегенти увагу на солідність і практичність.

Та все ж таки в звязку з частими імпрезами сильно давався відчутти брак стислішого згуртування симпатиків мистецтва. Тому бажав зарадити Виділ у найближчому році і зачав робити відповідні заходи, щоб при „Н. Т-ві“ заснувати музичний і драматичний гурток. Ректорат до тієї справи поставився прихильно й покликана в жовтні 1934. р. комісія мала урухомити покищо драматичний гурток. Правда, через перепони чисто технічного характеру, думки тієї того року не зреалізовано. Але справи не приспано і вже наступний рік приніс їй щасливу розв'язку: тридцятого дня вересня 1935. р. рішив Виділ „дати одну-дві вистави на власній сцені, що про неї треба щойно постаратись“, а вже впродовж нецілих двох місяців була готова переносна сцена. Прем'єрою семінарійного „театру“ була ораторія І. Я. Луцика „Вифлеємська Ніч“, що її відіграли 8. січня 1936. р. Виділ на цей рік, бажаючи якнайбільше йти на зустріч потребам товаришів, оснував при т-ві автономний „Видавничий Гурток“, що нині розпоряджає власним циклостилем і видав кілька скриптів¹⁾. Зате цілком новим у нас,

2.850 чч. (коло 4.000 томів), до того ще дві великі шахви публіцистики, поки що невпорядкованої. Найповажніше репрезентовані біблійні студії — кілька комплетів св. Письма, коментарі тощо — аскетика й проповідництво — головню німецьке, середню позичає у ній 95–100 % богословів, на одного випадає 15 прочитаних книжок. — Друга характеру більш белетристичного, основана зараз у першому році існування „Н. Кр.“ й тоді числила 28 чч. Вона щороку наростала, так, що в р. 1931|32 мала вже 1184 чч. В 1933. р. треба було її впорядкувати, що й зробила спеціально на те вибрана комісія. Деякі книжки усунула, решту посортувала за відділами, зложила головний каталог і окремі каталоги для кожного відділу. Тепер у бібліотеці число порядкове 839, користує з неї середню 85% членів, що читають річно середню по 12 книжок. Тепер більше звертається увагу на опрау книжок.

¹⁾ Думка про заложення такого гуртка не була нова: її подибуємо вже в перших роках існування „Н. Кр.“, та здійснення її завжди відкладалось. Оснований гурток має за завдання пляново й практично видавати скрипти, проповіді, реферати тощо. Провід його складається з адміністратора й 3 членів і є відвічальний за свою роботу перед „Н. Т-вом“. Гурток у своїй праці керується правильником, що його прийняли Заг. Зб. на р. акад. 1936|37, а затвердив Ректорат.

як і взагалі на західньо-українському ґрунті, починаю було оснування в червні 1936. р. „Місійного Кружка“ як підбудови „Священничого Місійного Союзу“. Підготовку до того перевела „Богословська Секція“, що дала на цю тему цикл рефератів. До безпосереднього його заснування найбільше причинився місторектор О. Др Голинський Володимир своїм рефератом п. н. „Не оставимо позаду“. В першій його частині розвинув ідею

Орхестра богословів.

і мотиви місійного співділання, а в другій ч. зачеркнув його форми в пристосуванні до наших обставин. По дискусії на другій частині реферату вибрано першу управу нового т-ва, що вже зачала свою працю. В тому році приступлено теж до видання й того Альманаха, що має бути показником змагань перемиських богословів.

Секції.

Як уже вище згадано, майже ціла ідеологічна й культ-освітня робота „Н. Т-ва“ від кількох уже літ зосередилась у секціях. Тепер таких секцій є чотири: богословська, суспільного питання, українознавства й протиалькогольна. У проводі кожної секції стоїть секційна Рада, що складається з провідника й 2 членів. Один з них є секретарем і веде діловодство своєї секції. Провідник, вибраний від 1933. р. на Заг. Зб. „Н. Т-ва“, має дбати про пляновість праці й відповідну скількість відчитів

у секції.¹⁾ Його завдання теж виробляти почуття точності і карности в членів своєї секції. Загально про секції говориться в III. розд. §§ 14—19 статуту т-ва, крім того три секції мають уже свої окремі правильники.

Перейдемо кожну секцію зосібна в порядку, як вони повставали.

1) „Протналькогольна й протнікотинна Секція“. Поважніші заходи в тому напрямі пороблено в 1928/29 р. і дня 4. I. 1929. р. засновано „Кружок Абстинентів“. Головою його був Федунь Степан. Та кружок проіснував недовго. З невідомих ближче причин його діяльність припинено. Щойно 21. XII. 1930. р. створено названу в горі секцію — як першу при „Н. Т-ві“. Провід її випрацював негайно секційний правильник, а доданий в 1933/34 р. уступ: „Всі члени секції жертвують всі свої труди в боротьбі з нікотиною і алькоголем Н. Серцю Христовому, щоб у цей спосіб винагородити Йому ці всі кривди, що їх нанесли Йому через вживання тих отруй головно українські священики та народ, а рівнож і всі інші люди“ — став новою спонукою, щоб виконати зложені приречення, і створив сильну підставу під дальший розвій секції. Членів у „Кр. Абст.“ було 17, а в секції в 1930. р. — 24, 1931 — 37, 1932—41, 1933 — 65, 1934 — 66, 1935/36—72. Секція з своєї ділянки дає реферати й для своїх членів і для всіх членів т-ва, уладжує анкети, протналькогольні й протнікотинні тижні; в 1935/36 р. влаштувала дуже вдатну образцеву виставу.

2) „Секція українознавства“. Дня 10. I. 1931. р. ухвалив Виділ створити секцію українознавства й того ж таки дня на вечірній рекреації відбулися перші її конституюючі сходи. З її правильника знаємо, що ціллю її виховувати своїх членів у історично-традиційнім дусі, обзнайомлюючи докладно з: а) історією України — головно новіших часів, б) географією українських земель і в) українською літературою — передовсім післявоєнною. Це досягається через: а) реферати, розвідки тощо, б) влаштовування відповідних традиційних імпрез, в) поширення через бібліотеку й читальню відповідної лектури. На протязі свого існування дала секція 39 рефе-

¹⁾ Про реферати загальні — для всіх членів т-ва старається сам голова т-ва.

ратів і 16 імпрез (пр. Дні „Просвіти“, 22. I. 1919. р., Крути й інші). В 1933/34 р. постаралась Секційна Рада про кілька побутових регіональних рефератів, як про Волинь, Лемківщину, Бойківщину, Ярославщину й т. п. В 1935/36 реферати йшли циклами: 1) література України, 2) історія України, 3) просвіта-шкільництво, 4) економіка українських земель. Під теперішню пору у секції є 81 членів.

3) „Секція суспільного питання“ мала перші свої організаційні сходи 9. III. 1931. р. Хоча досі не має ще свого правильного, що очеркував би її ціль і обсяг діяння, але з різних місць звітної книги т-ва, самої секції та з напряду дотеперішньої її праці можна зробити висновок, що її завданням познайомлювати з проблемами суспільного й економічного життя, головну увагу звертати на католицьку соціологію, подавати всесторонню критику всяких ідеологій і партій і виготовляти пресові звіти з біжучих політичних подій. До 1932/33 р. включно провід секції сам кооптував собі членів; в наступнім році заведено звичайний добровільний впис, що зрештою практикується у всіх інших секціях. В 1935/36 членів було 48. За час шостилітнього свого існування дала секція 43 відчити.

4). „Богословська Секція“. Двадцять четвертого дня листопада 1931. р. Виділ уперше підняв ініціативу створити секцію що „занималася б виключно релігійними справами, слідила б за ходом Унії на півн.-укр. землях, уладжувала б імпрези-академії в честь святих і реферати на богословські теми“. Під назвою „богословської“ почала вона існувати від дня 29. XI. 1931.¹⁾ В 1932. р. зредаговано правильник — головним його автором був Гриник Микола — й у ньому на покровителя секції вибрано св. Свщ. Йосафата. Члени її через культ Н. С. Христового мають особливішим способом дбати про поступ у святості, а під проводом Св. Йосафата ставати апостолами Унії й набирати апологетичного знання. До тієї цілі витривало змагає ціла кожнорічна діяльність секції. Характер її відчитів, що їх дотепер було 27,

¹⁾ Названа секція не має нічого спільного з założеною в травні 1931. р. „Секцією студентів-богословів“, що її зліквідовано зараз на початку наступного акад. року.

визначно апологетичний і унійний. В р. 1935/6 головню відчитами тієї секції викликано живе заінтересування справою помочи місіям між поганами. Секція має 86 членів.

Читальня.

Окрему читальню удержує т-во від березня 1929. р. До того часу була вона злучена з бібліотекою. Своє

У читальні „Научного Товариства Богословів“.

комплетне діловодство й всяку евіденцію веде від 1931. р. Цим займається господар читальні. За тих п'ятнадцять літ читальня (бібліотека) мала або має крім інших і такі часописи й журнали: „Перем. Єпарх. Відомости“, „Богословія“, „Добрий Пастир“, „Сівач“, „Місіонар“, „Миссійний Вістник“ (Ужгород), „Нива“, „Поступ“, „Католицька Акція“, „Католицький Провід“, „Християнин“, „Дзвони“, „Літопись Бойківщини“, „Рідна Школа“, „Життя і Знання“, „Літопис Черв. Калини“, „Господ.-Коопер. Часопис“, „Рідна Мова“, „Відродження“, „Бескид“, „Український Бескид“, „Нова Зоря“, „Правда“, „Theol. Prakt. Quartalschrift“, „Schönere Zukunft“, „Korrespondenz“, „Labore-

mus" (ed.germ.), „Crociata Missionaria“, „Museum“, „Przegląd powszechny“, „Ruch filozoficzny“, „Ruch katolicki“, „Przewodnik społeczny“, „Prąd“, „Wiadomości katolickie“ „Homo Dei“, „Misje katolickie“, „Prawda katolicka“, Trzeźwość“, — разом усіх назв нараховуємо 55. Крім того щорічно купується 3—5 укр. календарів і статистичні річники Укр. Екон. Бюра. Річно видає „Н. Т-во“ на читальню коло 160 зл., а деякі журнали дістає з Ректорату.¹⁾

Врешті згадати б, що не чужа була „Н. Т-ву“ й харитативна акція. Євангельське „милосердую о народі“ і в ньому знайшло свій відзвук. На добродійні цілі зложили загально його члени 8.125 мкп. і 1.642.09 зл. Львіну частину тих грошей, призбираних чи то в формі добровільних складок, чи з нагоди імянин — передано на потреби „Рідної Школи“, а на решту складаються: дар „Просвіти“, датки на голодуючих гуцулів, голодуючу Яворівщину, на безробітних у Перемишлі, на будову церкви на Засянні в Перемишлі, Петрів гріш, допомога інвалідам і т.п.

Ось жмут фактів і точніших даних, призбираних з історії першого п'ятнадцятиліття „Научного Товариства“ — деколи відірваних, без глибшого органічного звязку. Це доказувало б, що цей нарис не охоплює цілої діяльності т-ва й цього теж не мали ми на думці. Подати, чим займаються богослови попри свої станові заняття, як використовують свої вільні хвили, як вироблювався їхній світогляд і як при тім виростало й усовершувалось саме Т-во, ось що було метою цих рядків. Осуд і критичну аналізу залишаємо кому іншому. Саме Т-во повстало з ініціативи самих таки богословів з відчуття місцевих потреб для помочі у вихованні й виобразуванні кандидатів духовного стану чинникам, що ведуть Духовну Семінарію. Члени Т-ва на протязі цілого його існування обробили в Семінарії 214 тем з різних ділянок і влаштували приблизно 40 всякого роду імпрез. Під їхнім впливом сильно скріплялась свідомість спільних змагань, творилась одна думка, одні бажання й почування, що перетворювались у благословенний чин вже на широкій

¹⁾ Якщо б ішло про джерела доходів „Н. Т-ва“ — то найважливіші є членські вкладки, одноразовий даток на бібліотеку, відповідний відсоток зиску з коопер. „Власна Поміч“, а в надзвичайних випадках заряджується складки.

ниві душпастирської й громадянської праці. Згадати б тільки, що щорічні Свят-Йосафатові академії переступили вже мури Семінарії і нині цілому нашому народові голосять славу цього Святого й щораз більше вкорінюють Його культ, а з ним і Його ідеї й по найдальших закутках перемиської дієцезії. Діяльність „Н. Т-ва“ непомітно й несхопно впливала на загальний настрій його членів, що його вислідом неспростованими шляхами людської психіки наступає і загальне піднесення духового рівня. Обяв більшого індивідуального організаційного вироблення й вже природної активності, що його стрічалось на тому терені — був для загалу теж немалим товчком до праці над собою.

Якщо духовні практики й філософічні й теологічні студії — та властива основа семінарійного життя — мають викресати в серцях богословів пориви в сферу високого християнського ідеалізму й наставити їх до життя по засадам віри й християнської етики, то „Н. Т-во“ можна назвати горнилом у виконанні в них гарту до праці, щоб нашу суспільність поставити на тривких основах християнського, католицького світосприймання. І воно немало причиняється до виховання душпастирів-провідників, чутких і на найінтимніші дрижання нинішньої душі, так дуже спрагненої любови й правди. Читальня, бібліотека й праця в секціях сильно закріплюють і національну свідомість, а коли взяти на увагу національно не досить свідомі наші західні окраїни — не рідко трапляється, що тут вона вперше прокидається, щоб загоріти незгасним уже полум'ям. Так поширення свого світогляду, громадянське вироблення і солідна підготовка до організаційної праці на місцях уже як душпастирів — були й лишаються ціллю тієї організації питомців тут, у мурах Духовної Семінарії.

Безперечно, дотеперішні осяги не дають ще їй претенсій на якісь великі вклади в скарбницю релігійних чи національних цінностей. Цього „Н. Т-во“ вповні свідоме. Се ж ще й за короткий час на більші успіхи. Але з другого боку воно щиро працює в своєму крузі по своїх силах і своїй спроможності. „Одним словом — як читаємо в однім звіті з цілорічної діяльності Т-ва — співпрацює воно з О.О. Настоятелями над вихованням

правдивих, католицьких, модерних священників, свідомих свого великого завдання, а відповідальних за його виконання перед Богом і цілою українською Нацією“.

Не від речі буде теж подати склад Виділів „Н. Кружка“ чи „Н. Т-ва“. В перших вісьмох роках управа Кружка складалась по вимогах тодішнього статуту з чотирьох членів, а коли зовсім уведено в життя новий статут у 1929/30 р., складається вже повні Виділи, що до них входять і провідники всіх секцій.

1922. р.

голова Семчук Степан
бібл. Граб Микола
секр. Жеплинський Михайло
скарб. Петрашкевич Осип

1922/23

Жеплинський Михайло
Семчук Степан
Огородник Микола
Петрашкевич Осип

1923/24

гол. Жеплинський Михайло
бібл. Масляник Франц
секр. Гірний Василь
скарб. Ступак Дмитро

1924/25

Гузіль Михайло
Масляник Франц
Мазяр Степан
Проць Михайло

1925/26

гол. Ядловський Степан
бібл. Масляник Франц
секр. Лах Павло
скарб. Мартинюк Ярослав

1926/27

Топорівський Микола
Дримала Степан
Стахняк Осип
Заяць Михайло

1927/28

гол. Заяць Михайло
бібл. Кусьо Михайло
секр. Крупський Степан
скарб. Худик Володимир

1928/29

Кікта Юрій
Салаш Михайло
Білик Микола
Стародуб Роман

1929/30

гол. Кікта Юрій
мг. Пачковський Василь
секр. Гриник Василь
скарб. Рудяк Василь
госп. Голойда Іван
бібл. Терлецький Михайло

заступ. Гарасим Ярослав
Долганик Дмитро
пров. ком. Др Кабаровський Йосаф.
Дутка Іван
Прокопець Осип

1930/31

гол. Музичак Микола
 мп. Яців Нестор (від 1. X. 1931. гол.)
 секр. Кривенко Остап
 скарб. Костишин Володимир
 госп. Гаврилишин Андрій
 бібл. Качмар Осип
 заступ. Павлик Роман
 Мисак Григорій
 пров. ком. Дутка Іван
 Веселий Володимир
 Демчук Микола
 пров. „Секц. протиал.“ Грегорович
 Володимир
 пров. „Сек. українозн.“ Веселий
 Володимир
 пров. „Сек. Сусп. пит.“ Гнат Дмитро

1931/32

Кузьмич Нестор
 Яців Нестор
 Гнат Дмитро
 Кузьмінський Маріян
 Веселий Олександр
 Куманяк Павло
 Іваницький Мирослав
 Яхимович Осип
 Білинський Петро
 Базарко Іван
 Лісикевич Юліян
 Худьос Осип
 Веселий Володимир
 пров. „Секц. Богос.“ Павлик Ром.

1932/33

гол. Куманяк Павло
 мп. Прокопів Володимир
 секрет. Марків Теодор
 скарб. Посіко Семен
 госп. Лопадчак Іван
 бібл. Шуляка Северин
 заступ. Мацюк Микола (від 21. X. мп.)
 Станько Йосафат (від 21. X.
 член пров. ком.)
 пров. ком. Салагуб Теодор
 Вандерер Володимир
 Слюсарчик Адам
 пров. „Сек. Богос.“ Злупко Василь
 „ „С. сусп. пит.“ Яхимович
 Осип
 „ „С. українозн.“ Шевчук
 Михайло
 „ „С. протиаль.“ Худьос Осип

1933/34

Яхимович Осип
 Посіко Семен
 Лопадчак Іван
 Скопляк Ярослав
 Гнатюк Іван
 Тріль Михайло
 Шуляка Северин
 Гардибала Петро
 Голінка Олекса
 Ортинський Юліян
 Кульчицький Остап
 Гриник Микола
 Сокіл Клим (від лист.)
 Посіко Семен
 Лопадчак Іван
 Шуляка Северин

1934/35

гол. Степків Олекса
 мп. Климчак Михайло
 секр. Жук Степан
 скарб. Тетерка Іван
 господ. Яворський Степан
 бібл. Ревть Микола
 заст. Скопляк Ярослав, Гнатюк Ів.

пров. к. Малиняк Адріян, Танчук
 Дмитро, Ференц Михайло
 пров. „С. Богосл.“ Танчук Дмитро
 „ „С. сусп. пит.“ Скопляк Ярос.
 „ „С. українозн.“ Гнатюк Іван
 „ „С. протиаль.“ Зеленьяк Петро

Виділ „Научного Т-ва Богословів“ в акад. р. 1935/36.

Сидять з ліва: Малиняк Адрія́н, Танчук Дмитро (пров. ком.), Спринський Степан (гол.), Скопляк Ярослав (секр.), Зеленьак Петро. Стоять з ліва: Тетерка Іван (С. укр.), Яворський Степан (С. сусп.), Ференц Михайло (бібл.), Легуцький Іван (госп.), Матичак Михайло, Луцишин Степан (скарб.), Ревть Микола (Сек. бог.), Лопушинський Теодор (С. протиаль.), Стахурський Степан (пров. ком.).

1936/37

гол. Тетерка Іван
мг. Брицький Павло
секр. Ференц Михайло
скарб. Курчак Микола
господ. Луцишин Степан
бібл. Фриз Микола

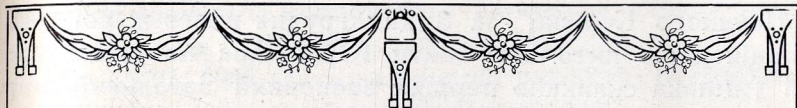
заступ. Легуцький Іван
Мацьків Володимир

пров. ком. Яворський Степан
Ревть Микола
Матичак Михайло
пров. „С. Богосл.“ Тритяк Роман
„ „С. сусп. пит. Кіцай Роман
„ „С. українозн.“ Брицький Павло
„ „С. протиаль.“ Бак Микола
адм. „Вид. Гуртка“ Юськевич Володимир.

У склад першої управи „Місійного Кружка“, що тепер веде вже свою діяльність окремо від „Н. Т-ва“, входять:

Гнатюк Іван — провідник
Ревть Микола — скарбник
Татомир Олександр — секретар.

Яворський Степан, богослов.

„Власна Поміч“ — кооператива українських богословів у Перемишлі.

Потреби вчать підприємливості, піддають способи, як їм зарадити. Ту життєву мудрість можна прикласти й до етапів заінтересування богословів нашої Духовної Семінарії економічними справами. Майже рівночасно з оснуванням „Научного Кружка“, один із тодішніх студентів св. Богословія, Петрашкевич Осип, заложив крамницю приватного характеру й вів її сам до 1924. р. Було в ній канцелярійне приладдя й інші дрібні товари. Така крамниця проіснувала з деякими перервами аж до 1928/29 р. і тоді вів її Кікта Юрій. Очевидно, крамничка такого характеру мала дуже обмежений круг діяння. Поза постачанням товарів підручного вжитку, не могла вона мати ні глибшого виховного значення, ні дати дійсної матеріальної помочі студіюючим питомцям. А саме душпастирство, що до нього питомці Духовної Семінарії приготовляються, дуже складне й широке. Священик-душпастир помагає своїм вірним досягнути не лиш вічне життя, але також добувати їм „хліб насущний“, надто сьогодні, коли цілий світ прямо стогне під важким тягарем господарської скрути. Попри те нині терезку дочасної долі одиниць і народів переважає таки гріш. І наш нарід після жахливого воєнного лихоліття кинувся відбудовувати своє національне господарство — на згарищах заводив свої нові гаразди. Як скрізь, так і тут діється це великим вкладом праці нашого духовенства.

І на такому ґрунті власної вигоди й запізнання з засобами помочі меншому братові — зродилась ідея нашої кооперативи в Духовній Семінарії. Публично перший раз у нашій Семінарії виринула думка про кооперативу дня 19/V 1929. р. підчас дискусії після одного реферату

„Научного Кружка“, а 8. дня грудня цього ж року, за ініціативою питомців: Кікти Юрія, Дра Кабарівського й Тимняка скликано перший засновний Загальний Збір кооперативи, що на ньому прийнято статут новозаснованої кооперативи. Мета кооперативи, як сказано в статуті, така :

- 1) вести крамницю в обсягу потреб питомців,
- 2) приймати грошові вкладки,
- 3) уділювати кредитів у формі скриптових позичок,
- 4) подавати своїм членам відомості про ведення кооп.
- 5) улаштовувати лекції, виклади та курси з обсягу кооперації для поширення кооперативних ідей та ідеї ощадности.

Кооператива розпочала свою діяльність 10. дня грудня 1929. р. готівкою 147·51 зл., а вже перший діловий рік закінчила загальним оборотом у сумі 12,467·79 зл. Згідно со статутом кооператива веде свою діяльність у трьох напрямках: 1) торговельному,

2) кредитовому і

3) кооперативного виховання.

Для переведення торговельної діяльності торгує кооператива споживними й галянтерійними товарами, канцелярійним приладдям, книжками й т. ін. До 16. дня червня 1933. р. торгували ще трафікальними товарами, але згаданого дня Заг. Збір вирішив, що з цього часу коопер. не сміє торгувати згаданим товаром. Товари куповано в українських кооперативних установах та приватних фірмах, хіба що деякого товару не можна було дістати в українських фірмах. Точно пильнували всі впроваджувати в життя клич „Свій до свого“.

Крім торговельної діяльності кооператива веде ще кредитову та має досить добре розвинений окремий відділ, що приймає вкладки й дає позички своїм членам. В початках кооператива не могла розвинути як слід у цьому напрямі відповідної діяльності через брак фондів. Зчасом однак при значній допомозі Преосвященного Кир Йосафата та Впр. Отців Професорів (головно о. Мітр. Дра Пинила) кредитовий відділ гарно розвинувся і вже при кінці ділового року 1935/36 було на позичках 4.475·07 зл. Найвища сума позички виносила за вище згаданий звітний рік 177 зл. Крім приймання й уділювання

позичок провадить кооператива ще акцію дрібних ощадностей, що їх у 1935/36 р. зібрала 346·55 зл.

Дня 15/VI. 1936 (дата замкнення рахунків) матеріальні засоби кооперативи представляються так:

Власних капіталів виказує кооператива:

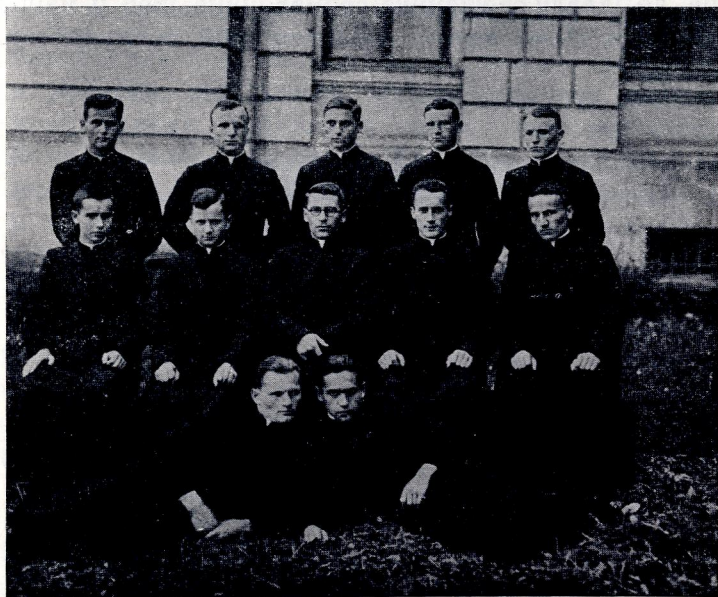
1) на уділах	134·50 зл.
2) на резерв. фондах	3.900·69 „
3) на білянсовому зиску	356·15 „

Разом . 4.391·34 зл.

чужих капіталів в сумі . 460— „

цілий оборотовий капітал . 4.851·34 зл.

З кінцем 1935/36 ділового року кооператива числила 138 членів. Висота уділу виносить 1 зл. Рік-річно Загальний Збір приділює чистий зиск у більшості до резервового

Виділ коопер. „Власна Поміч“ українських богословів у Перемишлі (акад. рік 1935/36).

фонду, щоб кооперативу оперти на міцних основах. Частину чистого зиску призначається завсіді на потреби „Научного Товариства“, а решту на загально-національні та добродійні цілі, як Рідну Школу, Інвалідів, будову

церкви на Засянні в Перемишлі, голодуючих українців, місії між поганами й ін. Щоб піднести теоретичне й практичне знання з обсягу кооперації, передплачує кооператива кооперативні часописи та купує книжки, що тракують про кооперативні справи. Відчитів з обсягу теорії кооперації сама кооператива дотепер не влаштовувала, бо функцію цю перейняла на себе Секція суспільного питання при „Научному Т-ві”. Щоб практично підготувати своїх членів до кооперативної праці на місцях, зорганізувала кооператива в діловому році 1935/36 кооперативний курс з обсягу організації, ведення кооператив і книговодства.

І вже з цього коротенького звіту про діяльність нашої „Власної Помічі” наглядно бачимо, що вже тут, за студентських часів, пильнує кооператива наблизити своїх членів до ідеалу священика-громадянина, щоб у майбутньому вони гідно могли сповнити свій громадянський обов'язок.

о. Др Володимир Голинський.

ВОЛОДИМИР СОЛОВЕВ — Великий Уніят.

„Caeterum censeo: Primum et ante omnia Ecclesiae unitas instauranda, ignis fovendus in gremio sponsae Christi“.

(В. Соловєв: *Листи, т. II. ст. 118.*)

Привернення церковної одности, викорінення нещасного роздору, що цілими віками розточує заплутані в ньому народи, займало й займає уми визначніших синів св. Церкви. Зокрема ж Христові Намісники ідею з'єдинення піддержували, нею дорожили та заєдно вважали за одне з чільніших завдань свого верховного пастирського Уряду.

Святіший Отець Папа Пії XI. не тільки не відступає від практики своїх, світлої пам'яті, попередників у справ унійній, але надає їй нового розгону та скеровує на нові шляхи. Бачучи, що в Христовім апостоляті найуспішніше і самотньо тривало між даним народом працюють того ж таки народу сини, діло тубільних апостолів видвигнув Він як умовину успішности праці та тривалости її успіхів.

Друге, що теперішній Святіший Отець блискуче розвинув та що Його серцю окремо дороге, це апостолять світських людей під проводом церковної Єпархії в напрямі, притаманнім Церкві.

Саме ці дві ідеї, місцевого апостола і світського справджуються на могутній постаті, чи не найбільшого мислителя, що його видало чисельне плем'я Слов'ян, Володимира Сергієвича Соловєва.

Хай отже той нарис життя й творчости Соловєва

буде насвітленням згаданих ідей, так дуже цінених Його Святістю Пієм ХІ. у вісімдесяті роковини Його життя.

* * *

Походження й молодий вік В. Соловєва.

В. Соловєв прийшов на світ 16. січня 1853. р. в Москві. Батько його Сергій, знаний історик, автор 30-томової Історії Росії від найдавніших часів, був професором московського університету. Дід по батькові, Михайло, був православним священиком на Україні. Десь у 4. або 5. поколінні предки Володимира були селяни. Мати Володимира походить з українського, значного роду Романових. „Мати Волод. Сергієвича, з роду Романова, походить із старовинної, питомо обдареної української сім'ї: одну вітку тієї сім'ї стрінула загадково-трагічна доля (в полтавській і харківській губернії), а до другої належить відомий український філософ Григорій Савич Сковорода“.¹⁾

Годі збагнути, про яку саме трагедію бесіда в наведеному уступі першого біографа Соловєва та яка її причина. В царській Росії на Україні могло бути багато причин неоднієї трагедії... Все ж таки споріднення Соловєва з українським родом видвигали самі Росіяни, його вороги, а деякі через те відмовляли йому русского імени, мовляв, у ньому не русска кров пливе.

Зо сказаного видно, що Соловєв походив із середовища духово високопоставленого. Коли додати, що в родинному домі панувала щиро-християнська атмосфера, матимемо цілість того благородного природного підкладу, з якого виріс великий філософ і богослов.

Унасліджений з роду талант не оставався у нього безплідний. Дальше формував, виробляв і ушляхетнював його серед важких праць та гірких досвідів у любові й пошукуванні за правдою.

Початкову й середню школу покінчив В. Соловєв таки в Москві. Небуденні здібності явно в нього виступили вже в перших роках його юнацтва. Залюбки читав книжки, на свій вік заповажні. Твори філософів новіших

¹⁾ В. Величко: Владимиръ Соловьѣвъ: Петербургъ 1902. стр. 21.

часів, як Спінози і і., пізнав він уже в нижчих гімназійних ступенях. Хоч ці студії відбилися на релігійнім його наставленні дуже відємно і з нездорових налетів мусів він швидко й болюче отряساتись, все ж таки ум його в думанні виправився та привик до поважних проблем вже з молодости.

Скінчивши середню школу, у вісімнадцятому році життя, Володимир вступає на московський університет на його математично-природничий відділ; однак не покінчив його. Після другого року, переконавшись, що інші галузі науки йому більше до вподоби, переходить на історичний відділ, що його й кінчить магістерським іспитом. Водночас, як глибоковіруюча людина, що в тих часах між студентством в Росії було рідкістю, ходить на деякі виклади Духовної Академії. Зокрема тодішній проф. П. Д. Юркевич захопив його своїми викладами з ділянки філософії й на інтелектуальне вироблення Соловєва мав чи не рішальний вплив. Соловєв часто заходив до дому Юркевича, де обидва обмірковували різні філософічні наукові проблеми.

Не хто інший, а Юркевич допоміг йому в решті решт отрястись від матеріялістичних налетів, що їх давніше був набрався.

В часах університетських студій Соловєва серед учених та вищих шарів суспільства панували два напрямки: позитивізм з однієї сторони, а словянофіліство з другої. Глянути критично на один і другий та від їх впливів звільнитися допоміг Соловєву знову Юркевич. Тому й не диво, що довго памятав і мило згадував Соловєв свого українського вчителя.¹⁾

¹⁾ Памфил Данилович Юркевич *1827, † 1874, син священика з Полтавщини. Зразу професор Київської Академії, від 1860. р. проф. Московського університету. „Юркевич був глибоким мислителем, чудовим знавцем історії філософії, зокрема старої, і дуже добрим професором, що читав надзвичайно цікаві для тих, що їх розуміли, і змістовні лекції. Але з деяких посторонніх причин він не користувався популярністю“... „Юркевич, уродженець Полтавщини, корінний українець, завжди зберіг у характері й мові наглядний прослідок свого походження...“, індивідуальний характер Юркевича формувався на зразок загально-української натури: їй відповідала його задумливість, заглибленість у собі, чуттєвість більш інтенсивна, ніж екстенсивна, — також упертість і скритість, що межувала з хитрістю“... Собрание сочинений В. С. Соловьёва — том 9. стр. 392. і д.

Перед науковим світом виступив Соловєв перший раз при кінці 1874. р., коли то в Петербурзі обороняв свою магістерську дисертацію п. з. „Критика західньої філософії“. Під західньою філософією розуміє матеріялістичні течії, а зокрема позитивізм. Проти них виступив сміло у своїй першій науковій праці, що в тих часах загального обожання позитивізму в Росії було чимось дуже непопулярним. Оборона випала надсподівано добре. Приявний науковий світ пізнав, що оборонець це не буденний ум. Сама книжка, коли появилася друком, викликала живе заінтересування та полеміку. В пізніших літах сам автор так писав про ту працю: „Моя молодеча дисертація, а також бесіда вступна в диспуті гостро йшли проти пануючого в нас у тому часі наставлення позитивізму, а постачивши мені „succès du scandal“ ширшого загалу й молоді, звернули на себе тяж увагу старших, зокрема останніх заступників корінного словянофільства...“¹⁾

Того ж року, у двадцятому другому році життя, Соловєв став доцентом московського університету. Вкоротці став читати лекції на філософічному відділі на місці померлого свого учителя. „Я обняв катедру покійного Памфила Даниловича (Юркевича) й на днях зачну читати лекції в його „духъ и направленіи“, не оглядаючись на цілковиту неоднаковість наших характерів“.²⁾ Однак з посторонніх причин недовго втримався на цьому становищі. Проти загального наставлення тодішніх високошкільних кол, Соловєв у своїх доповідях узяв в оборону метафізику. Тим викликав проти себе негодування, що, скоро ще й з інших причин змоглося так, що С. мусів покинути свою катедру. Недовго потім виїхав до Лондону продовжувати студії, й тим покінчив першу, ледви піврічну, кар'єру професора.

З Лондону виїхав до Єгипту, а звідсіль через Італію й Париж вернувся до Росії. Будучи в Парижі, С. заманиний розголосом, відвідав славного тоді Ренана. Однак з візити тієї переконався, що Ренан, що його так дуже

¹⁾ Гл. Изъ воспоминаній. Листи т. III. ст. 276.

²⁾ Гл. Листи: т. II. ст. 225.

розкричала псевдонаука — це звичайний собі „враль“ (брехун).¹⁾

Вернувшись у Росію, замешкав у Петрограді й тут продовжав наукову працю публичними доповідями та дописами. З того часу походять його твори, що в них помітний оригінальний підхід до дуже поважних проблем. У них зарисовуються основні контури, підстави його світогляду, хоч правда, ще в стані сирім, не зовсім виробленім. Деякі його ідеї навіть мрячні. До цих останніх належить не досить ясне поняття про Софію — Премудрість, „Мірову душу“ та др. Важніші твори з того часу такі: „Начала цѣльнаго знанія“, „Критика отвлеченныхъ началъ“, „Чтенія о Богочеловѣчествѣ“. Всі вони по словах самого автора „мають лиш підготівний характер.“²⁾

В 1880. р. став Соловєв приват-доцентом на петербурзькому університеті й сподівався стати сталим професором, одначе це відтягалось з вини тодішнього професора, а пізнішого ректора М. Владиславлева. Тимчасом зайшла подія, що раз на завжди перекреслила йому можливість бути державним професором.

1. березня 1881. р. впав жертвою атентату цар Олександр II. Кільканадцять днів потім мав Соловєв публичну доповідь, що в ній виступив проти кари смерти на тих, що виконали атентат. Хоч це було згідне з його засадами — пізніше він багато писав, щоб кару смерти усунути з карного кодексу — все ж таки цей крок його осудили ті, що його хотіли позбутись. Соловєв пізнав, що йому осталося зложити димісію...

Відтепер почав він жити життям правдивого „странника“. Їздив з одного міста до другого, виїжджав кілька разів закордон, до Парижа, Відня, Загребу, навязав знайомства з видатними католиками й писав. Писав російською мовою і французькою, писав статті до наукових журналів або й окремі книжки, писав на різні теми, а найбільше на теми філософії, релігії, церковно-полі-

¹⁾ Гл. Листи: т. II. ст. 233. „Относительно твоего порученія въ Парижѣ я могъ спросить только у Ренана; онъ сказалъ мнѣ . . . Можетъ быть, совралъ, такъ какъ вообще онъ произвелъ на меня впечатлѣніе пустѣйшого вралѣ“. Так осудив Ренана 23-літній Соловєв.

²⁾ Гл. Листи — III. ст. 6.

тичні, богословські. Притім даліше поглиблював своє знання. Святе Письмо читав у єврейській мові, що її основно вивчив, Святих Отців, рішення старих Соборів у грецькій мові, в тій цілі, щоб пізнати правду з джерел її, без ніяких прикрас чи підробок людських слабощів. До всього підходив зо строго критичним наставленням. Цікавився теж і гарним письменством, писав рецензії, а й сам писав цілком вдатні поезії.

Цілий цей час від 1881. р. аж до смерти, що на жаль постигла його в 47. році життя, це час його інтенсивної праці й боротьби. З того часу походять найважливіші його твори. На окрему згадку заслуговують: „Духовні підстави життя“, „Історія і майбутнє Теократії“, „Національна проблема“, „Оправдання добра“, „La Russie et l'Eglise universelle.“¹⁾

Релігійно-моральне наставлення Вол. Соловєва.

Науку, головну ідею Соловєва, як зрештою кожного іншого автора, лиш тоді зможемо схопити й належно зрозуміти, коли пізнаємо духове життя й наставлення автора. У духовому житті вершок держить і всьому другому надає тон постава людини супроти свого Творця, себто момент релігійний та пливучий і залежний від нього моральний. Пізнавши це, дістанемо ключ до зрозуміння того, в чім Соловєв є великий.

Добре християнське виховання, що його Володимир виніс з родинного дому, полишило слід на цілому його житті. Вже в перших роках, опанувавши абетку, залюбки читав книжки релігійного змісту. Християнські родичі подбали про відповідну лектуру для сина. Зокрема дуже любив читати життя святих.

Захоплений подвигами святих ранніх часів християнства, Соловєв вже як малий хлопчина старався їх наслідувати в покутах та умертвленнях. Коли довідався про наставлення свого внука, о. М. Соловєв запровадив семилітнє хлопця до церкви перед ікону Спасителя й поблагословив його на вірну службу Богові. Цю подію Володимир, видко, глибоко пережив, коли у пізніших своїх роках частенько про неї згадував.

¹⁾ Всі твори за винятком французьких, видано вдруге в Петербурзі 1913. р. в 10-ох томах.

Літа минали. Вододимир все більше читав і поважніші речі. Вже десь коло 13. р. життя студіює новіших філософів, які, коли в чім погоджуються, то певне в нехтуванні, а то й поборюванні всього, що з об'явленою релігією має щось спільного. Під впливом цієї лектури Володимир поволі тратив дитинну віру і прийшов час, коли перейнятий матеріалізмом, сумнівався в правди катехизму. І як давніше переводив в життя те, що про подвиги святих вичитав, так тепер недоспілий „безбожник“ не оставався при теоретичних міркуваннях. Одного разу по довшій бесіді зо своїми однодумцями зірвав зо стін своєї кімнати святі ікони, що до них ще недавно гаряче молився, і викинув їх через вікно в город. Був це час важко переживаної кризи, час переходу зо стану дитинної віри до свідомої, мужньої. Про це він сам так пише: „...помилка полягає на тім, що ти мішаєш віру взагалі з одним її видом, з вірою дитинною, сліпою, несвідомою і думаєш, що другої віри нема. Певне, не багато ума треба, щоб таку віру відкинути — я її покинув у 13. році — людина, що хоч трохи думає, не може вірити так, як вірить дитина...“¹⁾ Маючи таке, його власне вияснення того, що про перелім у вірі сказано, годі говорити, що Соловєв був якийсь час цілковитим безвірком. Повна утрата віри, подібно як її відзискання, поза чудом, не настає швидко. Вірити й не вірити не тільки два акти, але два стани душі, такі далекі від себе, такі взаємно заперечні для себе, що перехід з одного до другого звичайною дорогою вимагає багато переживань і часу. Нагла, чудесна переміна, як це було з Савлом під Дамаском, це переміна у фізичних своїх наслідках рівна тяжкій недузі. Тимчасом знаємо, що Соловєв перейшов кризу незамітно для оточення, а вже на вищих ступнях гімназії був широко віруючий, хоч ще не зовсім вільний від душевних страждань. Подібно пізніше, десь у 28. р. життя, також тихо й незамітно, після глибоких студій та роздумувань, Соловєв стане католиком та гарячим пропагатором з'єдинення.

У переході Соловєва до Кат. Церкви видно два різні моменти: навернення й зміну внутрішню та формально-

¹⁾ Гл. Листи: т. III. ст. 73.

правний перехід до кат. Церкви через визнання символу Віри перед католическим священиком. Від першого до другого минуло повних 15 літ. Чому він так поступав, годі щось певне сказати. Може не хотів, щоб православні відіпхнули його заскоро як зрадника, через що його писання були б в Росії без успіху; не виключене й те, що й католицькі кола, що з ними нав'язав був стосунки, звільняли його від цього, мовляв, це злишне для такого, як Соловєв.

Внутрішнє навернення наступило в нього при основних, вільних від упереджень, студіях. Сталося це непомітно, але не без закрутки таємничості. В його писаннях можна доглянути, що перелік і зворот у його ідеях наступив десь у 1882—3 році. Перед цими роками Соловєв був радше філософом і про церковні справи мало коли згадує, а про кат. Церкву, якщо раз чи два й згадує, то не без слідів хом'яківського наставлення. Не так було по згаданих роках. Передовсім з філософа стає він радше богословом, зриває зблизьком слов'янофільством, цікавиться церковними справами, зокрема церковним розривом, осуджує його, відтак признаючи слушність католицькій стороні, стає отверто в обороні Примату Петра і Папів. В однім із листів до І. Аксакова з лютого 1883., читаємо, що вже рік минув, коли він написав перші статті про церковне розділення.¹⁾ Місяць пізніше у цьому році в листі до того ж Аксакова пише: „Які ж плоди нашої тисячлітньої полеміки проти католицизму? Заходи не помогли, Сходу не оживили, тільки самі заразились чужою недугою. Не тільки греки, але й наші у своїм ворогуванні з католицизмом доходять до фальшування документів, як н. пр. казанська Духовна Академія у своїм перекладі актів вселенських Соборів... Мені здається, що Ви дивитеся тільки на папізм, а я дивлюся передусім на великий, святий і вічний Рим, основну й не відняту частину вселенської Церкви. В цей Рим я вірю, перед ним я клонюся, його всім серцем люблю, і всіми силами душі своєї бажаю його оновлення для одності й цілості всесвітньої Церкви, і хай буду проклятий як батьковбивник, коли скажу якенябудь слово осуду на святиню Риму”.²⁾

¹⁾ Гл. Листи т. IV. ст. 7. — ²⁾ Гл. Листи т. IV. ст. 21.

Коли знаємо попередні писання Соловєва, то з наведених щойно слів видно, що щось зайшло у його душі. Але що саме було останньою причиною його переміни? Відповіді на це питання в творах Соловєва, поза глухими натяками, годі найти. Багато нам у цьому помагає його приятель і сам визначний мислитель кн. Єв. Трубецкой, у своїй двотомій, хоч і не зовсім удатній спробі схоплення світогляду Соловєва.¹⁾

Обмірковуючи зміну, що заважила на цілій творчості Соловєва, Трубецкой виявляє, що вона настигла наслідком не лише студій, але й релігійних переживань, що з них йому звірився. „З його (Соловєва) власного оповідання, пише Трубецкой, знаю, що найближчий товчок, що викликав у його поглядах переверт, був пророчий сон, що його він мав на рік перед коронацією імператора Олександра III. Тоді бачив себе ясно, що їде давніми московськими вулицями, й добре зберіг у пам'яті як вулиці, так і той дім, що при його воротах затримався його візник. При вході вийшла йому назустріч якась високопоставлена, католицька духовна особа, що в неї він попрохав негайно благословення. Згадана особа, очевидно, завагалась у сумнівах, чи можна „схизматика“ благословити... Але Соловєв розвіяв сумніви згадкою на містичну одність вселенської Церкви, що й осталась ненарушена видимим розривом двох її частин. Благословення удостоївся. — В рік пізніше на коронацію царя справді приїхав папський нунцій, при чім Соловєв пережив усе те на яві, що колись бачив у сні. Прохав і одержав благословення при таких самих умовах; до того дійсність не тільки в загальних нарисах, але навіть у подробицях згоджувалася зо сном“.²⁾

Так отже зворот у Соловєва датується від побуту папського легата Ванутеллія в Москві. Соловєв став по душі католиком, не перестаючи виступати як член східної церкви. Працю над поверненням Росії до кат. Церкви поставив собі як мету життя. В численних своїх статтях піддав критиці різні упередження своїх, віками задурманюваних, земляків проти Католическої Церкви. Не лишив без критики й державної православної церкви, що

¹⁾ Кн. Євгеній Трубецкой: Міросозерцаніє Вл. С. Соловьєва — 2 томи. Москва 1913. — ²⁾ Гл. там же ст. 448.

їй найбільше докоряв за підлеглість світській владі. Ще перед своїм наверненням так писав про стан православної Церкви в Росії: „При Ніконі (Церква) тягнулася за державною короною, потім сильно схопилася за державний меч, а вкінці була примушена вдягнути державний мундир. Який з того вислід? Наглядне безсилля духовної влади, брак всіми признаного морального авторитету та суспільного значення, тихе підчинення її світській владі, відчуження духовенства від решти народу, в самім духовенстві роздвоєння між чорним, верховодним а білим, підчиненим, деспотизм вищих над нижчими, що викликає потайне негодування й глухий протест, релігійне незнання й безрадість православного народу, що дає ґрунт для незліченних сект, рівнодушність, а то й вороже наставлення до християнства в освічених шарах, ось усім знаний сучасний стан російської церкви“. ¹⁾

Зчасом Соловєв щораз ясніше підносив потребу й користь з'єдинення церков. Очевидно його статті визивали полеміку з боку православних антикатоликів, однак ані логікою, ані силою аргументації йому не дорівнювали. Настала кількалітня, затяжна боротьба письмом одного проти всіх. Соловєв блискуче не то боронився, тільки атакував. На жаль не міг свобідно всього писати. Духовна цензура не пускала його найкращих статтів. Згодом офіційно заборонено йому писати щонебудь на церковні теми. Передтим ще вспів Соловєв поставити 9 питань православної єрархії і російським богословам, що викликали бурю й голосно відбилися не тільки в Росії, але й ув Європі. Щоб мати образ, на яким рівні велася боротьба та про що саме йшло, наводимо ті питання в перекладі, тим більше, що вони ще сьогодні небуденної вартости.

„І. Чи постанови вселенських Соборів про ненарушність нікейської віри, відносяться до змісту тої ж віри чи до букви нікео-константинопільського символу?

¹⁾ Гл. Собрание сочинений Соловьёва т. III. ст. 236. — Коли так було в Росії, що ж було на Україні, де до наведених недомагань треба додати чужу єрархію та чуже духовенство? Яка безрадість народу була тут?

II. Чи слово *Filioque* (і Сина), додане до початкового тексту нікео-конст. символу, доконче містить у собі ересь, а коли так, то на котрім вселенським Соборі ту ересь осуджено?

III. Коли згаданий додаток (що в західніх церквах виступає в VI. віці, а коло половини VII-ого знаний був на Сході) містить у собі ересь, то яким чином два Собори, що відбулися потім, шостий у 680. р., а сьомий у 787. р., не осудили тієї ересі й не відлучили тих, що її приймали, але осталися з ними в церковній одності?

IV. Коли ж годі з певністю виказати, що додаток *Filioque* це ересь, то чи не вільно кожному православному в тім ділі йти за гадкою св. Максима Визнавця, що в листі до пресвітера Марина згаданий додаток оправдує, розуміючи його у правовірному сенсі?

V. Поза *Filioque*, які інші учіння Римської Церкви і на котрих вселенських Соборах осуджені як еретичні?

VI. Коли ж Римська Церква в ересі не виновна, а в схизмі;—схизма ж по найстислішій окресленні св. Отців має місце тоді, коли частина Церкви (духовні і вірні) через якісь обрядові або дисциплінарні спори відділюється від свого правного зверхника — то виринає питання: від якого свого церковного зверхника відділилася Церква Римська?

VII. Коли Римська Церква не виновна в ересі, а в схизмі бути не може, бо не має над собою ніякого церковного зверхника, що від нього могла би відділитися, то чи не годиться признати, що та Церква остається невіднятною частиною однієї вселенської Церкви, а так званий церковний поділ, не маючи ніяких дійсно релігійних причин, це діло тільки людської політики?

VIII. Коли наш розбрат з Римською Церквою не опирається ні на чім правдиво-божім, то чи не годиться всім правовірним христіянам, що думають радше про те, що Боже, ніж що людське, ділом старатися про повернення церковної одности між Сходом а Заходом для добра цілої Церкви?

IX. Коли повернення церковної одности між східними й західними правовірними, це наш обовязок, то чи годиться нам виконання його відкладати під вимівкою чужих гріхів і недостатків?

Тих питань у своїй совісті не може виминути ніхто з правовірно віруючих, коли лише вдумається в предмет віри своєї й у сумне положення сучасних Церков".¹⁾

Та мало було „правовірних“, що „думали радше про те, що Боже“, а ще менше тих, що вдумувалися у предмет своєї віри, ще менше тих, що вище наведені питання собі ставили, рідкі були ті, що їх правильно вирішували, а вже тільки одиниці подібно, як Соловев, ще других до цього накликували. Більшість думала про те, що людське.

По забороні писати на церковні теми в межах Росії, Соловев продовжав свою працю за кордоном. В одному з не оголошених ще листів до княгині Волконської, також католички, так писав з приводу цензурної заборони: „Зрештою не так легко дам собі замкнути уста. Поки годі одними дверми, піду другими“.

Познайомившись з визначним, знаним зо своїх виступів на ватиканському Соборі, хорватським єпископом Штросмаєром, видав за його поміччу в Загребі свій ґрунтовний твір, Історію Теократії. З подуманих 3-ох томів твору, появився тільки один. Другий, приготований до друку, остався в рукописі. Хоч і як автор виминав усе, що могло вразити російську цензуру, все ж таки і того першого тому до Росії не допущено. Заборону Соловев сильно відчув. Він же вложив стільки труду, тимчасом це мало бути даремне, бо книжка не могла дістатися в руки тих, що для них була написана. Переконався, що йому відібрано змогу й засоби боротьби. Щоб не лишити твору про Теократію не скінченим, написав коротке його продовження французькою мовою і видав у Парижі під нагол. „Росія і вселенська Церква“. Не оглядаючись вже на ніякі цензури, Соловев заговорив вільно, чого не міг зробити під гнетом в Росії. М. і. є це прекрасна апологія примату і непомильності Папів.²⁾

В досить довгій вступі згаданої французької книжки

¹⁾ Гл. Сочиненія В. С. Сол. т. IV. ст. 638—9.

²⁾ Первісно Сол. задумав назвати цю книжку „Філософія вселенської Церкви“; мала вона бути трохи більша, ніж є. Змів свій плян в останній хвилі.—Частинний переклад твору, що його зладив Гарасимович, друковано в передвоєнній „Ниві“.

находимо ось це визнання віри Соловєва, що вказує на наставлення, що в ньому писав ту книжку. — „Як член правдивої і шановної, східньої, правовірної греко-російської Церкви, що не промовляє через ніякий антиканонічний синод, ані через якогось відпоручника світської влади¹⁾, лише через своїх великих Отців, за найвищого суддю у релігійних справах визнаю того, що його таким визнавали св. Іриней, св. Діонісій Великий, св. Атанасій Великий, св. Іван Золотоустий, св. Кирило, св. Флавіян, блаж. Теодорит, св. Максим Визнавець, св. Теодор Студит, св. Ігнатій й ін., а саме апостола Петра, що живе у своїх наслідниках, що не надармо почув слова Господа: „Ти є Петро і на тім камені збудую Церкву мою“, „Утверджуй братів твоїх“, „Паси мої вівці, паси ягнята мої“.

Ось віра Соловєва. Але вона вказує тільки на його розуміння теоретичне. Наведене визнання ще не було виконане по вимогам церковної дисципліни перед священиком католицьким. Це сталося щойно в 1896. р. і знаємо про це вже не від нього, тільки від того священика, що на його руки зложив він це визнання, цебто від о. Миколи Толстого, священика катол. східнього обряду.

„Соловєв сповідався, пише М. Толстой, останній раз у російській синодальній церкві в часі своєї недуги в 1892. р. в своїй парохіяльній церкві... у о. Орлова.

Чи тому, що в тому часі появилися нові твори Соловєва, чи на попередні звернено більшу увагу й на духовенство відповідно натискано, досить що потім російські священики Вол. Соловєва як католика самі до св. Тайн не допускали і Володимир С., не хотючи звертатися до латинян, оставався без сповіді, неначе який винуватець, хоча вів життя строго аскетичне й сильно це позбавлення відчував.

Дізнавшись, що існує в Москві (оди́нока тоді на цілу Росію) унія́тська парохія, хотів використати нагоду, щоб прийняти св. Тайни й тому звернувся до мене з проханням висповідати його й запричащати.

— Ви знаєте, Володимире Сергієвичу — сказав я йому, що по канонічному праву я не можу прийняти Вас до

¹⁾ Розумій Святіший Синод та оберпрокурора.

спільноти („взаимообщенія”), доки не почую Вашого визнання віри?

— А вжеж, а вжеж, відповів поквапно Соловєв і го-
мінко прочитав символ Віри у формі, назначений рим-
ським престолом для тих, що приєднуються від інших
християнських вірувань, знаний п. н. „тридентський”, бо
зладжений на всел. Соборі того ж імени. До того ви-
знання Соловєв додав письмом слідуючі слова: Як член
східньої Церкви, визнаю у справах догм і моралі одно-
ким арбітром верховного апостола Петра, що й нині живе
в своїх наслідниках, бо не дармо сказав йому Христос:
„Ти Петро і на тім камені побудую Церкву мою і во-
рота пекельні не переможуть її...”

І ось у другу неділю посту дня 18. лютого, 1896. р.,
в невеликій каплиці люрдської Матінки Божої в Москві...
в домі Соболева, при моїй квартирі відбулася його скромна
врочистість...

По тім Соловєв став повноправним членом католиць-
кої Церкви, залишаючись у православнім обряді до са-
мої смерті. Тому, коли його питали про його визнання,
він відповідав „я православний”, бо вважав католицизм
синонімом православія, а Рим осередком правого нав-
чання.“¹⁾

Наступного дня по визнанні віри Соловєва, священника
Миколу Толстого арештовано, а після звільнення він
виїхав до Риму.²⁾

Глибока релігійність Соловєва проявлялася в цілім
його житті та поведенні. Його життя, це життя аскета.
Молитва, піст, умертвлення християнське не були йому
чимось пустим, не життєвим, а протилежно: чимось у житті
дуже важним, чимось таким, що виповняло йому зміст
життя. Єп. Штросмаєр, у листі до віденського нунція
Ванутеллія, про Соловєва пише дослівно так: „Soloviev
anima candida, pia et vere sancta est.”

¹⁾ Гл. „Русское Слово“ р. 1910. ч. 192; „Современное Слово“ дня
20. та 23. серпня 1910. р.; L'Univers (Paris) 9. IX. 1910.

²⁾ Гл. Mich. D'Herbigny: „Un Newman russe“. — о. Толстой якийсь
час перед війною перебував м. і. також у Львові, потім, діставши
дозвіл на в'їзд до Росії, осів у Москві. В часах революції перестав
сповняти священничі функції. Чи відступив від віри, як це дехто
думає, годі впевнитись.

„Релігійність В. Соловєва, пише згадуваний уже Величко, була зворушлива, щіпка, а разом якась притаманна. У ній палкість зливалась з якоюсь своєрідною неспівмірністю. Беручись до роботи або обіду, він, як слід, хрестився з нервовим поспіхом. З молитов за правдиву уважав передовсім молитву умову. В більші празники він утікав від пишних міських церков і виїжджав донебудь далше, щоб помолитися або в якійсь маленькій парохіяльній церкві, або десь в лісовій тиші.“¹⁾

Високе духове життя завважили у нього і другі. І тому радо з ним приставали, просили пояснень або порад у релігійних справах люди посторонні. Соловєв, хоч світська людина, завдяки своїй небуденній релігійності був провідником сумління деяких людей, що жили духовним життям.

Релігійність його пробивалась також у любові до менших братів, що потребували матеріальної помочі. Де тільки стрів якого бідного, ніколи не минав його без милостині. Гроші у нього не держалися, бо роздавав їх бідним на всі боки. Одного разу роздав убогим не лишень усі гроші, що їх мав, але також частини убрання до хусточок від носа включно, так що мусіли його спомогати приятелі. Ця поміч убогим була згідна з його висновками в науці про суспільний лад.

Побожність його пробивалася навіть у його зверхнім поведенні та вигляді, так що другі брали його за якогось священика чи монаха. В однім з листів до мами пише: ... У дозорця того дому... є дві дівчинки, що бігають до мене й хапаючи за поли мого плаща, кличуть „боженька, боженька“, думаючи очевидно, що я священик. А раз на сходах Європейської гостинниці, незнайомий поважний пан із сивою бородою кинувся до мене з радісним вигуком: „Як то? Ви тут, батюшка?“, а коли я йому звернув увагу, що може мене взяв за когось іншого, відповів: „Та ж ви отець Іван?“ На це я замітив, що я не лишень не отець Іван, але взагалі жаден отець в ніякому значенні.“²⁾ — Останніми словами натякає на те, що він не є батько в ніякому значенні, себто ані духовному, ані природному. На ділі Соловєв був безженний. Із цього й другого листа до своєї мами

¹⁾ Гл. Величко: там же ст. 167. — ²⁾ Гл. Листи т. II. ст. 46.

D' Herbigny намагається зробити висновок, що Соловєв зложив приватний обіт чистоти. Соловєв не женився, хоч уже в 19. р. життя мало бракувало до цього. З листів до своєї судженої, що можуть бути зразком, як християнська молодь різних полів повинна на себе корисно й виховуюче впливати, знаємо, чому він не женився. „... належу не до себе, а до цього діла, що йому служитиму, що не має нічого спільного з особистими почуваннями, з інтересами і цілями особистого життя. Я не можу віддатись тобі цілий...” так писав молодий, 19-літній Соловєв до своєї судженої.¹⁾ Справа вища, загальна, діло Христового Царства на землі, що йому постановив посвятитись, не дозволяє служити собі самому... Його гадка про безженність клиру дуже характеристична й вказує, як глибоко й всебічно вжився він в духа кат. Церкви. На ту тему пише: „... рускій газеті певно знане відношення народу до жонатого і нежонатого духовенства. В першім поважається лишень його службу, зате у другім шанується особистий великий подвиг життя. Між російськими святыми духовенство заступлене лишень монахами; з поміж численного й шановного шару жонатих єреїв було, певно, немало святих, однак вони не захопили народньої уяви, не залишилися в народній пам'яті й не увіковічені публичним культом. Родинне життя для духовної особи, по думці народу, це уступка людській слабості, що до неї можна поблажливо ставитися, яка однак виключає релігійну побожність („благогов'ніє”).²⁾

Як зверхній вияв глибокого релігійного вироблення виступають у Соловєва дві протилежні риси: радісний настрій, настрій праведних, що є виявом погоди духа, та глибокий смуток з причини перемоги зла в людстві.

Веселіть його підносять усі, хто лиш його ближче пізнав. „Гумор у Вол. Соловєва був усе чисто український — і той гумор заводив він до таємних сфер думки й почування.”³⁾ Соловєв умів бути веселим навіть у ситуаціях поважних і веселість ту передавав другим. Дитинну закраску у його сміху можна було вичувати навіть у

¹⁾ Гл. Листи т. III. ст. 80. — ²⁾ Собрание сочинений Солов. т. IX. ст. 68. — ³⁾ Величко: *op. cit.* ст. 22.

старшім віці його, так що воно деколи здавалось мало природним.

Одначе в пізніших роках свого життя Соловєв часто переживав понури, сумні хвилі. Причина того, часом довготривалого, стану була: сумні перспективи на майбутнє його батьківщини, людства взагалі, а передовсім доля Христового твору на землі, себто Церкви. Він бачив, як зло бере верх, саме тоді, коли ряди оборонців Божих прав рідшали; бачив, до чого воно йде і на чому покінчиться. Підступом і півправдою зведений нарід покине ряди Христа й піде під прапор антихриста, що його скорий прихід відчував. До згадуваного Величка так пише: „Щось готується, хтось надходить. Ти догадуєшся, що цей „хтось“ це антихрист. Надхожий кінець світу віє мені в лице, якимсь наглядним, хоч несхопним подумом, подібно як подорожній чує морське повітря, заки ще побачить саме море.“¹⁾ Наїзд антихриста на людство наперед у формі колективній, а потім особовій, передбачував на добрих 20 літ перед вибухом комунізму на землях російського православія. Гадка та його переслідувала і він багато терпів через неї. „Я чую, що недалекий той час, коли христіяни будуть сходитися на молитву знову в катакомбах, бо віру будуть переслідувати, може бути, менше різким способом, ніж у неронівські дні, але більш проникливо й запекло глумом, фальшом, брехнею, та мало того! Невже не бачиш, хто наступає? Я бачу, давно бачу...“²⁾

У борні з лихом, хоч як мужньо він боровся, чув, що бракує йому сил тоді, коли це лихо змагається. Його кличі, так хосенні і спасенні для народу, проскрибовані, вигнані, засуджені на неуспіх, а навпаки: засади помилкові, погубні, шкідливі різних безвірків Толстих, Достоевських і п., що розкладали суспільність до самих основ, величали люди як найкращі та одиноко гідні правдивого росіянина... Розбираючи це, він говорив: „Скоро кінець; і я чую його, тому саме я не пожалував нічого, щоб звеличити своє головне завдання, релігійну проповідь, — але по всім видно, що я прийшов запізно. Не буде обнови дня весни. Надходить зима!“³⁾ І дійсно незадовго надій-

¹⁾ Листи Соловєва т. I. ст. 232. — ²⁾ Гл. Величко, там же стр. 168.

³⁾ Гл. там же.

шла люта зима, якої світ не бачив, а морозний вітер тієї зими з його батьківщини віє по всіх закутинах землі... І хоч Соловєв не дожив зими, але лють її заздалегідь переживав і тому саме тонує у смутку.

Провідна думка.

Як уже сказано, по 1881. р. у творах Соловєва слідно сильне заінтересування релігійними й церковними темами. Так у статтях до журналів, як рівнож ув окремих своїх творах, розбирає теми богословські, теми церковної політики в Росії та філософічні. Зокрема часто вертається до тем історіософії. Обмірковує післанництво народів, взаємини народів між собою, чинники, що народи творять могутніми, або слабими, а то й трупами. У всіх тих проблемах видно чисто християнський підхід. Висновки свої підтримує прикладами з історії, людства взагалі, а жидівського народу й народів християнських зокрема. У всіх подіях, у розвитку цілої історії виказує діяння Провидіння, що в його руках доля народів. Кожний нарід одержав від Бога окреме завдання, що від його сповнення або занедбання залежить — бути чи не бути даному народові. Коли нарід не відповість божим плянам, стратить рацію існування, уступає місце другим народам, що будуть вірніші божим намірам. Тому той, хто має змогу, повинен намагатися пізнати, які саме завдання має нарід, з якого походить, яку роль в історії людства, для добра цілого людства має виконати, а пізнавши, змагати до реалізації цієї ролі.

На перешкоді до реалізації Божих плянів у данім народі, так само як і для особистого взорування, стоїть народній егоїзм або націоналізм. Націоналізм, опертий з природи на чуттєвості, забріхуючи людей і так самолюбних з природи, не дозволяє тверезо глянути на дійсний стан положення, де лихо, де рятунок, де упадок, де дійсна слава народу, попадає в розріз з божими намірами. Подібно, як одиниця, що керується виключно своєю користю та самолюбством, є не тільки непригожа, але й шкідлива у збірному житті і життя її позбувається як непотріба, так і нарід, що не оглядається у своїх потягненнях на вищі закони і керується збірним самолюбством, носить у собі зародок смерті.

„Націоналізм чи національний егоїзм, то є намагання одного народу до утвердження себе на кошт других народів і до панування над ними, це перевернення національної ідеї; в ньому народність із здорової, статечної сили, переходить у миршаву й перечне силування, що небезпечно є для вищих людських інтересів, а сам нарід веде до упадку й загину”.¹⁾

Найбільший злочин народів у взаємному пожитті з другими, це поневолення другого народу. Приклад цього мав він саме в Росії, що жорстоко переслідувала уніятів у своїх межах та русифікувала національні меншини. Соловєв бачив це і відважно виступив проти цього. „Та тиранська русифікація, пише він, невідлучно звязана зо ще більш тиранським нищенням греко-уніятської Церкви, це правдивий національний злочин, що тяжить на сумлінні Росії й параліжує її моральні сили”.²⁾ Як далеко „параліж моральних сил” поступив, бачимо тепер у большевицькій Росії... Соловєв вказав на причину того параліжу.

Народний злочин ніколи не залишився без кари, подібно, як ніякий інший злочин. Але є різниця між карою, що нею карає Бог одиниці й народи.

Одиниці карає Бог або тут, або на тому світі, зате народи завжди терплять тут, на цій землі. Доказом цього історія упадків різних народів.

Ґрунт тих злочинів, це брак релігійного розуміння публичного й горожанського життя. Відхристіанізування, лаяїцизація публичного життя й держави приводить просто до занепаду. Тому й рятунок бачив Соловєв у повороті до Бога у всіх проявах життя так одиничного, як куди більше, суспільного, а то й міждержавного. На цій основі повстала у нього провідна думка всіх його творів, думка „добровільної Теократії”. Теократія це ідея, що її широко опрацював Соловєв у кількох своїх творах. Щоб її вис тарчально зясувати, треба би дещо більше місця. Щоб одначе не полишити саме того, що у Соловєва головне, подаю, таки його словами, коротко схоплену ту величну ідею. У своєму часі Соловєв мав доповідь у Парижі, де зібрав свою систему і представив чужинцям. Найваж-

¹⁾ Гл. Сочиненія В. Сол. т. V. стр. 272. — ²⁾ Гл. L' Idée russe (Paris) стр. 33.

ніше місце цієї доповіді, що її потім оголосив друком, наводжу :

„Тридцять до сорок літ минає, пише Соловєв, відколи сумнівної вартости письменники як у Франції, так і в Росії проповідують християнство, ідеальну Церкву, духове царство незалежного братерства і звершеної любови. Без сумніву це ідеали т. зв. прийдешньої Церкви. Наука цих авторів це пророцтва. Щоб однак не бути їй ложним пророцтвом, мусіла б нам вказати праву дорогу й добрі середники, щоб здійснити той ідеал. Ідеал, що не є пустою мрією, мусить бути чимсь здійсненим для тих, кому даний. Чи заперечування минулого вселенської Церкви та валення сучасних її форм мало б довести до ідеального царства братерства й любови ?

Це була б досить хибна аплікація закону батьковбивства, що керує нашим смертним життям. В теперішнім стані зіпсутої природи нова генерація осягає насолоду дійсности лишень через ганебне викинення своїх предків; але саме тому те злочинне існування триває лишень мент: якщо Хроноса, що зранивши старого Урана заняв його місце, змінив Зевес, що його не вспів з'їсти, то новий бог також засів на сплямленім троні на те тільки, щоб колись і собі відійти тією самою дорогою. Такий закон життя зіпсованого, ложного, життя, якого не повинно бути, бо воно радше смерть, ніж життя; і тому то людство, виснажене тими безконечними злиднями, тужило за своїм дійсним спасителем, Сином Божим, що не був би суперником свого Вітця. І тепер, коли цей правдивий Син, що не змінє Батька свого, лише його об'являє і прославляє, прийшов і дав новий закон безсмертного життя відродженому людству, вселенській Церкві — під новою маскою хочуть внести в ту Церкву, в організм правдивого життя, знесений уже закон смерти.

У вселенській Церкві по правді минуле й прийдешнє, традиція й ідеал, не тільки себе не виключають, але однаково є необхідні й суттєві в творенні правдивої сучасности людства та його актуального добра.

Побожність, справедливість, любов, чужі всякій зависті та кожному суперництву, повинні бути сталою і нерозривною лучбою між трьома первісними чинниками суспільного й історичного людства, між представниками його минулої єдности, сучасної багатоскладности та budouчої цілости.

Чинник минулого або вітцівства виступає в Церкві у священстві, в духовних отцях, тих „старійших“ понад усе (пресвітер — senior), у тих представниках Вітця небесного, „ветхого деньми“, на землі. І Церкві вселенській або католицькій потрібне священство вселенське або міжнародне, з'єднане в особі одного, всім народам спільного, Отця — вселенського Архієрея. Воно ясне, що національне священство як таке не може творити вселенського вітцівства, що

однаково повинно обняти всі народи. Що до збору духовенства різних націй в одно екуменічне тіло, то це може мати місце лише при допомозі дійсного й постійного міжнароднього осередку, що мав би право й змогу опертися всім партикулярним тенденціям.

Без спільного батька, або його заступника не буде дійсної одності, правильної і тривалої родини. Щоб із одиниць і народів вчинити одну родину, дійсне братерство, вітцівський чинник релігії мусить на землі здійснюватись у церковній монархії, що могла б успішно з'єднати собі всі національні та індивідуальні елементи, служити їм як живий образ і добровільне оруддя в руках небесного вітцівства.

Вселенське або міжнародне священство з первосвященником на переді, духовним способом відтворює первісний стан людства, коли то всі народи були з'єдинені спільним походженням і тотожністю релігійних понять та життєвих норм. Те правдиве минуле людського роду, минуле, що не тяжить на сучасності, лишень служить їй за непорушну базу, не виключає також прийдешнього, а суттєво є тим самим, що й вона; в сучасному людство поділене на поодинокі народи, що намагають уложитися в повне тіло або державу з окремим і незалежним осередком, світською владою та дочасною управою, що представляє і править скомплікованим діланням народніх сил.

Для держави світської управи, що її завдання обмежуються до певної частини людського роду, над якою поставлена — справи всього людства не існують. Вселенська Церква, хоч і береже при допомозі священства, з'єднаного в первосвященникові, релігію і спільне вітцівство — те вічне минуле нашої породи — не виключає при тім дійсної різности націй і держав. Однак Церква ніколи не може погодитися, і в тім є вона вірним органом правди й Божої волі, на поділи й борби націй як на остаточний стан співжиття в людстві. Правдива Церква заєдно осуджує засаду, яка голосить, що понад інтереси нації ніщо не існує. Це нове поганство, що з нації творить найвище божисте, цей ложний патріотизм, що хоче заступити релігію. Церква признає права націй, поборюючи національний егоїзм, вона шанує владу в державі, хоч виступає проти абсолютизму.

Національні різниці існуватимуть по кінець світу; народи повинні перебувати як різні члени на тілі вселенського організму. Але й той організм повинен на ділі існувати; велика одність людства не повинна існувати лише як якась укрита сила, або як витвір ума, тільки повинен втілитися в одне видиме, суспільне тіло, що притягальною силою наглядно впливало би постійно й держало б у зашахованім стані всі відосередні сили, що панахають людство.

Щоб досягнути ідеал звершеної одності, треба спертися на одності, хоч незвершеній — але дійсній. Поки наступить

з'єднання у свободі, треба з'єднатися в послусі. Щоб піднятися до вселенського братерства, народи, держави, суверени повинні вдягнути на себе вселенське синівство через визнання морального авторитету спільного батька. Брак вдячності, що її народи винні релігійному минулому людства, було б дуже злим знаком на його прийдешнє: як хтось сіє безбожність — очевидно не буде збирати братерства.

Справжнє прийдешнє людства, що до нього треба нам змагати, це повсесвітнє братерство, що походить із вселенського вітцівства через моральне й суспільне тривале синівство. Це прийдешнє, яке, щоб здійснити ідеал у цілій повноті, повинно згоджувати користь теперішності з правами минулого — по всі часи в Божій Церкві представляли пророки. Спілка Бога й людей, або всесвітня Церква (в ширшому значенні слова), що в священстві посідає основний орган релігійної єдності, а в світській владі дійсний орган національної множини, повинна виявити також свою абсолютну цілість, свою єдність, свободну й звершену в розбудженім Божим Духом пророчім органі, що його завданням є через ставлення перед очі цілого ідеалу людської суспільності, просвічувати народи і їхніх проводирів.¹⁾

Таким чином три стовпи суспільної будівлі одночасно мають своє місце в повнім житті вселенської Церкви, що нею водночас правлять ці три перші чинники: духовний авторитет вселенського архієрея (непомильний первосвященик), представник справжньої минувшини людства; світська влада національного суверена (правний начальник Держави), що зосереджує в собі й уособнює інтереси, права й обовязки сучасності; вкінці добровільний слуга, пророк (надхненний шеф суспільності людства в своїй цілості), що заповідає здійснення прийдешнього ідеалу людства. Згода й гармонійне діяння тих трьох перших факторів творить першу умовину правдивого поступу. Найвищий Архієрей — це представник справжнього вічного вітцівства, а не вітцівства ложного, поганського Хроноса, що проглитував свої діти. Противно, він у житті дітей спасає власне життя. Будучи вірним сторожем непорушної єдності й передання, вселенський первосвященик не має потреби противитися ані законним вимогам сучасності, ані шляхетним змаганням до звершеного ідеалу; щоб минуле добре зберегти, не потребує ані теперішнього вязати, ані замикати двері майбутньому. Начальник національної держави (зо свого боку), якщо є гідний своєї влади, повинен думати й поступати, як годиться справжньому синові все-світньої Церкви, (що її представляє Первосвященик), і тоді він стає відбиткою й дійсним органом Сина-Царя вічного, що

¹⁾ Пророками Соловєв називає світських апостолів, а з цього слідує, що й Католицька Акція не була йому чужа.

творив волю Вітця, а не свою, що хотів бути прославлений тільки через славу Вітця. Вкінці добровільний спричинник суспільного поступу — пророк — якщо він не спроневірється своєму званню, якщо узгіднює свої надхненні почини індивідуальні з вселенським переданням, а свою свободу — свободу дітей божих, з синівською побожністю супроти священного авторитету й із щирою пошаною влади й законних прав, стає справжнім органом Святого Духа, що говорив через пророків та оживляє всесвітнє Тіло Христове через розбуджування змагань до абсолютного звершення.

Чим більша злука тих трьох представників минулого, сучасного й прийдешнього разом — тим більш рішуча буде перемога всесвітньої Церкви над судним законом часу й смерті, тим інтимніший буде звязок, що лучитиме наше туземне життя з вічним буттям Божественної Трійці.

Подібно, як у Трійці, кожніська з трьох (гіпостасей) осіб є совершенно Бог, а однак силою односущности є тільки один Бог, бо ніодна з трьох осіб не має окремішнього існування й ніколи не є поза неподільною єдністю субстанціяльною з другими двома, так кожна з трьох головних влад теократичної суспільности є вповні суверенна, одначе з цього не слідує, що в усесвітній Церкві, або в якійсь її частині, є три різні абсолютні влади, бо ці три представники богочоловічої суверенности повинні бути між собою вповні згідні, творячи три головні органи одного й того самого суспільного тіла, виконуючи три основні функції одного й того самого збірного життя.

В Божій Трійці третя особа супонує дві перші в єдності. Подібно повинно бути й у суспільній трійці людства. Незалежна та звершена організація суспільности, що є завданням правдивих пророків, супонує солідарність у діянні духовної влади з владою дочасною, Церкви з Державою, християнства з нацією. Але, ані єдности немає, ані солідарности. Їх знищив бунт сина проти Отця, ложний абсолютизм національної Держави, що хотів бути всім, а присвоївши собі авторитет Церковний, насилуючи горожанську свободу, залишився сам один. На ложних основах царство — дало початок (ложним) пророкам, а протисуспільний абсолютизм стану з кінечности розбудив протисуспільний індивідуалізм поступової цивілізації. Суспільна єднота, розділена на народи й держави, не могла довго бути чимось в очах одиниці. Якщо для кожного чоловіка зокрема людська суспільність перестала бути якоюсь органічною цілістю, що її частиною він почувався б, суспільна лучба стає чимсь зовнішнім, химерним, що проти неї людина може бунтуватися, а то й знівечити її. Тоді вона дістає незалежність, волю, але волю, що її дає смерть органічним елементам тіла в часі розкладу.

Понурий вигляд, що його словянофіли так надуживали проти Заходу, а який підсичував їхню національну гордість,

повинен би в нас розбудити почування цілком протилежні (до гордості). Це не на Заході, а на Сході, у Візантії, первородний гріх націоналістичного партикуляризму та цезаро-папістичного абсолютизму перший завдав смертельну рану суспільному Христовому тілу. Відповідальна заступниця Візантії — це російська імперія.

Нині Росія — це одинокий християнський край, де національна Держава без перерви утверджує свій виключний абсолютизм, творячи з Церкви національний атрибут та пасивне знаряддя світської управи, де знесення божого авторитету не надолужили навіть допустимою свободою людського духа.

Друге звено суспільної трійці — Держава або світська влада — силою свого становища посередника між двома другими, це найважливіший засіб підтримати, або знищити цілість всесвітнього тіла. Коли держава визнала засаду одностій солідарності, що її представляє Церква та в імені тої ж солідарності справедливо вирівнює всі нерівності, що плывуть із свободного ділання віддільних сил, стає потужним спричинником правдивої організації суспільності. Навпаки, якщо Держава зашивається у своїм егоїстичнім, ізольованім абсолютизмі — тратить дійсно непорушну базу й непомилну санкцію суспільного діяння і вселенську спільноту лишає безборонну проти тайни злоби ... Російська імперія, відірвана в своїм абсолютизмі, творить небезпеку для християнства, небезпеку безконечних міжусобиць і воєн¹⁾

Чому ж Росія ставала небезпекою для цілого людства? Соловєв не лишив цього питання без відповіді. Він вказав на сам корінь лиха. Це т. з. „Восточный вопрос“. І тут саме виказує Соловєв, що причиною цього стану — недостача східнього, православного християнства, що не тільки не оживляє народів, але прямо або непрямо, починається до їх замирання. В однім із листів до приятеля Е. Таверніє він пише: „Ви знаєте, що по моїй думці, поки східне християнство останеться в цьому стані, що в ньому тепер знаходиться, кожний його зовнішній успіх мусить вийти тільки на шкоду справі вселенського християнства, а тим самим і всіх християнських країв, не виключаючи ні Росії, ні Франції. Навпаки, при сучасних умовах кожен успіх західнього християнства в змаганні до з'єдинення — це щастя всього людства“²⁾

¹⁾ Гл. *L'Idée russe*, Paris 1888., стр. 35—45.

²⁾ Гл. Листи т. IV. ст. 197.

Самозрозуміло, що таке наставлення Соловєва й його писання в тому дусі в очах Росіян з часів Олександрів було майже хулою проти „святої“ Росії та її „богоносного“ народу, що супроти Європи й цілого світу плекав месіянські ідеї. Тому Соловєва стрінуло те, що стрінуло. Передовсім визвав проти себе увагу цензури. По думці Победоносцева кожне писання Соловєва для Росії шкідливе. Тому „усе, що подаю до цензури, пише Соловєв, безумовно забороняють, не виключаючи нових видань тих творів, що попередно були дозволені. „Про законодавство Мойсея“ цензура заборонила просто без ніякої підстави.“ А в другому листі С. натякає на причину заборони. „Глава зо старозавітньої теократії, де не було ні словечка про з'єдинення Церков, або якийнебудь інший непевний предмет, безумовно заборонена тому, що цитати з Біблії наведені просто з єврейського“. ¹⁾

Крім цензури на Соловєва просто накиннулися всі оборонці традиційних переконань та старих почитателів здогадної могутності Росії та її невідлучного атрибуту, правлячого православ'я. Відмовили йому не тільки імени вченого, філософа, але прозвали його зрадником, відступником, викинули за дужки суспільности, погордили ним. Вистане переглянути річники „Віри й Розуму“ з того часу, щоб переконатися, як дуже Росіяни ненавиділи щирого патріота, Соловєва, що посмів закидати публичні блуди, виказувати правдиве грізне положення народу та вказувати праву дорогу рятунку перед неминучою загибеллю. На нього нападали, а він через цензуру мусів мовчати, оставався безборонний.

Соловєв був і лишився пророком, що його ніхто не слухав, а навпаки, всі ненавиділи. Пережив усі злидні й заплату, що її колись давали своїм пророкам — жида за те, що посміли докоряти їм за спроневірення своєму правдивому післанництву в людському роді.

Розважуючи, на схилі життя, таке відвернення загалу від кличів, що він їх голосив, та відплату свого народу за те, що добра йому бажав, Соловєв терпів дуже, але не піддавався. При кінці, як здається, він зневірився в здійснення з'єдинення Церков. Одначе це не

¹⁾ Гл. Листи: т. II. ст. 129 і 130.

змінило його переконань. Два роки перед смертю, до згаданого вже приятеля француза пише: „...в душі я спокійний, тимбільше, що моя можлива помилка торкається моєї особистої ролі, але нічого не змінить у моїх релігійних переконаннях“. ¹⁾

Тимчасом Соловєв ставав щораз слабший; недуга очей, ни́діння фізичних сил, виснаженість духовою працею, сила внутрішнього терпіння морального характеру підривали його сили, вже з природи слабі. Почуваючись усе більше недужим, вибрався він до своїх рідних і знайомих на Україні. Переїжджаючи через Москву, вступив на село до свого приятеля кн. Трубецького, де розхорівся так, що мусів остатися в постелі. По тижневі недуги почув, що надходить кінець його мандрівки. Тому, що не було там катол. священика, прийняв Соловєв останні св. Тайни з рук православного. Перед смертю молився гаряче, м. і. за навернення жидів, що вважав за останню перемогу Христа на землі та несхибний знак Його кінцевого приходу. Чи підозрівав він, яку ролю відіграють незадовго у його батьківщині ті, що за них перед смертю Бога молив...?

Володимир Соловєв помер 15. липня 1900 р. в селі Узкоє, коло Москви; похоронений спочив біля свого батька, історика, в новодівичькому монастирі в Москві.

Закінчення.

Володимир С. Соловєв — це одна з небагатьох потужніх одиниць, що не остаються без відгомону, навіть коли самі вже давно замовкнуть... це гордощі не тільки народу, що з нього він вийшов, але цілого людства.

Його, як людину, характеризувала щира простолінійність у поступованні. Любов правди в нього була дуже діяльна. Передовсім він ніколи правди не лякався; не жалів труду, шукаючи за нею, а коли найшов її, мав відвагу стати в її обороні навіть проти всіх. Така постова завжди й всюди потягала за собою прикрощі й терпіння. Віддавшись раз наважку службу справі божій, витримав у ній аж до кінця, без найменших відхи-

¹⁾ Гл. Листи: т. IV. ст. 204.

лів. Він не знав компромісів. Та простота духа сяє у ньому як самоцвіт.

Соловєв великий у своєму відношенні до збірного життя. Він великий у своєму патріотизмі, що слід окремо згадати. Його патріотизм заслугує на підкреслення, не тільки тому, що він дійсно на цю тему писав, але й тому, що в тодішній Росії він мав знесле поняття про нього. В його часах в Росії дуже викривлено поняття патріотизму. Злі духи його дуже надуживали на очевидну шкоду батьківщині. Націоналізм, доведений до месіянства, підривав публичну мораль до самих основ. Достоевський на тлі месіянства всилує в народ переконання, що „руський бог і рускій Христос“ спасе увесь світ... Толстой знову каже, що патріотизм, це видумка пануючих для лекшого закріпощення підданих. Ось два кінцеві етапи того самого викривленого патріотизму. Месіянizm і нігілізм. Оба вони зійшлися в ленінізмі, що наставився спасати світ... — Не так було воно у В. Соловєва. Своє розуміння нації й націоналізму з'ясував в одному з інтересних листів до А. А. Кирєєва: „Я признаю народність як статечну силу, що їй треба служити вселенській (наднародній) ідеї. Чим більше звисний нарід, відданий вселенській (наднародній) ідеї, тим він сильніший, луччий, знатніший. Тому то я рішучий ворог заперечного націоналізму або народнього егоїзму, самообожання народности, що по суті своїм рівно гидке, як самообожання особисте.“¹⁾

Патріотизм Соловєва це не почування, не якийсь природний, сліпий потяг до свого, бо це ніщо інше, як своєрідний вияв егоїзму, тільки християнська чеснота. Патріотизм це обов'язок, що пливе з природних і об'явлених божих законів.

Однак подібно як кожна чеснота, так патріотизм має свої границі; коли їх хто переступає, блудить, а замість чесноти виходить злочин. Щоб остатись чеснотою, патріотизм не може йти в розріз із релігією, зокрема об'явленою, що нею є християнство, з його правдами віри й моралі, з його єрархічним уладом у виді Церкви. Коли ж чимнебудь ранить Христові засади, тоді не на

¹⁾ Гл. Листи: т. II. ст. 103.

користь, а на шкоду батьківщини ділає, тоді має місце проста, огидна зрада.

Ліком на народній егоїзм подібно, як на егоїзм одиниці, являється самозаперечення. Таким самозреченням для Росії мала бути правильна розв'язка питання Сходу й Заходу на полі церковного об'єднання, через визнання наслідника св. Петра головою вселенської Церкви. Переведення тієї знеслої ідеї в життя ось завдання Росії. Сповнення його робило прислугу божому ділу, причинялося до піднесення поваги Церкви, переводило знеслу місію в людстві, вертало росіянам правдиву віру, а Росію ставило на передове становище у світі. Соловєв був великий патріот, бо бажав батьківщині великого і знеслого добра.

Соловєв це визначний філософ і богослов. У багатьох своїх поглядах він оригінально підходить до теми. Правда, не всі проблеми філософічні, крім етики, у нього викінчені, вигладжені, деякі не дуже ясні, все ж таки вони правильно, на підложжі поставлені. У нього не видно різниці між релігією, теологією й філософією. До релігії підходив з розумом, щоб вчинити її розумовою, а на філософію дивився з точки релігійної, не без світла віри та об'явлення. У нього філософія й теологія не лишалися тільки теоретичним міркуванням, без відгону в житті; навпаки, він усі правди розумів життєво. Об'явлення дане не лиш на те, щоб його подивляти, але й на се, щоб в його світлі жити. Соловєв знайшов пристосування у збірнім житті людини навіть такої, здавалося би, „нежиттєвої“ догми Пресв. Трійці, що її відблиск маємо в потрійній владі людської громади. Життєве розуміння християнства було причиною, що він писав навіть книжки аскетичного змісту (Духовні підстави життя.)

В особі Соловєва кат. Церква придбала видатного конвертита.

Ліберали звичайно погорджують конвертитами, мовляв, це нестійність переконань. Хоч зміну переконань у всіх інших ділянках, чи поглядах, ліберали не осуджують, а противно вони самі найбільш податливі на далекосяглі, відбіжні від себе переміни переконань, але коли йде про навернення до Церкви, до Бога, то ті самі ліберали,

по вірі індиференти, або — що є те саме — безвірки, добачують нестійність.

Тимчасом не так воно є. До добра змагає лиш те, що добре. Навернення, це дійсно зміна поглядів, але зміна благородня, найбільша з тих, що в чоловіці можуть мати місце, тобто навернення з невірства або ложновірства до Бога. Така переміна завжди й скрізь вказує на небуденну силу духа і є додатнім обявом. Свята Мати Церква завжди скупчувала коло себе ті шляхетні душі, ті „діти ласки“, що вже з розпуття дістались на царське весілля Божого Сина... Від Савла, через Августина, Франца Асизького, Ксаверія аж по новіші часи, коли їх все більше число у всіх народів. Згадати б лиш дуже славних: Newman (Англія), Veuillot (Франція), Papini (Італія) і др. І в нашому народі вже є приклади таких навернень, що слід уважати за додатній обяв.

Характерні прикмети таких навернених це рішучість потягнень, боеве наставлення до ворогів Церкви, головно табору, що з нього самі вийшли, безкомпромісовість у прямуванні до цілі. Коли католики, що не переживали важкого навернення, до недовірок і байдужих у вірі, ставляться більш вибачливо, толерантно, то навернені не розуміють такого поступовання і виступають проти них більш суворо й настирливо. У починах і виступах ворогів релігії бачуть вони лише злу волю, що з нею слід на усіх фронтах боротися. За те вони бувають зненавиджені, осуджені, незрозумілі часто й для самих католиків, або тих, що звуть себе такими. Вони стають предметом різних наклепів, інвектив, підозрінь аж до викинення поза дужки товариського співжиття. Здається, що на книзі життя кожного наверненого виписані слова, що відносилися до наверненого Савла, „Апостола народів“: Бо я покажу йому, скільки має він терпіти за моє ім'я. (Д. А. IX. 16.)

До таких людей треба зачислити В. Соловєва. Отвертий, безкомпромісовий, боевий, а zarazом невідомий, незрозумілий, осуджений, відкинений: таким був ув очах росіян за життя, остався ним по смерті і дотепер залишився забутим. Соловєв для православного росіянина не може бути іншим.

Соловєв не є без значення й для нас, українців. Він

указав на корінь лиха, що рівно заважило на Росії, як на Україні, вказав на ворога, що від нього потерпіли ми може більш, ніж інші народи: ворог цей це дух візантійського партикуляризму та зв'язані з ним, або з нього вихідні висліди на всіх полях збірного життя. Він цього духа схопив, його влучно окреслив, виказав його наслідки не тільки на полі релігійнім, церковнім, але також у житті суспільнім і державницьким. Через те помагає нам пізнати й зрозуміти історію й духа тих народів, що підо впливом візантійського партикуляризму розвивали своє життя. До них належимо й ми.

Партикуляризм по своїй суті це заперечення збірности там саме, де вияв збірности конечний навіть для того, хто її відкидає. У пожитті людей це атрофія почуття спільности з другими, чи то вищими від себе, чи рівними, а пересадна любов усього свого. Візантійська схизма внесла саме цього духа партикуляризму в церковне життя Сходу через те, що відмовила послуху своєму центрові, що ним був з Божої установи. Понад добро цілої Церкви, добро цілоти, поставлено добро її частини. Хоч поділ наступив у точно означеному часі і виконали його знані нам особи, то він був заздалегідь довго приготований, а по тім його не тільки оправдано, захвалено, заапробовано, але піднесено до засади. Тим способом поділ на частини, незалежність одної частини від другої, життя клітинами, а не організмом, партикуляризм, став законом, що ним пронизане ціле життя східної людини.

Защіплена отруя духа, що не знайшла в організмі відпору ані антидоту, не осталась без наслідків. Висліди відірвання від центру один по однім виступали на різних полях збірного пожиття.

На церковному полі поділ поступав далі: могла Візантія відірватися від Риму, могла це в свою чергу вчинити н. пр. Болгарія і відірватися від Візантії. Наступила атомізація, автокефалізм, що зразу підривав пошану авторитету, а потім заперечив якийнебудь авторитет, як щось у церкві чужого. (Хомяков.)

На державному полі, тому що на Сході Церква й Держава були тісно зв'язані, що вийшло на шкоду обом сторонам, — дух партикуляризму видав куди сумніші

плоди. У державно-творчій житті нахил до життя клітинами, партикуляризм, це нахил до анархізму, що його можна тримати в крипах лише тиранією. Тому то історія свідком такого явища на Сході: Чим більш якийсь нарід ставав „схизматичський“, тобто чим більш освідомлював собі духа партикуляризму, тим дана держава чи нарід ставали більш схильні до анархізму, а держава ставала слабша, а то й упадала. Тоді бо відосередкові сили, — племя Хама, як каже Липинський — перемагали всі інші сили і доводили до цілковитого розкладу.

Думаючий людині накидується питання упадку двох могутніх держав, що їх доля злучена зо східнім відламом християнства. Найбільша держава середньовіччя, Візантія, не встоялась перед напором зовнішнього ворога. Найбільша держава нових часів, Імперія російська, упала остільки гірше, що упадок цей наступив із нутра. Там бракло животніх сил опертися, тут не стало самого життя. А животіння православних держав на Балкані, тих сателітів зразу Візантії, а по відступі Турків, Росії (тепер інших могутніх держав), у взаєминах між собою виробило форму, що її історія називає балканізацією. А історія нашого безталання чи не має прикладів, що в них можна добачити обяви явного анархізму? Де причина цього явища?

„У грецькій церкві релігія так злилася з державою, що поза культом і монашим життям ні в чім іншому не була незалежна. На Заході було інакше.: тут релігія й залежна від неї мораль у своїй ділянці були незалежні і тої незалежності не дозволили собі вирвати. Це завдячуємо передовсім Католицькій Церкві... Вона виховала романські й германські народи інакше, ніж східня церква народи грецькі й словянські“. Так писав визначний учений, критик, протестант А. Гарнак.¹⁾ Католицька Церква виховала народи, бо, будучи у своїх діяннях від держави незалежною, не дозволила релігії й моралі, вартостям абсолютним, піти на послуги часовим і змінним вимогам рації стану. Не так воно було на Сході, де церква стала державною установою. Там не тільки церква інакше виховувала, але взагалі не виховувала,

¹⁾ Гл. його „Das Wesen des Christentums.“

а радше держава, кожна на свій лад, виховувала свою церкву. Отже слушно „Релігія й Церква це основи Держави“ (Липинський.) Де Церква сильна, там держава тривала, але не навпаки: де держава паде, там перед тим упала церква, або була тільки її пародія. Коли ж іде про християнський Схід, то основа держав, релігія, вносила духа партикуляризму, що чим більш десь змагався, тим більше розкладав, підривав те, що зветься патріотизмом.

Соловєв у своїх писаннях з'ясовує докладно цього духа розкладу, видвигає на денне світло саме коріння цього фальшу, що ліг ув основу збірного життя східніх народів, а потім перейшов у стан підсвідомости. Він також вказав на одинокий можливий вихід з того несвідомо блудного положення, тобто оздоровлення основи, через привернення церковної одности, повороту до центру.

Вкінці Соловєв, це навернений католик у східнім обряді — це уніят. Уніят він своєю наукою, своїми змаганнями, а що важніше — усім своїм життям. Його розуміння Унії, що вимагає окремої розвідки, має велику вагу, бо ж це не дилетант, не книжковий знавець словянського Сходу, що їх новішими часами є досить, але син того Сходу: на Сході вродився, виростав, жив, працював, зо Сходом, від нього й за нього терпів. І тому для нас, Українців — католиків, має окреме значення. Та саме тут приходить нам схилити голову перед дивними божими дорогами. Росія Олександрів, Миколаїв, Росія, що плекала месіянські ідеї супроти Заходу, а зокрема Католицизму, Росія, що у своїх границях так жорстоко переслідувала Унію, — дала їй найкращого з поміж синів своїх, Володимира Соловєва, сина Сергія.

ПАНМОНГОЛІЗМ.

(За В. С. Соловєвом переспівав Р. Кіцай, богослов).

Нераз гляджу турботно в даль туманну,
Коли на стежці днів післанець доли
Засурмить грімко в тишу на світанні, —
Так, наче чую віще: „ПАНМОНГОЛІЗМ“.

Коли в Візантії затихли псалми,
І запустили олтарі і храми,
А кумирям клав дар благальний
Сам цар і нарід з вірними жрецьями,

Тоді зі Сходу люд чужий, незнаний,
Двигнувся, грізно розпростерши крила,
Впустив далеко кігті кровожадні
Й розшарпав люто другий Рим — зігнилий.

У сутінках руїн стирчать кольони —
Перестороги знак для всіх народів...
Та дармо! Виють знов підлизів хори:
„Ти третій Рим, Росіє, — Рим на Сході!“

Так що ж? Чи ж Рим на днів заранні
Хоч у сні бачив привид бездорожжа?
Чи може в вічному зі злом дужанні,
Карати вже втомилась рука бога?...

Ось жовті вожди з островів далеких,
Від вод маляйських, до вершин Алтаю
Всі племена номадів перелетних,
Тьму орд ведуть за дикий мур Уралю...

Ось, хмара тягне — сарана китайців...
— Росіє! Станеш у вогні, кривава!...

— — — — —
Проштий в леті стрілами Ногайців,
Упав орел двоголавий — в крові плавав...

Нещасний все так повзе на колінах,
Хто заповідь любови смів забути...
Ось, третій Рим упав — лежить в руїнах...
Хто зна?... Четвертий може вже не бути.

Михайло Тріль
богослов.

Гомоніли дзвони...

Молодий ще — а такий вже німичний...

Заносить зопсуттям - страшним розкладом душі...

Тіло держиться, але душа - душа... Часто вибігає з хати й довго - довго блукає безкраїми полями...

— Що давить ту молоду душу? Чому молоде обличчя понуре — чому очі не палають силою життя?...

...Родичі гляділи на сина з болем серця. Вони знали його недугу — знали, що точить цю молоду душу...

Знали, що в молодім серці холод, що там пуста й мертвечина — що там немає вже місця для Бога...

...Знало батьківське серце недугу дитини — знало й лік на неї...

...І вони молилися — благами милосердя для дитини...

А син... він з іронією глядів на девоцію родичів...

Не сподівався, що в тих старечих серцях погода й радість...

Він не хотів у це повірити! Не хотів... бо відчував, що ним страшно кидає — що в нього буря — страшна буря...

А вони таки складали з надією старечі руки... не переставали...

Молодого сина огорнув страшний неспокій. В нього все стратило вартість... Невірство запровадило в темну-сліпу вулицю... Він сам серед шалючого життєвого моря — без надії на рятунок...

— Пощо я так мучуся?... Маю жити без цілі? Та ж я розумне ество... Кожна билинка — кожний атом має свою ціль... А я — я людина — маю бути тим, що його „сліпий випадок“ кинув без цілі на лоно тієї чудово уложеної природи... псувати її гармонію...

...Глянув довкола... Милий спокій... Ні сліду бурі...

Сонце спокійно хилиться до заходу — пташина безжурно щебече — тихо плывуть хмари... Народ працює...

...І його ухо чує пісню - жарти... очі стрічають радість...

О, як гарно, як мило скрізь!... Скрізь — лиш не в мене... Чому ж ти, моє серце, неспокійне?... Та ж я годував тебе всіми розкошами цього світу... Чого тобі бракує... Чому ти дрижиш, як осиковий лист?

...Ішов широкими полями — пестив рукою золоту пшеничку...

...Ішов й ішов — кудись гнався... Не глядів перед себе... Одне було перед ним: йти звідсіль — не заколючувати блаженного мира...

...А старечі уста шептали молитву — по зморшках бігли чисті перлини й... котилися до Нього... за сина... Вони вірили, що син не пропаде...

Сонце цілком схилилось на спочинок. Повна тиша... Пташня з гамором зірвалася до вечірнього щебету... Запавні поля гомоніли співом... Білим серпанком роса довкола вкрила... А він розбитий на душі... у нього немає спокою — ні краплинки радості... Лице викривлене, руки затиснені в п'ястуки... Серце товчеться — груди хвилює... а очі бігають з місця на місце... — Втопився — пристанув... Впялив очі в землю — руками стиснув гарячу грудь... Залізні пальці впилися в неї... Молоде серце її розносило... Дрижали уста — щось шептали — щось нехотпне для уха.

...А довкола милий спокій... лиш краса та радість...
— Чому в мене її немає?...

...І я хочу радості — я хочу щастя — хочу спокою!...
Піду всюди — піду, коб тільки його знайти!...

— Боже! Вкажи мені шлях!... Шлях мира... щастя...

— А піду!...

...Підніс очі, повні сліз...

Сонце саме заходило... Море золотого проміння розливалось по землі...

...І він бачив золотий шлях... Тягнувся по землі ген на край світу... Губився у синяві неба...

...Стелиться від його стіп... ген — де сонце — де блакить вічного мира.

...Не ворухився... Стояв на золотому шляху...

— Як мило й радісно... Скільки тут щастя!... шептали уста — лице скоро прояснювалося — схвильована грудь притихала...

...Золотий шлях... На ньому якась тінь... Щирозолоті рамена... на всі сторони світу... Рамена хреста...

...Стояв спокійний, вдивлений в сонце, що ховалося й золотило старенький самотній хрест серед поля...

Ховалося... Зникав і золотий шлях...

Могутніла тінь самотнього хреста...

...В селі гомоніли радісно дзвони... Звіщали свято...

... Дзвони гомоніли...

... А він клячав під спорохнявілим похилим хрестом... Його тінь зливалася з тінню хреста... й одна могутня тінь тягнулася далеко по спокійній землиці...

Він бачив золотий шлях... Починався у стіп хреста та провадив ген... до Бога...

... А дзвони зо здвоєною силою гомоніли...

... Звіщали велике свято... що буде подвійна радість...

ІВАН ТЕТЕРКА, богослов.

Із нічних дум...

То часом в зорянонічний мент задуми —

Як лискавкою гадка лине в далечинь...

Туди в краї далекі перед нами,

Де усміх океанів — корабельна тінь.

Тихо всюди, ні відзвук тиші ночі не плямить,

Так легко злинути там мені, де Він...

Зір лілеї квітчають глибокий неба аксаміт.

Зложу йому мої скрижалі — мій поклін...

На канві днів моїх блищать Його закони...

Він Всемогучий Володар, я ж ніжна тінь,

Моя тужна Мета мене до себе — горне,

Дзвенить в душі, як на верхівях срібний дзвін.

Як фіміям моя молитва тиха,

Простелиться у самоцвітний килим...

Під Трон Його: „Коби у вічнім пляні —

Твоїм мій шлях життя не був похилим!

Ти, Всесильний, долею віків кермуеш...

Твій космос-гігант й ніжний атом,

Ти приймеш мольби мої — Ти їх почувеш...

Симфонію душі, Тобі, пеан-псалом.

(21. XI. 1936.)

РОМАН КІЦАЙ, богослов.

„ЕССЕ НОМО!“

Ти сам скатований стоїш,
 скривавлений... На голові
 Твоїй їжиться терня — вбилося в скрань,
 й криваву розсотало ткань...
 Червоний плащ присох до ран,
 закрив так лють безсоромних знущань...

Пощади ждеш в продажної товпи?
 Цей царський лавр... кривавий багр...
 це дань її Тобі!... — „Распи! Распи!! —
 — Ти божевільний цар!... — бунтар!...” —
 Ні! Ні! — Ти вічний памятник любови,
 Ти вічний закид злобному людству,
 Ти візія, що гоїть невгомонний біль,
 На шляху всіх віків і поколінь.

Твій зір з під лагідних повік
 чогось неначе прагне — просить...
 І щось брентить в кутку душі,
 мов пісня з сумерку віків,
 тихенько хлипає і плаче і голосить,
 щось рве-кричить: „Це чоловік?!“

І хочеться з тремтливими руками
 на грудь припасти, мов дитя до мами,
 і плакати з Тобою довго-довго...
 Хоч Ти опльований, колючий, збитий,
 й немає в Тебе місця ще цілого,
 і хоч на Тобі соромні окови, —
 щось тягне так, щобн Тебе обняти,
 так палко, так... до болю, аж до кровн..

I. IV. 1936.

З глибин звиваєм — з дна серцець:
Почуй нас, Боже, хай дійде
До трону Твогого стогін-скарга
нас — рабів!

Голодний жах... опухлий труп,
І мозок збризканий на брук...
Зойк мук по ночах... в небо кличуть
помсти днів!

Уже до сонця триста літ,
Як вязень взаперті до крат,
Все рвемось-стогнем: Боже, волі,
волі дай!

Рабами підлими зросли...
Невже в ярмі сконаєм ми,
Як вічні жебраки-гелоти
людських прав?

Карались ми, блудні сини...
Прости ж нас, Милостив, прости!
Вже стільки сліз... Зменши той довгий
карн шлях!

Прийди до нас як творчий дух,
І запали вогні в серцях,
Узброй у віру в перемогу,
на бій-змаг!

Не тям, що в нас роздор-вražда,
Що мов проказа — без кінця,
Лиш Сам прийди, з'єднати стадо
в лютий час.

І тих, благаю, не забудь,
Що в тюрмах дні сумні ведуть:
Борців за нас... Отри їм сльози,
цеї алмаз...

Найпаче ж нас з руїн двигни,
Наш любий край-Сіон святий,
Вкрий знову славою степи широкі,
як колись!

ІВАН ТЕТЕРКА, богослов.

Жертва Священномученика Йосафата.

Пестила золота осінь коври пишні —
Листопадових днів пригаслу далечінь...
Ячання журавлів стелилось в пісні —
Орлом проткав обрії гомін-дзвін.

Над Витебськом тиша голубить бурю!
Чаїться невідоме, прийдешнього туга...
У теміні церковних сивих мурів
Молиться Йосафат — Божий Слуга...

Велет, що зір свій спрямував у Вічність,
Знає, що вмере... (На рідній землі рідна кров!...)
Та смерть Його світляний шлях в майбутність —
До неба ключ і пробоевий зов...

У Його візії будучих днів контури:
З азійської Москви йтимуть полки —
Щоб в Україні, у муках і тортурах,
Збурити те, чого не знищили віки...

Багритимуть у сніжнім океані
Шляхи засланців і борців в Сибір...
За те, що Богові співатимуть пеани —
А маловірам скажуть: „В Правду вір”!

Впадуть герої від куль Москви за віру,
У ті жахливі дні злови і зради!...
Україна пройде свій шлях криваво-сірий —
Насиллям в ній З'єднання підупаде...

Але воскресне знов це Діло Боже!
Як фенікс із руїн устане Україна!
І зацвіте мій чин, як квіття рожі —
Ідея З'єднання, свята, єдина!...

— — — — —
Меркне сонце в саванно-мрячнім звою...
Закрило очі на лютий чин Каїнів:
Упав Святий, вбитий братів юрбою...
Багрянний маніфест ширяє по Вкраїні.

Здивовані холодні хвилі Двини
Дорогоцінним мощам Кров ізмили —
Під блеск заграви, що без упину
Любимцеві Христа з неба світила...

Багрянний маніфест — це завіт Святого —
Закон для нас у днях борби й зусиль:
„Найцінніший скарб народу мого —
Це віра в Бога, перед руїною азиль!

То ж зберігай все скарб цей, Україно!
Неси його на Схід, де впала моя кров!...
З'єднай його в одну святу родину —
В Христа фалангу, під Риму хоругов!

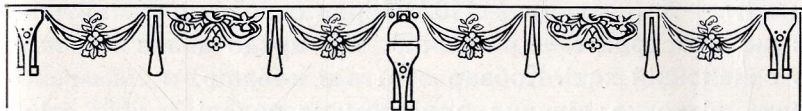
Тобі, Народе мій! Народе вірний,
Що в лямбінт віків підеш з печаттю душехвата,
Слова мої, мій маніфест нетлінний:
За Віру, Волю Бог зішле Тобі в відплату“!...

Із маніфестом Велета ми йдім без впину!...
Це вічний безсмертний чин-дороговказ...
На смерть за Віру і Христа у кожну хвилину —
Будьмо готові! Такий Його приказ!...

А чином Велета, що понад сталь і граніт —
Тим німбом Святости і Боротьби,
Кріпимося в життєвім океані —
Як льви, борімося на шляху судьби!...

До Йосафата молімось в болях й ранах:
„Кріпи народ Твій, святий Владико!
Нехай вже раз з руїн він вольний встане!
І шлях у небо свій скерує в віки!...“

Др Євген Грицак.

ПЕРШИЙ АЛЬМАНАХ ПЕРЕМИСЬКИХ БОГОСЛОВІВ. *)

З М І С Т :

1. Вступ. 2. Присвята „Лѣрвак-а“ о. Г. Гинилевичеві. Вступ до „Лѣрвак-а.“ 3. Автори Альманаху: Павло Леонтович, Богдан Леонтович, о. Йосип Лозинський. 4. Поезії в Альманасі. 5. Оповідання. 6. Науково-публіцистична частина. 7. Роля о. Й. Лозинського в нашій науці й письменстві. 8. Відзиви про Лѣрвак-а“ і його оцінки. 9. Закінчення.

1. Вступ.

В 1852. р. вийшов у Перемишлі з друкарні Капітули Альманах перемиських питомців п. н. „Лѣрвакъ зъ надѣ Сяна, изданъ Семинаристами Перемыскими въ ползу Дому Народного. Въ Перемышли, въ Книгопечатни соборной рускои Капитулы 1852“, заповіджений у „Зорі Галицькій“ ще при кінці 1850. р. питомцями львівської Духовної Семінарії.¹⁾

Це невеличка книжечка, формату малої вісімки (стр. 8

*) Видаючи цей Альманах, ступаємо слідами наших попередників, що вже на світанку нашого відродження видали перший Альманах „Лѣрвакъ зъ надѣ Сяна.“ Будучи дитиною свого часу, з'ясовує він ці почування й настрої думки й ідеї, що їх у юнацькій груді леліяли його автори. Ми, їх наслідники, маємо змогу глянути на ці ідеї в перспективі історії, їх оцінити і порівняти з нашими теперішніми... Це допоможе нам пізнати, що саме нас вяже, у чому ми подібні, у чому різнимось та у якій мірі? — Саме тому містимо критичну аналізу „Лѣрвака“, що її ласкаво виготовив визначний знавець нашого відродження в ХІХ ст. на західних наших окраїнах. — *Редакція.*

¹⁾ Кирило Студинський: Павло Леонтович. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка — том СХХХІІ. Львів 1922. стр. 147. — В Перемишлі не було ще тоді повної Дух. Семінарії: перемиські богослови вчилися 3 роки у львівській Дух. Семіні, а на ІV. році студіювали в Перемишлі.

нenum. + X (вступу) + 110.) Перед заголовною карткою є ще ілюстрація — ритовина, що представляє кобзаря в селянській хаті. Кобзар стоїть з кобзою, з ним говорить сільська дівчина з вінком на голові, а біля стіни стоять два селяни, дві селянки й одна дівчина. Один селянин сидить, а біля третього селянина стоїть маленький хлопчик з возиком.

2. Присвята „Лѣрвак-а“ о. Г. Гинилевичеві.

Альманах присвячений о. Григорієві Гинилевичеві, сcholярхові перемиської Капітули й ректорові Семінарії, якому присвячено аж 3 сторінки, а саме названо його „изряднѣйшимъ покровителемъ народности руской“ і поміщено неначе маленький панегірик у цих словах: „Устроєнъ въ шату руской славы, вторый Мецено нашего слова, прійми ѡтъ насъ плодъ сей, худый ѡнъ — но зъ родимой нивы, и освяти го печатевъ имене Твоего, чтобы тымъ усовершенъ приступъ и тамъ знайшовъ, де лучи тепленьки родимого нашего языка неvhодятъ“.

Можна спитати, чи ця присвята має тільки куртоазійний характер (питомці складають звичайну пошану своєму ректорові), чи о. Г. Гинилевич справді був „Меценом нашого слова.“ Цю справу розяснює частинно Проф. К. Студинський, а саме: з крил. о. Гинилевичем ворогував здавна о. Йосип Левицький (про нього згадує обширно далі), що робив йому важкі й прикрі, а несправедливі закиди та вносив на нього скарги до духовних і світських влад, щоб перешкодити о. Гинилевичеві здобути дальші достоїнства. Перемиські питомці відчували цю кривду, яку робив Й. Левицький їх зверхникові, видатному діячеві, і тому бажали виявити йому свою пошану й щирю любов тим більш, що він підтримував їх національні почування й їх письменську працю. Тому присвятили йому свій перший Альманах, а наступного року (1853.) надрукували ще в дні його імянин похвальний вірш п. н. „Стихъ во честь Єго Высокопреподобія... Г. Гинилевича...”*)

о. Г. Гинилевич уродився 5. лютого 1809. р. в Яворові,

*) Иванъ Ем. Левицкій: Галицко-русская библиографія XIX-го столѣтія. Томъ I. Львовъ 1888. стр. 79.

видав у 1860. р. „Житъєписи Святихъ — часть I., у 1866 р. виголосив у Галицькому Соймі кілька промов, м. і. в справі субвенції для українського театру, помер 18. (30.) листопада 1871. р.¹⁾ Редактор „Лѣрвак-а“, що тодішнім звичаєм писав панегірики для пошани високопоставлених осіб, головно єпископів і митрополитів, присвятив аж 3 панегірики о. крил. Григорієві Гинилевичеві, як щирому приятелеві української молоді, що в них щиро дякує йому за його любов і працю та вдаряє в патріотичну струну, кажучи:

Мужу! Ти плачеш над неньки доле,
Гнет серця згояться рани;
Бо Русь небавом за божов волев
Щасно прибе до пристани. —

І гаразд буде в руській родині,
Неня всіх к собі притягне,
Того желаєм ми Тобі нині,
Бо серце Твоє се багне.²⁾

Вже в цій присвяті зраджують видавці ідеологію й відслонюють напромак та характер Альманаху, а саме бажають, щоб ім'я й авторитет о. Г. Г. промостили йому шлях до цих кол, які досі нераді були „тепленьким лучам родимого язика“. Цим заявляють вони, що обстоюють чисто-народню мову й противляться цьому книжному мові, що мав тоді перевагу на тодішніх наших верхах.

Ще краще видно це у вступі до Альманаху п. н. Введенъ. Ініціатор його, організатор і головний укладник Альманаху П. Л., це зн. Павло Леонтович, покликуюється на сербів, подібних до нас своєю історією, важкими переживаннями й народньою поезією, що має європейську славу, а далі замість свого власного вступу дає короткий зміст із книжечки Д-ра І. Субботича „Кілька основних рис сербської словесности“, що в ній автор говорить про перші початки національно-літературного

¹⁾ Idem. Томъ II. Львовъ 1895. стр. 78. — Проф. К. Студинський називає о. Г-а заслуженою, хоч наскрізь нещасною людиною. — Матеріяли до історії культурного життя в 1795—1857. рр. Українсько-руський архів. Том XIII—XIV. Львів 1920. стр. XV.

²⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. ЗНТШ — том CXXXII. стр. 142—143.

сербського відродження, що зразу не йшло шляхом належним, бо видавано книжки наукові, важкі й незрозумілі, і то церк.-словянською мовою.

Аж Дозитей Обрадович почав писати сербською народньою мовою й видав у 1788. р. народні казки, а в 1814. р. виступив у Сербії Вук Караджіч, що видав народні сербські пісні й словник сербської мови. До цих двох воскресників чи пробудників рідного слова прирівнює автор Івана Котляревського й Мих. Максимовича, видавця укр. народніх пісень.

3. Зміст і автори Альманаху.

Після вступу переходжу до розгляду змісту Альманаху. У склад його входять поезії, науково-популярні статейки (2) й одне оповідання. Найбільше в збірнику поезій, які надають характер цілій збірці (43 сторін на всіх 110), наукова частина займає 22 (14 + 8) і „повістка“ 35 сторін. Уже сам розклад матеріалу характеризує тодішні часи: найбільше появлялося тоді поезій (хоч мало добрих), мало літературної прози, а ще менше наукових, чи науково-популярних творів, хоч були вже тоді часописи й журнали, що повстали після „весни народів“ у 1848. році.

А хто ж узяв участь у працях і творах Альманаху? Як малий Альманах, то й мало авторів, це просте й зрозуміле. А все таки авторів у „Лѣрваку“ замало. Відомо, що кожний альманах, як і журнал, чи часопис, де теж є твори різних авторів, тим кращий і цікавіший, чим більше є різних авторів, чим більша його різноманітність, чим більше тем і талантів. У „Лѣрваку“ виступає мало авторів, усього 5, а всі вони ховаються під криптонімами. Це криптонімство можна вибачити, бо виступають перед світом молоді (хоч не всі) люди, що ще непевні, чи видержать щасливо першу літературну пробу, але причина цього є, по моїй думці, глибша. А саме: це свідомо криються вони, бо певні, що треба їм наражатися на гострі напади й закиди тодішніх наших диктаторів і могутників. А подруге: тоді було це звичаєм, не було ще громадянської сміливості й відваги виступати відкрито перед публікою, тому теж, як бачимо з бібліографічних оглядів, переважають криптоніми. Винні цьому й тодішні

політичні обставини галицького життя і громадянська невиробленість і боязливість наших людей.

Одначе криптоніми „Лѣрвака“ не були наскрізь таємнічі, тодішня читацька публіка мабуть знала авторів, хоч не всіх. Відкрив їх теж бібліограф Іван Ем. Левицький¹⁾, а саме А. К. = Антін Кульчицький, П. Л. = Павло Леонтович, Спиридон Осташевський, Л-чъ Богдан = Леонтович Теодор, брат Павла, И. Л. = о. Осип Лозинський. Нерозшифрований тільки псевдонім „Константинъ Анто-ній изъ надъ Солокіи,“ що помістив найбільше поезій (стр. 3—32.)

Автори Альманаху — не всі питомці, як можна б думати по наголовку книжки.

З поміж них найстарший віком і письменсько-науковою діяльністю священник о. Йосип Лозинський, світська людина Теодор Леонтович, інші питомці, а з них наймаркантніша постать ініціатора й головного редактора збірника, Павла Леонтовича.

Щоб краще пізнати й оцінити їх твори, подам кілька даних про життя авторів, що виступили в „Лѣрваку“.

1. *Павло Леонтович* уродився 9. березня 1825. р. в селі Щуткові під Любачевом, де його батько Іван був священником. До нормальної школи ходив Павло в Перемишлі й тут теж учився в гімназії. Як був у II. класі, помер його батько в 1841. р. і тоді заопікувався ним найстарший брат Василь, що віддав його до Львова, де вчився в класах II—IV. В осені 1845. р. був Павло на філософії як питомець духовної семінарії і тут перейнявся польськими симпатіями; за це арештовано його й він перебув у тюрмі 6 тижнів. Це арештування дуже пригнобило Павла, бо його усунено з семінарії і він втратив рік; іспити з філософії здавав поза семінарією. В осені 1848. р. був богословом I. року й перебув у львівській Дух. Семінарії до липня 1851. р. Тоді мав уже інші переконання, стояв на національнім ґрунті. Першу свою поезію надрукував у 1849. р., у 1850. р. виставив у Дух. Семінарії свій сценічний жарт, що дуже причинився до розвитку національної свідомости між богословами. Належав він до видавців і авторів „Сборник-а

¹⁾ Op. cit. том I. стр. 71.

привітствованій и желаній къ употребленію руского юношества“ (помістив там 9 віршів), що вийшов у Львові в 1851. р. і був куди слабший від „Лѣрвака“.

В осені 1851. р. був у Перемишлі на IV. році теології й тут у шк. р. 1851/52 видав наш Альманах; в осені 1852. р. оженився з донькою о. В. Волошинського Єлисаветою, а коли висвятився, був сотрудником у Руді Монастирській, далі парохом у Білій Польовій, а в 1865. р. жив знову в Руді Монастирській як парох. В 1874. р. померла його дружина, що дуже вразило його й 19. травня 1880. р. помер він, граючи на скрипці.¹⁾ Написав багато віршів (усіх 107) в українській і польській мові та автобіографію.²⁾ Був метким організатором і мав великий вплив на товаришів-питомців. Поміж віршами його переважають речі принагідні, на іменини, з нагоди вінчань знайомих, з приводу від'їзду товаришів або прощання рідних. У них бачимо легкість, гумор, погідний настрій, патріотичні нотки, з чого можна вносити, що їх автор був товариською людиною, любив забави, поїздки, гостини й мав золоте серце та любив людей і світ, свій нарід і вітчину. Ці вірші його можна до певного ступеня порівняти з цією „обивательською літературою“, що нею залюбки займалися в нас люди на Україні в 1830—1840 рр., не маючи високих аспірацій на полі письменства, бо писали тільки для розваги власної, своєї родини й тісного гуртка знайомих.³⁾ А все таки між такими людьми бували теж таланти. Взагалі П. Л. не так добрий поет, як дуже симпатична, мила людина; це видно в його поезіях і це найприхильніше настроює до нього читача та роззброює критика.

2. Брат Павла, *Богдан Леонтович* був адюнктом повітового суду, заслужився як добрий громадянин і патріот, у 1847 р. переклав з польської на українську мову „Слеза над гробом... І. Снѣгурского“, писав принагідні статті, а завжди був прихильником народньої мови й

¹⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. Записки НТШ, том СXXXI. Львів 1921. стр. 197—201.

²⁾ Спис усіх його творів у праці Проф. Студинського „Павло Леонтович“ ЗНТШ, том СXXXII. стр. 202—207.

³⁾ М. Зеров: Нове українське письменство. Випуск I. Київ 1924. стр. 65—66.

виступав проти церковно-словянщини й Погодінців. В 1867. р. його спенсіоновано, тоді працював у Рустикальнім Банку і в 1870. р. редагував львівську „Основу“. Був деякий час урядовцем „Заведенія“ (крилошанського банку), а коли його звільнили там із служби, перенісся на село до свого сина й тут помер у 1886. р. *м.р. 1812 р.*

3. о. Йосип Лозинський народився 20. грудня 1807. р. в селі Вірку біля Перемишля, де його батько Іван був священиком. У Перемишлі скінчив головну школу й філософію; теологію закінчив у Львові в 1830. р., у 1831. р. оженився й висвятився, а в часі пошести холери, що лютувала в Перемишлі, був капеляном еписк. Снігурського. В серпні 1831. р. адміністрував парохією в Ліську, в 1832. р. в Радохінцях, а в березні 1836. р. став парохом Медики, де користувався великою бібліотекою місцевого діда Павліковського; від квітня 1848 р. був парохом міста Яворова й тут умер 11. серпня 1889. р. Була це людина дуже образована, здібна, бистра й роботяща. Про його проект завести в нас латинську абетку в 1834. р. згадую окремо. Цікавився граматикою, літературою, етнографією (1835. видав у Перемишлі етнограф. збірку „Ruskoje wesile.“) В 1833 р. приготував до друку українську граматику й мав уже дозвіл цензора у Відні В. Копітара, але тоді вона не вийшла, а що рукопис загубився, то о. Й. Л. вдруге написав граматику живої народньої мови (йдучи за порадами Копітара), однак львівський цензор українських книжок о. Венедикт Левицький не апробував її. Тоді Й. Лозинський вніс протест до головної цензури у Відні й виграв справу. Всетаки видання граматики в таку потрібну гарячу пору не появилось. Вийшла вона аж у 1846. р. в Перемишлі п. н. Gramatyka języka ruskiego (małoruskiego). Написав на конкурс українсько-німецьку граматику, але нагороду одержав о. Йосип Левицький. Йос. Лозинський писав часто й багато на національно-громадянські й політичні та правописно-літературні теми, писав живо й цікаво, легко й приємно, знав добре народню мову й боронив її постійно. Був теж добрим промовцем, знаменитим публіцистом, ученим і популяризатором, дописував теж до польських і німецьких часописів. Постійно боровся з о. Йосипом Левицьким проти його поглядів, що мова

літературна має опиратися на церковно-словянській, а правопис має бути чисто етимологічний (критикував теж його граматику.) В 1851. р. написав життєпис єписк. І. Снігурського, видав 3 збірники проповідей. Від 1861. р. був послом до Гал. Сойму. Написав теж свою автобіографію, видрукувану в 1886. р. в журн. „Литературный Сборникъ Галицко-русской Матицы в 1885. р.¹⁾

4. Поезії в Альманасі.

Тому, що поезій у „Лѣрваку“ найбільше, насамперед згадаю про них. Загально треба сказати, що майже всі поезії платять данину тодішнім духовим та ідейним течіям, чи тодішній моді. Дух романтизму надихує цілу збірку, а перш усього поезії. Панує сум і туга, згадка про Україну, про її давню славу, про степи та могили, про кобзарів, що своїми піснями розчулюють людей та підбадьорюють їх, славне минуле — а сумна дійсність, ось це все теми, чи мотиви поезій „Лѣрвака“. Видно теж вплив народньої пісні, ідеалізацію сільського життя з його тишею та спокоєм, підкреслюється красу природи. Але є теж описані всякі перешкоди, що сколихують це спокійне, блаженне життя й заставляють людей вибухати, боротись. Часто дуже загально описана „доля гірчава“²⁾, що викликає сльози й сум³⁾, але поет цей сум любить:

Думо печали, все я съ тобою!

И рѣдъ мѣй въ тобѣ ся любуе!! (Думка стр. 4.)
Щось майже зовсім так, як каже М. Шашкевич:

Студена тая доля к серденьку припала.⁴⁾

Сум (печаль у тексті), гріб, могила приходять часто, може занадто часто, як на молодих людей; Бог духа смертних вкрив тьмою (30), лірника вкрив „чорнѣ сумракѣ недолѣ“, чорні мряки⁵⁾ скривають світ, тому теж „звяла жизнь“, нема спокою (а спокій дає щастя), тому теж пливе молитва до Бога:

¹⁾ Др. О. Маковей: Три галицькі граматики. Львів 1903. стр. 54.

²⁾ У М. Шашкевича хлопець каже до журної думки: Що ми жите згірчиваеш... Твори... Руска Письменність III. У Львові, 1906. стр. 23.

³⁾ Лѣрвакѣ... стр. 4. Скапує віком жизнь за слезою, гріб но в розпуні цілує.

⁴⁾ Твори... Львів 1906. стр. 29.

⁵⁾ Пор. М. Шашкевич: Твори... стр. 28. і 29.

„Боже! Насъ неопускай,
„Костемъ, въ жизни що немали,
„Супокѡй — хоть въ гробъ дай! (Отзевъ стр. 27.)

Лірник співає, що гірко тому, „кому сварна доля ще в колиску гріб вкопала“ (6), поет (стр. 31. „Отчаянный“) нарікає, що світ йому „тяжший, ніж могила гроба“, він хвалить приемність життя „в загрѡбнѡй нивѣ“ і кінчить окликом, що давно вже бажає піти в могилу. Інший поет (А. К. 58.) каже: „Світ сей — пропасть — змій яруги“. Сумно й тоді, як природа обідніє, як нема чарівної краси весни й мелодійного співу пташок, як самота й нудьга опанують людину, що дармо виглядає „милой днини“. І тоді розпука налягає на душу поета, що каже:

...на світі всюди горе,
Всюди доля мя лишає —
З дней весіля — слезне море —
Скорб мя в бездень затапляє (стр. 57.)

Сказав би дехто, що це аскетизм, вплив лектури церковних книг чи житій святих. Одначе з висловів поетичних видно, що це тільки „квиління душі“, модне плакання й зідхання, а головно брак конкретних особистих переживань, що становить підклад для справжнього поетичного песимізму, як це маємо в ліриці М. Шашкевича. Цікаве, що й лірник співає тільки про особисте горе, нарікає, що колись жив щасливо, але тепер його „туга розщибає“ (стр. 7.), тому теж усі сумують, плачуть, сльози не висихають на їх лицах, всі згадують давнє щастя.

Сумні теж дівчата, що плачуть, зідхають, а навіть, як і трапиться їм хвилина приємна, то радість у сум переходить, бо „въ весѣлю — сумъ дрѣмає“! (Маня 10.)

Сумують вони й умирають, бо любляться нещасливо, бо їх милий „козаченько“ йде в похід і навіть не має змоги попрощатися з милою, далі вмирає в бою, а джура приносить дівчині самоту й останню памятку на вічний спомин: меч, а на нім смуга кривава (стр. 20.) З розпуки за милим дівчина вмирає.

Про дівчат згадують поети теж у поезіях, присвячених оспівуванню краси природи. Весна — цвіти — спів — а в логічному звязку й дівчата, це один ланцюг поетичних мотивів. Похвали дівчат пересадні, як завжди

в поезії, а часом і нелогічні, як ось у П. Л. „Весна“:¹⁾

Встроєнні в шату

Сердця дівичі

Воню богату

Стелять землиці. (стр. 56.)

Є теж окремі поезії, присвячені дівчатам, як „До Е...“:²⁾ де поет прохає веснівку, щоб приманила зозулю, „любиву пташину“, під віконце милої, як гарно світитиме ранішнє сонце, й занесла милій

...думки мої (scil. поета),

Думки мої, воня твої

І співоньки,

Солоденькі. (стр. 71.)

Нещасна любов переважає скрізь у поезії взагалі, а в романтичній поготів. Тому теж у „Думці“³⁾ П. Леонтовича (72) милий, що розпрощався з милою, блудить світом у розпуці, проливає сльози й тільки „мислей крильцями“ досягає „любку, красну як зоря“⁴⁾, а тоді забуває про своє горе й скидає з себе „печальні смути“.

Поети „Льрвака“ вихваляють на всі лади українські дівчата, величають їх красу, вірність у любові аж до загину, їх великий патріотизм і посвяту для вітчизни, глибіню і силу їх почувань і безодню смутку й розпуки, а часом доходять аж до перебільшення, як про це свідчить ось це місце із циклю „Згадка України“:

О! в Українку слибись вдивився,

Тишком приссався к ей груди...

Стоном єдним но Ёй закропився...

Ти обожавбись світ — люди!

Кобись поглянув в сон Ёй родящій

Бурнії січи, с тоскою...

В нім еден взрівбись пламень кіпящій,

За милим — за вічиною! (13. стр.)

¹⁾ Написана 11. IV. 1851. К. Студинський: Павло Леонтович. ЗНТШ, том 131. Львів 1921. стр. 203.

²⁾ Ibidem стр. 202. В рукописі наголовок: До Б. (= Біні, пестливе ймення Єлисавети.)

³⁾ Написана 27. XI. 1850. Ibidem, стр. 202.

⁴⁾ У М. Пашкевича веснівка прохає весну: „Щоби я була як зоря красна“. Твори: стр. 20.

Необхідні персонажі романтичної поезії це козаки. Козачок із Запоріжжя „голубиться з вороненьким“, він дуже гарний, дівчина закохується в нього в одну мить (стр. 9.) В поемі „Згадка України“ козак, мов середньовічний лицар, грає під вікном милої прощальну пісню, бо має йти в похід, серце його чує лихо (ворон вже дзюб готує). Мила не вийшла, козак почув гасло до походу, від'їхав. Мила має страшний сон, у сні бачить завзятий бій, козак хоробро бореться з ворогом, він не знає страху:

Січ му колиска трумна могила,
Слава.... пам'ятник нестертий! (стр. 15.)

Але вороги товпою кидаються на нього, він не може дати їм ради, знемагає; дівчина спішиться, щоб востаннє ще глянути на нього. Вертається переможне військо додому, дівчина має ще дрібку надії, але чура приносить дівчині зброю милого й його останній привіт. З розпуки дівчина вмирає.

Козаки сміливі, завзяті, не знають, що це страх. У поемі „Змієвъ валь“ читаємо:

Зажурилась Україна;
Бо вітколи світ настав,
Перша з'явилась причина
Що козак ся налякав. (стр. 52.)

При цій нагоді поет додає похвалу козакам: вони ходили походом на Турків і здобували навіть Царгород.

Вірші на патріотичні теми дуже слабкі. В „Згадці України“ маємо кілька патріотичних фраз на тему вічної слави, що її Бог заціпив у Русь „духом лицарським.... ділами“, а далі запевнення, що

Лиш Руси слава, всім нам милійша,
Ніж любви любя неволя,
А жизнь козацька — й найсолодіша
Меньша як Руская доля (стр. 21.)

В поезії „Над Бугом“ змальовує поет чар і принаду рідної природи, бо „тут на Руси вже рай Русин має“ (стр. 23.) Якщо ся краса природи не зворушує „невірного сина“, цебто зрадника, то йому „грудь скала, а серця він не має“.

Вплив і силу рідної природи й пісні величає поет у „Назвуку“ й закінчує бадьорим акордом:

Цить! вже ся вберають в цвіти,
 Русь нещастна... і ей діти!!! (стр. 32.)

Проф. Студинський високо цінить поезії „Льврака“, бо з них бє національна свідомість і палка любов до української пісні й до України, тому теж цей Альманах міг поширювати народню свідомість і будити любов до рідного слова.¹⁾

У віршах згадують поети Русь, слова Україна вживають теж, дівчата називають українками, видно з цього деякий вплив наддніпрянської літератури (нар. пісні, Котляревський). Зрештою, вживають автори нашої традиційної національної номенклятури Русин (= Українець 45), „Русини угорскіи“ (стр. 63.), а назву „Українці“ прикладають до земляків із Великої України, означаючи так І. Котляревського, Квітку-Основяненка, Максимовича й Бодяньського (стр. 47.) Територію, де живуть Українці, називають автори загально Русь („На Руси“ стр. 67.) Національний прикметник українського народу в „Льрваку“ „рускій“ (стр. 67.), або „малорускій“ (стр. 47. малорускій (простонародный) языкъ), або просто „нашь“ (стр. 47), або родимый языкъ (61.), або плеонастично „правдиво родимый рускій наш языкъ (67.) Раз ужито вислову „украиньска думка любива“²⁾

Противники народньої мови вживали іншої номенклятури, н. пр. Йос. Левицький, що про нього далі, уживає терміну „Галицко-Русскій“,³⁾ але найчастіше „рускій“, хоч під цим він не розуміє „московський“, „рускій“ уживає він дуже рідко, а „руський“ один раз для риму. Гумористично поясняє він назву „рускій“, кажучи, що „рускій“ не може бути, бо походить від Русь, а не від Ру, тому треба до Русь додати закінчення—скій і буде русскій, а також русьскій, подібно як Римъ, римскій.⁴⁾

Окреме місце займає в Альманасі описова лірика. Вона стоїть чи не найвище в порівнянні з іншими ліричними віршами, хоч і ці поезії невибагливі, простенькі, навіть

¹⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка. Львів 1922. Том. СХХХІІ. стр. 161.

²⁾ „Думка“ Леонтовича, стр. 72.

³⁾ К. Студинський ор. cit. том СХХХІІ. стр. 154.

⁴⁾ Михайло Тершаковець: Галицко-руське літературне відроджене. Львів 1908. стр. 85—86.

наївні, як на теперішній час, а форма їх досить примітивна.

П. Леонтович описує весну (Весна стр. 55—56.) Поет зазначає, що радість панує скрізь на весні:

В коло, в около
Всюди весоло!¹⁾
Где заздрит око,
Кудай но гляне,
Душа глибоко
Думати стане.

Ця загальна радість спонукує людей думати, з якого приводу так тоді весело й поет ставить реторичні запити, чому і в гаї і в лузі солодко й мило, як у раї, чому радісно співають пташки й відповідає:

То по землиці
Весна вживляє,
Сердцем дівиці
Все ogrіває. (56).

Подих весни, чи радше провесни, віє із поезійки П. Леонтовича „До Є...“, що в ній мотив описовий з'єднаний із любовним. Поет просить першу весняну цвітку (пор. Шашкевича „Веснівку“), щоб приманила любу пташину зозулю,

Що голоском серед ночі,
Слезов кормит красні очі,
Красні очі і серденько,
Розgrіває так миленько! (стр. 71.)

Нехай ця зозуля прийде ранком під віконце милої й занесе їй думки поета й свої співи. Подібні думки й мотиви зустрічаємо в М. Шашкевича у 2 віршах: „До милої“ і „Туга за милою“. У першій вітер на просьбу поета має занести пісні до милої в її город, де вона плете вінки, погладить по личку й сповістить її про прихід милого. А в другій питається поет вітру, чи мила весела, чи сумує, та бажає мати крильця сокола, щоб

¹⁾ Подібні вислови й цей сам ритм бачимо в вірші „Празник, або весілля“, поміщенім у збірнику „Сборникъ привѣтствованій...“ Весоло, братя, весоло. Не тратьмо нашої відваги, Той столик окружм в коло. І спречмо вино маляги... К. Студинський: Павло Леонтович... Том СХХХІІ, стр. 139.

прилітати до милої й любитися нею. Але це неможливе, тому поет сохне й повільно вмирає.¹⁾

У Леонтовича маємо крильця думок і ними поет досягає любовку та радіє (Думка), а в поезії „До Е...“, подібно як у вірші „До милої“ М. Шашкевича, „цвітка-первеснонька має приманити зозульку під віконце милої й обдарувати її думками поета та своїми „співоньками“. Зозулю сивеньку згадує М. Шашкевич у вірші „Розпука“, в інших віршах сокола й соловія та орла, загалом усіх цих птахів, що виступають теж в українських народніх піснях.

Оригінальну думку про природу висловлює цей поет, що найбільше вмістив у „Лїрваку“ поезій, але на жаль слабих і невдатних, штучних і нещирих, бомбастичних і неясних, чи й хаотичних. У нього природа надихує людей почуванням від самого початку їх життя, одначе почуванням сумним:

О! за много ѳтъ начала
Чувства вѣ насѣ природа вляла,
Мысли вкрыла скорбѣ струями,
Розбудила грудь згадками... (стр. 32.)

Як радість гомонить із „Весни“, так сумом віє із поезії „До птички“ (57—58), що в ній автор (А. К.) описує осінь: нема вже милого співу пташок, сум і самота тепер царюють, тому нехай прилетить птичка й заспіває, бо поет самотний, блудить по світі й виглядає милої днини — весни. Але дарма, бо скрізь горе й сум, навіть там, де раніш було радісно. І знов заклик до птички, щоб защебетала, а коли її нема, то поет сам мусить співати.²⁾ Подібну тему маємо в поезії „До соловія“, де є ці самі думки, але висловлені звязко, щиро й легко. Поет прохає:

Заспівай ми соловію,
Заспівай красенько,
Бо я тужу, бо я млію,
В думці ми сумненько. (стр. 70.)

¹⁾ Твори М. Шашкевича... Руска Письменність III. Львів, 1906. стр. 21—22.

²⁾ Подібний мотив, як у поезіях „До птички“ й „До соловія“ маємо в Лесі Українки у поезії „Співець“. Твори Лесі Українки том I. Книгоспілка 1927. стр. 14—16.

Бо поет — сирітка без долі, а спів соловейка потішає його й він тоді не плаче.

Окрема тема оброблена в поемі „Змієвъ валъ“ Спиридона Осташевського¹⁾, друкованій раніш у варшавському журналі „Ateneum“, заснованій на народньому переказі про зміїв. Бібліограф І. Ем. Левицький подає цей твір при творах А. Кульчицького й про С. Осташевського не згадує нічого. С. Осташевський походив із польської шляхетської родини й жив на Україні, брав участь у повстанні 1831. р., а за поміч повстанцям у 1863. р. заслано його на Сибір, звідки він вернувся і швидко після повернення вмер у 1875. р. Видав він в українській мові в 1850. р. „Пів копи казок“ і 1869. р. „Пів сотні казок“ (усі віршовані). В 1910. р. видав Др В. Щурат збірку його казок і там поміщений теж „Зміїв вал“. ¹⁾ Зміст його такий: У Павлівці на В. Україні жив коваль Улас, що дав у себе щирий захист невідомому дідові. Відходячи, дав дід на прощання ковалеві чарівні кліщі, що ними він переміг велитенського змія-потвору, застріг його до плуга й виорав великий вал, довгий на 30 миль. Таких переказів етіологічного характеру зустрічається багато серед народу. В добі романтизму зацікавлення ними було дуже велике, як і залюбки писано тоді поеми й балади. Цей вірш подобався тодішньому критикові й граматикові Йос. Левицькому, що похвалив чистість мови, ясність і легкий склад та природні ритми, хоч закидував, що поет не скрізь затримував ритмові стопи. ²⁾

Оцінюючи загально поетичну частину „Лървак-а“, мусимо сказати, що ця частина не найліпша, а навіть доволі слаба. Що слаба, бачимо із цього, що один твір тут передрукований, бо, видно, не було свіжого матеріялу. І не можна й дуже дивуватися, адже це перші твори дебютантів, молодих людей, хоч деякі з них не є дуже молоді, н. пр. П. Леонтовичеві було вже тоді 27 років. Часто буває так, що в Альманахах виступають із спробами свого пера люди, що потім ніколи вже нічого не пишуть. Частіше бачимо у віршах початкових авторів вияв їхніх молодечих поривів, їхньої амбіції, но й доброї

¹⁾ К. Студинський: Павло Леонтович... том СХХХІІ. стр. 150.

²⁾ Ibidem стр. 158.

волі. З того, що авторів мало, можна висновувати, що невеличкий був тоді гурток прихильників молодого ще в цих часах українського письменства й української народньої мови в Галичині, що може й не бажали інші виступати тут, бо це було не дуже миле тодішнім нашим вищим сферам. І може радше з цього національно-громадянського становища належало б оцінювати ці поетичні спроби молодих, так сказати б, „народовців“ (ця назва пізніша, аж з 60-тих років). Це не кандидати на справжніх поетів „з іскрою Божою“, а радше визнавці української національної ідеї, що як священики, або кандидати духовного звання бажали собі, щоб церковні кола признали українську національну ідею і працювали разом із ними на платформі признавання української національності й української народньої мови для добра нашої Церкви й Народу.

Як дивимосся на ці поезії із цього становища, то мусимо признати, що вони до деякого ступеня могли будити й розвивати національну свідомість, любов до України, до народу в цілому й простого народу зокрема. Багато маємо згадок в поезії про Україну, про славу нашу бувальщину, про козацтво й його завзяті бої з ворогами, хоч мало про звичайну, буденну працю.

Розуміється, що вплив і значення цих поетичних „пріміцій“ були б більші, якщо б артистична вартість їх була вища. На жаль під мистецьким оглядом вірші слабі, навіть дуже слабі. Чи завинила тут тодішня мода в письменстві, а головню те, що в поезіях бачимо переважно романтизм? Ні, зовсім ні. При відсталості нашої літератури від західньо-європейських течій і при зрозумілому нашому спізненні, сам романтизм тут не винен. Наші поети брали такі теми, які знали, але навіть ці не підходили під їх сили. Бачимо неначе невірницьке наслідування при дуже слабих силах їх особистого таланту, при малій праці над собою, слабій начитаності. Маємо вплив „Русалки Дністрової“, українських народніх пісень, польських поетів „української школи“ і деякий, хоч і малий вплив тодішньої літератури В. України, бо поети згадують тільки Котляревського (двічі) й Максимовича (X), а раз Основяненка й Бодяньського

(стр. 47. ¹⁾), знають теж про національне відродження сербів. Кращих зразків тутешніх, галицьких не мали. Дивне трохи, що ніде не цитують, ані не згадують М. Шашкевича, що його „Русалка Дністрова“ мусіла бути їм відома, хоч вона не поширилася так, як повинна була, бо розійшлася тільки в сотні примірників.

Найяскравіше проявляється в „Лѣрвак-у“ романтизм і то більш зовнішній, декоративний. Бо замало орудувати словами: степ, могила, кінь вороний, козаченько, руська слава, замало дешево-ефектовими висловами вихваляти козаків і їх завзяття. Треба давати образи, змальовувати пластично краєвиди й акцію, виводити на сцену живих людей, а не манекенів. Звідциль походить теж блідість барв і картин, штучність і неприродність (н. пр. опис бою стр. 14—16.), перебільшення та реторизм. Шкодить теж дуже артистичній стороні поезій надмірна таємничість і заплутаність сцен і ситуацій, певна містика (Отчаянный), неясність думок ²⁾ і заплутана складня ³⁾ що найприкріше вражають у поезіях Кон. Ант. зъ надъ Солокіи, якого твори найслабші. І теж дуже дивне, що цим найслабшим творам призначено найбільше місця (стр. 5—32), а кращих поезій уміщено мало. Можливо, що впорядники збірника не мали більше матеріялу до вибору й дали те, що було під рукою.

Кращі вже вірші А. К., цебто Антона Кульчицького, хоч оба вірші „До птички“ (57—58) і „До соловія“ розвивають по суті цю саму тему, одначе „Змієвъ валъ“

¹⁾ П. Леонтович у одній поезії згадує теж Т. Падуру. Пор. К. Студинський: Павло Леонтович. ЗНТШ — том СХХХІІ. Стр. 143.

²⁾ Н. пр. 28. стр. Ни взріти сіни зачерк хоть надії...

Мніж но ти вжасу в світі дні гіркії?

10. стр. В казнъ едним ся глядом вкула

Трусно (= грусно) стала вже тужити...

15. стр. В пуд ся втомленна с бряском звернула,

Тай ставши в далі спочати,

Подиву скомли в світ лиш роздула,

Местью лиш яла стонати.

³⁾ Н. пр. 21. стр.:

З під той Єго бо в похід візвали

Гасла тут липи сумної,...

Це має значити: Бо з під ось цієї сумної липи візвали його гасла в похід.

слабий. Найкращі поезії П. Леонтовича, головню „Весна“ й „До Е...“ (оба про весну й любов), але вже його „Думка“ трохи слабша.

Проф. К. Студинський зазначає, що всі поезії П. Леонтовича автобіографічного характеру, хвалить їх та називає дивно симпатичними, бо в них багато сердечного почування, хоч признає, що „форма вірша і нагоси не завсігди додержані“, далі підкреслює, що „без них національна свідомість і горяча любов до української пісні і до України.“ Любов до своєї нареченої, а потім дружини Єлисавети Волошинської, з якою він одружився в 1852. р., виявив у згадуваній уже поезійці „До Е...“ і в інших, недрукованих поезіях, як „Пісня“, „Сонет“, а після її смерті у вірші „Піснь послідна моя“, що в ньому висловив свою гірку тугу й перестав відтоді писати. В 1877. р. написав ще свою автобіографію, а незадовго після цього помер.¹⁾

У його трьох поезіях, поміщених у „Льв'як-у“, нема національно-патріотичного елемента, бо тема їх цього не вимагала, в інших є він дуже сильний і виступає на перше місце, н. пр. у віршах, поміщених у „Сборник-у привітствования“, що появился у Львові в 1851. р.²⁾ Сплатив він теж данину тодішній моді, чи радше манії, писати панегірики й усякі похвальні вірші. Що це була справжня манія, показує статистика. У Галицько-руськ-ій Бібліографі-ї І. Ем. Левицького³⁾ за рр. 1801—1860 находимо аж 150 таких похвальних, чи „жалостних“ віршів, присвячених 34 особам, а саме 20 Українцям (по тодішній назві Русинам), а 14 чужим, з чого шість цісарям і архикнязям, один Святому Отцеві, а інші губернаторам, учителям і і. Між ними один панегірик видано в шану галицького намісника гр. Агенора Голуховського (Рудольф Мох у 1858. р.), а один навіть у честь царя Миколи І., що його написав і видав аж на 14 сторінках in quarto ворог народнього напрямку й москвофіл-об'еди-

¹⁾ Павло Леонтович. Записки НТШ — том СXXXII. стр. 161.

²⁾ Ibidem. стр. 140—142. Повний наголовок такий: Сборникъ привітствования и желаній къ употребленію руского юношества. Львовъ 1851.

³⁾ Томъ І. Львовъ 1888. стр. 149.

нитель Іван Головацький у 1848. р.¹⁾ З поміж наших людей найбільш панеґіриків присвячено: львівському митрополитові Гр. Яхимовичеві 45, перемиському єпископові, а пізніше львівському митрополитові Мих. Левицькому 25 і по 6 перемиському владиці І. Снігурському, львівському єпископові-помічникові І. Бохенському і професорові теології о. Д-рові О. Криницькому. З поміж чужих видано аж 14 панеґіриків для цісаря Франца Йосифа І. за 12 років його панування (1848—1860.)

За те, що П. Леонтович писав теж панеґірики, не можна його обвинувачувати, як хтось думав би, виходячи з теперішнього становища. Бо в його панеґіриках, як і в інших авторів, було багато щирого почування й справжнього віддання пошани деяким справді заслуженим людям. Писав він теж твори політичного змісту, головню сатиричні вірші, що в них м. і. видно слов'яно-фільські симпатії й ворожнечу до Німців.²⁾

У поезіях А. Кульчицького й Павла Леонтовича є вже краща мова, легша й зграбніша будова вірша, ясність думок, короткість і звязкість, хоч є ще й певна примітивність, як у новиків у поезії. Взагалі, як говоримо про форму поезій, то треба отверто сказати, що вона дуже слаба. У Ант. Конст. з над Солокії форма жахлива, ритм кульгавий, рим недотриманий, а жертвою для вправлення ритму і риму падає правильність форм³⁾ і чистота мови. Вірш важкий, хропавий, часто збіг кількох шелестівок, а найприкріше вражає скорочення „ся“ у „сь“⁴⁾, що псує звичайну гармонію слів, а також перевантаженість і розтяглість віршів.

¹⁾ Подаю повний наголовок цього дивоглядного панеґірика: П'їніє радостного голоса. Єго Величеству Милостивѣйшему Великому Государю Николаю Павловичу Первому самодержавнѣйшему Императору всеи Руси при высочайшемъ вѣѣздѣ до города Вѣдня 18 дня мѣсяця декемврія 1845 (м. б. 1848) препокораѣй посвященно... Галичаниномъ. Вѣдень 1848. — І. Ем. Левицький, ор. cit. стр. 33.

²⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. Записки Наукового Т-ва ім. Шевченка — том СХХХVI—СХХХVII. Львів 1925. стр. 159—196, а зокрема 196.

³⁾ Н. пр. стр. 21. ждаючи зам. ждучи; стр. 25. римується: вдоптаеш — маєш, стр. 18. ждає — невідгадає.

⁴⁾ На пр. стр. 9. Тай побігла в здрій сь зглідати, стр. 12. Ехо по них сь лиш остало (збіг х—сь—л.)

Щодо ритму, то у Конст. Ант. з над Солокії переважають вірші пеонські $\sim \sim \sim \sim | \sim \sim \sim \sim$, а стрічки римуються або по схемі ac, bd , значить 1. з 3., а 2. з 4., або 1. і 4. (ad) і 2. й 3. (bc). Рими примітивні, переважно дієслівні.

Форма й техніка інших двох поетів уже краща, але теж слаба й примітивна, н. пр. у вірші Змієв̑ вал̑ розпо-відний стиль, деяка різноманітність ритмічна, але з римою фатальна справа, бо поет римує: величка—річка, вал—взяв, так—нас, ряді—челяди і і. Або що це за вірш?

Сердце ся розрадовало
Що то такі кліщі мати,
Обернувся дяковати,
А діда вже нестало ... (стр. 51.)

Простенька й примітивна форма і в інших поезіях, а саме А. Кульчицького й П. Леонтовича. Щодо ритму, видно в них теж вагання й випробовування, але в римах нема вже таких жахливих промахів, як у першого поета. У всіх віршах ліричних здрібнілі слова, що є виявом чутливості та впливу народніх пісень. Про мову, цебто лексику й форми, та правопис скажу після розгляду всіх творів.

5. Оповідання.

Літературна проза заступлена в І. перемиському Альманаху „повісткою“ „Чіє серце, того правда“ пера П. Леонтовича. Оповідання велике, на 35 сторінок, сюжет із життя селян, а тенденція морально-виховна, трохи й патріотична. Багаті селяни Іван і Марія мають гарну й добру доньку Настуню. Залицяється до неї хвалькуватий і нечесний Андрій, що вдає багатого й хоче цим притягнути до себе дівчину. Але Настуня не любить його, бо щиро полюбила звичайного сільського парубка Петра, що є чесний, тверезий та письменний і навчив Настю читати. Симпатії батьків поділені, батько підтримує Петра, а мати Андрія. Акція починається тим, що Петро відвідує селян і приносить Настуні китицю квітів, з чого мати її дуже нерада. Приходить теж суперник Петра Андрій, що дає в дарунку Насті гарні коралі. Мати вдоволена, однак Настя не приймає подарунку й віддає його Андрієві, що обурений цим, ображує Настю,

а батько проганяє його з хати. Андрій відходить і грозить помстою, в хаті між чоловіком і дружиною виринає суперечка. А Петро, що з приходом Андрія вийшов з хати й пішов до лісу, кидається з наймитом Федьком на Андрія й валить його на землю. Але приходять опришки й визволяють Андрія, свого ватажка, та в'яжуть Петра. Потім Андрій пориває Настуню, однак Петро втікає з неволі й дає вістку про долю своєї милої. Добрі сусіди й жовніри ловлять опришків, відбивають Настуню і все кінчиться щасливо. Оповідання доволі слабе, акція млява, хоч є вузол драматичний і деякі кращі місця. Разять теж дуже довгі описи, зрештою згідні з тодішньою літературною модою, довгі речення, мало діялогів і до цього ще розмови ведуться дуже оспало. Виразно видно виховну й патріотичну тенденцію, особи поділені на різко позитивні й негативні, автор пропагує потребу грамотності й тверезості та дбає про національне освідомлення (згадка про Львів та українську історію).

Проф. К. Студинський у своїй розвідці про П. Леонтовича дуже прихильно висловлюється про цей твір, може й занадто прихильно, бо ставить його на перше місце. Зазначає, що такими темами тоді дуже цікавилися; вони є в М. Шашкевича (Олена), у Вальтер-Скотта і в польських письменників, а найбільш зближений цей твір до твору Миколи Устияновича „Страстний Четвер“, де Зіна і Продан, це неначе прототипи Насті й Петра в „повістці“ Леонтовича. До слабших сторін твору зачисляє брак кольориту початку XVIII. століття (акція в 1700. р.), характеристики дієвих осіб: Петро сальоново укладний, Настя хитка у своїй любові під впливом бажання матери й загрози смерті, вкінці забагато в творі подій і конфліктів. Дослідник вважає це оповідання приємною появою в галицькім письменстві до 1860. р. і жалує, що автор не писав далі оповідань, хвалить теж мову, що по його думці є досить чиста, й підносить виховно-національну тенденцію, бо з твору пробивається національна свідомість. Петро висміває наслідування чужих звичаїв і домішування чужих слів до мови, як це робить Андрій. Його контрастом є Петро, що славить Львів як престольне руське місто Львівгород та оповідає

про його славу, руську бувальщину, про боротьби з Татарами і про руїни замку князя Льва. Таким чином автор пропагує берегти рідні звичаї, народню мову й гордість з приводу славного минулого.¹⁾

о. Йосиф Левицький закинув цьому оповіданню чужий стиль на польський лад, недостачу церковних слів, подібність засновку твору на Проциху Желехівського й Зіну М. Устіяновича й д. і.²⁾

6. Науково-публіцистична частина.

В науковій частині треба розглянути обі статті на тему мови й правопису, теми, як видно з цього, дуже тоді актуальні. Богдан Леонтович, брат Павла, помістив статтю „Колька слѣвъ о формахъ нашего языка и о писовнѣ“ на 14 сторінках.

Насамперед цікавий вступ, у якому автор стверджує окремішність української мови від інших мов словянських і вичисляє прикмети її, а саме повність, м'якість і ніжність, що надають нашій мові назву „наймиліїшої меж всіма сестрицями“. ³⁾ Далі слідує розділ про голосні (голосівки), поділ на грубі, середні й високі; ô, виголошуване як французьке u, або німецьке ü, є властиве тільки нашій мові. По способі виголошування й силі тону встановляє автор порядок голосних: ѣ, и, ы, е, а, о, у, ô. Далі обороняє ô, бо дехто каже, що на його місці краще звучить повне російське о. По укр. ô („і“ з „о“) слідує приголосний дзвінкий, а в Росіян тихий, а крім цього маючи ô, наша мова багатша на 1 звук. „Поляки въ тѣмъ мѣстѣ, не маючи способу пѣднестися до нашего ô, спустилися до у, абы то е не так скажу самолюбное о, обминути н. пр. коі, ров і. і.“ ⁴⁾ Таксамо е перейшло на ê, що вимовляється як ѣ, ледъ на лѣдъ, „бо при стисненѣмъ ê слѣдующую согласну вимовити легше, якъ при е широко“. До цього додає автор, що в укр. мові для легшої вимови ô на початку слів додано „в“, як вѣдъ, вѣсь, вѣвця. Музикальна сторона нашої мови проявляється теж заміною

¹⁾ Проф. К. Студинський: Павло Леонтович. Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка. Том СХХХІІ. стр. 159—160.

²⁾ Ibidem стр. 160.

³⁾ Лѣрвакъ зъ надъ Сяна — стр. 35.

⁴⁾ Ibidem, стр. 38.

в — у (взяв — узяв). Цікаві думки автора про наше и, а саме: укр. ѣ зберегло свій первісний звук, тому „и“ має виповнити простір між ѣ — ы і віддає середнє латинське і, якого нема ані в польській, ані російській мові, тому теж ані поляки, ані росіяни ніколи не напишуть слова „Цицero“ так, як ми його вимовляємо. Це „и“ надає нашій мові повноти, „той мужескій тонъ, владіющій на слухъ як тонъ віольончелѣ“ (стр. 39.), і тут цитує автор виїмок із Максимовича народніх пісень. Дуже баламутне пояснення до ѣ, яке „ми задержуючи тільки истиннѣ честь складаємо“ (стр. 40.) В II. розділі про приголосні (шелестівки) автор говорить про заміну (перехід) їх на інші, що становить „муткѣсть и мягенькѣсть“, прикмету всіх словянських мов, а далі говорить про перехід г на з, коли в польській мові воно переходить на ж, а в російській не змінюється, далі про перехід к на ц, х на с. Очевидно, автор тут помиляється, бо г переходить у нас і на ж (ніжка), к на ч, х на ш (душа). Далі йде відступ про слабі й міцні шелестівки, цебто дзвінки й тихі. Автор поясняє їх так: одні й другі вимовляємо цими самими органами, але звук слабкої шелестівки меншої, а міцної (дзвінкої) „бѣльшой силы тху вимагає“ (стр. 41.). При цій нагоді перестерігає, щоб не мішати їх у вимові й письмі, та каже кликати на поміч „око или етимольогію“. Звертає теж увагу на „в“ у визвуці, де Поляки й Москалі говорять слабо (тиху шелестівку), а саме „ф.“ Українці згідно із словянським звичаєм, що від „ф“ не починаються жадні рідні їм слова, не прийняли його й тут і воліли перейти на найближчий йому голосний, а саме „у“, тому вимовляють ці слова, як спау, кроу, знау, але в письмі задержують „в“.

Далі йде розділ про „в“ зам. „л“, що називає автор найцікавішим явищем нашої мови й зазначає, що л — в неначе боряться між собою, а „л“ не хоче ніяк уступити перед „в“ у правописі. Як „л“ із „в“ повстає? Автор міркує собі, що це залежить від попереднього приголосного, найважче йому повстати перед а, е, ы, бо тоді язик є в звичайному положенні й тільки торкається зубів, то „до вироблення лѣ бракъ потрібного розпуду“ (розгону); легше повстає „в“ з „л“ перед о, у або ѣ, „ту бо язикъ спадающій або пѣдносящійся вже лацнѣше

до зубôвъ притиснутися може”, а найлегше діється це від ô. Автор каже, що „для мягкослухого Народа нашого цѣлое тое произшествіе за надто есть слухоразимымъ”; замінивши „л” на „в” по всіх голосівках за винятком ô, збережено мягенькість і легкість мови. По думці автора теке „в” з „л” виговорюється як „у”, а що при цьому не можна чути ані $\frac{1}{3}$ частини „л”, то легко переконатися, взявши на увагу спосіб вимови „у” й „л”. Найбільш необхідний перехід „л” на „в” у часі минулім (ходив, робив), де перед „в” є середнє „и”, що зближається до „ы”, по яким „л” тымъ труднѣйше бы ся вырабляло, що на него еще до того часто притискъ припадає” (стр. 45.), а на доказ цього дає Б. Леонтович форму „позволилъ”, коли „дôстанемо звукъ, перед котрôмъ (має бути „котрымъ”) бы и найтвердшій етимольогъ заткавъ собѣ уха”. Автор борониться проти закиду, наче б то він називав твердою мову російську й польську, кажучи, що їх мягкість є теж велика і проявляється в польськîм „ść” і в російськîм „е” (що вимовляється „є”), а далі каже, що заміна ця не є великою новиною, бо в церковній мові ціла різниця між дієприкметником І і II. минулого часу полягає на заміні лъ на вѣ (ходилъ = ходив, а ходивъ = ходивши), далі дієприкмет. на „л” є в нас досить заступлений, бо вживається на роди жіночий і середній однини і в множині (ходила, ходило, ходили). Автор виразно каже, що з багатства церковної мови кожний нарід узяв те, що йому було придатне, а ми взявши форми з „л” і „в”, „борше маємо за много як за мало” (стр. 46.), а вкінці і в польськîй мові „л” переходить на „в”, н. пр. swoboda зам. słoboda.

Вкінці виринає питання, чи тут на письмі давати „л”, чи „в”, бо етимологи запевняли, що „вымова не повинна мѣшати писовнѣ” (стр. 46.) Автор висловлюється рішуче за писанням „в”, наводить на це докази, що з них найважніші ці: 1) „вѣ писовнѣ не букву зѣ котрои, но букву, вѣ котрую ся яка перемѣнила, выражати треба” (стр. 47.) 2) Всі Українці,¹⁾ як Котляревський, Основяненко, Максимович, Бодянський і інші „корифеи нашої словесности” згідно пишуть „в”, а не „л” і 3) так постановив з'їзд українських учених у 1848. р. Автор при

¹⁾ Що під цим автор розуміє, згадав я вище.

кінці питає, чи справді форми української мови є так безчисленні й безосновні, „же имъ никто въ писаніи соотвѣствовать не есть въ состояніи“ (стр. 47.), і каже, що як у малярстві, так і в літературній мові природа постачає невичерпаний матеріал, що з нього не копісти, але генії творитимуть свої безсмертні твори, а закінчує ось цим загальним правилом: „Анѣ конъче такъ писати якъ ся говорить, анѣ конъче такъ читати, якъ ся пише, а но конъче такъ писати абы ся такъ читало, як ся говорить“ (стр. 48.) Як бачимо з цього, дуже баламутно й невирішно (ні пес, ні баран.)

И. Л., це значить о. Йосип Лозинський дає „Вытягы зъ рукопису „Критика“ (стр. 59—69.), де видно теж оборону української народньої мови й полеміку з протівниками. Автор виходить від того, що після хаосу в справах мови й правопису здавалося, що правда вийде наверх, але на жаль сталося інакше, бо замість нової літератури ми опинилися знову в давній літературі. І хоч прихильники народн. мови (всеобщого выговора народного) просили, щоб друга сторона (церковники) виступила зі своїми засадами, але ніхто не сказав ні слова, тому „народники“ замовчали теж, хоч було їм прикро, бо любили вони свою рідну мову „надовсѣ“, а бачили, що „уже всьо успокояеся и назадъ до правилъ давнѣйшихъ Грамматикъ (церковного нарѣчія) вертае“ (стр. 61.), й хоч відчували неволю в цих „дыбахъ грамматикальныхъ“ і терпіли з народом, що визволився з одної неволі (1848., це є панщини), а попав у другу (духову).

А все таки й серед цього „спокою“ підносяться голоси протесту і автор хоче теж дещо сказати, але застерігається, що не буде вже доказувати, що треба триматися народньої мови, бо це признають уже навіть ті, що ще „перед Грамматиковъ Смотрицкого свѣчки палять“ (62. стр.) І автор не крутить так і не обходить далеко, як його попередник Б. Леонтович, але просто каже: „якщо треба триматися народньої мови, то за перше й головне правило треба прийняти: „такъ пиши, якъ ся всеобще говорить“ — то значить: пиши тії слова и въ тыхъ формахъ, котрыхъ жіючій народъ всеобще уживае“. ¹⁾ Слово „всеобще“ (загально) каже розуміти:

¹⁾ Підкреслення автора.

„всеобщій выговоръ або выговоръ бѣльшости“ (стр. 62—63.) Зрештою, додає, різниці щодо вимови є дуже малі й наводить приклад: якщо б Угорські Русини (теперішнє Закарпаття) трималися своєї народньої мови, то менше їх твори різнилися би від наших, „але теперъ пишуть ани вѣ своѣмъ, ани вѣ нашѣмъ, але вѣ якимсь нововыдуманѣмъ языцѣ.“ І тут же збиває закиди противників („А на щож тоді граматики?“) і відповідає, що не язик для граматики, але граматики для язика (мови). Бо граматики не може накидати народові правил, выдуманих її автором, не має приписувати йому правил, що він їх не знає, вона має виказати правила, що в них мова знаходиться ¹⁾, має винайти загальну вимову й очищувати мову з винятків, місцевих відмін, чужих слів і форм (стр. 63.), має узасаднити свої правила, щоб ми знали не тільки, як, але й чому так саме треба говорити й писати. Автор обурюється на докази противників, які кажуть, що треба нам триматися форм і слів згідно з граматикою „церковного нарѣчія“ (отъ, маємъ, глаголя), і думає, що в звичайному письмі простої людини більше є (справжньої) граматики, ніж в учених творах авторів цих штудерних граматик, „бо тамъ є засада, жива бесѣда, а тутка воздушныи правила“.²⁾ Латинські й грецькі мови мали наперед письменників і твори, а щойно потім граматику, а вони хочуть мову пожертвувати й підчинити граматиці. XVI. вік був золотою добою польської літератури, а перша граматики Копчинського появилася аж у 1778. році.³⁾

Автор висміває такі слова й форми, як: аще, сиче, иже, кое, быхомъ, рожденный, сохраняя, подобаеть і каже, що нарід наш має на це свої гарні слова, що не є „гли-

¹⁾ Подібний аргумент наводив М. Шашкевич у свої книжечці „Азбука і abecadło“: „...Граматики не основа письменства: не вона має накидувати закони мови, лише сама має бути найвірнішим образом мови“.—Др Осип Маковей: Три галицькі граматики. Львів 1903. стр. 39.

²⁾ Підкреслення мої. Є. Г. — Подібний аргумент наводить о. Й. Л. у своїй статті у „Вѣстнику“ з 1853. р. ч. 78—81, а саме: літературна мова не повинна бути воздушна, це значить така, що нею ніхто не говорить. — Пор. Др. К. Студинський: Кореспонденция Я. Головацького 1850—1862. Львів 1905. стр. LXXXVII.

³⁾ І цей аргумент повторений у цій самій статті. Ibidem стр. LXXXVII—LXXXVIII.

ною, з котрої їх пологати належить“, як казали противники, а далі висміває цих „граматиків“ за їх „нѣжный вкус“ і „непостижиму высокѡсть ихъ стиля“, коли вони насильно дають прикметникам ненаші закінчення — *ыя*, — *ія* й поводяться як диктатори та кричать: *sic volo, sic iubeo!* Автор каже, що воліє признати себе нездібним до того, щоб це зрозуміти, й заявляє: бачучи твори, де намішано форм і слів з різних мов, щойно тепер зрозуміємо, як то наступило помішання мов при будові вавилонської вежі. Смішне змагання письменників-книжників триматися давньої літератури. Це так, як хтось ішов би по воду до саджавки, а не хотів її черпати з чистого й живого джерела.

Дві речі вважає автор за необхідні для письменників, а саме: 1) якщо триматися народньої мови, то й у письмі треба зберігати її сутні прикмети, а 2) очищувати мову з чужих слів і форм. Дивний авторові закид противників, що нові автори цураються „церковного нарѣчія.“ Ми — каже він — виступаємо проти того, щоб без потреби вживати церковних слів і форм, а мову церковну шануємо, як „обрядомъ и вѣками освященный языкъ“ (стр. 66.) Ми не хочемо, щоб через мішанину, якої тепер уживають, творити „якійсь новъй, небывавшій и небудучій языкъ—то є языкъ перекинъчикъ,¹⁾ мы хочемо, абы нашъ языкъ письменный небывъ воздушнымъ, но чтобы мавъ пѡдставу въ народѣ, бывъ для него не лишь зрозумѣлымъ, але его власнымъ,²⁾ зъ устъ его взятымъ“ (стр. 66.)

Кажуть противники „ревнителѣвъ правдиво родимого руского нашего языка“, цебто народовців по пізнішій термінології, що треба зміняти мову надсиланих статей згідно з „обще принятою грамматикою“ (стр. 67.) Й. Лозинський каже, що такої граматики нема,³⁾ що по школах учителі не тримаються одного автора (*scil.* граматики), що кожен із них цього автора змінє й поправляє, в часописах і журналах уживають теж різної мови й правопису. А далі чуємо від автора статті такі важливі слова: „Если намъ ходить о просвѣщенье народа, то тра его власный языкъ образовати²⁾, але лише

¹⁾ Підкреслення автора.

²⁾ Підкреслення моє. ³⁾ Цей аргумент наводив він ще давніше у відповіді на брошуру М. Шашкевича „Азбука і abecadlo“. — Др. О. Маковей: Три руські граматики. Львів 1903. стр. 40.

живий¹⁾ языкъ образоватись може, бо той лишъ здôбный къ розвиваню, взбогачованю, очищаню,²⁾ наломованю, а не мертвий старославянскій языкъ“. Приклад на це дають Римляни: поки говорили вони латинською мовою, то вона розвивалася, а коли їх не стало, то хоч латина опанувала цілу Європу, але латинська мова не розвивалась далі, а клясична література має твори тільки з часів, коли латинська мова була жива. Тому із змішання церковної мови з живою народньою ніщо не вийде, хіба тільки „макаронізм“ (стр. 68.)

Автор неначе з сумом і огірченням питає своїх однодумців, що вийде з їх зусиль, коли на них тяжить доля Касандри, що їй ніхто не вірив, хоч казала правду, а далі відповідає на закиди противників, що їх (молодих) ніхто не слухає, так: бо люди до всього старого (т. зн. церковщини) привикли, бо легше заглянути до церковно-словянського або російського словника, ніж „прислуховуватися бесѣдѣ народнѣй, тому невычерпаному, но не ѡтъ кожного поважаному живому словарю.“²⁾ Автор знову висміває противників народньої мови й каже, що проста мова видається немудра, але чи це буде краса й мудрість мови, як до неї поначіплювати чужих слів і форм, неначе пестрі латки до простої свити, як уживати без потреби етимологій, аналогій, а навіть грецької мови.

Про етимологію, улюбленого коника „твердих“ (прихильників штучної, книжної мови), говорив автор ще раніш у своїй статті в „Пчолі“ 1849. ч. 17., а саме, що її можна вживати тільки в скромних межах, щоб вона не затирила характеру нашої мови.³⁾ Про цю саму справу висловився М. Шашкевич у брошурі „Азбука і abecadło“ (Перемишль 1836.) так: „етимологія — се предмет для нечисленних філологів; а з уваги на них накидувати міліонам народу трудности, се мабуть нерозумно.“⁴⁾

Відповідаючи на закид криптоніма Г. П., каже Й. Лозинський наприкінці своєї статті (стр. 68.), що німецька

¹⁾ Підкреслення автора.

²⁾ Підкреслення мої.

³⁾ К. Студинський: Кореспонденция Якова Головацького в роках 1850—1862. Львів 1905. стр. XI.

⁴⁾ Др. О. Маковей: *op. cit.* стр. 38.

й італійська (літературна) мова різниться від мови простолюда, бо німці й італійці взяли тільки один діалект до літературної мови, а не тому, що ці народи взяли форми й слова з якогось іншого наріччя, як цього бажають деякі наші письменники.¹⁾ Нема сумніву, що під іншим наріччям, із якого дехто хотів би брати чужі форми й слова, розуміє автор церковно-словянську й російську мову. Цей самий аргумент наводив він теж у подібній формі у вступному слові до своєї української граматики ще в 1846. р.²⁾

Ще раз при кінці статті взиває автор писати „ведля всеобщого выговора³⁾ або выговора бѣльшости“ й заявляє у висновку: *образование языка на богатствѣ и чистотѣ словъ и формъ и на красотѣ во выраженью³⁾ мыслей залежить.*⁴⁾

Обі наукові статті нерівні. Зразу пізнати, що слабша, чи дуже слаба перша Б. Л., а гарна й цікава друга. Обі вони заторкують тодішні злободенні справи, як питання живої чи книжної, цебто церковної мови і правопису, обі боронять народньої мови й виступають проти тодішніх диктаторів — граматиків, що воліли черпати радше з російщини й під покришкою церк.-слов. мови вели „обединительну“ тенденцію, ніж із народньої мови, глузували з цієї мови й думали, що мусить доконче бути книжний язык. З обох видно, що прихильників народньої мови було мало, що вони, хоч завзяті, але й зневірені в успіх своєї праці, що не мали за собою ні вищих кол (церковних), ні своїх органів, де могли б отверто виступити.⁵⁾ З цього, що автори заховались під криптонімами і що не мають сміливости нікого отверто нази-

¹⁾ З цитування криптоніма пізнаємо, що свою статтю звернув Й. Лозинський проти допису Г. П. „Зъ Жолковского“ у віденському „Вѣстник-у“ 1851. р. ч. 13, що в ньому автор виступив проти народньої мови в літературі й боронив старословянської мови. — К. Студинський: Кореспонденция Якова Головацького в роках 1850—1862. Львів 1905. стр. XXVII.

²⁾ Grammatyka języka ruskiego (małoruskiego) — Перемишль 1846. Про це пише О. Маковей: *op. cit.* стр. 46.

³⁾ Підкреслення автора. ⁴⁾ Лѣрвакъ ...стр. 69.

⁵⁾ Проф. К. Студинський висловлює здогад, що поміщена тут стаття Й. Лозинського була призначена для „Вѣстника“, або „Зорі Галицкої“, але там її не прийняли. П. Леонтович... ЗНТШ, том СXXXII. стр. 153.

вати по імені й прізвищі, ані не цитують їх творів, видно, що їх становище було тоді ще важке, що сил їх було дуже мало. З деяких аргументів, натяків і прикладів видно, що виступають вони проти о. Йос. Левицького, що видав у 1834. свою граматику, де не міг стати на певному становищі й лявірує між народньою а книжною, це зн. російською й церк. слов. мовою. Видно це м. і. із того, що на стр. 69. цитує автор приклади з граматики о. Й. Лев., де він каже, що треба в нас а як ä вимовляти (ч'ас, ж'аль, ш'япка¹⁾).

У першій статті Б. Л. маємо деякі бистрі помічення, але багато є річей наївних і неправдивих, деяке натягання і штучність тверджень та аргументів, певного роду софістерію (н. пр. у партії л—в); автор думає, що наша мова взяла просто дещо із звуків церк. слов. мови, а тимчасом кожна мова має свої власні фонетичні закони, що їм мусить підчинятися. Вимагає справлення багато з його пояснень фізіології звуків, про коло голосних ъ—ô, про ъ, и—ы. Є певна несмілість у твердженнях, бажання знайти компроміс для спільної мови з противниками, піти на уступки для другої сторони.

Стаття Б. Леонтовича написана менше цікаво, сухо, вона входить у подробиці, нецікаві для загалу, автор хоче писати науково й спокійно. Зате Й. Лозинський пише зовсім інакше, живо, цікаво, легко, видно в нього публіцистичний хист і тонку діялектику. Вміє він осмішити й звести до абсурду аргументи противника, вживає іронії й сарказму (стр. 65. і і.), не входить у філологічні подробиці, вживає гарних порівнянь (стр. 68.) і метафор. Його аргументація розумна й природна, докази легкі й зрозумілі, взяті не з хитрого міркування, а з життя, подекуди пише поетично і з очевидним запалом. Дуже багато аргументів взяв він із вступу до своєї *Grammatyki j. ruskiego...* з 1846. р. Приємно вражає в обох статтях захоплення ідеєю народньої мови, любов до рідного народу й його духової скарбниці (мови й словесности),

¹⁾ Joseph Lewicki: *Grammatik der ruthenischen oder klein-Russischen Sprache in Galizien*. Przemyśl 1834. стр. 4, 10. Подібно радив теж писати Вагилевич в альманасі „Зоря“: честь=часть, тежко=тяжко. — О. Маковей: *op. cit.* стр. 39.

гордість з приводу своєї місії пропагаторів рідного слова, бажання оборонити свої позиції й переконати та прихилити до себе противників. Видно теж тактовність і обережність у висловах обох учених: вони знали, як дуже дражлива квестія церковно-словянської мови тим більш, що „Лѣрвак-а“ видали питомці. Тому теж, виступаючи проти мовної мішанини, саму церковно-словянську мову шанують, хоч і призначають їй окреме місце й роллю.

7. Роля о. Йосипа Лозинського в нашій науці й письменстві.

Як бачимо з цього, в науково-публіцистичній частині „Лѣрвак-а“ вибився на перше місце о. Й. Лозинський. Тому, що короткий начерк його життєпису подав я на початку своєї праці, згадаю тепер про інші його виступи в обороні народньої мови й його погляди на українську літературну мову, бо це органічно еднається з його статтею в „Лѣрвак-у“.

Й. Лозинський славний у нас і відомий із того, що це один із перших палких і завзятих прихильників народньої мови в літературі. Проектував він завести в нас латинку і з цією метою видав у 1835. р. цінну етнографічну збірку „Ruskoje wesile“; цим викликав велике оживлення науково-літературного руху й зацікавлення справами мови й правопису, одначе, коли побачив, що тодішнє наше суспільство стрінуло вороже його проект, закинув його.

Вперше виступив він як публіцист у часописі „Пчола“ (1849. р. ч. 17.), де помістив написану фонетикою статтю „Уваги над правописом руским“. По його думці письмо повинно бути вірним образом живої мови. Етимології можна б уживати, але в певних межах, щоб не затирати характеру нашої мови. Тому треба писати: вовк, довго, вівця, а не волк, долго, овца, треба викинути і, ы, а на їх місце вживати и, ѣ, викинути теж ъ, писати „в“ у словах: вѣн, вона, вѣвця, а в родовому множини вживати закінчень -ив, -ѣв, а не -ѣв, -ѣв. На цю саму тему (триматися народньої мови) написав ще о. Й. Лозинський дуже розумну статтю у відповідь Я. Головацькому п. н.

„Пересторога для перестережених“ (Зоря Галицкая 1850. ч. 20.)¹⁾

Одначе найкращу публіцистичну статтю в обороні народньої мови, повну запалу й вогню, гніву й обурення, написав він у 1853. р. у віденському „Вѣстник-у“ (чч. 64—65.) В ній є деякі думки й аргументи, що їх наводив автор і в своїй статті в „Лѣрвак-у“, тому скажу коротко про неї. Й. Л. згадує, що у Львові бачив книжки псевдоруські, писані мішаниною церковної й російської мови, бо наші люди не дбають про свою мову, а плекають чужу й наслідують усе чуже. Після 1848. р. взяли русини (це зн. українці) до праці, але зле робили й роблять, бо живий нарід жертвують мертвим книжкам, черпають мову із старих паперів, а не від народу, і творять мовні дивогляди. І є ще гірші люди, що зовсім покинули рідну мову й хочуть накинати народові московську, хоч самі її не вміють. А це грозить винародовленням, бо виростатимуть нові ряди перекинчиків. Поки нарід не писатиме своєю власною мовою, буде в пониженні. Чи ж це не обурливе, що наші люди зневажають рідну мову й називають її простою, хлопською, „болтовнею“ (патьяканням) пасічника Грицька, або пастуха Панька. А тимчасом історія й великі учені інакше думають про нашу мову. Нашою мовою говорили не тільки на дворах руських (по теперішньому українських) князів, але й польських королів; ця проста мова була й на Литві й у Московщині мовою науковою, судовою й дипломатичною; нею збагачувалися й образувалися мова польська й великоруська; її красу, поетичність, музичальність, вищість над іншими словянськими мовами признавали такі світочі (видатні люди), як Бандтке, Міцкевич, Бодянський, Коубек, Мацієвський, Раковецький і Даль-Луганський. Її ввів уряд до шкіл і урядових перекладів, а сини — виродки глузують із цієї мови. Автор протестує в цій статті проти нікчемних нападів об'єднителя, духового батька галицьких москвофілів Дениса Зубрицького, й заявляє, що церковну й російську мову він (Й. Л.) вивчив і знає, але хоче писати своєю рідною,

¹⁾ Др К. Студинський: Кореспонденция Якова Головацького в літах 1850—1862. Львів 1905. стр. XI, XVII—XVIII.

чисто народньою мовою, бо свій нарід шанує й вірить у майбутнє народньої мови, бо хоче просвіти народа, бо миліша йому своя мова, ніж чужа. Цю смілу оборону народньої мови закінчує словами: „...поки духъ въ тѣлѣ нашѣмъ калатати буде, не дамо нікому безкарно ругати нашъ народный языкъ, — тоє найдорожше сокровище народа!“¹⁾

І ще раз виступив Й. Лозинський в обороні народньої мови проти закидів Дідицького й Раковського у „Вѣстнику“ з 1853. р. чч. 78—81. Здебільш повторює він попередні аргументи й приклади та заявляє, що літературна мова не повинна бути „воздушна“ (повітряна), це зн. така, що нею ніхто не говорить, що не має ніякої опори в народі. Проти закидів противників, що до високих предметів народня мова нездатна, висуває він новий аргумент, а саме: Ісус Христос і апостоли голосили найвищу мудрість простими словами. Руська (зн. українська) народня мова багата, тільки треба її вивчати й пізнавати. Першим і головним джерелом нашої письменної мови повинна бути народня мова, як це постановив „Соборъ рускихъ ученихъ“ у 1848. році.²⁾

Як уже згадав я вище, Й. Лозинський видав теж український буквар і граматику української мови в 1846. р. з цікавим вступом, де висловив думку, що наша літературна мова мусить зовсім опиратися на простонародній. Під цим оглядом був він безкомпромісовий, як незабутній пробудник Галичини Маркіян Шашкевич, і не думав так, як інші, н. пр. о. крилошанин Іван Могильницький, що народньою мовою можна користуватися тільки в творах для простолюддя, але треба її очищувати від грубости простої говірки й удосконалювати та прикрашувати.³⁾

¹⁾ Др К. Студинський: Кореспонденция Я. Головацького 1850—1862, стр. LXXXI—LXXXII.

²⁾ Ibidem, стр. LXXXVII—LXXXVIII.

³⁾ Про це й про працю перемиського гуртка при боці єпископа І. Снігурського писав я коротко у статейці „Перемишль тому століт“. Перемишль 1936. стр. 10. Докладніше про о. І. М. й інших гл. М. Тершаковець: Галицко-руське літературне відроджене. Львів 1908, стр. 9—16, 75—112 і М. Возняк: Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів 1924.

Здавалося би, що такий палкий оборонець народньої мови й добрий стиліст та граматик, як о. Й. Лозинський, стане українським ученим, чи видатним громадянином. Але сталася дивна й сумна та прикра річ. У часах, коли вже український національний табір виразно оформився й працював (1860—1870-ті рр.), він не перейшов до нього ¹⁾, а тримався „твердих“, це зн. москвофілів і писав у їх часописах майже справжнім „язичієм.“ ²⁾

8. Відзиви про „Лѣрвак-а“ і його оцінки.“ ³⁾

Поява першого Альманаху перемиських питомців була важною подією на літературно-громадській ниві. Про нього відразу заговорили тодішні наші учені й письменники, чи публіцисти в обох тодішніх журналах. Найшвидше відізвався Йосип Левицький, бо його, як Перемисьлянина, цікавив перемиський Альманах, а крім цього твори, поміщені в „Лѣрвак-у“, заторкували його погляди на українську літературну мову, а головню правопис. Він помістив рецензію на „Лѣрвак-а“ рівночасно у віденському „Вѣстник-у для Русиновъ австрійскої держави“, що виходив від 1849. р. двічі в тиждень під редакцією Івана Головацького (брата Якова), який ставився неприхильно до національних змагань у дусі М. Шашкевича, а саме в чч. 67—69. з 1852. р., і в львівському часописі „Зоря Галицкая“, що виходив від 1848. р., а тоді редагував його Іван Гушалевиц, у числах 66—68.⁴⁾ Крім цього видавець віденського „Вѣстник-а“ В. Зборовський помістив у цьому ж часописі рецензію в 81. ч. (1852. р.), хтось невідомий під криптонімом И. там же в ч. 91., а один із співробітників „Лѣрвак-а“ Б. Леонтович помістив відповідь на рецензію Йос. Левицького в чч. 74—76. „Зор-і Галицк-ої“. Бачимо з того, що

¹⁾ І. Франко: Нарис історії українсько-руської літератури до 1890. р. Львів 1910. стр. 138. Др. О. Маковей: ор. cit. стр. 58.

²⁾ Зразки тодішньої його мови наводить Др. О. Маковей: ор. cit. стр. 42—43.

³⁾ З огляду на нестачу місця не вміщено тут 3 розділів про мову, лексику й правопис „Лѣрвак-а“ зъ надъ Сяна“. Ця частина праці вийде в іншому збірнику або в окремому науковому журналі.

Р е д а к ц і я.

⁴⁾ И. Е. Левицкій: ор. cit. стр. 67—68. подає ч. 67. „Вѣстника“ і чч. 67—68. „Зор-і Галицк-ої.“

„Лѣрвакъ зъ надъ Сяна“ викликав велике зацікавлення серед тодішнього суспільства, коли появилися аж 4 рецензії й відповідь на них.

Можна було сподіватися, що Йос. Левицький поставиться неприхильно до літературно-наукових починів авторів „Лѣрвак-а“, і так справді сталося. Він похвалив у ньому те, що в ньому гірше, як „Змієвъ валъ“, ¹⁾ при чому підкреслив свої заслуги на ниві мови й письменства, як це робив досі, а далі зазначив, що треба пристосовувати правопис до етимології, бо „ухо, или виговоръ не завше певне правило правописанія становити може.“ ²⁾ Писав зачіпливо й образливо про авторів „Лѣрвак-а“, закидуючи їм ігноранцію й перебільшену амбіцію, наче б то кожний Галичанин міркує про себе, що своїм твором починає нову добу літератури, хоч недавно покинув Буквар і нічого не перечитав „зо старины и побратимчои литературы“. Накинувся на Богдана Леонтовича й глузував з нього, кажучи, що він, непитомець, не мав права виступати в Альманасі, іронізував з того, що він ласкаво залишив ь у правописі, хоч інші з його партії (народньомовці) висмівали це саме ь³⁾), назива-

¹⁾ Проф. К. Студинський: Павло Леонтович. ЗНТШ. т. СХХХІІ, стр. 157—158.

²⁾ Idem: Кореспонденция Я. Головацького (як вище) стр. XLIV.

³⁾ На нарадах шкільної секції „зїзду руських учених“ у Львові (19-26/X 1848.) Рудольф Мох виступив проти „ъ“ і подав внесок, щоб його не писати. Внеску не ухвалено, а „йорофіли“ наліпили на дверях кімнати Р. Моха карточку з віршем:

Мохъ ь прогнавъ, люде не хтів,
віде принявъ, чорта би зів.

„Віде“ це — „в“ у минулому часі (ходив), а люде = лѣ — ходилѣ.

На цей допис відповів Р. Мох гумористичним „Плачем йорофілів“, у якому м. і. каже:

Уви всім вірним, що ся тримали
хвоста старого! Ах! ь конає!
Уви, чого ся ми дочекали!
Ворог вже вічну память співає.
Йоре прекрасний, кривий хвостаче,
чорні на тебе круки спадають:
не достъ, же люде на віде плаче,
а тут ще хвостик, ь, відтинають.
Ах, як то було красно і мило
хвостиком кожде кінчити діло.

ючи його непотрібним хвостиком: „фостикови нынѣ еденъ зъ вашои партіи честь складає!!! се истая побѣда!“ Напав теж на Й. Лозинського, що він видав свою граматику для поляків, що відступає вже від своїх думок і схиляється до правопису Йос. Левицького й висмівав його, кажучи, що не тільки він один любить „русскій языкъ“, але й інші.¹⁾

Висмівав теж Б. Леонтовича за його статтю про форми мови й правовис та доводив, що звук ф є словянський, не погоджувався з його заввагами, де писати ѣ, и, ы, і рішуче виступив проти того, щоб закінченням присудкового дієприкметника минулого часу було „в“, обстоював — л, обезцінював заслуги серба Караджіча, кажучи, що в Білгороді не признали його правопису й реформ.

На всі ці закиди й зачіпки Йосипа Левицького гідно й поважно відповів Б. Леонтович у згаданій вже статті в „Зорі Галицк-ій“ за 1852. р. чч. 74—76, де збивав поодинокі точки: букву ô увів Максимович; що звук ф не є словянський, висловилися поважні лінгвісти; форма минулого часу на — лъ не є народня, бо ніде в живій мові її не вживають, а закінч. — вѣ це жива форма, яку цитує раз навіть Денис Зубрицький, найзавзятіший ворог народньої мови. Граматика має пристосовуватись до генія мови, а не навпаки, тому теж і сам Й. Левицький повинен понехати форми, що не згоджуються з генієм мови, бо коли він хоче в минулому часі на мужеський рід затримати — лъ (ходилъ), а не — вѣ, то й сам іде за церк.-словянщиною, хоч формально виступає проти неї. Вкінці, бажаючи відплатитися прикрістю Йос. Левицькому, висловився, що хіба подражнена амбіція диктувала йому його злобні завваги, бо мабуть бажав він собі, щоб видавці „Лѣрвак-а“ не о. Гинилевичеві, але йому, ц. зн. Й. Левицькому, його присвятили.²⁾

Ох, ой, ратуйте, хто лиш ь знає!

Гірка година, хвіст відпадає!

М. Возняк: Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів, 1924. стр. 160—162.

¹⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. Записки НТШ. Том СХХХІІ. стр. 154.

²⁾ Ibidem, стр. 155—157. і Кореспонденція Я. Головацького в літах 1850—1862. Львів 1905. стр. XLV.

Про три поезії Павла Леонтовича висловився Й. Левицький, що автор написав їх чистою мовою, але „образы не доконче для предметѡвъ, о которых мечта-єсь, щасливо употреблени.“¹⁾ Підсумовуючи свої завваги, пише він, що автори „Лѣрвак-а“ „добре поняли правила Галицко-русской грамматики, и лишь въ гдєкотрыхъ мѣстцахъ розличаються отъ общого способу писанія“.

Оцінюючи поетичну частину „Лѣрвак-а“, Йосип Левицький похвалив вірш А. Кульчицького „До птички“ за логічний розвиток, чистість мови та знання правил віршування, але зганив непідписаний вірш цього самого автора (А. К.) „До соловія“ (стр. 70.), закидаючи, що він „искаженъ неприличнымъ образомъ“, хоч там рішуче нічого непристойного нема. Слова цієї поезійки підклав перемиський композитор Іван Лаврівський під ноти і цю мелодійну пісню залюбки співали в нас пів століття. Цей сам композитор, одначе захований під криптонімом І. Л..... ский, уложив ноти до поезії Констан. Ант. зъ надъ Солокіи „Думка“ й текст цих нот поміщено в додатку до Лѣрвак-а“ після 110. стр. По думці знавців музики й співу композиція симпатична, ніжна й мелодійна.

Дуже неприхильно оцінив Й. Левицький поезії поета, що вмістив найбільше своїх творів у Перемиському Альманасі, а саме Конст. Антона з над Солокії. Він назвав їх творами „мутной мечтательности“ (неясної мрійливости), закинув їм брак логічного розвитку й стопової міри, гріхи проти етимології, неукраїнську складню, неясність стилю і творення слів від чужих коренів. І хоч Й. Левицький справедливо оцінив цього поета, Богдан Леонтович боронив його у своїй статті (відповіді на критику Й. Л-ого), кажучи, що він мав мало часу на писання цих віршів, а поетичний хист він має; тому теж краще допомгти молодому поетові, ніж відштовхувати його від себе.²⁾

Про Йосипа Левицького дуже часто згадував я в своїй праці, бо це дуже цікава й характеристична постать у тодішніх часах. Тому теж присвячу йому кілька слів,

¹⁾ К. Студинський: Павло Леонтович. ЗНТШ—том СХХХІІ. стр. 160.

²⁾ Ibidem — стр. 158.

щоб таким чином праця співробітників „Льврук-а“ представилась нам ясніше на тлі перемиського життя й діяльності видатних наших письменників і вчених.

Йосип Левицький — це людина жива, рухлива, непосидюча. Він безумовно багато читав, знав і дуже багато працював. Любив писати й видавати, любив теж гроші, почесні та похвали. До писання поезій не мав ніякого хисту, ала писав їх багато й перекладав чужих поетів, любив писати панегірики й усякі похвальні вірші в шану високопоставлених осіб, щоб з'єднати собі їх ласку. Як людина має деякі від'ємні риси: заздрий, злобний, хвалюватий і пересадно амбітний. Він уявив собі, що найкраще знає українську (по тодішній назві руську) мову й повинен складати закони літературної мови; тому виправляв і очищував на свій лад мову інших авторів і кидав громи на тих, що його не слухали, а головню на прихильників української народньої мови й нового, ближчого до фонетичного, правопису. Їх він ненавидів, бо не розумів духа української мови й думав, що церковно-словянська мова, це наша давня мова, що мусить підкріпляти й прикрашувати нашу літературну мову, черпав теж із російщини й писав макаронічною мовою, що нею ніхто не говорив і що підходила хіба до мови творів М. Смотрицького з XVII. століття, як закидали йому прихильники народньої мови. Народню мову брав на увагу неначе з примусу, знехотя і побіч зразків і прикладів, узятих із народньої мови, брав теж російські зразки, через що вводив баламутство й хаос у мовову й правописну справу. Видавав багато й здобувши собі прихильність єпископа І. Снігурського, видав свою граматику руської мови і граматику німецько-руську (за неї одержав нагороду на конкурсі), видавав і букварі й молитовники, а також писав дуже багато статей на теми мови, правопису й літератури, вкінці рецензії. Народився він у 1801. р., гімназійні студії пройшов у перемиському ліцеї, на І. році філософії студіював у Львові, а в 1819. р. дістався до віденського конвікту. У Відні почав займатися руською (укр.) мовою й літературою і переклав один німецький вірш жахливою мовою на спілку з богословом К. Блонським. У 1825. р. висвятився безженним і до 1832. р. був капеляном єписк. І. Снігур-

ського, далі до квітня 1834. р. викладав церковно-словянську мову кандидатам філософії й богословії. У 1827. р. організував хор у перемиській гр. кат. катедрі, в 1829. р. зайнявся улагодженням єпископської друкарні, після смерти крилошанина о. Івана Могилиницького впорядкував його бібліотеку. В 1834. р. пішов на парохію до села Шкла (Яворівщина), а в 1844. р. до с. Грушева (повіт Яворів). В 1848. р. брав участь у „з'їзді руських учених“ у Львові і став духовником перемиської Духовної Семінарії й професором пасторальної. Через непорозуміння з єпископом Яхимовичем покинув свою посаду в Перемишлі й перейшов у 1853. р. на парохію до села Нагуєвич (Дрогобиччина) й тут помер на удар серця 24. травня 1860. р.¹⁾

Прихильніше оцінив його Проф. М. Тершаковець, що признав йому добру волю й щирю охоту до праці на всіх полях, пошану для чужої думки, упертість у почуванні правди за собою, а навіть у деяких випадках і самовідречення.²⁾ Він теж зазначив, як сильно змінив Й. Л. потім свої погляди на укр. літер. мову й наближився до народньої мови.³⁾

В 37 років після появи „Лѣрвак-а“ оцінив його Проф. Омелян Огоновський; він у своїй Історії літератури присвятив окрему згадку Павлові Леонтовичеві⁴⁾, що почав писати в 1849. р., як був на I. році теології у Львові, помістивши в 26. ч. „Новинъ“ Івана Гушалевича поезійку „Пѣснь сироты.“ З його творів, видрукуваних у „Лѣрвак-у“, похвалив Проф. О. Огоновський два вірші „Весна“ й „До Е...“, а зганив „Думку“ й оповідання „Чіє сердце, того правда“. Про брата Павла, Богдана Л., висловлюється, що він у своїй відповіді Йос. Левицькому дав добру відправу цьому „граматичному героєви“ й доказав наглядно, що досить добре зрозумів духа галицько-руської мови.⁵⁾

Обширніше й докладніше розглянув наш Альманах

¹⁾ Др. Кирило Студинський: Львівська Духовна Семинарія в часах Маркіяна Шашкевича. Львів, 1916. стр. CCXLIX—CCL.

²⁾ Галицько-руське літературне відродження. Львів, 1908. стр. 80.

³⁾ Idem стр. 92.

⁴⁾ Історія літературы руской. Часть II. 2. вѣдѣль. Львовѣ 1889. стр. 705—706.

⁵⁾ Ibidem — стр. 706.

Проф. К. Студинський, що написав велику розвідку про Павла Леонтовича й тут, описуючи його життя та розбираючи творчість, зупиняється теж на „Лѣрвак-у зъ надъ Сяна“.¹⁾ Він висловлюється про цей Альманах дуже прихильно, а в першу чергу хвалить головного редактора його й поета Павла Леонтовича. Не вдаючись у докладну й подрібну аналізу поодиноких творів, зазначає велику вартість трьох статей (Введенє, „Колька слѡвъ о формахъ нашого языка и о писовнѣ“ і Вытягъ зъ рукопису „Критика“) Альманаха, що „приносять честь авторам і є гарним причинком до історії боротьби за народню мову... не тільки против церковно-славянщини, але й проти обєдинительних струй, які ведено під її покривкою“²⁾, а далі підкреслює цінність поміщених тут поезій під національно-патріотичним оглядом та висловлює жаль, що таких альманахів не вийшло більше, бо вони були б швидше поширили любов до рідного слова.³⁾

Цей сам дослідник змалював нам теж докладно ціле життя, діяльність й творчість цієї цікавої, ідейної, чесної та рухливої людини, що нею був Павло Леонтович, а при цьому дав широке тло тодішніх часів у Галичині й подав докладні біографічні вістки про наших діячів та бібліографію праць про добу галицького відродження.

9. Закінчення.

Беручи загально, треба оцінити прихильно збірник „Лѣрвакъ зъ надъ Сяна“. Була це смілива спроба проламати мертвеччину в мові й літературі, блиснути чимсь новим, штовхнути наше письменство на чисто народні шляхи. Якщо візьмемо на увагу, що „Русалка Дністрова“ незабутнього пробудника народньої мови й літератури в Галичині, М. Шашкевича, розійшлася тільки в 100 примірниках (бо решту сконфісковано), то наслідки його виступу не могли бути великі. 1848. рік сколихнув нашим народом, почалася нова успішна праця на багатьох ділянках національно-культурного й політичного життя,

¹⁾ Павло Леонтович. Записки Наукового Т-ва ім. Шевченка. Том СХХХІ. Львів 1921. стр. 197—229. Том СХХХІІ. Львів 1922. стр. 135—184. Том СХХХV. Львів 1925. стр. 159—196.

²⁾ Ibidem — том СХХХІІ, стр. 153.

³⁾ Ibidem стр. 161.

нові думки й течії виринули на обрії, але політичні обставини змінилися; настала перерва й мертвеччина, що з малими винятками тривала впродовж 1850-их років аж до другого галицького відродження (1862—1868). Наш „Лѣрвакъ“ це вияв одного з останніх живих подихів національного організму в темних і задушливих 1850-их роках.

Порівнюючи його з теперішнім „Ювілейним Альманахом“, бачимо зразу велитенську різницю. Це його наскрізь світський характер, без ніякого звязку з найближчим середовищем життя богословів, без теологічних і церковно-релігійних розвідок, без жадних згадок про церковних достойників, а навіть про тодішнього перемиського Єпископа Григорія Яхимовича (що був на владичому престолі в рр. 1848—1860, а після цього львівським митрополитом у рр. 1860—1863), визначну й заслужену людину. Релігійний момент видно тільки в згадках про Бога і в релігійно-моральній тенденції деяких літературних творів.

Чим це пояснити? В колах духовенства пояснюють це так, що на „Лѣрвак-у“ видно виразний вплив тодішніх панівних ліберально-світських течій, що беруть свій початок від реформ цісаря Йосипа II. Я додав би до цього ще одну причину, а саме: вплив національних течій і виразне змагання рятувати й будити українську національність, що так дуже тісно з'єднувалась з українською (греко-католицькою) Церквою.

Змінилися основно часи. Давно вже запанувала в нас і народня мова і фонетичний правопис, давно вже і наше духовенство і наші вищі церковні кола напереді з нашими Владиками станули на національному становищі й працюють згідно й успішно для добра нашої Церкви й Українського Народу. І не тільки працюють, але й виховують питомців на жертвенних трудівників Христового Вертограду (саду) і щирих синів свого Народу. І тепер уже не треба перемиським питомцям вишукувати між крилошанами людину, яка підтримувала би їх національно-письменницькі й громадянські змагання, як це робили автори „Лѣрвак-а“. Бо ці змагання не тільки підтримують, але й дають до них почин і спонуку теперішні духовні зверхники й опікуни богословів

(питомців) Перемиської Духовної Семінарії, що своїм другим Альманахом звеличують 80-ліття життя Святого Вітця та 20-річчя успішної й жертвовної праці свого Архипастиря Кир Йосафата Коциловського на перемиському владичому престолі.

З М І С Т.

	Стор.
С л о в о	11—13
Іван Тетерка, б.: ПАМ'ЯТКА СЛАВИ — вірш	14—16
о. О. Орський: КАТОЛИЦЬКЕ СВЯЩЕНСТВО у світлі Енцикліки нашого св. Отця Пія XI. „Ad catholici sacerdotii“	17—40
А. К., б.: ЗАВДАННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ АКЦІЇ по думці св. Вітця Пія XI.	43—62
В. Дз., б.: СМЕРТЬ МІСІОНАРЯ — вірш	63
І. Г., б.: ДВАДЦЯТЬ ЛІТ НА ВЛАДИЧОМУ ПРЕСТОЛІ	64—91
о. М. Дороцький: ПРЕОСВ. ЙОСАФАТ СУПРОТИ СЕК- ТАНСТВА	92—95
о. крил. Василь Гриник: УКР. КАТ. ДУХОВНА СЕМІ- НАРІЯ в Перемишлі	96—108
— Ректори гр. кат. Богословського Наукового Заве- дення в Перемишлі	109
— ОО. Професори й Настоятелі	110—116
о. Андрій Перхач: СПОМИНИ з побуту гр. кат. Дух. Семінарії в Кромерижі 1915. р.	117—134
В. Д., б.: УКР. ПАПСЬКИЙ СЕМІНАР СВ. ЙОСАФАТА В РИМІ	135—146
Мирон Шегда, б.: ТАК ХОЧЕТЬСЯ — вірш	146
о. Петро Голинський: БОГОСЛОВ У РОКАХ ВИЗ- ВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ,	147—163
Яр. Скопляк, б.: НАУЧНЕ Т-ВО БОГОСЛОВІВ Дух. Се- мінарії в Перемишлі	164—182
Степан Яворський, б.: „ВЛАСНА ПОМІЧ“ — кооперація богословів	183—186
о. Др Володимир Голинський: ВОЛОДИМИР СОЛО- ВЄВ — ВЕЛИКИЙ УНІЯТ	187—218

Роман Кіцай, б.: „ПАНМОНГОЛІЗМ“, вірш В. Соловєва	219
Михайло Тріль, б.: ГОМОНІЛИ ДЗВОНИ . . .	220—222
Іван Тетерка, б.: ІЗ НІЧНИХ ДУМ . . . вірш . . .	222
Роман Кіцай, б.: „ЕССЕ НОМО“ — вірш . . .	223
„ З ГЛИБИН . . . вірш . . .	224
Іван Тетерка, б.: ЖЕРТВА СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА ЙОСАФАТА — вірш	225—226
Др Євген Грицак: ПЕРШИЙ АЛЬМАНАХ Перемиських Богословів	227—268

Важніші похибки.

надруковано :				має бути :	
стр.	40.	рядок	2. згори отруя	струя	
"	45.	"	10. здолу (Єсрес. III. 15)	(Єфес. III. 15)	
"	45.	"	9. " Пресв. родини	Пресв. Родини	
"	54.	"	10. згори зточини	злочини	
"	62.	"	9. " Бібліографія	Бібліографія	
"	62.	"	2. " pensiero	pensiero	
"	99.	"	6. " Юр. Устрицьким	Юр. Винницьким	
"	113.	"	46. " Тершаковець	о. Тершаковець	
"	194.	рядок	5. " серцим	серцем	

+p.04 Kon.

P.A.

PA 2395 y